

Ministerul Apărării al Republicii Moldova
Academia Militară a Forțelor Armate
„Alexandru cel Bun”

Revista Militară

Studii de securitate și apărare

Nr. 2 (22) / 2019

**10 ANI
DE LA FONDARE**

Chișinău, 2019

Revista Militară

Studii de securitate și apărare. Publicație științifică. Nr. 2 (22)/2019

Fondator: Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”

Redactor-șef:

colonel (r) **Constantin Manolache**, doctor habilitat în științe politice,
conferențiar universitar

Secretar responsabil:

locotenent-colonel (r) **Igor Sofronescu**, doctor în științe tehnice, conferențiar universitar

Colegiul de redacție:

maior **Marin Butuc**, doctor în filologie

Svetlana Cebotari, doctor în științe politice

colonel **Vitalie Ciobanu**, doctor în istorie

general de divizie (r) **Ion Coropcean**, doctor în științe politice

colonel (r) **Valeriu Cușnir**, doctor habilitat în drept, profesor universitar

general de brigadă (r) **Victor Gaičiu**, doctor în istorie

Chen Hui, doctor habilitat în literatură (Republica Populară China)

Mikola Jelezneak, doctor în filologie, conferențiar universitar (Ucraina)

Victor Juc, doctor habilitat în politologie, profesor cercetător

colonel (r) **Constantin Moștofle**, doctor în științe militare (România)

Alexandru Roșca, academician

Gheorghe Rusnac, academician

Antonio Sandu, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar (România)

colonel (r) **Mircea Tănase**, doctor în științe militare (România)

Ion Xenofontov, doctor în istorie

Liu Zaiqui, doctor habilitat în istorie (Republica Populară China)

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Adresa redacției: str. Haltei 23, mun. Chișinău, Republica Moldova, MD-2023

Tel.: (+373 22) 54-51-60

ISSN 1857-405X

SUMAR SUMMARY

EDITORIAL
EDITORIAL

- 6** *Constantin MANOLACHE*
„REVISTA MILITARĂ. STUDII DE SECURITATE ȘI APĂRARE”:
10 ANI DE LA FONDARE
”MILITARY MAGAZINE. SECURITY AND DEFENSE STUDIES”.
10 YEARS FROM THE FOUNDATION

ȘTIINȚA MILITARĂ ȘI INTERDISCIPLINARITATEA MILITARY SCIENCE AND INTERDISCIPLINARY

- 8** *Victor GAICIUC, Constantin MANOLACHE*
SECURITATEA MILITARĂ A REPUBLICII MOLDOVA –
ELEMENT ESENȚIAL AL SECURITĂȚII NAȚIONALE
MILITARY SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA –
AN ESSENTIAL ELEMENT OF NATIONAL SECURITY
- 31** *Constantin MANOLACHE, Victor GAICIUC*
FORȚELE ARMATE ALE REPUBLICII MOLDOVA ÎN SISTEMUL
DE ASIGURARE A SECURITĂȚII MILITARE: DIMENSIUNEA FUNCȚIONALĂ
ARMED FORCES OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA WITHIN THE SYSTEM
OF MILITARY SECURITY ASSURANCE: FUNCTIONAL DIMENSION
- 53** *Ion COROPCEAN, Victor JUC, Constantin MANOLACHE*
PROMOVAREA ROLULUI SERVICIULUI MILITAR ÎN SOCIETATE
PROMOTING THE ROLE OF THE MILITARY SECURITY IN SOCIETY
- 71** *Andrii POSPIELOV*
ORGANIZAȚII POLITICO-MILITARE NAVALE DIN ASIA, AFRICA ȘI
AMERICA LATINĂ ÎN CONFLICTELE MILITARE DIN ANII 1956-2000.
DIMENSIUNILE PROBLEMEI
NAVY MILITARY POLITICAL ORGANIZATIONS OF ASIA, AFRICA
AND LATIN AMERICA IN THE MILITARY CONFLICTS OF 1956-2000.
PROBLEM FORMULATION
- 82** *Oleg SOLOMON*
RELAȚIILE UMANE MILITARE VERSUS ȘCOALA SOCIOLOGICĂ
DE GÂNDIRE MANAGERIALĂ: CONVERGENȚE SAU DIVERGENȚE
MILITARY HUMAN RELATIONS VERSUS SOCIOLOGICAL SCHOOL
OF MANAGERIAL THINKING: CONVERGENCES OR DIVERGENCES

- 96 **Carolina BUDURINA-GOREACII**
EVOLUȚIA INSTITUȚIILOR SOCIETĂȚII CIVILE MOLDOVENEȘTI
ÎN CONTEXTUL SCHIMBĂRILOR DEMOCRATICE
*THE EVOLUTION OF MOLDOVAN CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS
IN THE CONTEXT OF DEMOCRATIC CHANGES*
- 111 **Veaceslav PERJU**
PRECISION GUIDED BOMBS: ANALYSIS
BOMBE DE PRICIZIE ÎNALTĂ: ANALIZA
- 120 **Veaceslav PERJU**
PRECISION GUIDED PROJECTILES: ANALYSIS
PROIECTILE DE PRICIZIE ÎNALTĂ: ANALIZA
- 128 **Robert R. DENNDORF**
ROMÂNII DIN ARMATA SUEDEZĂ ÎN TIMPUL REGENȚEI
LUI CAROL AL XII-LEA (1697–1718)
*ROMANIANS IN THE SWEDISH ARMY IN THE TIMES
OF CAROL XIIth REGENCY (1697–1718)*
- 144 **Anatol LEȘCU**
ROLUL BASARABIEI ÎN ASIGURAREA LOGISTICĂ
A ARMATEI RUSE ÎN PERIOADA ANILOR 1812–1874
*THE ROLE OF BASARABIA IN THE LOGISTICAL
PROVISION OF RUSSIAN ARMY DURING 1812–1874*
- 149 **Artur LEȘCU**
LUPTA ȚARISMULUI CONTRA MIȘCĂRII REVOLUȚIONARE
ÎN BASARABIA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX
*THE FIGHT OF THE TSARIST GOVERNMENT AGAINST THE
REVOLUTIONARY MOVEMENT IN BASARABIA AT THE
BEGINNING OF THE XX CENTURY*
- 156 **Aurelian LAVRIC**
MOȘTENIREA REPUBLICII DEMOCRATICE MOLDOVENEȘTI
(1917–1918) – FACTOR DE CONSOLIDARE
A STATULUI MOLDOVENESC CONTEMPORAN
*LEGACY OF THE MOLDOVAN DEMOCRATIC REPUBLIC
(1917–1918) – A FACTOR OF THE CONTEMPORARY
MOLDOVAN STATE CONSOLIDATION*

**ISTORIE
HISTORY**

164 *Alexandru MALACENCO*
PRIMELE DIRECTIVE ALE POLIȚIEI SECRETE SOVIETICE
ÎN BASARABIA (PRIMĂVARA – VARA 1944)
*THE FIRST DIRECTIVES OF THE SOVIET SECRET POLICE
IN BASARABIA (SPRING – SUMMER 1944)*

176 *Ionuț ENACHE*
SITUAȚIA POLITICĂ ÎN ROMÂNIA DIN PERIOADA 1965–1989
POLITICAL SITUATION IN ROMANIA IN THE PERIOD 1965–1989

187 *N. STRATAN, V. ODOCHICIUC, Gr. ANDREI*
ARHIVA ȘTIINȚIFICĂ CENTRALĂ A ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A
MOLDOVEI. DE LA SECRETIZARE LA DESECRETIZARE (1984–1993)
*CENTRAL SCIENTIFIC ARCHIVE OF THE ACADEMY OF SCIENCES
OF MOLDOVA. FROM SECRETIZATION TO DESECRETIZATION (1984–1993)*

**PERSONALIA
PERSONALITIES**

194 *Demir DRAGNEV, Ion Valer XENOFONTOV*
PROFESOR. CERCETĂTOR. PERSONALITATE.
DOCTORUL HABILITAT ION EREMIA LA 65 DE ANI
*PROFESSOR. RESEARCHER. PERSONALITY.
DOCTOR HABILITATE ION EREMIA AT 65 YEARS OLD*

**DICȚIONAR ENCICLOPEDIC MILITAR
MILITARY ENCYCLOPEDIC DICTIONARY**

199 *Ion Valer XENOFONTOV*
SUOMENLINNA – CETATEA MĂRII
SUOMENLINNA – THE CITY OF THE SEA

**FOTO ENCICLOPEDIA
PHOTO ENCYCLOPEDIA**

202 *Ion Valer XENOFONTOV*
MI-A VENIT ORDIN SĂ PLEC...
I HAVE BEEN ORDERED TO GO...

**MEMORII
MEMORIES**

204 *Алексей В. СИМАШКЕВИЧ*
DUM SPIRO SPERO. ШКОЛЬНЫЕ ГОДЫ
DUM SPIRO SPERO. SCHOOL YEARS

„REVISTA MILITARĂ. STUDII DE SECURITATE ȘI APĂRARE”: 10 ANI DE LA FONDARE

“MILITARY MAGAZINE. SECURITY AND DEFENSE STUDIES”. 10 YEARS FROM THE FOUNDATION

„Revista Militară. Studii de securitate și apărare” a fost fondată de Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun” a Ministerului Apărării al Republicii Moldova în 2009. Este prima și unica revistă în domeniul științelor militare și de securitate națională din țara noastră.

Publicația este editată în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate al Academiei Militare – cu o periodicitate de două numere pe an. Până în prezent au apărut, cu regularitate, 22 de numere ale publicației științifice.

Colegiul de redacție este constituit din cercetători din Republica Moldova, România, Ucraina, Republica Populară China. Din colegiu fac parte doi generali, cinci colonei, un locotenent-colonel, un maior, care asigură înalta ținută științifică și profesională a revistei.

La 28 noiembrie 2013, Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltate Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei și Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare (Hotărârea nr. 288) au recunoscut „Revista Militară. Studii de securitate și apărare” drept publicație științifică, categoria C, la trei profiluri (domenii științifice): a) științe militare și de securitate națională; b) științe politice și c) istorie.

Pe parcursul deceniului, sumarul revistei include articole și studii științifice din domeniile științei, educației și psihologiei militare; securității statului și geopoliticii; istoriei și artei militare; tehnicii și tehnologiei militare; terminologiei militare. Sistematic au fost inserate materiale la capitolele apariții editoriale [din domeniul militar]; personalia; foto enciclopedia, opinii ale participanților la operații militare etc. Articolele sunt însoțite cu rezumate în una din limbile de circulație internațională. La elaborarea publicației s-a ținut cont și de parametrii grafici, publicul țintă vizat fiind nu doar cercetătorii științifici și cadrele științifico-didactice, ci și studenții facultăților Academiei Militare, corpul de ofițeri al Armatei Naționale și altor structuri de forță ale Republicii Moldova.

O parte din lucrările științifice au fost prezentate de autori și validate în cadrul diferitor manifestări științifice, popularizând astfel și evenimentele organizate în Academia Militară.

În conformitate cu prevederile politicii redacționale aplicate, autorii dețin grade științifice în diverse ramuri ale cercetării (științe militare, politologie, istorie, științe tehnice, filologie etc.), iar tematica publicației este una interdisciplinară.

Printre cei mai fideli autori-veterani ai publicației științifice îi nominalizăm pe dr. hab. Victor JUC, dr. Ion COROPCEAN, dr. hab. Svetlana CEBOTARI, cercetătorii Anatolie LEȘCU, Artur LEȘCU, Ion Valer XENOFONTOV ș.a. Sub aspect editorial lucrarea a fost îngrijită pe parcursul anilor de Mihai ADAUGE, Valeriu OPREA, Vitalie ȚURCANU, Nicoleta BOGDAN.

Un deceniu de activitate a „Revistei Militare. Studii de securitate și apărare” constituie un test de identitate pe piața științifico-editorială, dar și un popas pentru a schița noi planuri de perspectivă ale publicației întru promovarea cercetărilor în domeniu, valorilor științifice militare și din ramurile conexe; cultivarea cititorilor.

Vivat, Floreat, Crescut „Revista Militară. Studii de securitate și apărare”!

Redactor-șef: col. (r.) dr. hab. conf. univ. *Constantin MANOLACHE*

SECURITATEA MILITARĂ A REPUBLICII MOLDOVA – ELEMENT ESENȚIAL AL SECURITĂȚII NAȚIONALE

Victor GAICIUC¹
Constantin MANOLACHE²

MILITARY SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA – AN ESSENTIAL ELEMENT OF NATIONAL SECURITY

Military security represents a criterion of the military policy implementation and characterizes the state of a country's national interests realization in the military area, and a guarantee of its defence on the face of military dangers and external aggression. That is why the assurance of military security of the Republic of Moldova is impossible without the consolidation of global and regional stability, as well as without the maintaining of the defence capability on the level which allows to prevent the military conflicts and respond to any form of external aggression. The threats to the military security and national interests of the Republic of Moldova call for a high level of the defence capability of military organism, improving all its qualitative parameters. The place and role of the military organism in the structure of military organs and the national security of a country are under the permanent change, its importance increasing permanently, contributing to the problem's transfer of the military organism modernization, within the framework of the military and national security system, from the departmental programs to the national ones, having the national importance. The society not only has a right, but has a duty to defend itself, to protect its own interests and proper security. That is why, the concentration of efforts of the country and society becomes extremely actual, in view to bring out the military organism on such a level, at which its capacity to efficiently defend the national interests of the Republic of Moldova becomes possible.

Keywords: national security, military security, military doctrine, Republic of Moldova.

Începutul noului mileniu se derulează sub semnul unor schimbări radicale în toate domeniile de activitate umană, pe fundalul acutizării și agravării problemelor globale. Au sporit ritmurile migrației ilegale, proliferarea armelor de distrugere în masă, comerțul cu stupefiante, terorismul internațional, pirateria etc. Realitățile primelor decenii ale mileniului III permit constatarea că s-a conturat o tendință internațională de complicare a situației, de sporire a caracterului ei imprevizibil, a instabilității și dinamismului, în primul rând în domeniul consolidării securității la toate nivelurile: global, regional și național.

În condițiile creșterii provocărilor externe și a manifestării cronice a crizei sociale, ce se constată în societatea moldovenească din ziua proclamării independenței de stat, o actualitate deosebită o obține problema asigurării securității naționale a statului într-un domeniu atât de specific cum este cel militar. Problema securității militare a Republicii Moldova este reflectată, în ultimul timp, nu numai în lucrări științifice și elaborări teoretice ale autorilor autohtoni și ale celor străini. Necesitatea soluționării ei are un context pregnant practic și politic, o importanță metodologică pentru formularea diverselor doctrine și concepții în ac-

¹ Victor GAICIUC, doctor în istorie, Ministrul Apărării al Republicii Moldova.

² Constantin MANOLACHE, doctor habilitat în politologie, conferențiar universitar, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

tivitatea de stat și a mișcărilor și organizațiilor social-politice, urmărind asigurarea securității militare a statului.

Totodată, este necesar să constatăm că actualitatea problemei asigurării securității militare a Republicii Moldova este determinată, în primul rând, de factori de natură obiectivă. Conform lui Iu. Pîntea, „analiza situației politico-militare la nivel global și regional confirmă că pericolele de bază la adresa intereselor naționale ale Republicii Moldova în domeniul militar se mențin în continuare. Ele devin dinamice, unele poartă un caracter asimetric, iar o altă parte interferează cu alte pericole, care nu sunt propriu-zis militare” [1]. Acest lucru demonstrează creșterea rolului organismului militar în procesul de realizare a obiectivelor de politică externă a statului, obligația acestuia de a apăra societatea de agresiunea externă prin orice mijloace, inclusiv prin cele militare. În plus, organismul militar rămâne în continuare garantul stabilității orânduirii de stat și a securității sociale în fața atentatelor din partea grupărilor extreme și separatiste. În așa mod, problema asigurării securității militare a Republicii Moldova este actuală nu doar în sine, ci și în corelare cu determinarea locului și rolului ei în cadrul organismului militar.

Analiza politico-juridică a problemei în cauză presupune soluționarea unei serii de aspecte interdependente: determinarea locului organismului militar în cadrul sistemului de securitate militară și a securității naționale. Punctul de pornire în cercetarea acestor aspecte îl constituie analiza și precizarea noțiunilor de bază în acest domeniu.

În cercetările științifice contemporane în domeniul argumentării esenței noțiunii de securitate se constată mai multe abordări diferite. De cele mai multe ori, securitatea este interpretată drept starea de apărare a societății și a părților ei componente de pericolele de natură internă și

externă. Totodată, securitatea este o calitate, un atribut al sistemului social. Cu referire la viața socială, noțiunea de securitate se află în conexiune cu alte categorii, cum ar fi cele de „interese”, „pericol”, „apărare” ș.a. O serie de autori definesc securitatea drept un sistem de garanții ale intereselor vitale ale statului, societății și personalității atât în interiorul, cât și în exteriorul țării. Securitatea se manifestă la diferite nivele: la cel al comunității internaționale, la nivel regional, statal, al grupului social și la cel individual [2; 3, p. 132-140; 4, p. 4-13; 5].

Lucrul esențial în această privință constă în faptul că definiția securității, din punctul de vedere al genezei sale, se atribuie categoriilor social-istorice, iar conștientizarea ei s-a produs pe parcursul întregii evoluții a umanității. Problema asigurării securității este legată inclusiv de geneza și evoluția statului, respectiv, a instituțiilor sale care asigură dezvoltarea stabilă și lipsită de pericole a societății și a fiecărui membru al ei.

În opinia cercetătorului american A. Wolfers, „în plan obiectiv, securitatea presupune lipsa de pericole la adresa valorilor consacrate, tradiționale, iar în plan subiectiv – lipsa temerii că acestor valori le-ar putea fi provocate anumite daune” [6], – altfel spus, persoana trebuie să aibă încrederea că valorile respective nu sunt supuse demolării. Din acest considerent, securitatea constituie o valoare, deopotrivă cu celelalte valori ale statului și societății. O atare interpretare a securității este considerată clasică. Totodată, securitatea este instrumentală față de alte valori de bază, cum ar fi „bunăstarea”, „dezvoltarea durabilă” etc., dat fiind că servește drept mijloc pentru menținerea acestor valori.

Dicționarele explicative interpretează „securitatea” drept o stare de siguranță, de lipsă de primejdie; protecție, apărare [7]. Există factori și condiții care pot prezenta

pericol pentru existența, bunăoară, a individului, familiei, grupului social, societății în general.

Din punct de vedere etimologic, noțiunea de „securitate” provine din latinescul *securitas*, însemnând „fără grijă, serenitate, liniște sufletească”. Etimologia noțiunii își are rădăcinile în Imperiul Roman, în perioada domniei împăratului Hostilian (250 d.Hr.). Zeița care asigura protecția și bunăstarea imperiului se numea *Securitas*, înțelegându-se ca „libertate în fața amenințării” [8].

În prezent, majoritatea cercetătorilor consideră că securitatea constituie garantarea tuturor cetățenilor statului respectiv a condițiilor favorabile de realizare a potențialului lor, apărarea vieții, libertății, proprietății de acțiunile agresive din partea oricărei alte persoane, a societății sau a statului. Din care motiv, securitatea constituie una din necesitățile fundamentale ale persoanei/individului, deopotrivă cu necesitățile sale fiziologice. Asigurarea securității poate fi examinată și interpretată ca funcție a sistemului social, a cărei eficiență este determinată de starea sistemului în cauză. În acest caz, necesitatea asigurării securității influențează asupra obiectivului sistemului social. În particular, scopul principal al creării statului îl constituie asigurarea securității cetățeanului și a societății [9].

În așa mod, securitatea constituie un fenomen social-politic destul de complicat. Ea întrunește în sine experiența activității umane, particularitățile culturale, tradițiile istorice ale comunității respective și, în definitiv, preferințele fiecărui individ, ale grupului social, ale statului și ale umanității. În rândul trăsăturilor principale ale securității se evidențiază cele care o caracterizează precum urmează:

- starea personalității, a societății și statului, în care există o anumită protecție în fața diverselor amenințări și pericole;
- condiția fundamentală a existenței și activității individului, societății și statului;

- capacitatea unui obiect de a-și păstra trăsăturile esențiale și caracteristice, în condițiile acțiunilor distructive asupra sa;

- sistemul unor elemente componente, care funcționează și se menține în baza autoreglării, integrității și caracterului constant al său [10].

La începutul secolului trecut a fost introdusă în circuit noțiunea de „securitate națională”, în calitate de derivat al „securității” [11, p. 10]. Ideile de bază ale înțelegerii actuale a conceptului de „securitate” au fost, pentru prima dată, expuse în Legea „Cu privire la securitatea națională”, adoptată de Congresul SUA în 1947. În perioada postbelică și în anii ce au urmat, problema „securității naționale” a devenit un domeniu academic autonom, în cadrul „cercetărilor strategice” și al teoriei generale a relațiilor internaționale. Noțiunea de „securitate națională” a devenit un atribut indispensabil al concepțiilor politico-militare, al elaborărilor analitice și prognostice cu caracter global și de perspectivă. Însă, așa cum menționează V. Juc, în pofida perspectivei istorice considerabile, în prezent nu există o definiție clară și unanim acceptată a noțiunii de „securitate națională”. În literatura științifică, precum și în actele normativ-juridice ale diferitor țări se întâlnesc abordări diferite ale definirii și problemei asigurării securității [12, p. 14-32].

Analiza diverselor abordări ale noțiunii de „securitate națională” – altfel spus, a formelor ei de expresie prin alte categorii științifice ale disciplinelor social-politice și filosofice – arată că, în ultimul timp, o largă răspândire au obținut două curente, generate, în principal, de școlile occidentale. Conform primei abordări (S. Brown, B. Brody, W. Lippman, N. Caplan, H. Morgenthau, S. Hoffman ș.a.), „securitatea națională” și categoriile ei derivate sunt studiate prin prisma intereselor naționale. Reprezentanții celei de-a doua școli de

gândire (A. Wolfers, C. Norr, F. Treger, D. Cauffman și alții) pun securitatea națională în legătură și în raport cu sistemul valorilor de bază ale societății [3, p. 132-140]. Însă, în ambele cazuri, apare problema-cheie – determinarea multitudinii de interese naționale sau a multitudinii de valori naționale ale societății.

În perioada sovietică, noțiunea de „securitate națională” a fost utilizată ca sinonim al „securității de stat” (ultima fiind interpretată și ca securitate politică) și al „securității internaționale” (noțiunea respectivă cuprindea securitatea externă și cea militară). Acest lucru s-a manifestat în suprapunerea noțiunii de „interes național” pe aceea de „interes de stat”. S-a considerat că principalele elemente componente ale „securității naționale” le constituie securitatea militară și cea politică [12].

După proclamarea independenței Republicii Moldova s-au creat condițiile de trecere la standardele internaționale în interpretarea problemelor de securitate națională. Având în vedere că în gândirea filosofică și politică occidentală problemele teoretice ale securității naționale erau puse suficient de bine, aceste elaborări au stat la baza investigațiilor teoretice ale specialiștilor autohtoni. A fost conștientizat inclusiv faptul că abordările conceptuale și teoretice occidentale erau întemeiate pe tradițiile seculare ale acestor societăți în privința economiei libere de piață, a individualismului, democrației avansate și națiunilor mature. Toate aceste elemente constituiau baza concepțiilor occidentale cu privire la securitatea națională și nu întotdeauna corespundeau realităților specifice locale. În plus, așa cum menționează V. Beniuc, în Republica Moldova se menține în mare măsură tradiția de a se apela la schemele sovietice și rusești cu privire la securitatea națională și modalitățile de asigurare a acesteia [13, p. 12-15].

Piatra de temelie a edificiului securității naționale a Republicii Moldova independente a devenit Declarația „Cu privire la suveranitatea RSS Moldova”, adoptată de Sovietul Suprem la 23 iunie 1990. În acest document politico-juridic, pentru prima dată în istoria contemporană a Republicii Moldova a fost utilizată noțiunea de „securitate”. Articolul 12 stipulează că „Republica Sovietică Socialistă Moldova ca un subiect egal al relațiilor internaționale se declară o zonă demilitarizată, activ promovează consolidarea păcii și securității, este implicată direct în procesul de cooperare și securitate precum și în structurile europene” [14].

Următorul pas pe calea evoluției securității naționale a Republicii Moldova a fost adoptarea Declarației de independență [15]. Deși în acest document nu figurează noțiunea de „securitate”, se menționa intenția Republicii Moldova de a adera la „Actul Final de la Helsinki și la Carta de la Paris pentru o nouă Europă, solicitând, totodată, să fie admisă cu drepturi egale la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa și la mecanismele sale” [15].

Odată cu colapsul URSS, Republica Moldova a încetat a mai face parte din sistemul de securitate sovietic. La începutul anilor '90, Republica Moldova a refuzat aderarea la structurile de apărare ale CSI, conducerea de la Chișinău depunând eforturi pentru a promova propriile politici de securitate, bazate pe principiul neutralității permanente. În condițiile în care raioanele de est se aflau sub ocupația fostei Armate a 14-a, prin conceptul de neutralitate se urmărea (și în prezent) asigurarea unor condiții optime de apărare a independenței, suveranității și securității naționale la cele 4 niveluri: individual (cetățeni), colectiv (asociații de interese), național (stat) și internațional (în mediul extern). Acesta presupunea o ajustare continuă a sistemului național de securitate la

mediul extern și intern pentru a face față noilor provocări și probleme de securitate în toate domeniile: politic, militar, economic, ecologic și societal. În acest scop a fost elaborat cadrul normativ cu privire la securitatea și apărarea țării. „Neutralitatea permanentă” este invocată în toate documentele, studiile, actele normative privind analiza funcționalității securității (militare, în special) naționale a Republicii Moldova.

În termeni generali, „prin neutralitate se înțelege acel statut deseori proclamat în istorie de evitare a implicării în războaiele cu alte state” [16]. Neimplicarea în purtarea războaielor a fost diferit interpretată de statele neutre și de statele interesate să devină ele înseși neutre. Recunoașterea statutului de neutralitate al oricărui stat a fost inițiată nu de țara în cauză, ci de un grup de țări aflate în conflict. Elveția este primul exemplu practic al politicii de neutralitate. Neutralitatea a căpătat recunoașterea legală pentru prima dată în Pactul de la Paris din 20 noiembrie 1815, în care marile puteri europene au recunoscut Elveției neutralitatea permanentă și i-au garantat integritatea teritorială. De atunci au fost recunoscute două tipuri de neutralitate: neutralitatea temporară pe timp de război (pentru perioada de desfășurare a unui conflict armat) și neutralitatea permanentă [17].

În timpul Războiului Rece, sistemul ONU nu a fost capabil să prevină războaiele, SUA și URSS fiind implicate într-o luptă pentru extinderea influențelor la nivel global. În perioada dată, datorită tensiunilor geopolitice dintre Est și Vest, multe state europene au decis să adopte o poziție de neutralitate: Austria, Finlanda și Suedia. În perioada de după războiul rece, situația s-a schimbat radical. Au fost constituite noi organizații în care cooperează foști inamici din NATO și Tratatul de la Varșovia. În anii '90 statele neutre din Europa au început să se implice în sistemul permanent de dezvoltare a

cooperării politico-militare și de securitate a Uniunii Europene și să sprijine acțiunile NATO în cadrul Parteneriatelor pentru Pace (PpP), inclusiv acțiunile umanitare, de salvare, de menținere a păcii și acțiunile forțelor combatante în managementul crizelor, în principal, cele de impunere a păcii (pacificare).

Având în vedere toate situațiile de neutralitate contemporană, prezentate mai sus, se poate argumenta că astăzi esența acestui statut este subînțeleasă ca de „nealinieră”, mai precis, de neparticipare la alianțe militare. În concluzie, sensul clasic al neutralității se pierde când discutăm despre situația reală din zilele noastre. Parțial, aceasta se datorează faptului că toate statele neutre din lume și-au luat angajamentul de a sprijini scopurile și rezoluțiile Națiunilor Unite, inclusiv cele militare.

În aceeași situație se încadrează și Republica Moldova, care și-a consacrat constituțional statutul de neutralitate prin Constituție [18]. Articolul 11 al Legii fundamentale conține două alineate. Chiar în primul dintre acestea se stipulează că „Republica Moldova proclamă neutralitatea sa permanentă”. Alineatul al doilea stipulează că „Republica Moldova nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său”. Această stipulație, oarecum nouă pentru statul moldovenesc, a fost introdusă în Constituție, în principal pentru a nu admite prezența militară rusă pe teritoriul Republicii Moldova. Legislatorii, de asemenea, au gândit că în acest fel se va contribui la soluționarea cât mai rapidă a conflictului transnistrean. După cum am văzut în alineatele de mai sus, conceptul actual de neutralitate este unul cu totul altul decât cel tradițional. Faptul că Republica Moldova este țară membră a ONU face ca aceasta să contribuie prin participarea sa la diferite misiuni de pacificare și de asistență militară internațională.

Revenind la ideea că, în cazul Republicii Moldova, statutul de neutralitate permanentă se reduce la ideea de neparticipare la diferite alianțe militare, notăm că într-o lume globalizată și deschisă cum este cea de acum este imposibil să nu interacționezi cu alte state, inclusiv în domeniul armat [19], susține V. Pleșca.

Existența oricărui stat independent este imposibilă fără capacitatea acestuia de apărare a intereselor sale naționale, fără asigurarea supraviețuirii sale în condițiile dezvoltării autonome a societății. Din acest motiv, securitatea națională a statului a fost dintotdeauna condiția fundamentală a construcției statale.

Concepția politicii externe, un document relevant pentru realizarea politicii de securitate națională, identifică locul Republicii Moldova în comunitatea internațională, precum și prioritățile, principiile și direcțiile politicii sale externe. Astfel, consolidarea independenței și suveranității țării, asigurarea integrității teritoriale, afirmarea țării în calitate de factor de stabilitate pe plan regional, contribuirea la promovarea reformelor social-economice necesare pentru tranziția la economia de piață și ridicarea bunăstării populației, edificarea statului de drept formează priorități importante ale politicii externe și constituie prioritățile pe plan extern ale țării. Nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forța, reglementarea diferendelor internaționale prin mijloace pașnice, neamestecul în treburile interne ale altor state, cooperarea internațională, egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul lor de a-și hotărî singure soarta, egalitatea suverană a statelor, îndeplinirea cu bună-credință a obligațiilor asumate, inviolabilitatea frontierelor, integritatea teritorială a statelor și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului sunt principiile politicii externe a Republicii Moldova [20].

V. Varzari consideră că în procesul de integrare plenară a Republicii Moldova în sistemul internațional, prin aderarea la diverse structuri regionale și internaționale, nu a avut ca suport o viziune strategică bine definită. În condițiile unui antagonism tradițional, dur, după prăbușirea URSS devenit latent, între Uniunea Sovietică/Rusia și Occident, Republica Moldova nu și-a explicat destul de elocvent care este direcția prioritară a politicii externe, fapt care a avut ulterior un impact negativ asupra promovării intereselor naționale și asigurării securității. Oscilarea țării între Est și Vest, între două modele de dezvoltare (unul – ceseist și altul – european, de tip liberal-democratic) a subminat semnificativ capacitatea Republicii Moldova de a soluționa definitiv conflictul transnistrean, a tergiversat esențial perspectivele de asociere la procesele integraționiste europene, a creat tensiuni sociale și politice constante și a întârziat sistematic implementarea unor reforme democratice durabile și eficiente. Chiar și optarea pentru un statut de neutralitate permanentă poate fi atribuită acestei ezitări geostrategice [21].

Doctrina militară este documentul de bază care urmărește asigurarea securității militare a poporului și statului, prevenirea războaielor și conflictelor armate prin mijloacele de drept internațional. Documentul evidențiază că viziunea militară a țării este determinată de politica ei externă și internă, de neutralitatea permanentă proclamată constituțional, care poartă un caracter în exclusivitate defensiv. Prezintă interes amenințările identificate de acest act: (1) pretenții teritoriale ale altor state; (2) tentative de amestec în treburile interne, de destabilizare a situației politice interne din republică; (3) prezența pe teritoriul republicii a trupelor străine; (4) activitatea organizațiilor separatiste, orientarea spre violarea armată a integrității teritoriale a

republicii; (5) crearea formațiunilor militare ilegale [22, p. 1-2].

S. Cebotari afirmă că în prezent, reeșind din scopurile și prevederile politice, pot fi evidențiate trei variante ale doctrinei militare:

a) doctrine militare agresive, care realizează următoarele principii politice: superioritatea militară; miza pe forța militară în afacerile internaționale; posibilitatea utilizării armei nucleare și de distrugere în masă; multivectorialitatea și imprevizibilitatea violenței armate;

b) doctrine militare „de nimicire reciprocă”, care prevăd realizarea următoarelor principii: abținerea nucleară; paritate militar-strategică; securitatea națională în baza deținerii armei nucleare;

c) doctrine militare de apărare – în care prioritare sunt astfel de principii politice: refuzul de la „imaginea dușmanului” (lipsa unui adversar posibil), asigurare minimă cu mijloace militare; refuzul de la utilizarea armei nucleare de distrugere în masă (primul din inițiativă proprie); multivectorialitatea forțelor egale în diferite regiuni; prioritatea apărării civile [23, p. 20].

În această ordine de idei, considerăm că doctrina militară a Republicii Moldova este de apărare. Observăm că sursele potențiale ale pericolului militar pentru suveranitatea, independența și integritatea teritorială, inclusiv cele ce țin de relațiile nereglementate dintre diferite state din regiune, fac trimiteri exclusive la situația din zona de est a Republicii Moldova. Din acest punct de vedere, cea mai serioasă amenințare la adresa securității politico-militare a Republicii Moldova este staționarea ilegală a trupelor Federației Ruse pe teritoriul suveran al Republicii Moldova, dezvoltarea unui regim separatist susținut politic, economic, militar și moral de Rusia și dezvoltarea unor structuri paramilitare ilegale de forță. Trebuie notat că autoritățile Republicii Moldova nu au reușit deocamdată să elaboreze

și să implementeze o strategie coerentă pentru restabilirea integrității Republicii Moldova, iar spectrul de amenințări care rezultă din existența unei zone necontrolate a crescut vertiginos.

Legea securității statului, adoptată la 31 octombrie 1995, în baza Concepției securității naționale [24], precizează că securitatea statului este parte integrantă a securității naționale. Prin securitatea statului se înțelege protecția suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării, a regimului ei constituțional, a potențialului economic, tehnico-științific și defensiv, a drepturilor și libertăților legitime ale persoanei împotriva activității informative și subversive a serviciilor speciale și organizațiilor străine, împotriva atentatelor criminale ale unor grupuri sau indivizi aparte. Altfel spus, fiind parte a securității naționale, securitatea statului se referă la securitatea informațională a statului și la ordinea / pacea publică sau – în limbaj academic – la siguranța națională.

Direcțiile principale ale activității de asigurare a securității statului sunt:

a) formarea politicii interne și externe în funcție de interesele asigurării securității statului;

b) stabilirea și aplicarea unui sistem de măsuri cu caracter economic, politic, juridic, militar, organizatoric și de altă natură, orientate spre descoperirea, prevenirea și contracararea la timp a amenințărilor la adresa securității statului;

c) constituirea unui sistem de organe ale securității statului, delimitarea atribuțiilor lor, asigurând interacțiunea dintre ele, precum și crearea mecanismului de control și supraveghere asupra activității lor;

d) perfecționarea cadrului juridic al asigurării securității statului;

e) coordonarea cu alte state a eforturilor în vederea descoperirii, prevenirii și contracarării eventualelor amenințări la adresa securității statului.

Considerăm ca legea respectivă este nefuncțională atât datorită neajunsurilor structurale pe care le presupune, cât și datorită transformării profunde a contextului internațional în care se realizează securitatea națională a Republicii Moldova.

Legea privind organele securității statului a fost adoptată de asemenea la 31 octombrie 1995 și dublează dispozițiile legii menționate anterior. Legea adoptată stabilește structura sistemului național de apărare, atribuțiile și responsabilitățile autorităților publice în domeniul apărării, organizarea, destinația și conducerea forțelor sistemului național de apărare [25].

La baza sistemului de securitate națională se află Concepția securității naționale din 1995 [26], care a fost înlocuită ulterior, în 2008, print-un nou document, adaptat contextului intern și extern [27].

Concepția securității naționale a Republicii Moldova din 1995 a fost elaborată în contextul în care Republica Moldova își căuta cu insistență recunoașterea și rolul în calitate de actor cu drepturi depline în sistemul internațional din perioada post-Război Rece. Iată de ce, deja în introducerea acestui document, se stipulează că statul va respecta normele dreptului internațional, reafirmându-și, în același timp, statutul său de neutralitate permanentă, enunțat în Constituție. Prin securitate națională se are în vedere protecția persoanei, a societății și a statului, a drepturilor și a intereselor lor, stabilite de Constituție și de alte legi ale republicii împotriva pericolelor externe și interne [26, p. 1].

Concepția elucidează noțiunea de pericolic la adresa securității naționale. Astfel, se stipulează că prin pericol pentru securitatea națională se înțelege intenția forțelor ostile, manifestată sub orice formă, sau factorul de ordin ecologic, tehnic și de altă natură, a căror realizare sau influență poate constitui o amenințare pentru persoană,

societate și stat [26, p. 2]. Acestea constau, în principal, din următoarele amenințări: agresiune directă și revendicări teritoriale; conflicte locale sau regionale; acțiuni îndreptate spre schimbarea prin violență a ordinii constituționale; acțiuni îndreptate spre subminarea sau lichidarea potențialului economic, tehnico-științific și defensiv al țării, precum și crearea situațiilor de pericol ecologic; acțiunile îndreptate spre tensionarea situației sociale și provocarea conflictelor sociale; terorismul, crima organizată, traficul de droguri, migrația ilegală, acțiunile având drept scop lezarea drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor [26, p. 2].

Unii cercetători în domeniu, cum ar fi V. Varzari, susțin că acest text prezintă o viziune limitată asupra conceptului de securitate, care nu este definită în funcție de noile amenințări și vulnerabilități apărute în perioada post-Război Rece, ci în funcție de pericolele tradiționale la adresa statului [21]. Într-o astfel de abordare este dominantă filiera politico-militară a securității, iar cea economică, societală și de mediu lipsesc ca domenii distincte. Utilizarea noțiunii de „pericol” în detrimentul celui de amenințare și vulnerabilitate denotă, din punctul nostru de vedere, ezitarea acestui document de a stipula clar și exhaustiv problemele reale cu care se confruntă statul și societatea la momentul actual și care periclitează securitatea națională: războiul transnistrean, criza economică, criza energetică, criza social-identitară, emigrația masivă, criminalitatea transfrontalieră, degradarea mediului ambiant.

Amenințările și vulnerabilitățile la adresa securității naționale a Republicii Moldova din anii '90 ulterior s-au agravat și mai mult și au devenit, practic, de nesurmontat pe termen scurt sau mediu. O serie de factori, printre care enumerăm: lipsa expertizei profesionale naționale în domeniul

studiilor strategice și de securitate, nivelul redus al controlului democratic din partea societății civile asupra sectorului de securitate și apărare, tergiversarea implicării instituțiilor occidentale în contrabalansarea influenței rusești în regiune – au determinat o anumită ezitare din partea autorităților politice ale statului în identificarea priorităților de politică externă și în definirea exhaustivă a amenințărilor și provocărilor la adresa securității naționale. Astfel, în contextul noilor evoluții din Europa Centrală și de Sud-Est, ale extinderii UE și NATO și al adoptării Planului Individual al Parteneriatului Moldova – NATO, autoritățile Republicii Moldova par să fi conștientizat aceste curențe, odată cu instituirea, prin decretul prezidențial nr. 374-IV din 22 decembrie 2005, a unei Comisii naționale în vederea elaborării noului Proiect al Concepției securității naționale a Republicii Moldova. Considerăm că necesitatea elaborării noului document a fost determinată de schimbările cardinale care au survenit în domeniul securității statului atât pe plan național, regional, cât și global [28, p. 716].

V. Varzari consideră că, Concepția securității naționale, adoptată la 22 mai 2008, prezintă o viziune nouă asupra securității naționale, fiind inspirată de tezele școlii de la Copenhaga [29, p. 41, 30 p. 139-144]. Acesta realizează un studiu comparativ, menționând că, dacă prima Concepție pune accent preponderent pe pericolele militare și politice, cea de-a doua pornește de la o interpretare comprehensivă a securității naționale, având în vedere caracterul ei multidimensional și interdependent. Se apreciază faptul că în Concepție și-a găsit loc întreaga paletă a amenințărilor și vulnerabilităților: politice, militare, economice, societale și de mediu. În același timp, pot fi depistate unele curențe în ceea ce privește modul de ierarhizare a amenințărilor și vulnerabilităților la adresa securității naționale [30, p. 140-143].

Totodată, este binevenit faptul că în Concepție sunt evidențiate mai clar obiectivele urmărite prin implementarea politicii de securitate. Ele constau, în principal, în restabilirea integrității teritoriale a statului, eliminarea prezenței militare străine, consolidarea independenței și suveranității statului, menținerea într-o stare dinamică avansată a proceselor de integrare europeană și consolidare a relațiilor cu NATO, asigurarea dezvoltării democratice a societății și consolidarea securității interne a acesteia, dezvoltarea economică și socială ascendentă, dezvoltarea și valorificarea cât mai plenară a potențialului uman, apărarea cât mai eficientă a intereselor și drepturilor cetățenilor Republicii Moldova în țară și după hotarele ei, consolidarea dimensiunilor economice, societale, energetice și ecologice ale securității, consolidarea securității militare naționale și participarea Republicii Moldova la consolidarea securității internaționale [26, p. 4]. Cât despre mecanismul de asigurare a securității, în Concepție se precizează că el va fi descris în Strategia securității naționale.

Prin analiza istoriografiei problemei, constatăm că și alți cercetători în domeniu apreciază destul de critic și această Concepție. În această ordine de idei, V. Grosu consideră că, Concepția securității naționale din 2008 conține o abordare puțin diferită a securității față de cea promovată în cadrul Legii securității statului din 1995 [31, p. 12]. Pe lângă o serie de argumente critice prezentate de cercetător, susținem ideea că un neajuns distinct al Concepției îl constituie operarea uneori cu termeni și noțiuni care pot avea încărcătură semantică multiplă și care pot duce astfel la conflicte de interpretare a Legii. De exemplu, în cadrul punctului 3, „Sistemul securității naționale al Republicii Moldova și reformarea acestuia” în definirea Sistemului securității naționale sunt formulări de ti-

pul „ansamblul instituțiilor societății Republicii Moldova, care au rolul de a realiza, a proteja și a promova interesele naționale ale Republicii Moldova”. În practica statelor europene, la capitolul instituțiile sistemului de securitate, sunt menționate de obicei instituțiile statului. În cazul nostru s-a recurs la o abordare extensivă, nefiind clar stabilite hotarele între stat și societatea civilă, deoarece formularea „ansamblul instituțiilor societății Republicii Moldova” presupune totalitatea instituțiilor societății civile, inclusiv cele private. Sau, cu alte cuvinte, printr-o astfel de formulare se încalcă principiul autolimitării statului, care este unul de bază în cadrul oricărui sistem democratic [31, p. 13]. Susținem ideea lansată de V. Grosu că formularea „ansamblul instituțiilor societății” este atât de extensivă, încât ar permite încălcarea oricărui principiu de intervenție legală a statului în sfera societății civile, ca de exemplu: încălcarea principiului separării religiei de stat sau intervențiile autoritare ale statului în sectorul ONG-urilor etc.

Prin urmare, ajungem la concluzia că Concepția securității naționale din 2008 conține o serie de deficiențe, fapt susținut și de către D. Cenușă, care prezintă un studiu comparativ dintre Concepția securității naționale a Republicii Moldova și cea a Georgiei, unul din considerente fiind, în accepțiunea autorului, similitudinea de probleme (și de securitate) cu care se confruntă ambele state în spațiul ex-sovietic [32, p. 15-19]. D. Cenușă afirmă că, „spre deosebire de Georgia, care cere în mod tranșant Rusiei să-și evacueze potențialul său militar, Republica Moldova renunță la asemenea retorică, promovând însă stabilirea unui parteneriat strategic cu partea rusă. Totodată, reformarea securității naționale a Republicii Moldova este legată în mod surprinzător de măsurile de soluționare pe care le-a propus guvernarea comunistă în vederea ridicării nivelului de credi-

bilitate între Tiraspol și Chișinău, precum și avansării întregului proces de integrare teritorială. Georgia nu a legat nicidecum reintegrarea sa teritorială de reformarea sistemului său de securitate, ci, din contra, a formulat acțiuni ce prevăd realizarea acesteia, dar în corelare cu alte măsuri utile pentru dezvoltarea capacităților sale de securitate (*inclusiv desfășurarea unor acțiuni orientate spre reformarea și fortificarea sistemului de apărare georgian etc.*)” [32, p. 17].

Concepția securității naționale pune accent pe statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, statutul de neutralitate permanentă reprezentând principiul de bază, piatra de temelie a conceptului securității naționale. Astfel, toate acțiunile desfășurate de întregul sistem de securitate națională al Republicii Moldova, îndreptate spre asigurarea securității naționale, se bazează pe acest principiu [33, p. 15]. Concepția securității naționale prevedea elaborarea și aprobarea Strategiei securității naționale, în care „se vor descrie căile de atingere a stării de securitate națională, mecanismele de cooperare între componentele sistemului securității naționale, instrumentele de coordonare a activității sectorului securității naționale și instituțiilor cu responsabilități în domenii aparte ale securității, procedeele de finanțare a sectorului securității naționale și etapele de reformare a sistemului securității naționale al Republicii Moldova. Strategia securității naționale va servi drept bază pentru elaborarea Strategiei militare naționale, Strategiei de informare publică pe probleme de securitate națională, altor strategii sectoriale în domeniul securității naționale” [27].

În această ordine de idei, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat la 15 iulie 2011 Strategia securității naționale, care include direcțiile orientative de activitate a statului în domeniul securității naționale pe un termen mediu de 4-7 ani [34, p. 46].

Conform textului Strategiei, elaborarea documentului a fost imperioasă din două considerente: (1) pe plan intern – din necesitatea de a răspunde la amenințările și riscurile cu impact asupra securității naționale și (2) pe plan extern – din exigența de a participa la contracararea instabilităților și pericolelor din Europa, inclusiv de la periferiile ei, care afectează starea de securitate a tuturor statelor europene [34, p.37]. Asigurarea intereselor naționale vitale ale Republicii Moldova este obiectivul principal al respectivei Strategii. Aceste interese constau în asigurarea și în apărarea independenței, a suveranității, a integrității teritoriale, a frontierelor inalienabile ale statului, a siguranței cetățenilor, în respectarea și în protejarea drepturilor și a libertăților omului, în consolidarea democrației. V. Juc menționează că unul din elementele definitorii ale interesului național, pe lângă prioritatea cetățeanului în raport cu statul și vocația europeană a poporului Republicii Moldova, este cel ce vizează asigurarea securității naționale [35, p. 200].

Din punct de vedere structural, capitolele Strategiei securității naționale a Republicii Moldova se dovedesc a fi asimetrice. Astfel, unele capitole depășesc de cel puțin 8 ori mărimea altora (ex. 4. Căile de asigurare a securității naționale), în timp ce altele se rezumă la mai puțin de un sfert de pagină (7. Etapele de implementare, procedurile de raportare și monitorizare) sau chiar la câteva rânduri (6. Asigurarea cu resurse a sectorului securității naționale). Volumul redus al capitolelor ce reflectă implementarea și asigurarea cu resurse a sectorului securității naționale evocă, de fapt, probleme pe care strategia riscă să le întâmpine în procesul de transpunere în practică. Astfel, alocarea de fonduri pentru asigurarea reformei sectorului de securitate rămâne a fi ambiguă, precum și procesul de monitorizare a Strategiei securității naționale, care

se rezumă doar la o informare semestrială din partea autorităților administrației publice centrale către Consiliul Suprem de Securitate.

Analizând din punctul de vedere al conținutului prezentul document, remarcăm că el a fost elaborat în baza teoretico-metodologică a școlii de la Copenhaga, unde se iau în considerare toate componentele securității. Se stipulează, în acest sens, că Strategia ține cont de abordarea multilaterală a securității naționale, de caracterul ei multidimensional și interdependent, care este determinat atât de starea de lucruri din domeniul politic, militar, de cel al ordinii publice din țară, cât și de situația din sfera economică, socială, ecologică, energetică și de altă natură [34, p. 37]. Viziunea conceptuală în asigurarea securității naționale presupune utilizarea tuturor mijloacelor corespunzătoare în scopul diminuării vulnerabilităților sistemului de securitate națională și al creșterii capacității naționale de a răspunde la amenințări și la riscuri [34, p. 38]. Totuși, documentul nu explică noțiunile de bază cu care se operează frecvent: amenințare, vulnerabilitate și risc.

O strategie de securitate are drept scop determinarea intereselor naționale ale statului, luând în considerare evoluțiile contextului internațional și modul în care acestea îl afectează, urmată apoi de identificarea căilor și mijloacelor care ar duce la protecția acestor interese naționale. Servind și pentru anticiparea amenințărilor și provocărilor care vizează interesele naționale, și pentru înțelegerea substanței și magnitudinii acestor pericole, o strategie ar ghida atenția și ar susține eforturile chiar și atunci când pericolele încă nu amenință evident [39, p. 9].

După cum menționează A. Iovu, este important ca Strategia națională de securitate, în calitate de document de politici care definește problemele existente la adresa

securității naționale, să precizeze concep-tele-cheie din domeniul securității. Pentru a defini eventualele noțiuni complexe, Strategiei îi este încorporat un glosar, care elucidează esența noțiunilor-cheie și definiția lor în uzul oficial. Strategia securității naționale a Republicii Moldova nu dispune de un glosar și nici în textul documentului nu sunt definite așa noțiuni ca „securitate”, „securitate națională”, „sistemul securității naționale”, „obiectiv strategic”, „interese naționale”, „cyber-crimes” etc. Astfel, lipsa unor explicații privitor la acestea și alte concepte oferă spațiu pentru o interpretare permisivă a noțiunilor-cheie [41, p. 9].

Deși în compartimentul consacrat interesului național și politicii de securitate Strategia enumeră un șir de amenințări, vulnerabilități și riscuri, documentul în cauză nu propune o ierarhizare și o descriere clară a acestora. Or, conform lui B. Buzan, doar după ce căpătăm o idee rezonabilă despre natura amenințărilor și a vulnerabilităților putem să ne dăm seama despre securitatea națională ca problemă politică [36, p. 120]. Această lacună este depășită doar parțial în capitolul consacrat căilor de asigurare a securității naționale, în care ordinea de enumerare a problemelor ce necesită o rezolvare iminentă poate sugera o anumită ierarhie a celor mai importante amenințări și vulnerabilități la adresa securității naționale. Astfel, în calitate de amenințări actuale la adresa securității naționale a Republicii Moldova au fost identificate: sărăcia, subdezvoltarea economică și dependența energetică, conflictul transnistrean, tensiunile din zonă și prezența militară străină, coerciția externă, factorul criminogen, corupția, problema demografică și acutizarea fenomenului migrației, sănătatea populației, calamitățile naturale, poluarea mediului, accidentele tehnogene, insecuritatea informațională, instabilitatea sistemului financiar-bancar [34, p. 40-43].

În cadrul unui studiu dedicat acestei tematici, V. Varzari susține că viziunea oficială referitoare la problemele care trebuie abordate prioritar este importantă pentru Republica Moldova, în contextul resurselor administrative și financiare insuficiente pentru a le contracara simultan în perspectivă imediată [29, p. 58]. Remarcăm faptul că nu toate amenințările și vulnerabilitățile iminente au fost abordate în textul documentului analizat.

Fiind un document-cadru pentru politica de securitate și unul de referință pentru politicile sectoriale, Strategia comunică foarte puțin despre contextul regional și internațional de securitate în care este plasată Republica Moldova, specificând doar că o astfel de analiză a fost efectuată [34, p. 37]. Din acest punct de vedere, pot apărea în mod logic următoarele întrebări deloc retorice: care sunt vulnerabilitățile și amenințările ce provin din amplasamentul țării în partea de est a Europei? Care sunt oportunitățile ce pot fi valorificate în acest context? Considerăm că ar fi fost oportună inserarea în acest document politico-juridic a unui compartiment dedicat contextului internațional și regional de securitate, care influențează direct securitatea națională a Republicii Moldova. Insistăm asupra acestui aspect, căci contextul regional poate releva natura vulnerabilităților și amenințărilor structurale la adresa securității statului. Or, evitarea de a oferi o caracteristică a contextului ar presupune o lipsă de orientare a Republicii Moldova în actualul mediu de securitate. Lucru inadmisibil pentru o țară care trebuie, conform strategiei, să dezvolte capacități de analiză și de reacție la schimbările provenite din exterior [34, p. 45].

În aspect teoretic, Strategia este elaborată după o analiză aprofundată și o cunoaștere a situației strategice / mediului. Scopul acestei analize este de a evidenția

factorii interni și externi care ajută la definirea sau ar putea afecta obiectivele specifice, concepte și resurse ale strategiei. Mediul extern reprezintă circumstanțele și condițiile ce afectează bunăstarea statului. În funcție de interesele promovate bazate pe valori, principii sau aspirații, sunt elaborate politici de securitate. Arta și știința de a dezvolta, aplica și coordona instrumentele de putere națională (diplomatice, economice, militare și informaționale) pentru atingerea obiectivelor care contribuie la securitatea națională reprezintă Strategia națională de securitate.

Strategia militară națională este arta și știința de a distribui și aplica puterea militară pentru atingerea obiectivelor naționale în timp de pace și război [38, p. 9].

Specificând importanța acțiunilor pe plan extern și în promovarea intereselor naționale și în asigurarea securității naționale, documentul analizat subliniază că un element central din instrumentarul necesar în această direcție este oferit de procesul de integrare europeană a Republicii Moldova. Dintr-un astfel de punct de vedere, mai multe aspecte sunt percepute drept repere ale politicii externe ce țin de asigurarea stării de securitate națională și de promovarea eficienței a intereselor naționale, în special: (a) integrarea în UE, (b) promovarea parteneriatelor strategice cu UE, România, Ucraina, SUA și cu Federația Rusă și (c) intensificarea cooperării internaționale în vederea preluării practicilor folosite în țările UE [34, p. 38].

Documentul stipulează, de asemenea, că participarea la operațiile internaționale sub egida ONU, UE și OSCE se va înscrie în contextul contribuției Republicii Moldova la eforturile internaționale de asigurare a securității [34, p. 38]. Strategia preia o abordare identică cu cea din Strategia Europeană de Securitate [40], conform căreia „securitatea națională a unui stat european

nu mai poate fi privită în izolare” și „ține cont de abordarea cuprinzătoare a securității naționale, caracterul multidimensional și interdependent al acesteia, determinat atât de starea de lucruri din domeniile politic, militar și al ordinii publice din țară, cât și de situația din sfera economică, socială, ecologică, energetică etc.”.

Se indică importanța intensificării cooperării cu UE pe dimensiunea PESC și PESA, orientată spre consolidarea securității naționale și a celei regionale. În același context, Republica Moldova sprijină crearea și eficientizarea, în cadrul organizațiilor internaționale relevante (în particular, al ONU, UE și al OSCE,) a mecanismelor de mediere, de prevenire și de gestiune a crizelor și conflictelor, precum și a mecanismelor de control al onorării angajamentelor asumate de statele membre.

În virtutea statutului de neutralitate permanentă, care presupune, conform documentului, neaderarea la blocurile militare și neadmiterea dislocării pe teritoriul său a trupelor militare sau armamente ale altor state și ale blocurilor militare, Republica Moldova își reafirmă angajamentul de a dezvolta o colaborare aprofundată cu NATO în limitele PpP și CPNA. Prioritatea acestei colaborări este reformarea sectorului de securitate națională (RSS) în conformitate cu standardele și cu practicile europene în domeniul securității [34, p. 39]. De asemenea, Republica Moldova își dorește o cooperare pașnică cu toate țările lumii conform principiilor Cartei ONU [37], pentru a se asigura de sprijinul lor în realizarea priorităților naționale, inclusiv a celor care țin de securitatea statului. O atenție deosebită este acordată cooperării cu România, Ucraina, SUA și Rusia.

Un element important al Strategiei este stabilirea controlului democratic asupra forțelor armate prin promovarea transparenței și a responsabilității sistemului nați-

onal de apărare în fața societății [34, p. 40]. Aspectul democratizării sistemului de securitate este baza politicii de apărare, ca element esențial al politicii de securitate. Prin politică de securitate, documentul are în vedere un ansamblu de concepte, de norme juridice și de acțiuni orientate spre promovarea și protejarea intereselor naționale prin identificarea, prevenirea și contracararea amenințărilor și a riscurilor cu impact asupra securității statului [34, p. 37]. Iar prin cea de apărare – un ansamblu de viziuni, de concepții, de activități și de relații care reflectă caracterul complex al apărării și care definesc capacitatea de a asigura modernizarea continuă în vederea dezvoltării posibilităților sale de a utiliza defensiv mijloacele militare.

Un aspect novator al documentului este importanța acordată expertizei științifice în identificarea mecanismelor de asigurare a securității naționale. În calitate de activități importante de cercetare sunt propuse: (a) realizarea expertizei pentru instituțiile abilitate cu asigurarea securității naționale; (b) elaborarea scenariilor de asigurare a securității naționale prin analiza amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților atât de proveniență globală, cât și de proveniență regională; (c) argumentarea științifică a locului, rolului și funcțiilor securității naționale în documentele strategice de planificare a politicilor de stat; (d) investigarea schimbărilor ce intervin în evoluția securității naționale cu impact asupra intereselor naționale ale Republicii Moldova [34, p. 44]. Aspectul menționat este important și, în cazul realizării, pune capăt naturii elitiste în abordarea securității și suplinește, într-o anumită măsură, insuficiența cunoștințelor teoretico-metodologice ale decidenților politici în procesul de evaluare și contracarare a amenințărilor, vulnerabilităților și a riscurilor. Din acest considerent, credem că centrele de cercetare naționale, mediul aca-

dem ic ar trebui să-și reunească eforturile pentru a valorifica oportunitatea de dialog și contribuție directă la fortificarea securității naționale.

Strategia subliniază că sectorul național de securitate este format din cadrul instituțional: (a) Consiliul Suprem de Securitate, care coordonează activitatea sectorului; (b) Forțele Armate, care asigură securitatea militară a statului; (c) Serviciul de Informații și Securitate, care obține, verifică, evaluează, păstrează și valorifică informațiile necesare cunoașterii, prevenirii și contracarării amenințărilor la adresa securității naționale; (d) Serviciul Grăniceri, care supraveghează controlul frontierei de stat [34, p. 44]. Remarcăm că din sistemul instituțional al documentului examinat lipsesc: (a) Trupele de Carabinieri, responsabile de menținerea și restabilirea ordinii publice și (b) Poliția comunitară, care asigură securitatea și integritatea fizică și morală a cetățenilor. Această lacună este notabilă și datorită faptului că structurile respective au fost menționate în compartimentul dedicat căilor de asigurare a securității naționale, ca fiind în continuare componente indispensabile ale sistemului național de securitate [34, p. 40-41]. Considerăm, de asemenea, că ar fi utilă explicarea mai detaliată a competențelor și obligațiilor în domeniul securității a instituțiilor de stat, atât Parlamentul, Președinția și Guvernul, cât și a mecanismelor de cooperare între componentele sistemului securității naționale la nivel operațional și administrativ.

Conchidem că, în pofida unor lacune din conținutul Strategiei, documentul este unul extrem de necesar, iar identificarea resurselor administrative și financiare se va dovedi vitală pentru buna implementare a sa. Trebuie de remarcat, de asemenea, că politica de securitate este una de factură orizontală, așa încât toate autoritățile publice ale statului și organizațiile societății

civile trebuie informate cu privire la esența și mecanismul de realizare a Strategiei. Monitorizarea activităților și rezultatelor obținute trebuie evaluate semestrial, în comun cu experții din centrele de cercetare neguvernamentale, în caz de necesitate fiind necesar a introduce schimbări operative în activitățile de contracarare a amenințărilor și vulnerabilităților apărute. Strategia securității naționale a Republicii Moldova este un document în care se resimt anumite lacune în structură și conținut. Documentul nu abordează într-o manieră profundă problemele de securitate a Republicii Moldova și nici nu oferă o viziune clară privitor la asigurarea securității naționale. Mai mult ca atât, conflictul transnistrean și prezența militară străină nu sunt abordate ca fiind provocări majore pentru securitatea națională a țării. De asemenea, faptul că Strategia nu are prevăzut un plan de acțiuni, ce ar desemna expres instituțiile responsabile de transpunerea conținutului Strategiei în practică, ridică riscul ca prevederile documentului să fie implementate doar parțial.

Totuși suntem de părerea că aprobarea Strategiei securității naționale oferă șansa începutului unei faze calitativ noi în politica de securitate și apărare a Republicii Moldova, inițierii și implementării unor reforme adecvate în sectorul de securitate și apărare în conformitate cu practicile și standardele europene, inclusiv modernizării cadrului juridic.

Analizând actele mai sus menționate, constatăm că acestea determină principiile de bază ale politicii de stat în domeniul apărării intereselor naționale și al garantării securității persoanei, societății și statului în fața pericolelor interne și externe în toate domeniile de activitate. În opinia legislatorilor, din domeniile de activitate vitală fac parte: domeniul politicii externe, domeniul securității de stat, domeniul militar și domeniul securității frontierei de

stat a Republicii Moldova, domeniul politicii interne, domeniul economic, domeniul ecologic, domeniul informațional.

În opinia noastră, formularea problemei într-o atare manieră nu este tocmai corectă, deoarece domeniile de activitate vitală a personalității, societății și statului contravin elaborărilor științifice în domeniul filosofiei sociale, în cel al științelor politice, sociologiei și filosofiei dreptului care, ca regulă generală, evidențiază următoarele domenii ale vieții sociale:

- material – cuprinde procesele producției materiale, de repartiție, de schimb, de consum, relațiile de producție, progresul tehnico-științific și revoluția tehnologică;

- social-politic – include relațiile sociale și cele politice dintre indivizi în cadrul societății: cele de clasă, naționale, de grup, interstatale etc. Anume acest domeniu cuprinde astfel de fenomene și procese, ca reformarea, evoluția, modernizarea, războiul, criza socială etc. În acest domeniu funcționează astfel de instituții precum statul, organismul militar, partidele, organizațiile și mișcările obștești;

- spiritual – constituie o gamă largă de idei, concepții, teorii, altfel spus, întregul spectru al producerii conștiinței (atât individuale, cât și a celei colective), transformarea ei de la o instituție la alta (mass-media), transformarea lumii interioare spirituale a individului;

- cultural cotidian – din cadrul acestuia fac parte astfel de fenomene, cum ar fi producerea de valori culturale, viața familială, problemele cotidiene (organizarea și petrecerea timpului liber), educația, învățământul etc.

Toate domeniile de activitate vitală sunt interdependente, din care cauză este imposibil să fie examinate în mod separat. Absolutizarea unui anumit domeniu al vieții sociale poate duce la deformarea modelului societății. În centrul fiecărui domeniu,

la fel ca și în societate în general, trebuie să se afle individul, omul, care cuprinde toate domeniile și le integrează, dat fiind că avem de a face cu viața reală, socială.

Strategia securității naționale preia și legitimează noțiunea de „sector al securității”, lansată în Concepția securității din 2008, noțiune pe larg acceptată în țările occidentale. În Strategie se specifică faptul că „din sectorul securității naționale al Republicii Moldova fac parte instituțiile de stat cu atribuții în domeniul securității statului, care activează în temeiul legislației Republicii Moldova și care au ca obiectiv îndeplinirea sarcinilor de protecție a cetățenilor și a statului” [34]. Aceste instituții, conform Strategiei, sunt autoritățile publice supreme în domeniul asigurării securității statului (Parlamentul, Președintele Republicii Moldova, Guvernul și Consiliul Suprem de Securitate), organele securității și ale apărării statului (Ministerul Apărării, Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul de Informații și Securitate, Serviciul de Protecție și Pază de Stat, Serviciul Grăniceri și Serviciul Vamal), alte autorități publice. După cum putem observa, în șirul instituțiilor domeniului în cauză nu se menționează defel organismul militar al statului. Astfel, în rândul instituțiilor în cauză nu sunt incluse Forțele Armate ale Republicii Moldova. Deși este stipulat că Armata Națională va constitui unicul element al forțelor armate ale Republicii Moldova și la descrierea instituțiilor sus-menționate, în capitolul 5.1 privind cadrul instituțional al sectorului de securitate națională, la pct. 5.1.1 se vorbește despre Consiliul Suprem de Securitate, iar la pct. 5.1.2 – despre rolul și specificul forțelor armate.

O astfel de incoerență a Strategiei, concomitent cu angajarea politică caracteristică unui astfel de document, îi reduce din autoritate, influențând în mod inevitabil starea organizării spațiului de securitate.

Însă, probabil, acest lucru constituie o măturie a căutării propriei căi de dezvoltare. Deoarece, așa cum considerăm, în Republica Moldova, teoria securității naționale se află la etapa formării sale intense, condiționată de accelerarea proceselor de globalizare, de creșterea amenințărilor în toate domeniile de activitate ale omului, societății și statului, de complicarea relațiilor sociale etc. [28, p. 716-723].

O componentă importantă a securității naționale a Republicii Moldova este securitatea militară, parte a securității naționale, ce asigură apărarea militară a statului împotriva pericolelor militare externe și interne prin promovarea politicii de apărare, crearea forțelor armate capabile să respingă o eventuală agresiune armată. Securitatea militară are sarcina de a apăra statul împotriva agresiunii externe; să localizeze conflictele armate și să reprimeze violența militară ilegală la frontiera de stat și în interiorul țării; să apere frontierele aeriene; să sprijine organele securității de stat, ale afacerilor interne, protecției civile în timpul îndeplinirii misiunilor de asigurare a securității naționale [42, p. 3].

Deși este specificat faptul că doctrina stă la baza asigurării securității militare a Republicii Moldova, în Doctrina militară a Republicii Moldova, aprobată la 14.07.1995, nu este explicată nici noțiunea de securitate militară, nici noțiunea de doctrină militară [43]. Doctrina militară stipulează principiile de bază și modul în care este concepută asigurarea securității militare a statului, precum și rolul forțelor armate în prevenirea situațiilor de risc, amenințărilor, crizelor, războaielor și conflictelor internaționale prin mijloacele de drept internațional. Prevederile Doctrinei militare servesc drept călăuză în coordonarea eforturilor autorităților publice în domeniul asigurării securității militare [42, p. 3]. Aspectul militar-strategic al Doctrinei

militare este baza teoretică a strategiei militare care determină atitudinea (în probleme militare) a statelor față de război; caracterul acțiunilor adversarului în raport cu aliații; modalitățile de luptă la diferit nivel; caracterul strategic al războiului; forța și mijloacele de asigurare [23, p. 18].

Scopul principal al asigurării securității militare a Republicii Moldova îl constituie eliminarea pericolelor interne și externe la adresa securității naționale a Republicii Moldova în domeniul militar și crearea unor condiții favorabile, pentru garantarea apărării intereselor naționale. Prioritatea în realizarea acestui obiectiv, așa cum stipulează actele normativ-juridice în vigoare, aparține, în majoritatea cazurilor, organismului militar al statului. Din care considerent, criteriul integrator al eficienței politicii militare îl constituie nivelul securității militare, care caracterizează starea realizării intereselor naționale ale statului în domeniul militar și garantarea apărării sale în fața pericolelor militare.

Conform Doctrinei militare, în vederea asigurării securității militare a Republicii Moldova, se realizează următoarele acțiuni:

- la nivel global – participarea la activitatea comunității mondiale în vederea prevenirii războaielor și conflictelor armate și soluționării pașnice a problemelor litigioase; crearea condițiilor care, în cazul unui pericol militar extern, vor asigura realizarea dreptului republicii la asistența organizațiilor internaționale; participarea activă la edificarea sistemului internațional unic de securitate colectivă;

- la nivel regional – stabilirea relațiilor prietenești bilaterale și multilaterale cu statele din regiune, care va asigura un nivel înalt de încredere reciprocă și deschidere în domeniul militar, precum și ajutorul reciproc în cazul periclitării securității colective;

- la nivel național – crearea unui potențial militar suficient pentru asigurarea securității militare a statului [43].

Securitatea militară se obține pe calea utilizării complexe a potențialului militar-politic, militar-economic, științifico-tehnologic, demografic, informațional și moral-psihologic al țării, pentru realizarea intereselor naționale în domeniul militar și reducerea nivelului pericolului militar. Iată de ce, la estimarea nivelului de asigurare a securității militare, se iau în calcul indicatori care într-o măsură suficientă caracterizează starea organismului militar al statului (numărul, potențialul de luptă și de mobilizare, nivelul de dotare cu armament modern și cu tehnică militară, asigurarea cu resurse financiare și tehnico-materiale, nivelul pregătirii profesionale și moralul unităților militare), starea relațiilor internaționale (nivelul de tensionare a situației politico-militare, economico-militare, militar-informațională și a celei militare), nivelul de stabilitate internă economică și social-politică, situația ecologică și demografică.

Formarea și asigurarea realizării politicii de stat în domeniul securității militare este efectuată de către organele puterii de stat și cele ale conducerii militare. Subiecții principali ai asigurării securității militare a Republicii Moldova sunt: în domeniul asigurării securității statului (Parlamentul, Președintele Republicii Moldova, Guvernul și Consiliul Suprem de Securitate), organele securității și ale apărării statului (Ministerul Apărării, Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul de Informații și Securitate, Serviciul de Protecție și Pază de Stat, Serviciul Grăniceri (Poliția de Frontieră) și Serviciul Vamal), alte autorități publice [34].

Funcționarea sistemului de asigurare a securității militare a Republicii Moldova este legată de direcțiile interne și externe de activitate a statului. Aspectul extern constă în stabilizarea situației politico-militare în regiune și în lume, în reducerea nivelului pericolului militar la adresa Republicii Moldova din partea altor state. Activitatea

internă cuprinde aspectele legate, în primul rând, de menținerea la un nivel corespunzător a capacității de apărare a statului, inclusiv a potențialului organismului său militar, de soluționarea problemelor tehnice, economice, informaționale, ecologice, social-economice, referitoare la apărarea statului.

Prin urmare, securitatea militară constituie o componentă importantă a securității naționale a Republicii Moldova. Din care considerent, activitatea în vederea asigurării și consolidării ei constituie sarcina de bază a statului, necesitând o monitorizare permanentă și o analiză a situației interne și externe, prognozarea apariției unor situații de criză și adoptarea de măsuri argumentate, cu luarea în considerare a realităților geopolitice, economice, demografice și sociale.

Un loc important în asigurarea securității militare îl ocupă baza legislativă, dat fiind că deciziile adoptate în domeniul respectiv, ca regulă generală, îmbracă forma unor legi cu caracter normativ-juridic. Orice act juridic, în funcție de forța sa, joacă un anumit rol în elaborarea și realizarea politicii de stat în domeniul securității naționale și, în particular, în formarea și funcționarea sistemului de asigurare a securității militare. Iată de ce reglementarea juridică corespunzătoare a funcționării respectivului sistem, precum și utilizarea eficientă a dreptului în calitate de instrument al conducerii de stat în acest domeniu, are o importanță deosebită.

Însă, așa cum arată analiza actelor legislative în domeniul securității, actualmente, în teoria și practica Republicii Moldova se constată o serie de momente negative în domeniul bazelor normativ-juridice de asigurare atât a securității naționale, cât și a componentei sale – a securității militare. O seamă de trăsături negative – argumentarea științifică nesatisfăcătoare, existența

unor lacune și a unor legi perimate, caracterul lor contradictoriu și declarativ etc. Totodată, în domeniul securității, de rând cu problemele de ordin general, există și o seamă de probleme specifice, cu caracter teoretico-metodologic, nesoluționarea cărora influențează negativ asigurarea securității militare a Republicii Moldova. Între acestea sunt de menționat următoarele: ignorarea, de către legislator, a elaborărilor științifice de perspectivă ale savanților moldoveni în domeniile filosofiei sociale, politologiei, dreptului; lipsa unei viziuni unitare asupra definirii esenței, conținutului și destinației unor noțiuni specifice, utilizate în mod tradițional în domeniul securității; indefinirea ierarhiei (a forței juridice) actelor normativ-juridice și a altor documente din domeniul securității, iar, ca rezultat al acestei situații, lipsa priorităților în elaborarea, adoptarea și operarea modificărilor în ele; imperfecțiunea bazelor tehnico-metodologice și a tehnologiilor utilizate în procesul legislativ, în cadrul elaborării actelor normativ-juridice în domeniul securității; lipsa actelor normativ-juridice care să reglementeze funcționarea sistemului de asigurare a securității militare, anume a structurii, funcțiilor și sarcinilor acestuia, a ierarhiei organelor de conducere, a mecanismelor de planificare strategică, a interacțiunii elementelor sale etc.

Ultimul aspect negativ este și cel mai esențial. El influențează considerabil eficiența coordonării, interacțiunii și conducerii elementelor structurale ale securității militare, făcând-o în mare măsură inertă și lipsită de flexibilitate.

Etapa contemporană de edificare a statului Republica Moldova este caracterizată de o extremă încordare și tensiune, datorată influenței unui complex de factori asupra caracterului, conținutului și dinamicii asigurării securității militare. Pe de o parte, asupra acestui proces acționează factori de

natură obiectivă, constituiți în anii anteriori sau care continuă să se constituie în afara Republicii Moldova și nu întotdeauna pot fi controlați. De aceea, un moment de o importanță deosebită în cadrul elaborării și implementării politicii de stat în domeniul securității militare îl constituie luarea în calcul a premiselor cultural-istorice și a particularităților formării statului național, precum și a trecutului istoric și situației prezente în țările vecine.

Prin urmare, în astfel de condiții complicate în Ucraina în vara anului 2014, nu se exclude probabilitatea acutizării contradicțiilor teritoriale și naționale la hotarul de stat al Republicii Moldova. Caracteristica lor de bază constă în legătura directă sau indirectă cu pericolul militar. În prezent, aceste pericole se află în stare latentă, însă, în condițiile unei acutizări a crizei sociale în Republica Moldova, a complicării situației politice în țările vecine, nu se exclude probabilitatea transformării lor în acțiuni militare. O astfel de situație impune statului moldovenesc să se preocupe de apărarea teritoriului său pe tot perimetrul hotarului de stat. În acest scop, este necesar să se organizeze o apărare pe toată circumferința, rolul de bază revenind organismului militar.

Un alt aspect, la fel de important, care determină dinamica și starea securității militare a Republicii Moldova, îl constituie pericolele interne. Drept pericole principale pentru securitatea națională, în opinia lui Iu. Pîntea, se consideră: agresiunea directă și revendicările teritoriale ale altor state; conflictele locale sau regionale în apropierea nemijlocită a frontierelor Republicii Moldova, inclusiv cele ce țin de relațiile nereglementate dintre diferite state din regiune; transportarea necontrolată a armamentului, precum și a componentelor armelor nucleare, bacteriologice și chimice pe teritoriul Republicii Moldova și în apropierea nemijlocită a frontierelor ei; acțiunile

îndreptate spre schimbarea prin violență a orânduirii constituționale, subminarea sau lichidarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a republicii; acțiunile îndreptate spre subminarea sau lichidarea potențialului economic, tehnico-științific și defensiv al țării, precum și crearea situațiilor de pericol ecologic; acțiunile îndreptate spre tensionarea situației sociale și provocarea conflictelor sociale; terorismul, crima organizată, traficul de droguri, imigrația ilegală; acțiunile având drept scop lezarea drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor [1, p. 31].

Totodată, Republica Moldova este nevoită să țină cont de existența pericolelor militare reale pentru suveranitatea, independența și integritatea teritorială: prezența pe teritoriul republicii a trupelor străine; existența formațiunilor militare ilegale în raioanele de est ale țării și pericolele militare potențiale; tentativele de amestec din afară în treburile interne, de destabilizare a situației politice interne din stat; activitatea organizațiilor separatiste, orientarea spre violarea armată a integrității teritoriale a republicii; crearea formațiunilor militare ilegale; eventualitatea pretențiilor teritoriale.

Astfel, există un șir de factori interni și externi, care se pot îmbina și completa unii pe alții, și ca rezultat pot amenința interesele naționale ale Republicii Moldova. Principalii factori de risc interni de natură politică, economică, socială și militară care trebuie luați în considerare la momentul actual în vederea asigurării securității naționale sunt următorii [1, p. 32]: instabilitatea politică și socială; criza spiritual-patriotică în societate; exodul masiv al forței de muncă; dezbinarea teritorială a complexului economic al țării în două sisteme coexistente în condiții juridice și forme organizaționale diferite; dependența unilaterală de furnizorii resurselor energetice; costurile sociale generate de tranziția la economia

de piață (șomajul, insuficiența protecției și asistenței sociale, scăderea nivelului de trai al unei părți considerabile a populației, calitatea joasă a pregătirii profesionale); manifestările extremiste, separatiste; prezența pe teritoriul republicii a trupelor militare străine; insuficiențele cadrului legislativ aflat în proces de modificare și de adaptare în conformitate cu cerințele societății democratice; corupția; traficul de armament și muniții, de droguri, crima organizată, economia tenebră, acțiunile de tip terorist; scăderea calității mediului ambiant.

Importanța acestor factori, ca urmare a vulnerabilității interne, cauzate inevitabil de procesul de tranziție, pentru Republica Moldova este indiscutabilă din motivul că pericolul subversiunii interne tinde să capete superioritate asupra unei eventuale agresiuni externe. Unul din factorii ce afectează grav securitatea națională este existența regiunilor cu tendință separatistă (raioanele de est ale Republicii Moldova), unde de fapt statul nu-și exercită suveranitatea. Există pericole reale pentru sistemul securității civile al Republicii Moldova, printre care pot fi menționate câteva tipuri: abuzurile și încălcările drepturilor omului în regiunea de est a Republicii Moldova, controlată de autoritățile separatiste. Corupția și absența mecanismelor și strategiilor eficiente de combatere a corupției; reforma lentă a sistemului judiciar, a agențiilor de securitate și de protecție a normelor de drept; rolul crescând al economiei tenebre; guvernarea coruptă și ca rezultat menținerea unui stat slab și ineficient în toate expresiile instituționale. Impactul crimei organizate în viața comunităților locale, caracterul transnațional al căreia devine o sursă importantă a instabilității regionale. Politizarea excesivă a mass-media și controlul ei de către partidele politice duce, în consecință, la manipularea opiniei publice, îndeosebi în perioada campaniilor electorale [19].

Unul din cele mai acute pericole pentru statul Republica Moldova rămâne a fi separatismul teritorial. Neîncetatele eforturi din partea conducerii republicii de a găsi o soluție pașnică pentru reglementarea conflictului din partea stângă a Nistrului din ultima perioadă nu au adus rezultate vizibile. La fel, unul din riscurile esențiale rămâne a fi și vulnerabilitatea economică a țării, costul mare al stabilizării macroeconomice, care nu are impactul real asupra economiei reale și standardelor de viață.

Finanțarea insuficientă a organismului militar contribuie la deteriorarea morală și fizică a armamentului și tehnicii militare, la scăderea nivelului de pregătire militară, la reducerea capacității de luptă a unităților militare. Așa cum demonstrează practica existentă, o atare situație poate duce la două consecințe posibile: fie la intervenție externă, provocată de nivelul redus al capacității de luptă a organismului militar al statului, fie la o intervenție internă militar-politică, în cadrul căreia organismul militar va fi nevoit să se îngrijească independent de apărarea sa, înlăturând de pe arena politică conducerea civilă incompetentă, coruptă și nepopulară.

Așadar, securitatea militară constituie un criteriu de realizare a politicii militare și caracterizează situația realizării intereselor naționale ale statului în domeniul militar și garanția apărării acestuia în fața pericolelor militare și agresiunii externe. Iată de ce asigurarea securității militare a Republicii Moldova este imposibilă fără consolidarea stabilității globale și regionale, precum și fără menținerea capacității de apărare la un nivel care să asigure neadmiterea declanșării de conflicte militare și riposta la orice forme de agresiune externă [44].

Pericolele la adresa securității militare și a intereselor naționale ale Republicii Moldova solicită un nivel înalt al capacității de apărare a organismului militar, al

perfecționării tuturor parametrilor lui calitativi. Este un lucru arhicunoscut că locul și rolul organismului militar în structura organelor militare și a securității naționale a statului se află în continuă schimbare, importanța lui crește constant, ceea ce contribuie la transferul problemei modernizării organismului militar în cadrul sistemului de securitate militară și națională din programele departamentale în cele naționale,

de importanță statală. Societatea nu numai are dreptul, ci este datoră să se apere, să-și apere propriile interese și propria securitate. În legătură cu acest fapt, devine extrem de actuală concentrarea eforturilor statului și ale societății în vederea aducerii organismului militar la un astfel de nivel, la care devine posibilă capacitatea de apărare efectivă a intereselor naționale ale Republicii Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Pîntea Iu. Identificarea pericolelor existente și probabile pentru interesele naționale de bază ale Moldovei. În: Securitatea și apărarea națională a Republicii Moldova. IPP. Chișinău: ARC, 2002, 66 p.
2. Sprîncean S. Securitatea națională: noțiuni și elemente introductive. Compendiu. Chișinău, 2012.
3. Juc V., Varzari V. Fundamentarea și diversificarea conceptului de securitate. În: Administrarea Publică. Revistă metodică-științifică trimestrială, nr. 1 (73), ianuarie – martie 2012, pp. 132-140.
4. Albu N. Conceptele de securitate și securitate națională: teorii și politici. În: Revista Militară. Studii de securitate și apărare. Publicație științifică a Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, nr. 1 (3) /2010, pp. 4-13.
5. Albu N. Securitatea națională: aspecte teoretice și practice. Chișinău: Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, 2014, 240 p.
6. Wolfers A. Discord and Collaboration: Essays on International Politics. Baltimor: Jons Hopkins University Press, 1965.
7. Dicționarul explicativ al limbii române. Ediția a II-a. Academia Română. București: Univers enciclopedic, 2012.
8. Lăcătuș Ș. Securitatea..., În: Centrul de Promovare a Culturii de Securitate, <http://www.cpcs.ro/articol-securitate.php> (accesat: 08.08.2014).
9. Sava I. N. Studii de securitate. București: Centrul Român de Studii Regionale, 2005, 303 p.
10. Securitatea și apărarea națională a Republicii Moldova. ARC: Chișinău, 2002, 292 p.
11. Кортунов С. Концептуальные основы национальной и международной безопасности. Москва, 2007, 307 с.
12. Juc V., Ungureanu V. Fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova: aspecte istoriografice și teoretico-metodologice. În: Revista Militară. Studii de securitate și apărare. Publicație științifică a Academiei Militare al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, nr. 1 (3) /2010, pp. 14-32.
13. Beniuc V. Dimensiunea securității naționale în aspectul consolidării statului moldovenesc. În: Apărarea și securitatea națională a Moldovei. Anul 2001. Institutul de Politici Publice, Chișinău, 2001, 72 p.
14. Declarația cu privire la suveranitatea R.S.S. Moldova, adoptată de Sovietul Suprem a R.S.S. Moldova la 23 iunie 1990. În: Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului R.S.S. Moldova, 1990, nr. 6-7.
15. Legea Republicii Moldova cu privire la Declarația de Independență a Republicii Moldova, nr.691-XII din 27 august 1991. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 11-12, 1991.
16. Hauser G. Securitatea militară și conceptul de neutralitate. În: Securitatea internațională și forțele armate. București: Editura Tritonic, 2004, p. 224-230.

17. Tarlev V. Securitatea statală a Republicii Moldova: amenințări și riscuri. În: Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securității și colaborării regionale. Materiale ale Simpozionului Științific Internațional, 16-17 decembrie 1997. Chișinău: Perspectiva, 1998, p. 294-325.
18. Constituția Republicii Moldova. Hotărârea Parlamentului din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 18.08.1994.
19. Pleșca V. Impactul reformei armate asupra asigurării securității naționale. Cazul Republicii Moldova. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice, Chișinău, 2007.
20. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova pentru aprobarea Concepției Politicii Externe a Republicii Moldova, nr.368-XIII din 08.02.1995. În: Legi și Hotărâri adoptate de sesiunea a treia a Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a treisprezecea, vol.VII. Ediție a Parlamentului Republicii Moldova, MOLDPRES, 1997, p. 18.
21. Varzari V. Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul opțiunii de integrare europeană. Autoreferatul tezei de doctor. Chișinău, 2011.
22. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la Doctrina militară a Republicii Moldova, nr.482-XIII din 06.06.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.38-39/429 din 14.07.1995.
23. Cebotari S. Abordări teoretico-conceptuale ale doctrinei militare. În: Revista Militară. Studii de securitate și apărare. Publicație științifică a Academiei Militare al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, nr. 1 (7) /2012, pp. 13-20.
24. Legea cu privire la securitatea statului nr. 618-XIII din 31 octombrie 1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 10-11/117 din 13.02.1997.
25. Legea cu privire la organele securității statului nr. 619-XIII din 31 octombrie 1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 10-11/115 din 13.02.1997.
26. Concepția securității naționale a Republicii Moldova. Hotărârea Parlamentului nr. 445 din 05.05.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 35/399, 29.06.1995.
27. Concepția securității naționale a Republicii Moldova. Legea nr. 112 din 22.05.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 97-98, 03.06.2008.
28. Coropcean I. Manolache C. Securitatea națională. În: Republica Moldova. Ed. a 2-a, revăzută și adăugită. Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2011. p. 716-723.
29. Varzari V. Reformarea sectorului de securitate națională a Republicii Moldova din perspectiva amenințărilor și vulnerabilităților. În: Revista de filosofie, sociologie și științe politice. Chișinău, 2010, nr. 3, p. 58-64.
30. Varzari V. Noua Concepție de Securitate a Republicii Moldova: o analiză a elementelor noatorii și a deficiențelor înregistrate. În: Revista de filosofie, sociologie și științe politice. Chișinău, 2008, nr. 3, p. 139-144.
31. Grosu V. Considerații privind concepția securității naționale a Republicii Moldova. În: Securitatea națională – imperativ strategic, Jurnal academic, nr. 9, 2008, p. 12-14.
32. Cenușă D. Analiză comparată a Concepției Securității Naționale. În: Securitatea națională – imperativ strategic, Jurnal academic, nr. 9, 2008, p. 15-19.
33. Manolache C., Trofimov V. Establishment and evolution of the national security of the Republic of Moldova. În: Revista Militară. Studii de securitate și apărare. Publicație științifică a Academiei Militare al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, nr. 1 (9) /2013, pp. 14-28.
34. Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova. Hoărârea Parlamentului nr. 153 din 15.07.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 170-174 (3966-3971) din 14.10.2011.
35. Juc V. Edificarea relațiilor internaționale post-Război rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Chișinău: Sirius, 2011. 248 p.
36. Buzan B. Popoarele, statele și teama. Chișinău: Cartier, 2000. 386 p.
37. Carta Națiunilor Unite. http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/carta_natiunilor_unite/ (accesat: 03.08.2014).

38. Stoian V., Cebotari S. Abordări teoretico-conceptuale ale fenomenului „strategia securității”. În: Revista Militară. Studii de securitate și apărare. Publicație științifică a Academiei Militare al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, nr. 1 (9) /2013, pp. 5-13.

39. Cebotari S. Strategii de securitate. În: Revista Militară. Studii de securitate și apărare. Publicație științifică a Academiei Militare al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, nr. 1 (4) /2011, pp. 4-11.

40. Consiliul Uniunii Europene, “European Security Strategy”, p.1, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>. (accesat: 03.08.2014).

41. Iovu A. Strategia securității naționale. Recomandări pentru procesul de implementare. Chișinău: IPP, 2011, 25 p.

42. Noțiuni generale de securitate. În: Securitatea națională – imperativ strategic, Jurnal academic, nr. 9, 2008, 22 p.

43. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la Doctrina militară a Republicii Moldova nr.482-XIII din 06.06.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 38-39/429 din 14.07.1995.

44. Manolache C., Rusnac Gh. Securitatea statului în sfera ecologică: Aspectul politico-militar. Chișinău: USM, 2000, 112 p.

FORȚELE ARMATE ALE REPUBLICII MOLDOVA ÎN SISTEMUL DE ASIGURARE A SECURITĂȚII MILITARE: DIMENSIUNEA FUNCȚIONALĂ

Constantin MANOLACHE¹

Victor GAICIUC²

ARMED FORCES OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA WITHIN THE SYSTEM OF MILITARY SECURITY ASSURANCE: FUNCTIONAL DIMENSION

At the general assessment, in the legislative field of the Republic of Moldova, the uncertainty prevails regarding to the military organism, its component elements and functions, within the system of the country's military security assurance. Such situation denotes the necessity to implement the cardinal reforms in the field of the country's military organism, to determine its place and role in the system of the military and national security assurance of the Republic of Moldova, as well as the perspectives of existence of the so-called military units.

Keywords: Armed Forces, military security, military organism, military doctrine, Republic of Moldova.

Procesul de cercetare a problemelor teoretice și practice vizând organismul militar al statului traversează astăzi o etapă specifică, însoțită de reevaluarea abordărilor științifice și a paradigmelor de conducere, ca efect al schimbării situației economice, social-politice și spiritual-morale în cadrul societății și armatei; de clarificarea locului și rolului organismului militar în sistemul relațiilor politico-militare în țară și în lume; de analiza influenței lui asupra asigurării securității naționale [1; 2].

În procesul studierii organismului militar al statului, un rol metodologic principal revine abordării substanțiale în cadrul cunoașterii sociale; ea presupune analiza condițiilor și factorilor sociali care, interacționând, fac posibilă apariția organismului militar al statului ca sistem autonom, capabil să realizeze acțiuni militare.

Evidențierea calității substanțiale a organismului militar al statului permite știin-

ței politologice să soluționeze două probleme interdependente destul de importante. Prima presupune stabilirea unei determinări calitative a sistemului, diferențelor lui față de obiectele externe și proprietățile acestora. Este vorba, întâi de toate, de stabilirea semnalmentelor esențiale ale organismului militar al statului.

Unul dintre acestea este apartenența organică la stat. Se știe că organismul militar a apărut și s-a dezvoltat ca parte integrantă a statului, ca instrument al realizării politicii interne și externe a acestuia. Înțelegerea și explicarea esenței unui organism militar poate fi atinsă prin raportarea lui la natura socială a statului care a creat acest organism. Modificarea caracterului social al statului, a ordinii social-statale implică, inevitabil, modificări corespunzătoare ale organismului militar.

Un alt aspect esențial ce caracterizează organizarea militară a statului este caracterul ei organizat și dotarea cu armament.

¹ Constantin MANOLACHE, doctor habilitat în politologie, conferențiar universitar, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

² Victor GAICIUC, doctor în istorie, Ministrul Apărării al Republicii Moldova.

În calitate de institut al statului, organismul militar posedă un șir de particularități, caracteristice oricărei structuri statale. Însă dotarea cu armament și posibilitatea de a exercita acțiuni militare îl diferențiază principial de celelalte componente, oferindu-i un statut special în cadrul sistemului politic al societății. Datorită forței militare concentrate în cadrul organismului militar, acesta reprezintă cel mai puternic instrument de exercitare a puterii politice.

În fine, al treilea aspect esențial care diferențiază organismul militar de restul structurilor statale, inclusiv de unele structuri de forță ce dispun de armament (de exemplu, poliția, trupele de protecție civilă etc.), este capacitatea acestuia de a purta operații militare și de a soluționa în mod autonom anumite sarcini strategice [3, p. 238].

Se știe că războiul, acțiunile militare reprezintă un fenomen social specific. Fiind o continuitate a politicii de stat, a claselor și grupurilor sociale aflate la putere, războiul necesită mobilizarea tuturor forțelor și mijloacelor în scopul obținerii victoriei asupra dușmanului, în anumite situații punând în pericol însăși existența statului. De aceea, organismul militar ca subiect principal al războiului are o poziție exclusivă în societate și necesită atenție și susținere permanentă. Vorbind despre organismul militar, despre particularitățile și caracteristicile lui specifice, trebuie să menționăm că, de fapt, nu există organism militar al statului în general. Există organismul militar al unui stat concret, cu caracter determinat, o structură social-politică care urmărește anumite scopuri, are o anumită putere militară, anumite forme și metode de organizare a operațiilor militare, o anumită doctrină militară care se dezvoltă într-o anumită direcție. În lumea contemporană, organismele militare ale țărilor se deosebesc după tipul lor social-politic, nivelul asigurării tehnice, formele de organizare etc. Însă, dacă sunt

analizate în relație cu diferite blocuri politico-militare (de exemplu, NATO), în cadrul lor pot fi observate momente comune, o anume unificare. Organismele militare ale statelor pot fi clasificate în funcție de caracterul puterii politice (regimuri totalitare, autoritare, democratice) și de forma de organizare statală (stat unitar, federativ).

Toate elementele organismului militar sunt unite printr-o anume structură, prin relații interne create de sistem. Particularitatea esențială a acestei structuri o constituie caracterul multidimensional al legăturilor și interdependențelor, care oferă baze pentru perceperea organismului militar ca sistem constituit din subsisteme relativ autonome: subsistemul de asigurare a organismului militar, menit să creeze condițiile economice, social-politice, moral-spirituale necesare soluționării cerințelor protecției militare; subsistemul de conducere, care realizează conducerea și dirijarea politico-militară a întregului organism militar și a elementelor lui esențiale; subsistemul de realizare a scopurilor, care soluționează nemijlocit problemele politice, economice etc. prin metode militare [4, p. 105-107].

În acest sens, în cadrul organismului militar pot fi evidențiate două aspecte interdependente: aspectul spiritual (ideologia politico-militară, teoriile politico-militare, cunoștințele militare, ideile militare etc.) și aspectul practic (relațiile politico-militare, funcționarea elementelor organismului militar, instrumentele materiale pentru realizarea operațiilor militare etc.). În viața reală, aspectul spiritual și cel practic al organismului militar se află într-o unitate dialectică indisolubilă, reprezentând două părți ale aceluiași întreg. Totodată, în plan generic, aspectul spiritual al organismului militar și, mai ales, componenta lui politico-militară contribuie, în multe privințe, la formarea relațiilor sociale reale în cadrul sistemului militar al statului și, într-un

anumit sens generic, are rol dominant în procesul de funcționare și dezvoltare a organismului militar.

Cel mai important scop al abordării substanțiale constă în determinarea sursei unice și a bazei privind organizarea internă a sistemului, realizarea unei clasificări științifice stricte a tuturor formelor de organizare din cadrul așa-numitei calități substanțiale. Deoarece viața socială reprezintă un proces de activitate în comun a oamenilor, tot ce există în societate reprezintă o anumită manifestare a activității omului. Iată de ce sursa unică și baza organizării interne a sistemului militar al statului o reprezintă activitatea oamenilor în direcția pregătirii și realizării de operațiuni militare. Abordarea acțional-sistemică (analiza taxonomică) permite stabilirea caracterului, conținutului activității subiecților organismului militar, activitate destinată pregătirii și realizării de operațiuni militare; analiza activității lor politico-militare ca bază socioculturală a mecanismului politic de realizare a scopurilor unui stat. Activitatea militară, la rândul său, se manifestă și se dezvoltă sub două forme: activitatea politico-militară și, propriu-zis, activitatea tehnico-militară. Fiecare din aceste forme presupune existența celeilalte, fiind legate organic între ele [5, p. 43].

Prin urmare, generalizând cele expuse, menționăm că organismul militar al unui stat poate fi perceput ca o totalitate a instituțiilor militare care, prin activități militare, asigură desfășurarea luptelor armate sau pregătirea nemijlocită pentru lupta armată a membrilor societății.

O importanță deosebită pentru analiza organismului militar al statului o are abordarea sistemică. Conform acestei metode științifice generale, sistemul reprezintă o totalitate de elemente interdependente, care formează un tot unitar și care se bazează pe proprietăți, relații și legități integratoare.

În plan metodologic, organismul militar al statului ar trebui studiat anume ca sistem, pentru că el, ca nici un alt fenomen social, se înscrie organic în cerințele menționate mai sus, iar caracterul lui, structura lui complexă, arhitectonica, prezența relațiilor informativ (de dirijare)-organizaționale etc., determină, în mod obiectiv, statutul lui de obiect social sistemic. În cadrul acestui sistem pot fi evidențiate următoarele atribute esențiale: o multitudine de elemente (sau componente) interdependente, caracterul lor ordonat, structură ierarhică, unitate stabilă, condiționarea reciprocă a componentelor, legătura elementelor în structură, proprietatea (sau câteva proprietăți) integrativă, apărută în procesul funcționării ca sistem a organismului militar al statului. Elementul structural de bază al organismului militar îl constituie forțele armate. Posibilitatea lor de a soluționa sarcinile militare depinde de nivelul de dezvoltare a științei militare, de înzestrarea tehnico-materială a armatei, armamentul din dotare, tehnica militară, organizarea, pregătirea profesională a personalului, starea lui morală.

Organismul militar al statului dispune și de caracteristicile de bază ale unui sistem, cum sunt unitatea și integritatea, asigurate de doctrina și politica militară unice, de principiile comune de organizare și conducere a trupelor, de asigurarea materială și moral-psihologică multilaterală. Toate aceste elemente își pot menține, într-o anumită măsură, o stabilitate și autonomie relativă. Totodată, ele nu vor rămâne neschimbate, ci se vor dezvolta în mod continuu, la fel ca societatea și statul. Organismul militar face parte din sistemele ce se dezvoltă pe cont propriu. Păstrându-și determinarea calitativă, el este capabil să și modifice radical starea, să reziste în baza propriilor resurse. Anume acest fapt poate explica situațiile în care activitatea unui

organism militar este eficientă chiar și în pofida unor factori externi distructivi.

Organismul militar este o parte componentă a sistemului politic, a societății, a comunității umane și, în acest sens, reprezintă un mijloc de realizare a scopurilor acestui sistem, servind drept obiect direct de studiu al științelor politologice.

Vom nota că potențialul metodologic al politologiei este important, în particular, pentru caracterizarea organizării militare a statului. Această importanță este determinată de următorii factori. În primul rând, de apartenența organismului militar la stat și la funcțiile lui, la sistemul de securitate națională și militară care, prin natura lor, au un caracter exclusiv politic. În al doilea rând, de determinarea naturii și sensului social al organizării militare a statelor contemporane în calitate de instituții politice ale societății civile. În al treilea rând, de dependența funcționării organismului militar de fenomene social-politice precum opinia publică, mass-media, diverse evenimente, fenomene și procese politice [6, p. 43].

În fine, organizarea militară a statului dispune de particularități integrale, care nu aparțin elementelor ei structurale, luate separat. Particularitățile integrale ale organismului militar ne permit să vorbim despre integritatea lui ca sistem ce nu se reduce la suma elementelor lui componente. Un asemenea întreg trebuie studiat anume ca sistem, deoarece, combinând toate datele referitoare la componentele organismului militar de care dispunem, nu vom putea obține suficiente cunoștințe despre el în calitate de formațiune, fenomen social relativ autonom.

Proprietățile integrale ale organismului militar se axează pe forța lui, care include nu doar forța tuturor elementelor structurale ale sistemului militar, dar și realele posibilități cumulative economice, social-politice și spirituale ale societății referitoare la desfășurarea operațiunilor militare.

Una dintre cele mai importante probleme metodologice ale cercetării sistemului militar este efectuarea analizei sistemico-structurale. Toate elementele organismului militar al statului se află într-o interdependență dialectică, formând un sistem complex, caracterizat printr-o varietate de legături și relații, fiecare dintre elemente reacționând subtil la modificarea celorlalte. Iată de ce evidențierea legităților mecanismului de relații reciproce dintre elementele structurale ale organismului militar, determinarea elementelor principale, specifice fiecărei etape istorice concrete a dezvoltării statului; înțelegerea măsurilor necesare pentru neutralizarea sau atenuarea influenței negative a factorilor și condițiilor ce împiedică utilizarea efectivă a diferitor mijloace; metodele de violență armată etc. trebuie rezolvate în cadrul analizei sistemico-structurale a sistemului militar al statului [3, p. 240].

Ca sistem relativ autonom, organismul militar este, în același timp, inclus în sistemul de interdependență și relații cu alte sisteme (aspectul extern al funcționării), existând și relații dintre elementele sistemului însuși (aspectul intern al funcționării). Studiul acestor legături reprezintă obiectul propriu-zis al analizei sistemico-funcționale.

Funcțiile organismului militar reprezintă direcțiile lui principale de activitate, determinate de stat, prin intermediul căora se exprimă sensul social-politic al elementelor lui de bază: descoperirea în timp util a pregătirilor pentru agresiune sau a situațiilor periculoase și prevenirea la timp a conducerii supreme a statului despre acest fapt; formarea și menținerea în stare de pregătire a forțelor și mijloacelor ce asigură securitatea națională; aducerea de prejudicii adversarului, crearea unor condiții pentru stoparea operațiunilor militare în fazele inițiale de declanșare; participarea la operațiuni de menținere a păcii sub

egida Consiliului de Securitate al ONU sau a altor structuri de securitate colectivă; lupta cu criminalitatea, crearea condițiilor pentru o dezvoltare economică și politică stabilă a țării, asigurarea securității militare interne a statului, menținerea ordinii publice și a legalității [3, p. 240].

Legitățile de funcționare și dezvoltare a organismului militar posedă atât trăsături comune tuturor proceselor sociale, cât și trăsături specifice. Trăsăturile comune decurg din destinația organismului militar – posibilitatea și gradul de pregătire pentru acțiuni militare care, după conținutul lor, sunt o consecință a politicii manifestată sub o altă formă, una violentă.

Organismul militar, soluționând probleme de natură internă și externă ale statului, joacă un rol important în asigurarea securității sale militare și naționale. Iată de ce, studierea problemelor legate de funcțiile organismului militar al statului au o importanță esențială. Analiza obiectivă și detaliată a funcțiilor organismului militar ar permite să se determine rolul și importanța fiecărui din elementele sale în sistemul de asigurare a securității militare, precum și gradul lor de subordonare scopurilor și sarcinilor organismului militar.

În prezent, în literatura științifică de specialitate s-a creat o situație în care nu există o abordare unitară a conținutului și dimensiunii noțiunii de „funcții ale organismului militar”. De exemplu, Iu. Mamontov definește funcțiile organismului militar drept suma tuturor tipurilor de raporturi sistemice între organismul militar și mediul social [7, p. 134]. A. Krivenko înțelege prin funcțiile organismului militar direcțiile magistrale de activitate ale acestui sistem, care exprimă esența sa și menirea socială a principalelor sale elemente. În rândul funcțiilor de bază ale organismului militar, el evidențiază următoarele: depistarea la timp a pregătirilor pentru atacul armat

sau a pericolelor dezvoltării unor situații de acest gen și alertarea conducerii de vârf în această privință; crearea și menținerea în stare de alertă a forțelor și mijloacelor care asigură riposta agresiunii; paza hotarului de stat; înfrângerea dușmanului, crearea condițiilor pentru încetarea acțiunilor militare la etapa lor incipientă; participarea la operațiuni de pacificare, efectuate conform deciziei Consiliului de Securitate al ONU sau ale altor organe de securitate colectivă; lupta împotriva criminalității, crearea condițiilor pentru dezvoltarea politică și economică durabilă a statului, asigurarea ordinii sociale și a legalității [8, p. 17].

Cercetătorii V. Gaiciuc [9, p. 22-24], V. Pleșca [10], V. Marinuța [11, p. 36], examinând tipurile funcțiilor tradițional caracteristice organismului militar (interne–externe, principale–secundare, comune–specifice), nu indică, cu toate acestea, trăsăturile esențiale, principale, care alcătuiesc conținutul acestei noțiuni. Susținem opinia că, dacă în legislația Republicii Moldova există noțiunea de „sistem al asigurării securității militare a statului” [12], pentru ca mai apoi, bazându-ne pe locul și rolul ei în structura sistemului de asigurare a securității naționale a statului, să determinăm trăsăturile ei caracteristice, care, în opinia noastră, sunt următoarele: trăsătura de bază (politico-ideologică), programatic-teoretică, analitică, organizatorică de conducere, prognostică, de coordonare și integrativă. Următorul pas logic pe această cale, considerăm, îl constituie determinarea sarcinilor subiecților asigurării securității militare a statului, în limitele funcțiilor indicate.

Prin urmare, nu există o concepție unitară în privința interpretării funcțiilor organismului militar.

Opinia lui A. Krivenko este inacceptabilă, deoarece, pe de o parte, nu ia în considerare „totalitatea raporturilor dintre organizația militară și mediul social”, iar pe

de altă parte, atribuie în mod nejustificat organizației militare funcții improprii, cum ar fi, bunăoară, „lupta împotriva criminalității”. Opinia lui A. Lobanov și V. Grubov are tot dreptul la existență, însă, examinând sistemul la un nivel mai înalt de organizare, îngustează considerabil obiectul cercetării principalului subiect al asigurării securității militare – anume al organizației militare a statului. Din care considerent, abordarea cea mai eficientă, din punctul de vedere al eficienței obiectului de cercetare, o constituie, în opinia noastră, cea tradițională, care examinează totalitatea funcțiilor organizației militare (externe–interne, principale–secundare, generale–specifice) din perspectiva interacțiunii unor astfel de categorii sociale, ca organizația militară, statul și societatea. În acest context este de remarcat că, în procesul studierii funcțiilor organizației militare, o abordare identică este utilizată și de savanții occidentali [7, p. 24].

Precum se știe, rolul organismului militar, la fel ca al oricărui alt institut social, este reflectat în funcțiile sale. Formele de manifestare ale funcțiilor organismului militar sunt metodele de activitate care asigură menținerea unității și integrității societății și a statului. Fiecare din metodele de activitate corespund caracterului trăsăturilor de bază ale organismului militar. De aceea, funcțiile organismului militar, exprimând totalitatea trăsăturilor lui de bază, caracterizează organismul militar în întregime. Organismul militar se prezintă drept purtător substanțial al funcțiilor. Însă forma de realizare a lor o constituie modalitățile concrete de activitate a organismului militar în cadrul soluționării unor sarcini specifice ale statului, în interesul puterii politice și al societății la o anumită etapă a dezvoltării sale. În plus, activitatea organismului militar este legată de soluționarea inclusiv a unor sarcini și probleme „nemilitare” ce stau în fața statului. În par-

ticular, împreună cu organele statale și cele de protecție a ordinii de drept, organismul militar ia parte activă în toate domeniile de activitate. În mod obișnuit însă activitatea organismului militar, în corespundere cu legislația în vigoare, este legată de funcționarea doar a unor elemente și subsisteme. Din care motiv, este rațional și necesar să se examineze, de asemenea, și funcțiile elementelor organismului militar.

Relația fiecărui element față de organismul militar, în general, și față de anumite domenii ale vieții societății, în particular, constituie funcția acesteia. Aceste funcții sunt coordonate, pe de o parte, de necesitățile de consolidare a capacității de luptă a organismului militar, iar pe de altă parte – de necesitățile statului de a rezolva problemele generale care stau în fața acestuia și a societății. Cu ajutorul lor, în primul rând, se soluționează contradicțiile dintre elementele organismului militar, iar în rândul al doilea, se reglementează raporturile dintre organismul militar și anumite domenii ale vieții societății.

Concomitent cu realizarea la timp a reformei eficiente, cu sporirea stabilității legăturilor interne ale organismului militar, se consolidează și calitățile compensatoare ale sistemului, sporesc posibilitățile de înlăturare a rămănerii în urmă a unor domenii cu ajutorul altor părți componente, apar capacități de soluționare a contradicțiilor apărute în condițiile în care procesele și acțiunile externe sunt negative (instabilitatea politică cronică, crizele sociale, recesiunea economică etc.).

În așa mod, funcțiile unor elemente ale organismului militar contribuie la menținerea integrității societății, alte funcții mențin echilibrul organismului militar, contribuie la consolidarea rezultatului sistemic obținut și îi asigură condițiile de dezvoltare. Toate acestea, în definitiv, sporesc capacitatea de luptă a organismului militar, îi mențin pregătirea de purtare cu succes a operațiunilor militare [7, p. 135-137].

Așa cum ne demonstrează experiența social-istorică, problema privind funcțiile organismului militar și rolul acestuia în asigurarea securității militare a statului este una din principalele nu numai în teorie, ci și în practica construcției militare. Funcțiile organismului militar exprimă natura socială a organismului militar și îi caracterizează esența. Ele sunt strâns legate de sarcinile, scopul și esența organismului militar, însă nu se reduc la acestea. Cu ajutorul funcțiilor sale, organismul militar își realizează scopul și sarcinile stabilite sau care ar putea fi puse în fața sa de către stat și societate. În această ordine de idei, funcțiile există nu numai în mod real, ci și potențial, ca o capacitate sau o posibilitate de derulare a unei anumite activități.

Prin urmare, funcțiile organismului militar al statului sunt direcțiile principale – reale sau potențiale – de activitate a organismului militar, în vederea asigurării securității militare a statului, actualizate în scopul, sarcinile și menirea lor socială.

Clasificarea funcțiilor organismului militar al statului poate fi efectuată în funcție de mai multe criterii. Pe domenii (obiecte), funcțiile se împart în interne și externe. Într-o atare partajare, funcțiile organismului militar corespund direcțiilor politicii statului. Funcția externă a organismului militar constă în asigurarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a statului, în fața pericolelor de intervenție externă, în apărarea intereselor statale în exteriorul țării. Importanța și actualitatea acestor interese pot fi determinate de obligațiile de țară aliată, de interese geostrategice, de rațiuni economice și de alți factori. Gândirea filosofico-militară contemporană, în limitele funcțiilor externe, examinează două obiective doctrinare ale organismului militar al statului: prevenirea declanșării de războaie și conflicte militare și distrugerea dușmanului, în eventualita-

tea în care războiul sau conflictul militar nu poate fi evitat.

Funcția internă a organismului militar este îndreptată spre menținerea și consolidarea sistemului social-politic existent al societății și a instituțiilor sale. În această privință, există chiar o teorie constituțională a organismului militar. Conform respectivei teorii, sarcina de bază a organismului militar în interiorul țării constă în lichidarea așa-ziselor „disfuncționalități” din cadrul societății. La categoria „disfuncționalităților”, autorii acestei teorii atribuie crizele sociale și, legate de ele, tulburările în masă, pe durata cărora devin instabile principiile și bazele morale ale existenței pașnice a societății și ale instituțiilor sale. Sarcina organismului militar constă, în această privință, în „refacerea stabilității” societății și a sistemului politic în general [13, p. 24].

În această ordine de idei, este de menționat că, în majoritatea statelor democratice, nu se aplică forța în cadrul soluționării contradicțiilor și conflictelor interne. În primul rând, implicarea organismului militar al statului în calitate de instrument de constrângere la adresa societății civile contravine principiilor de bază ale democrației. În rândul al doilea, în țările dezvoltate funcționează în mod eficient mecanismul nerepresiv de depășire a contradicțiilor social-economice, interetnice, confesionale și de altă natură, ceea ce permite evitarea unor crize sociale de amploare, iar pentru anihilarea unor acțiuni extremiste singulare sunt utilizate forțele de poliție. Excepție fac doar SUA și Marea Britanie, unde are loc utilizarea tradițională a formațiunilor militare pentru operațiuni de lichidare a disfuncționalităților sociale. Acolo însă, spre deosebire de Franța, Italia, Spania, Germania și o serie de alte țări, nu există unități speciale de poliție, destinate luptei cu dezordinile sociale [11, p. 67].

În interiorul domeniilor de activitate a organismului militar este posibilă o clasificare mai detaliată a funcțiilor acestuia. În corespundere cu sarcinile care apar în diferite etape ale evoluției societății și statului, deosebim funcții principale și secundare ale organismului militar. Funcțiile organismului militar care, prin destinația lor reflectă cel mai adecvat necesitățile și obiectivele activității statului în anumite etape ale genezei și evoluției sale, devin principale, iar toate celelalte sunt secundare. Ele impregnează întreaga evoluție a statului, de la apariția acestuia și până la o transformare calitativă a sa. Apariția acestor funcții constituie o necesitate obiectivă, deoarece cu ajutorul lor este asigurată existența stabilă a statului și a societății.

După durata acțiunii, funcțiile organismului militar se împart în permanente și temporare. Funcțiile sunt permanente în cazul în care ele se manifestă pe întreaga durată a existenței statului. Cât privește funcțiile temporare, acestea se manifestă doar în anumite etape ale evoluției statului. Astfel, apărarea Republicii Moldova, a suveranității și integrității ei teritoriale constituie o funcție permanentă a organismului militar, iar lichidarea consecințelor calamităților naturale sau tehnogene, a unor tulburări în masă etc., care amenință securitatea națională sau militară, vor face parte din funcțiile temporare.

Conform formelor de realizare a funcțiilor organismului militar, acestea urmăresc impunerea, reprimarea sau lichidarea (înfrângerea) agresorului sau a forțelor anti-statale, separatiste, distructive din interiorul țării. Iată de ce, după nivelul pericolului militar, este posibilă clasificarea funcțiilor organismului militar, conform metodelor de realizare, în cele soluționate pe cale militară și cele soluționate pe cale pașnică.

Așadar, sarcina de bază a statului în calitatea sa de principală instituție socială

constă în apărarea și protecția intereselor societății în fața pericolelor externe și celor interne, cu ajutorul organismului militar în calitate de element specific al mecanismului de stat. În corespundere cu acest lucru se formează și funcțiile sale: externe–interne, principale–secundare, permanente–temporare, cele care se soluționează pe cale militară–cele care se soluționează pe cale pașnică.

În totalitatea lor, funcțiile organismului militar alcătuiesc un sistem unic interdependent. Însă funcțiile nu acționează în mod independent. Orice funcție reflectă niște relații concrete și soluționează anumite probleme, însă nu se realizează independent și izolat de alte funcții. Mai mult ca atât, realizarea unei funcții contribuie la realizarea altei / altor funcții. Toate sunt în legătură prin trăsătura apartenenței la organismul militar, care se manifestă în fiecare funcție. Organismul militar determină funcția concretă în cadrul sistemului [13, p. 140-142].

Eficiența activității organismului militar depinde în mare măsură de claritatea partajării împuternicirilor, funcțiilor de bază și sarcinilor între elementele ei componente, precum și de organizarea interacțiunii între ele. În Doctrina militară în vigoare a Republicii Moldova se menționează doar că „responsabilitatea pentru asigurarea securității militare a statului, perfecționarea și dezvoltarea Forțelor Armate o poartă Președintele Republicii Moldova, Parlamentul și Guvernul” [14]. Din acest considerent, pornind de la teza expusă, vom recurge la o analiză a actelor normativ-juridice privind împuternicirile, funcțiile și sarcinile organismului militar al statului și ale elementelor sale constitutive în domeniul asigurării securității militare a Republicii Moldova, în vederea determinării corespunderii lor necesităților societății moldovenești.

Scopul politicii militare este asigurarea securității naționale, prevenirea războai-

lor și a conflictelor armate în țară și după hotărârile ei prin mijloace de drept internațional. Politica militară a Republicii Moldova, ca parte organică a politicii de stat, este fundamentată de prevederile Constituției Republicii Moldova, Doctrinei militare, bazată pe statutul de neutralitate permanentă proclamată constituțional, Concepției securității naționale.

Conform art. 57 din Constituția Republicii Moldova, forțele militare sunt destinate apărării naționale, pazei frontierei și menținerii ordinii publice. Forțele armate sunt incluse, la capitolul VIII în Constituție, la administrația publică. În acest context, art. 108 stipulează: 1) forțele armate sunt subordonate exclusiv voinței poporului pentru garantarea suveranității, a independenței și a unității, a integrității teritoriale a țării și a democrației constituționale; 2) structura sistemului național de apărare se stabilește prin lege organică. Reieșind din acest lucru, apărarea Republicii Moldova, protecția suveranității și integrității ei teritoriale este pusă în sarcina Forțelor Armate ale Republicii Moldova, în calitatea lor de element principal al organizației militare, aceasta constituie funcția externă, principală și constantă, iar asigurarea securității de stat și apărarea hotarului de stat al Republicii Moldova în calitate de funcție internă, principală și constantă, este pusă în sarcina formațiunilor militare respective și a organelor de protecție a ordinii de drept.

Principiile și direcțiile securității naționale și a apărării sunt determinate în Doctrina militară a Republicii Moldova, adoptată de către Parlament la 6 iunie 1995 [14]. Este documentul politic principal, cu caracter organic, ce reflectă și coordonează din punct de vedere normativ evoluția, structura și dirijarea Armatei Naționale. Ea atrage atenția asupra priorităților în politica militară a statului, determină sistemul de măsuri în vederea asigurării securității militare la nivel național, regional, global.

Doctrina militară a Republicii Moldova menționează controlul democratic asupra sferei de apărare ca fiind principiul de bază al noilor relații civil-militare, confirmă controlul politic al organelor reprezentative ale puterii publice asupra instituțiilor militare, ale structurilor militare de stat și ale forțelor armate în ansamblu. Doctrina definește următoarele amenințări militare la adresa suveranității, independenței și integrării teritoriale: pretențiile teritoriale ale altor state; amestecul extern în afacerile interne cu scopul de a destabiliza situația internă în țară; prezența trupelor străine pe teritoriul unui stat împotriva voinței poporului; activitățile subversive ale organizațiilor separatiste, tentativele de a viola integritatea teritorială a țării și crearea forțelor armate ilegale pe teritoriul țării.

Reieșind din prevederile Doctrinei militare a Republicii Moldova, precum și din opiniile și argumentele analiștilor în domeniu, specificăm următoarele priorități ale politicii militare a statului moldovenesc [14]:

- în domeniul militar: menținerea capacității de apărare a statului la nivelul care asigură securitatea militară, întărirea măsurilor de credibilitate, extinderea colaborării militare reciproc avantajoase bazate pe principiul respectării suveranității, independenței, neamestecului în afacerile interne ale statului;

- în domeniul politic: soluționarea pașnică a contradicțiilor apărute între state și excluderea confruntării militare prin eforturile colective ale țărilor, pornind de la principiile și normele dreptului internațional; stabilirea relațiilor politice, economice și militare care exclud lezarea suveranității și independenței statului.

În Doctrina militară a Republicii Moldova constatăm ca elemente analitice importante pentru studiul de față măsurile de bază preconizate de a fi întreprinse de către

stat în scopul realizării priorităților menționate:

- la nivel național: crearea unui potențial militar suficient pentru asigurarea securității militare a statului;
- la nivel regional: stabilirea relațiilor de prietenie bilaterale și multilaterale cu statele din regiune, care vor asigura un nivel înalt de încredere reciprocă și transparență în domeniul militar, precum și ajutorul reciproc în cazul periclitării securității colective;
- la nivel global: participarea la activitățile comunității internaționale în domeniul prevenirii războaielor și conflictelor armate, soluționării pașnice a situațiilor litigioase; crearea condițiilor care, în cazul unui pericol militar extern, vor asigura realizarea dreptului țării la asistența organismelor internaționale; participarea activă la edificarea sistemului internațional de securitate colectivă.

De asemenea, subliniem din textul Doctrinei și unele momente-reper ce stau la baza realizării politicii militare a statului moldovenesc:

- nu acceptă războiul (cu excepția cazurilor de autoapărare) ca mijloc de atingere a scopurilor politice;
- promovează o politică externă de pace;
- nu consideră nici un stat drept inamic al său;
- nu înaintează pretenții teritoriale față de alte state și nu acceptă nici un fel de pretenții teritoriale față de sine;
- nu admite folosirea teritoriului său pentru acțiuni agresive contra altor state și pentru dislocarea trupelor străine; etc.

Totodată, Doctrina militară specifică faptul că, conducerea generală a Armatei Naționale este exercitată de Președintele Republicii Moldova. Conducerea nemijlocită a Armatei Naționale este exercitată de ministrul apărării (de regulă, persoană ci-

vilă). Conducerea operativă a Armatei Naționale este exercitată de Marele Stat Major al Armatei Naționale. În cazul numirii în funcția de ministru al apărării a unei persoane civile, șeful Marelui Stat Major este concomitent și Comandantul Armatei Naționale [14].

În conformitate cu articolul 32 al Legii cu privire la apărarea națională, „Armata este componenta de bază a Forțelor Armate, care asigură pe timp de pace război, integrarea într-o concepție unitară a activităților tuturor forțelor care participă la acțiuni de apărare a statului. Misiunea principală a Armatei Naționale constă în asigurarea apărării naționale prin prevenirea, contracararea și anihilarea amenințărilor și agresiunilor cu caracter militar îndreptate împotriva țării” [15]. La etapa actuală, Armata Națională este pusă în fața imperativului de a fi reorganizată și modernizată, pentru a putea fi transformată într-o forță mobilă, durabilă, flexibilă, capabilă de a participa independent la aplanarea crizelor.

Concretizarea principalelor funcții ale subiecților care asigură securitatea națională a Republicii Moldova se conține în Legea „Cu privire la apărarea națională”. Dacă e să ne referim la Parlament, atunci acesta are următoarele atribuții:

- a) aprobă concepția securității naționale și doctrina militară a statului;
- b) aprobă structura generală și efectivul componentelor Forțelor Armate;
- c) aprobă volumul alocațiilor bugetare pentru necesitățile apărării;
- d) declară starea de asediu sau de război;
- e) declară mobilizarea și demobilizarea;
- f) îndeplinește alte atribuții în domeniul apărării naționale prevăzute de legislație [15].

În lege se stipulează, de asemenea, că Președintele Republicii Moldova este Comandantul Suprem al Forțelor Armate și poartă răspundere pentru starea sistemului

național de apărare în limitele împuternicirilor prevăzute de Constituție și de alte acte normative. Art. 2 prevede că Președintele Republicii Moldova are următoarele atribuții:

a) exercită conducerea generală a sistemului național de apărare și coordonează activitatea autorităților administrației publice în domeniul apărării naționale;

b) prezintă Parlamentului spre aprobare proiectele:

- concepției securității naționale;
- doctrinei militare a statului;
- structurii generale și efectivelor componentelor Forțelor Armate;
- regulamentului disciplinei militare;

c) aprobă:

• regulamentul Consiliului Suprem de Securitate;

- regulamentul Statului Major General;
- programele și planurile privind construcția și dezvoltarea Forțelor Armate;
- planul de mobilizare a Forțelor Armate;
- planul de întrebuințare a Forțelor Armate;

• regulamentele militare;

• componența Colegiului militar al Ministerului Apărării;

d) coordonează activitatea de colaborare militară internațională;

e) efectuează conducerea generală privind acumularea resurselor pentru necesitățile sistemului național de apărare;

f) emite decrete privind încorporarea cetățenilor în serviciul militar în termen și în cel cu termen redus și trecerea lor în rezervă;

g) poartă tratative, încheie tratate internaționale în domeniul militar în numele Republicii Moldova și le prezintă, în modul stabilit prin lege, spre ratificare Parlamentului;

h) înaintează Parlamentului propuneri privind participarea cu efective, armament și tehnică militară la operațiuni internaționale de menținere a păcii sau în scopuri umanitare;

onale de menținere a păcii sau în scopuri umanitare;

i) numește în și destituie din funcție, în modul stabilit de legislație, ofițerii Comandamentului Suprem al Forțelor Armate și viceministrilor apărării;

j) acordă grade militare supreme prevăzute de lege;

k) îndeplinește alte atribuții în domeniul apărării naționale prevăzute de legislație [15].

Pe lângă Președintele Republicii Moldova, în calitate de organ consultativ, activează, pe timp de pace, Consiliul Suprem de Securitate, care elaborează și prezintă recomandări în probleme ce țin de asigurarea apărării naționale.

Consiliul Suprem de Securitate, fiind un organ național consultativ, este parte componentă a structurilor de administrare și supraveghere. În concordanță cu acest statut și conform articolului 12 din Legea securității statului [16], el este un organ consultativ care analizează activitatea ministerelor și a altor autorități administrative centrale în domeniul asigurării securității naționale și prezintă recomandări Președintelui Republicii Moldova în problemele examinate. În activitatea sa, Consiliul Suprem de Securitate se conduce de Regulamentul aprobat prin decret prezidențial la 8 octombrie 1997, care desfășoară atribuțiile acestuia, componența și modul de constituire, competența Serviciului Consiliului Suprem de Securitate și a secretarului Consiliului [17]. Astfel, potrivit Regulamentului Consiliului Suprem de Securitate, acesta are atribuții de a acorda Președintelui Republicii Moldova consultații în problemele de securitate națională; prezintă Președintelui Republicii Moldova recomandări în probleme de politică externă și internă a statului; examinează proiectele de hotărâri privind Concepția securității naționale, Doctrina militară și Concepția politicii

externe; examinează planurile construcției Forțelor Armate, dotarea cu armament, tehnică militară a Forțelor Armate, a organelor și subunităților afacerilor interne și securității statului; examinează problemele privind completarea Forțelor Armate; analizează situații care necesită declararea stării de urgență, stării de asediu, stării de război sau declararea mobilizării parțiale sau generale și demobilizării; încheierea păcii după încetarea acțiunilor militare. Consiliul Suprem de Securitate are și alte atribuții în domeniul securității naționale.

Consiliul Suprem de Securitate a fost creat pe lângă Președintele Republicii Moldova, Mircea Snegur, la 20 august 1991, în scopul coordonării acțiunilor de asigurare a securității, independenței și integrității teritoriale a republicii [18]. Menționăm că crearea Consiliului a avut loc cu trei ani înainte de adoptarea Constituției țării la 29 iulie 1994 [19], în condițiile funcționării precedentei Constituții, din 15 aprilie 1978. La acel moment, organizarea structurală a noului stat Republica Moldova încă nu era determinată și separarea puterilor nu era definită. Ulterior, acest fapt va avea repercusiuni importante asupra activității Consiliului Suprem de Securitate.

Din componența primului Consiliu făceau parte: Președintele Republicii Moldova, președintele Parlamentului, prim-ministrul, președintele Comitetului pentru Securitatea Statului, ministrul de interne, ministrul de externe și un consilier al președintelui țării. Ulterior, pe parcursul a 20 de ani, componența numerică și reprezentativă a Consiliului a fost modificată de 14 ori în funcție de conjunctura politică și necesitățile de moment. În unele perioade, reprezentarea Parlamentului era mai mare ca a Guvernului, apăreau și dispăreau din componența Consiliului reprezentanții structurilor nespecifice securității statului, așa ca președinte al Academiei de Științe, gu-

vernator al Băncii Naționale sau guvernator de Unitate Teritorială, componența numerică ajungând până la 17 membri. Structura Consiliului Suprem de Securitate oscilează până în prezent, fără a avea o concepție sta-tornică.

Pe parcursul primilor ani de la constituire, activitatea Consiliului Suprem de Securitate nu era vizibilă pentru societate, unul din motivele principale fiind reglementarea normativă insuficientă. Din anul 1991 până în anul 1997 în general nu exista un act normativ care ar reglementa organizarea și funcțiile Consiliului, limitându-se la formulările generale din decretul de constituire. Un alt motiv important era axarea inițială doar pe problemele de ordin militar.

Odată cu aprobarea Regulamentului Consiliului Suprem de Securitate în anul 1997 și o oarecare concretizare a cercului de probleme din competența acestuia, activitatea puțin s-a înviorat, însă tot fără a deveni importantă în formularea și promovarea politicii de stat. Pe lângă motivele menționate ale activității slabe, din anul 1997 s-a evidențiat și lipsa unui secretariat capabil să soluționeze multitudinea de probleme ce trebuie să preocupe organul suprem de securitate. Practic, secretariatul Consiliului Suprem de Securitate se limita la două-trei persoane, care făceau parte din Aparatul Președintelui țării, fiind cantitativ prea insuficient pentru realizarea adecvată a sarcinilor asumate. Același număr de colaboratori se păstrează până în prezent.

La 5 iulie 2000, în Republica Moldova a avut loc reforma constituțională [20], care substanțial a redus atribuțiile Președintelui țării, a modificat și a dezechilibrat distribuirea și separarea puterilor în stat. Iar baza normativă cu privire la Consiliul Suprem de Securitate a rămas până în prezent aceeași, aprobată prin decret prezidențial în anul 1997. Prin urmare, reforma constituțională, nefinalizată în opinia noastră nici

până acum, a subminat credibilitatea deciziilor Consiliului Suprem de Securitate, deoarece pretinde exercitarea unor atribuții ale șefului statului care nu mai există sau nu sunt clar definite.

După alegerea în funcție a Președintelui Vladimir Voronin, frecvența ședințelor Consiliului și numărul chestiunilor examinate au crescut considerabil. În perioada anilor 2001-2009, Consiliul se întrunea de 5-9 ori pe an, fiind soluționate diferite probleme importante pentru securitatea națională, cum ar fi: funcționarea armatei naționale, abuzurile polițienești, situația gravă în aviația civilă, contrabanda cu produse petroliere sau criza pe piața pâinii. Calitatea și eficiența deciziilor Consiliului Suprem de Securitate s-a ridicat la nivelul convenit, contribuind esențial la sarcina de asigurare a securității statului, societății și persoanei. Însă această stare de fapt nu se datora bazei normative perfecționate sau secretariatului viguros, ci influenței personale a Președintelui în exercițiu, care îndeplinea și funcția de președinte al partidului de guvernământ și dispunea de susținerea sigură a Parlamentului și Guvernului. Practic, s-a creat situația când activitatea eficientă a Consiliului Suprem de Securitate se datora unei persoane și se desfășura în lipsa reglementărilor corespunzătoare, având la bază norme perimate.

Până în prezent nu a fost soluționată nici una din problemele numite, acestea doar s-au înmulțit, fără a-și găsi soluționarea justificată în norme legislative [21, p. 8].

Astăzi, componența Consiliului Suprem de Securitate, constituit prin decret prezidențial la 10 iunie 2013 [22], întrunește: președinte: Președintele Republicii Moldova, Comandant Suprem al Forțelor Armate; secretar: consilierul președintelui în domeniul apărării și al securității; membri: prim-ministru; Președintele Parlamentului, președintele Comisiei securitate națio-

nală, apărare și ordine publică a Parlamentului; președintele Comisiei pentru politică externă și integrare europeană a Parlamentului; un deputat în Parlament; viceprim-ministru, ministrul afacerilor externe și integrării europene; viceprim-ministru, ministru al economiei; un viceprim-ministru; ministru al apărării; ministru al afacerilor interne; ministru al finanțelor; ministru al justiției; secretarul general al Aparatului Președintelui Republicii Moldova; director al Serviciului de Informații și Securitate; procuror general; guvernator al Băncii Naționale a Moldovei; director al Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției.

V. Enicov, într-un studiu dedicat acestei tematici, susține că reprezentarea Parlamentului și a Guvernului în componența actuală a Consiliului Suprem de Securitate, dictată de considerente politice, este excesivă și contraproductivă. Consideră că componența Consiliului trebuie profesionalizată, eficientizată și responsabilizată [21, p. 8]. Alte deficiențe în activitatea Consiliului: agenda vagă și adesea confuză; nedistribuirea clară a competențelor între componentele supreme ale sectorului de securitate; lipsa cadrului legal deplin, aprobat de Parlament; nereglementarea raporturilor secretariatului cu structurile sectorului de securitate; lipsa unui secretariat puternic și eficient. Aceste probleme duc inevitabil la calitatea joasă a deciziilor, neexecutarea și chiar ignorarea lor.

Necesitatea reformării Consiliului Suprem de Securitate este conștientizată de clasa politică din Republica Moldova și recomandată de experții străini. Pe parcursul ultimilor ani, tematica reformării Consiliului Suprem de Securitate a fost abordată la mai multe întruniri, conferințe și seminare. Au fost efectuate studii, elaborate prezentări și proiecte de acte legislative. Însă, din lipsa voinței politice pentru finalizarea

procesului separării puterilor în stat, nu s-a purces la adoptarea de acte legislative cu privire la Consiliul Suprem de Securitate, nu a început reformarea propriu-zisă.

Un alt studiu privind Consiliul Suprem de Securitate atenționează asupra faptului că, în componența actuală și cu atribuțiile respective, nu a devenit o structură care ar genera idei, concepții și politici de securitate și corespunzător ar coordona aspectele securității naționale. Din aceasta cauză, sectorul de securitate în Republica Moldova, având drept componente Ministerul Apărării, Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul de Informații și Securitate, Serviciul Pază de Stat, Poliția de Frontieră (Serviciul de Grăniceri), Serviciul Vamal, Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției, a devenit un model adânc descentralizat, unde fiecare instituție își planifică politica sa proprie și o implementează, bazându-se pe interesul corporativ în detrimentul securității naționale. Actualul model al sistemului de securitate națională duce la lipsa de transparență și a unui control democratic eficient, la cheltuieli bugetare nejustificate și la ineficiența acestui sector în cazul unor situații de criză. Mai mult decât atât, posibilitatea marginalizării rolului Președintelui Republicii Moldova – Comandant Suprem al Forțelor Armate în sectorul de securitate, potențial va aduce prejudicii sistemului politic al Republicii Moldova și eventual procesului de soluționare a conflictului transnistrean [23].

Detalierea funcțiilor elementelor componente ale organismului militar al statului se efectuează prin legi speciale, care determină statutul juridic al formațiunii militare. În particular, funcțiile externe și cele interne ale Forțelor Armate ale Republicii Moldova sunt detaliate în Legea „Cu privire la Forțele Armate ale Republicii Moldova” [24], lege abrogată și înlocuită cu Legea privind apărarea națională [15]. Conform

acestui act normativ-juridic, funcția de bază permanentă a Forțelor Armate ale Republicii Moldova constă în faptul că ele asigură apărarea statului în caz de agresiune armată. Așa cum probează practica social-istorică a majorității covârșitoare a țărilor, inclusiv a celor dezvoltate, forțele armate exercită în interiorul țării doar funcția (externă) de apărare a ordinii constituționale, în eventualitatea unor crize de proporții, în procesul de stabilizare a situației social-politice și de consolidare a societății, contribuie la formarea identității naționale.

Realizarea acestei funcții are loc prin serviciul militar, care este considerat o formă specială a serviciului public, care apare odată cu constituirea statului pentru a satisface unele interese generale sau nevoi sociale, având menirea să asigure și să garanteze realizarea scopurilor și funcțiilor de bază ale statului. Din această perspectivă, serviciul militar este o acțiune servită în folosul statului și se definește ca un „stagiu la care sunt obligați, prin lege, cetățenii unui stat pentru a se instrui din punct de vedere militar în rândurile forțelor armate” [25, p. 1785]. În legislația militară a Republicii Moldova, serviciul militar este definit ca „o formă specială a serviciului public, care constă în îndeplinirea de către cetățeni a datoriei constituționale de apărare a Patriei și asigurarea securității naționale a statului” [26, p. 4]. Astfel, serviciul militar (în termen sau prin contract) reprezintă o formă specială a serviciului public și are ca scop principal realizarea practică a sarcinilor și funcțiilor de bază ale statului privind asigurarea securității naționale, a independenței și integrității teritoriale a statului. Reieșind din acest cadru de analiză, putem spune că serviciul militar poate fi abordat în sens instituțional. Aici este vorba că instituția serviciului militar poate fi înțeleasă ca o organizație ale cărei particularități îi conferă unicitate, o individualitate apar-

te. Însă există și perspectiva ocupațională de abordare a serviciului militar. În acest sens, analizat ca model ocupațional, serviciul militar, privit ca un segment social, scoate în evidență faptul că este constrâns să se adapteze unei societăți în care eficiența, competența și responsabilitatea sunt esențiale. Din această perspectivă, analiza și reproiectarea promovării profesiei militare, recrutării, selecției și orientării candidaților pentru cariera militară trebuie să fie o prioritate pentru instituția serviciului militar [27, p. 18].

Inițial, odată cu formarea organismului militar al Republicii Moldova, din componența Forțelor Armate făceau parte Trupele de Grăniceri și Trupele de Carabinieri [24]. În procesul reformelor inițiate Trupele de Grăniceri s-au transformat în Poliția de Frontieră în subordinea Ministerului Afacerilor Interne și exercită atribuțiile și implementează politica statului în domeniul managementului integrat al frontierei de stat, al combaterii migrației ilegale și a criminalității transfrontaliere [28]. În așa mod, funcția internă principală și permanentă a Poliției de Frontieră a Republicii Moldova, în calitatea acesteia de organ de protecție a ordinii de drept cu destinație specială, constă în asigurarea intangibilității hotarului de stat.

La 4 noiembrie 1992, Președintele Republicii Moldova a semnat Decretul prin care a fost aprobată structura, componența numerică și dislocarea efectivului de carabinieri, totodată, în cadrul Ministerului Afacerilor Interne a fost creat Departamentul Trupelor de Carabinieri cu sediul în or. Chișinău. Trupele de carabinieri (trupele interne) sunt destinate să asigure, împreună cu poliția sau independent, ordinea publică, apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, avutului proprietarului, prevenirea faptelor de încălcare a legii. Trupele de Carabinieri sunt

componentă a Forțelor Armate și participă la acțiunile de apărare a țării, în condițiile legii. Trupele de Carabinieri fac parte din structura organizatorică a Ministerului Afacerilor Interne. Conform legii, Trupele de Carabinieri au următoarele sarcini:

a) veghează permanent, potrivit legii, împreună cu poliția, la asigurarea măsurilor pentru menținerea ordinii de drept, apărarea drepturilor, libertăților fundamentale și intereselor legitime ale cetățenilor;

b) sprijină organele de poliție sau activează independent în menținerea ordinii publice și în combaterea criminalității;

d) asigură paza și apărarea unor obiective și transporturi de importanță deosebită;

e) participă la asigurarea regimului juridic stabilit pentru durata stării de urgență, de asediu și de război;

f) participă la lichidarea consecințelor avariilor sau ale situațiilor excepționale cu caracter natural, tehnogen ori ecologic [29].

În conformitate cu proiectul de lege privind reorganizarea Trupelor de Carabinieri, se prevede transferarea în subordinea Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne, iar personalul va dobândi statutul de polițist [30].

Conform Strategiei securității naționale a Republicii Moldova, reformarea Trupelor de Carabinieri prevede restructurarea lor în forțe capabile să execute misiuni pe timp de pace și în situații de criză. În procesul reformării se preconizează întreprinderea următoarelor măsuri:

- revizuirea structurilor operaționale din componența unităților militare existente în timp de pace pentru alocarea eficientă a resurselor financiare, menținerea sistemului de serviciu militar mixt, cu majorarea treptată a ponderii serviciului militar prin contract;

- examinarea și adaptarea, bazate pe rezultatele analizei strategice a apărării, a actualului sistem de mobilizare a trupelor

de carabinieri în vederea corespunderii structurii aprobate și resurselor disponibile;

- adaptarea la cerințele actuale a sistemului de pregătire inițială și de perfecționare profesională a corpului de subofițeri al Trupelor de Carabinieri;

- revizuirea componenței forțelor destinate să participe la acțiuni în situații de criză și în situații excepționale, la acțiuni antiextremiste (antiteroriste);

- perfecționarea subunităților asigurare de luptă și logistică (tehnică și logistică) ale Trupelor de Carabinieri;

- preluarea asigurării și restabilirii ordinii publice pe întreg teritoriul țării.

Planurile de reformare a trupelor de carabinieri vor fi ajustate, după caz, la rezultatele analizei strategice a apărării [41].

Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova „Integrarea Europeană: Liberate, Democrație, Bunăstare” 2011–2014 a indicat „Demilitarizarea Ministerului Afacerilor Interne” ca primul sub-obiectiv al obiectivului general „Reformarea Ministerului Afacerilor Interne” [31]. La 6 decembrie 2010, Guvernul Republicii Moldova a aprobat „Concepția de reformare a Ministerului Afacerilor Interne și a structurilor subordonate și desconcentrate ale acestuia”, în care unul din cele zece obiective ale reformei MAI este „realizarea procesului de „demilitarizare” a poliției și delimitarea statutului de polițist de cel al altor categorii de funcționari care asigură activitatea poliției” [32]. La 16 iunie 2011, Guvernul Republicii Moldova a aprobat Planul de acțiuni pentru implementarea acestei Concepții „demilitarizare”, în care au fost determinate acțiunile concrete preconizate pentru implementarea fiecărui obiectiv al reformei, inclusiv cel de „demilitarizare”.

Analizând aceste acte normative, constatăm că obiectivul inițial „Demilitarizarea Ministerului Afacerilor Interne” din

Programul de activitate al Guvernului a fost în final interpretat ca o modificare a statutului unor categorii de funcționari din cadrul MAI și serviciului polițienesc.

Această interpretare diferă de la înțelegerea noțiunii „demilitarizare” care reiese din spiritul procesului de democratizare și analiza practicilor țărilor europene în procesul de reformă a poliției. O asemenea abordare presupune că „demilitarizarea” este într-o măsură mai mare o transformare generală a întregii organizații dintr-o instituție care apără în primul rând interesele statului într-un serviciu public în folosul comunității, care apără în primul rând interesele și drepturile omului. Această transformare pornește de la redefinirea de bază a organizației și presupune o modificare complexă a regulilor interne de organizare și etică profesională, care se bazează pe trecerea de la „supremația ordinului” la „supremația legii”, de la ierarhia și subordonarea verticală strictă de tip militar cu „comandanți” și „subordonați” la ierarhia și subordonarea mult mai plată și mai aproape de modul de organizare specific instituțiilor de administrație publică centrală.

În ultimul timp, în Republica Moldova utilizarea noțiunii „demilitarizare” a fost extinsă și a apărut și în discursul politic cu privire la viitorul procuraturii, poliției de frontieră, serviciului penitenciar, serviciului protecție civilă și situații excepționale, serviciului de informații și securitate, serviciului vamal etc. În lipsa unei definiții desfășurate sau a unui document de referință, înțelegerea interpretarea și utilizarea acestei noțiuni diferă de la document la document și de la instituție la instituție.

Structura gradelor polițienești este practic identică cu structura gradelor militare și este formată din 17 grade – trepte ierarhice. Pe lângă Forțele Armate, o structură identică de grade militare (în unele cazuri, de-

numite speciale) există și în alte servicii militarizate cum sunt Serviciul de Informații și Securitate (12 grade speciale), Serviciul Protecție Civilă și Situații Excepționale (15 grade speciale), Centrul Național Anticorupție (11), Sistemul Penitenciar al Ministerului Justiției (15 grade speciale), Serviciul Vamal (12) [34, p. 9].

În acest context, funcția de bază internă și permanentă a unităților Ministerului de Interne al Republicii Moldova în domeniul asigurării securității militare o constituie paza și apărarea obiectelor de importanță statală. După cum vedem, aceste formațiuni militare, cum sunt unitățile Ministerului de Interne al Republicii Moldova, sunt antrenate într-un grad minimal în procesul de asigurare a securității militare a statului, mai ales în interiorul țării.

Precum se știe, asigurarea securității de stat constituie una din sarcinile prioritare ale statului. Anume din aceste considerente, această sarcină constituie datoria respectivelor formațiuni militare și a organelor de protecție a ordinii de drept, organizarea și modul de activitate al căror este prescris de legislația în vigoare. Reieșind din acest fapt, a fost creat Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, în calitate de organ de stat de protecție a ordinii de drept cu destinație specială, care asigură securitatea de stat a Republicii Moldova.

În procesul de transformare instituțională, la 16 noiembrie 1999, prin Legea Republicii Moldova nr. 676-XIV, Ministerul Securității Naționale este reorganizat în Serviciul de Informații și Securitate (SIS) al Republicii Moldova, organ de stat specializat în domeniul asigurării securității de stat [35]. Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 753-XIV cu privire la Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, fiind stabilite principalele sarcini și atribuții ale instituției [36, p. 7]. Acestea sunt:

a) elaborarea și realizarea, în limita competenței sale, a unui sistem de măsuri orientate spre descoperirea, prevenirea și contracararea următoarelor acțiuni care, conform legislației, periclitează securitatea de stat, publică și a persoanei:

- acțiunile îndreptate spre schimbarea prin violență a orânduirii constituționale, subminarea sau lichidarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării. (Aceste acțiuni nu pot fi interpretate în detrimentul pluralismului politic, realizării drepturilor și libertăților constituționale ale omului.);

- activitatea ce contribuie, în mod direct sau indirect, la desfășurarea de acțiuni militare împotriva țării sau la declanșarea războiului civil;

- acțiunile militare sau alte acțiuni violente care subminează temeliile statului;

- acțiunile care au ca scop răsturnarea prin violență a autorităților publice legal alese;

- acțiunile care favorizează apariția de situații excepționale în transport, telecomunicații, la unitățile economice și cele de importanță vitală;

- spionajul, adică transmiterea informațiilor ce constituie secret de stat altor state, precum și obținerea ori deținerea ilegală a informațiilor ce constituie secret de stat în vederea transmiterii lor unor state străine sau structuri anticonstituționale;

- trădarea manifestată prin acordarea de ajutor unui stat străin în desfășurarea de activități ostile împotriva Republicii Moldova;

- acțiunile care lezează drepturile și libertățile constituționale ale cetățenilor și pun în pericol securitatea de stat;

- pregătirea și comiterea atentatelor la viața, sănătatea și inviolabilitatea persoanelor oficiale supreme ale țării, a oamenilor de stat și frunțașilor vieții publice din alte state aflați în Republica Moldova;

- sustragerea de armament, muniții, tehnică de luptă, substanțe explozive, radioactive, otrăvitoare, narcotice, toxice și de altă natură, contrabanda cu acestea, producerea, folosirea, transportarea și păstrarea lor ilegală, dacă prin aceasta se aduce atingere intereselor de asigurare a securității de stat;

- constituirea de organizații sau grupări ilegale care periclitează securitatea de stat sau participarea la activitatea acestora;

b) protecția secretului de stat, exercitarea controlului privind asigurarea păstrării și prevenirii scurgerii informațiilor ce constituie secret de stat și altor informații importante pentru stat;

c) crearea, asigurarea funcționării și securității sistemelor guvernamentale de telecomunicații, elaborarea strategiei și realizarea politicii naționale în domeniul creării, administrării și asigurării funcționării și securității sistemelor speciale de telecomunicații;

d) desfășurarea activității de combatere a terorismului, finanțării și asigurării materiale a actelor teroriste;

e) asigurarea tehnică a interceptării comunicărilor efectuate prin intermediul rețelelor de comunicații electronice, cu utilizarea unor mijloace tehnice speciale, conectate, în caz de necesitate, la echipamentul furnizorilor de rețele și/sau servicii de comunicații electronice.

Este necesar să constatăm că, în prezent, funcția permanentă externă a Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova constă în apărarea suveranității statale și a integrității teritoriale a statului. Funcția internă permanentă a Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova, așa cum reiese din actele normativ-juridice, ar consta în neadmiterea și lichidarea unuia din pericolele reale la adresa securității naționale a Republicii Moldova în domeniul militar, și anume

contracacarea acțiunilor ilegale, extremiste, separatiste, radicale ale unor organizații sau grupări ilegale care periclitează securitatea de stat sau participarea la activitatea acestora [36]. Însă în rândul sarcinilor acestui Serviciu, legislatorul a inclus doar lupta împotriva terorismului. Așadar, precum se poate constata, în determinarea legală a funcțiilor și a statutului juridic al Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova există o seamă de lacune, norme contradictorii și eronate, care nu contribuie la funcționarea eficientă a acestei structuri duale de forță, care, fiind un organ de protecție a ordinii de drept, pretinde totodată la rolul de serviciu special.

Următorul element component al organismului militar îl constituie Serviciul de Protecție și Pază de Stat al Republicii Moldova [37]. Așa cum s-a menționat anterior, prin statutul său juridic, instituția respectivă nu corespunde exigențelor definiției de unitate militară, invocată în Legea „Cu privire la apărarea națională a Republicii Moldova” [15]. Pornind de la acest fapt, mulți oameni de stat și savanți nu consideră necesar să indice Serviciul de Protecție și Pază de Stat al Republicii Moldova drept element al organizației militare a statului. Însă, așa cum a fost demonstrat anterior, acest lucru ar fi incorect, dat fiind că Serviciul în cauză este o structură de forță duală, care, pe de o parte, prin criteriul „serviciului militar”, constituie o formațiune militară, o parte componentă a organizației militare a statului, iar, pe de altă parte, în conformitate cu art. 1 al Legii „Cu privire la Serviciul de Protecție și Pază de Stat al Republicii Moldova”, este o autoritate administrativă centrală din sistemul organelor de drept cu atribuții în domeniul securității statului, specializat în asigurarea protecției demnitarilor Republicii Moldova, a demnitarilor străini pe timpul șederii lor în Republica Moldova, a membrilor lor de familie,

în limitele competențelor legale, precum și în asigurarea pazei sediilor de lucru și a reședințelor acestora [38].

În conformitate cu acest statut, au fost determinate sarcinile sale de bază, constând în:

a) să prevină, să depisteze și să anihileze orice acțiune prin care s-ar atenta la viața, integritatea fizică, libertatea de acțiune și la sănătatea persoanelor beneficiare de protecție de stat, indiferent de locul lor de aflare, să asigure paza sediilor de lucru și a reședințelor acestor persoane;

b) să întreprindă măsurile de protecție și pază prevăzute la art. 2, necesare asigurării securității persoanelor beneficiare de protecție de stat și pazei sediilor de lucru și a reședințelor acestor persoane;

c) să mențină, în limitele competenței, ordinea publică în locurile de aflare permanentă sau temporară a persoanelor beneficiare de protecție de stat și să excludă cauzele ce împiedică asigurarea acestei ordini;

d) să asigure însoțirea sau escortarea mijloacelor de transport auto cu care se deplasează persoanele beneficiare de protecție de stat;

e) să întreprindă, în limitele competenței, măsuri de asigurare a fiabilității, securității informaționale și operativității sistemelor de telecomunicații;

f) să organizeze și să coordoneze, pe timpul misiunilor de protecție și pază, activitatea tuturor părților participante din instituțiile prevăzute la art. 5 alin.(1);

g) să participe, în limitele competenței, la combaterea terorismului;

h) să întreprindă, în colaborare cu Serviciul de Informații și Securitate, acțiuni pentru prevenirea scurgerii de informații care nu sunt destinate publicității;

i) să execute, independent sau în cooperare cu alte organe specializate, acțiuni de căutare, identificare și neutralizare a obiectelor suspecte care ar periclita persoanele

beneficiare de protecție de stat, sediile de lucru sau reședințele aflate în pază;

j) să asigure propria securitate și activitate;

k) la declararea stării de urgență, de asediu sau de război, să coordoneze, în limitele competenței, cu Statul Major General al Forțelor Armate acțiunile de menținere a regimului stării de urgență, de asediu sau de război;

l) să organizeze, potrivit legii, activitatea de apărare a secretului de stat și a altor informații oficiale cu accesibilitate limitată.

Precum se observă, în rândul sarcinilor puse în fața Serviciului de Protecție și Pază de Stat, se indică, indirect, asigurarea securității militare a statului de către Serviciul în cauză, prin coordonarea, în limitele competenței, cu Statul Major General al Forțelor Armate a acțiunilor de menținere a regimului stării de urgență, de asediu sau de război.

O altă instituție în domeniu este Serviciul Protecției Civile și al Situațiilor Excepționale. În 1993 Statul Major al Apărării Civile a fost trecut în subordinea Ministerului Apărării. Apoi, prin Directiva Marelui Stat Major al Forțelor Armate ale Republicii Moldova nr. 17/018 din 1 septembrie 1993, Statul Major al Apărării Civile a fost reorganizat în Departamentul Protecție Civilă și Situații Excepționale. Ținând cont de faptul că sistemul protecției civile, în majoritatea țărilor dezvoltate, este separat de Forțele Armate și specificul administrării protecției civile în regim cotidian, cât și în situații excepționale prin intermediul organelor administrative publice centrale, locale și agenților economici, Guvernul Republicii Moldova prin Hotărârea nr. 541 din 2 octombrie 1996 a retras Departamentul Protecție Civilă și Situații Excepționale din subordinea Ministerului Apărării, precum și Direcția Pompieri și Salvatori din subordinea Ministerului Afacerilor Interne, cu toate structurile lor

departamentale, tehnica, patrimoniul, fondurile de bază și de altă natură, care au fost incluse în componența Departamentului.

În legătură cu aprobarea noii structuri a administrației publice conform Hotărârii Guvernului nr. 357 din 23.04.2005 „Privind măsurile de reorganizare a unor ministere și autorități administrative centrale ale Republicii Moldova”, Departamentul Situații Excepționale se reorganizează în componenta Ministerului Afacerilor Interne. Principiile fundamentale de organizare a protecției civile, sarcinile ei, cadrul juridic al activității în acest domeniu, sunt stabilite de Legea „Cu privire la protecția civilă” nr. 271-XIII din 9 noiembrie 1994.

Protecția civilă a Republicii Moldova prezintă un sistem de măsuri și acțiuni, întreprinse pe scara întregului stat pe timp de pace și de război, în vederea asigurării protecției populației, proprietății în condițiile calamităților naturale și ecologice, avariilor și catastrofelor, epizootiilor, incendiilor.

Analizând atribuțiile acestui Serviciu, conform cadrului normativ [39], constatăm că acesta nu are tangențe directe cu securitatea militară, funcția internă permanentă de bază a acestuia o constituie apărarea populației în fața situațiilor excepționale cu caracter tehnogen, ecologic și natural.

În așa mod, analiza social-filosofică a organismului militar al statului și a elementelor sale în sistemul de asigurare a securității militare a Republicii Moldova permite să formulăm concluzia că, în prezent, nu există o opinie și o atitudine unitară față de respectiva problemă nici la nivel legislativ, și nici la cel doctrinar.

O atare situație confuză provoacă probleme serioase în domeniul construcției militare a Republicii Moldova. Principala problemă constă în lipsa unei delimitări clare a funcțiilor formațiunilor militare ale statului. Acest lucru duce, la rândul său, la dublarea funcțiilor, la clonarea unor struc-

turi identice și, în definitiv, la risipa de resurse financiare și economice ale statului. În plus, se creează situația exercitării unor funcții improprii formațiunilor militare, ceea ce, iarăși, influențează negativ gradul de pregătire militară a organismului militar al statului, precum și dezvoltarea stabilă a societății moldovenești.

Analiza efectuată demonstrează că, din toate elementele componente ale organismului militar actual al Republicii Moldova, corespund tuturor exigențelor funcțiilor de asigurare a securității militare a statului doar Forțele Armate ale Republicii Moldova; corespund parțial – unitățile de interne ale Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Serviciul de Informații și Securitate, Serviciul de Protecție și Pază de Stat. Nu corespund în nici un fel, având însă statutul de formațiuni militare – Poliția de Frontieră, Serviciul Protecției Civile și al Situațiilor Excepționale.

O atare situație denotă necesitatea efectuării unor reforme cardinale în domeniul organismului militar al statului, a determinării locului și rolului lui în sistemul de asigurare a securității militare și naționale a Republicii Moldova, precum și perspectivei existenței așa-numitelor unități militare. La o apreciere generală, în câmpul legislativ al Republicii Moldova domină o incertitudine în privința organismului militar, a elementelor componente și funcțiilor sale în sistemul de asigurare a securității militare a statului.

În această ordine de idei, proiectul Codului militar [40] specifică noțiunea de *forțe ale sistemului național de apărare*, care se constituie din Forțele Armate și alte forțe ale sistemului național de apărare. În acest sens, este revizuită noțiunea de *Forțe Armate*, care se constituie din Armata Națională, subdiviziunile și instituțiile Ministerului Apărării, destinate pentru garantarea suveranității, independenței și unității, integrității teritoriale a Republicii Moldova

și democrației constituționale, fiind introdusă noțiunea de *alte forțe ale sistemului național de apărare*, care include formațiuni (structuri) ale Poliției de Frontieră, carabinieri, poliție cu destinație specială ale Ministerului Afacerilor Interne, ce au capacități de executare a misiunilor în cadrul operației (acțiunilor de luptă) desfășurate de Forțele Armate, de apărare teritorială și instituțiile statului cu atribuții în domeniul apărării (art. 29). Totodată, se precizează misiunea de bază a Forțelor Armate, care constă în „asigurarea apărării naționale

prin pregătirea și desfășurarea operațiilor (acțiunilor de luptă) de apărare, în scopul asigurării suveranității, independenței, unității și integrității teritoriale a Republicii Moldova și democrației constituționale” și atribuțiile Forțelor Armate, care au fost divizate în trei domenii: apărarea militară a Republicii Moldova; acordarea suportului pentru alte autorități; consolidarea securității internaționale (art. 30). Considerăm că aceste precizări vor elucida o serie de lacune din câmpul legislativ cu privire la organismul militar din Republica Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Organizația militară – între autonomie și control. În: Spirit Militar Modern. 2007. Nr. 2, p. 7-12.
2. Vlăscean M. Organizații și comportament organizațional. Iași: Polirom, 2003, 336 p.
3. Manolache C., Coropcean I. Organismul militar al statului: abordare metodologică a cercetării. În: Studia Universitatis. Chișinău, USM, nr. 2, 2008, p. 237-242.
4. Военная политология: Учебное пособие. Под ред. В.М. Шевцов. Москва: ВУ, 2000, с. 105-107.
5. Каневский Б.М. Философско-методологический анализ научных основ военной политики государства. Москва: ВПА, 1997.
6. Герасимов А.В. Общественное мнение и военная политика. Москва: ВУ, 1996.
7. Мамонтов Ю.А. Армия: целостность, система, организация (философско-социологическая концепция). Москва: ВПА, 1986. 197 с.
8. Кривенко А.М. Военная организация государства (социально-философский анализ). Москва: ВУ, 2001. 340 с.
9. Gaiciuc V. Premise ale formării organismului militar al Republicii Moldova. În: Cugetul, nr. 4, 1999, p. 22-24.
10. Pleșca V. Impactul reformei armate asupra asigurării securității naționale. Cazul Republicii Moldova. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice, Chișinău, 2007.
11. Marinuța V. Relațiile civil-militare în contextul edificării statului de drept (abordare politică). Chișinău, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, 2013, 132 p.
12. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Concepției reformei militare, nr. 1315-XV din 26.07.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 117-119/975 din 15.08.2002.
13. Шабардин П.М. Армия в современной политической борьбе. Москва: Наука, 1988. 211 с.
14. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la Doctrina militară a Republicii Moldova, nr. 482-XIII din 06.06.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 38-39/429 din 14.07.1995.
15. Legea cu privire la apărarea națională, nr. 345-XV din 25.07.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 200-203/775 din 19.09.2003.
16. Legea cu privire la organele securității statului nr. 619-XIII din 31 octombrie 1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 10-11/115 din 13.02.1997.
17. Decretul Președintelui Republicii Moldova privind aprobarea Regulamentului Consiliului Suprem de Securitate, nr. 331 din 08.10.1997. Monitorul Oficial nr. 070 din 23.10.1997 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=290266> (accesat: 21.08.2014).

18. Decret cu privire la crearea Consiliului Suprem de Securitate al Republicii Moldova, nr. 162 din 20.08.1991. Monitorul Oficial nr. 008 din 30.08.1991. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=287651> (accesat: 21.08.2014).
19. Constituția Republicii Moldova, 29.07.1994. Monitorul Oficial nr. 1 din 18.08.1994. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311496> (accesat: 21.08.2014).
20. Lege cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova, nr. 1115 din 05.07.2000. Monitorul Oficial nr. 088 din 29.07.2000. http://lex.justice.md/document_rom.php?id=77DAC2CD:869480F5 (accesat: 21.08.2014).
21. Enicov V. Oportunități, necesități și opțiuni pentru reorganizarea Consiliului Suprem de Securitate. Chișinău: IPP, 2011, 21 p.
22. Decret privind constituirea Consiliului Suprem de Securitate, nr. 664 din 10.06.2013. Monitorul Oficial nr. 125-129 din 14.06.2013.
23. Mija V. Necesitatea reformării Consiliului Suprem de Securitate al Republicii Moldova. <http://www.civic.md/comunicate/5480-necesitatea-reformarii-consiliului-suprem-de-securitate-al-republicii-moldova.html> (accesat: 21.08.2014).
24. Legea cu privire la forțele armate nr. 966 din 17 martie 1992. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 3, 1992.
25. Dicționar explicativ ilustrat al limbii române. Editura Arc, 2007.
26. Legea cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei nr. 1245-XV din 18.07.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 137-138/1054 din 10.10.2002.
27. Albu N., Coropcean I. Serviciul militar: repere conceptuale. În: Revista Militară. Studii de securitate și apărare. Publicație științifică a Academiei Militare al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, nr. 2 (6) /2011, pp. 12-19.
28. Legea cu privire la Poliția de Frontieră nr. 283 din 28.12.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 76-80 din 20.04.2012.
29. Legea cu privire la trupele de carabinieri (trupele interne) ale Ministerului Afacerilor Interne nr. 806 din 12.12.1991(nepublicată).
30. Legea cu privire la reorganizarea Trupelor de Carabinieri. Proiect. 2013. <http://particip.gov.md/proiectview.php?l=ro&idd=917> (accesat: 24.08.2014).
31. Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova „Integrarea europeană: Liberate, Democrație, Bunăstare” 2011-2014. Hotărârea Parlamentului nr.6 din 14.01.2011.
32. Concepția de reformare a Ministerului Afacerilor Interne și a structurilor subordonate și desconcentrate ale acestuia. Hotărârea Guvernului nr. 1109 din 06.12.2010.
33. Planul de acțiuni pentru implementarea concepției de reformare a Ministerului Afacerilor Interne și a structurilor subordonate și desconcentrate ale acestuia. Hotărârea Guvernului nr. 439 din 16.02.2011.
34. Demilitarizarea Ministerului Afacerilor Interne și poliției: de la obiectiv politic la implementare. IPP: Chișinău, 2011, 19 p.
35. Etapele constituirii serviciilor speciale ale Republicii Moldova. <http://www.sis.md/ro/istoric>
36. Legea nr.753-XIV cu privire la Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.156 din 31.12.1999.
37. Serviciul de Protecție și Pază de Stat al Republicii Moldova. <http://www.spss.md/ro/atributii> (accesat: 23.08.2014).
38. Legea cu privire la Serviciul de Protecție și Pază de Stat al Republicii Moldova nr.134 din 13.06.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.120-121 din 08.07.2008.
39. Legea cu privire la Serviciul Protecției Civile și Situații Excepționale al Republicii Moldova nr.93 din 05.04.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78-81 din 08.06.2007.
40. Codul militar al Republicii Moldova. Proiect. http://www.army.md/inf/ppp_doc_2152.pdf (accesat: 23.08.2014).
41. Hotărârea Parlamentului pentru aprobarea Strategiei Securității Naționale a Republicii Moldova nr. 153 din 15.07.2011. În: Monitorul Oficial nr. 170-175/499 din 14.10.2011.

PROMOVAREA ROLULUI SERVICIULUI MILITAR ÎN SOCIETATE

*Ion COROPCEAN*¹

*Victor JUC*²

*Constantin MANOLACHE*³

PROMOTING THE ROLE OF THE MILITARY SECURITY IN SOCIETY

The military service is placed to the benefit of society, through the political-legal regulation of the military service relations, „army-society” relations representing one of the key factors of the national security and stability. The military service and the society interact and impact each other: the military institution is the state institution, exceeding the simple function of a state instrument, due to the functions which it has in the society and its quality of a military power of the people. In this sense, the „army-society” relation is of a special type, with numerous valences and conditions, this significant relation for the configuration of a credible national security system often being understood and treated simplistically.

Keywords: National Army, Military Forces, military service, society, Republic of Moldova.

Serviciul militar este plasat în beneficiul societății prin intermediul reglementării politico-juridice a relațiilor de serviciu militar, relația „armată – societate” reprezentând unul dintre factorii de bază ai securității și stabilității naționale. Serviciul militar și societatea interacționează și se influențează reciproc: instituția militară este o instituție a statului, dar depășește simpla condiție de instrument al statului datorită funcțiilor pe care le are în societate și calității ei de putere militară a poporului. În acest sens de idei, relația „armată – societate” este una de tip special, cu numeroase valențe și condiționări, deseori această relație semnificativă pentru configurarea unui sistem credibil de securitate națională fiind înțeleasă și tratată simplist.

Constituția Republicii Moldova a stabilit că Forțele Armate sunt subordonate în exclusivitate voinței poporului [1], însă

Armata Națională împreună cu serviciul militar nu se limitează doar la acest cadru, ci reprezintă o instituție socială al cărei rol în societate este deosebit de important. În acest sens, în articolul „Rolul serviciului militar în societate” am supus analizei relația dintre armată și societate prin influența reciprocă și factorul consolidant pentru securitatea națională [2].

Sociologic, armata reprezintă o formă de organizare socială a cărei membri satisfac serviciul militar și acționează pe baza relației dintre normele instituționalizate și execuția rolurilor [3]. Deși armata este o componentă a societății de care depinde funcțional, un subsistem deschis al sistemului social, totuși diferă structural de societate. În societate cadrele militare fiind în serviciul militar, formate în corpuri profesionale puternic individualizate, întrunesc obligațiunea respectării regulilor „jocului

¹ Ion COROPCEAN, doctor în politologie, general de divizie (r), ex-șef al Marelui Stat-Major, ex-comandant al Armatei Naționale.

² Victor JUC, doctor habilitat în politologie, profesor cercetător, Academia Militară „Alexandru cel Bun”.

³ Constantin MANOLACHE, doctor habilitat în politologie, conferențiar universitar, colonel (r), Academia Militară „Alexandru cel Bun”.

politic” democratic: corpurile militare întrunesc instituțiile de apărare, siguranță națională și ordine publică, puse în subordinea puterii politice democratice. Accesul militarilor activi în viața politică și activitățile comerciale este coerent reglementat, pentru a preîntâmpina tentative de deturmare a Forțelor Armate de la responsabilitățile lor principale. Implicarea curentă a armatei în viața politică sau în politicile de partid este interzisă în democrațiile moderne [4], inclusiv în Republica Moldova. Am avut conflicte instituționale cu implicarea factorilor militari de decizie, dar fără ca Forțele Armate să se implice în discuții politice sau de partid, realitate care trebuie apreciată la justa valoare, specificăm noi.

Analizând rolul armatei și serviciului militar în sistemul societal, putem desprinde câteva aspecte. Un aspect important al analizei armatei ca instituție socială în relație directă cu societatea se referă la relația dintre armată și populație prin prisma determinărilor socio-demografice. În acest context de idei, se are în vedere că raportul dintre armată și populație este, de fapt, raportul dintre „parte” și „întreg”, armata reprezentând partea populației special pregătită pentru apărarea țării prin intermediul serviciului militar. Studiile de specialitate [5] au stabilit existența unor factori care determină organizarea armatei în funcție de contextul social și cel demografic: caracterul determinant al populației în raport cu armata; structura demografică a populației și a armatei; rata natalității; numărul populației active apte să participe la acțiuni de luptă; trăsăturile psihologice ale populației (hotărâre, fermitate, spirit de sacrificiu); potențialul economic, tehnic și științific al țării; sistemul de organizare, mobilizare și pregătire militară a populației; atitudinea populației față de obiectivele războiului.

În acest sens, este cert că armata dispune doar de autonomie relativă, neavând

capacitatea de a subzista și de a acționa, în anumite limite, în afara raporturilor nemijlocite cu populația. În același timp, trebuie luată în considerare influența activă exercitată de armată asupra populației în forma socializării, acest proces psihosocial de transmitere-asimilare a atitudinilor, valorilor, concepțiilor sau modelelor de comportament specifice unui grup sau unei comunități în vederea formulării, adaptării și integrării sociale a persoanei [6, p. 546-547]. Acest aspect conține nu numai relația dintre armată și populație, ci și raportul dintre armată și cultură: socializarea indivizilor, atât a celor care sunt implicați direct în funcționarea instituției militare, în sensul că satisfac serviciul militar, cât și a cetățenilor, condiționează puternic organizația militară din două puncte de vedere – mărimea și structura grupului militar prin cei încadrați în serviciul militar și valorile, normele și atitudinile care definesc mediul militar. Socializarea militară a personalului din cadrul serviciului militar este caracteristică socializării secundare, definită ca ansamblu al proceselor de însușire și internalizare a normelor și valorilor militare, învățare a comportamentului ostășesc, procese care pot fi organizate sau spontane, conștiente sau inconștiente [7, p. 61].

Având în vedere aceste aspecte, menționăm următorii factori care influențează socializarea militarilor, dar și cei care favorizează încadrarea în serviciul militar în armată:

- imaginea armatei în societate: pentru ca armata ca factor instituțional să dispună de o mai mare semnificație în procesul de socializare este necesar ca imaginea ei să fie cea reală, să influențeze formarea persoanei prin aspectele pozitive, nu prin cele care nu îi sunt caracteristice, însă sunt aduse în prim-plan de mass-media. Rolul socializării militare nu este numai de a pregăti oamenii pentru o profesie, ci și pentru viața socială;

- cunoașterea nivelului de maturizare psihosocială, acesta fiind, totodată, rezultat al procesului de socializare, în ansamblu, și condiție fundamentală a socializării secundare;

- cunoașterea reală a nivelului de instruire și de dezvoltare a facultăților de gândire al militarilor din armată, influențând asupra materializării socializării militare în comportamente dezirabile pentru instituția militară și pentru societatea civilă.

Alte aspecte ale conexiunii armată - cultură vizează participarea militarilor la îmbogățirea patrimoniului militar și integrarea valorilor materiale și spirituale ale societății în structura armatei, care se redimensionează modificându-și sau diversificându-și funcțiile. Influența culturii asupra armatei se realizează atât în plan general, adică la nivel de subsistem militar, cât și în plan particular (creațiile culturale și științifice proprii armatei). Raporturile stabilite între armată, serviciul militar și societate, armată și economia națională, armată și politică, sunt reliefate mai puțin, societatea civilă fiind delimitată prin definiție de această entitate. Propunem o cercetare succintă, care să faciliteze înțelegerea rolului instituției militare în viața socială prin elucidarea acestor două tipuri de relații. Raporturile de natură economică, stabilite între armată și societate, sunt mediate politic, în sensul stabilirii proporțiilor și finalităților privind rolul și funcțiile interne și externe ale armatei; condițiile și misiunile în care va fi folosită violența organizată și, respectiv, în care vor fi folosite forțe armate; dotarea tehnică a armatei; principiile, normele și regulile de folosire a potențialului economic național în vederea pregătirii acțiunilor de apărare. Astfel, economia națională se definește ca un cadru obiectiv material dintre armată și societate.

Cât despre relația dintre armată și politică, aceasta se desfășoară în ambele sensuri:

clasa politică deține monopol asupra anumitor decizii privind instituția militară, în timp ce armata influențează direct sau mediat asupra clasei politice. Domeniile în care clasa politică adoptă decizii referitoare la activitatea armatei includ: organizarea, structura, rolul și funcțiile; principiile și normele instituite de stat cu privire la apărare și serviciul militar prin legi juridice și regulamente militare, pe baza cărora este organizată și se desfășoară activitatea de pregătire a militarilor; relațiile între armată și alte instituții, atât guvernamentale, cât și neguvernamentale. Alt aspect al binomului ce vizează influența armatei și a serviciului militar asupra clasei politice se referă la modul de folosire a resurselor financiare, economice, tehnice, științifice și umane ale statului; elaborare și realizare a politicii de securitate și apărare; modalitățile de acțiune în urgențe civile și militare. În general, armata furnizează clasei politice consiliere și argumente militare pentru elaborarea unei politici de securitate și apărare coerentă și eficientă, bază și structuri de susținere militară a interesului național. Armata este o instituție socială subordonată statului, raporturile de interdependență dintre aceste două entități nefiind numai necesare, ci și esențiale.

Se consideră că în decursul războaielor de pe continentul european care au început la sfârșitul secolului al XVIII-lea, statele-națiuni europene au întreprins acțiuni pentru altoirea unui sentiment civic în rândul propriilor cetățeni, printr-o serie de instituții-instrumente, cele mai importante fiind Școala, Biserica și Armata [8]. În această ordine de așezări, menționăm că în literatura de specialitate importanța instituției serviciului militar obligatoriu în cadrul societății reprezintă un subiect care beneficiază de anumită atenție, abordată prin prisma identificării rolului armatei în societate. Acest fapt se datorează istoriografiei militare, care tratează în mod specific

influența instituțiilor militare asupra societății, fiind interesată preponderent de două aspecte ce vizează influența instituției armatei asupra identității colective. Un prim aspect vizează componentele sistemului educațional dezvoltat în cadrul armatei ca element civic-național, în acest sens în pregătirea cadrelor s-a urmărit crearea unui sistem de învățământ militar cât mai diversificat și competent. Al doilea aspect ține de organizarea instrucției trupe de recruți. Astfel, S. Hariton, în lucrarea cu privire la influența serviciului militar obligatoriu asupra societății românești din Vechiul Regat, consideră că anume al doilea aspect a fost important în analiza modalităților de educare în spirit civic a țăranilor, care constituiau marea majoritate a trupei din perioada respectivă [9, p. 168]. Pentru recruți, pe lângă exercițiile fizice propriu-zise la care erau supuși, au fost organizate școli de alfabetizare, așa-numite „școli de gradul I”, pornind de la numărul mare de neștiutori de carte [10, p. 38-39], acesta fiind un exemplu prin care țăranii erau convinși să facă stagiul de pregătire necesar și să nu dezerteze [11, p. 438].

În același timp, S. Hariton consideră că în abordarea acestor aspecte ale educației militare trebuie să ținem seama că „națiunea” este un concept abstract și pentru a-i conferi palpabilitate, a fost dezvoltat un set de simboluri și tradiții instituite și strâns legate între ele. Simbolurile includ drapelul, imnul, stema și moneda, dar mai ales eroii și monumentele închinatelor lor și/sau Patriei. Tradițiile instituite, în accepția lui E. J. Hobsbawm și T. Ranger, țin de ceremonialul de celebrare a simbolurilor și au menirea de a educa, prin repetare, valori morale și norme de comportament raportate întotdeauna la trecut [12, p. 1-14]. Un discurs în care pot fi identificate cu ușurință mai multe simboluri naționale, având rolul de a institui o tradiție, a fost rostit de dom-

nitorul Alexandru-Ioan Cuza la 1/13 septembrie 1862, când unităților unificate ale Armatei Române li s-au distribuit steaguri noi cu inscripția „Honor et patria” în culorile roșu, galben și albastru. Subliniem că în acest caz este importantă realizarea asocierii ideii de Patrie cu o formă materială, dat fiind că drapelul, pentru ca doar simpla vedere, să trezească sentimentul civic – ideea de națiune. Drapelul devenea simbolul național care trebuie apărat chiar și cu prețul vieții. Un astfel de discurs, repetat de la comandant până la ultimul gradat, fixează în mintea militarului reperatele memoriei colective, în care sentimentului de apartenență la comunitatea națională îi revine rolul hotărâtor sau chiar determinant. În dezvoltarea acestei memorii naționale, instituția serviciului militar obligatoriu acționat ca un factor de educație prin modul de organizare a instrucției, care a cuprins, alături de exercițiile fizice și prin rolul pe care și l-a asumat, de a îi învăța a scrie și a citi pe recruții care nu urmaseră școala primară. Vom sublinia că unele realități din jumătatea a doua a secolului al XIX-lea din România nu și-au pierdut actualitatea referitor la Republica Moldova de la începutul secolului XXI, dată fiind situația descrisă la capitolul ce ține de recrutare.

Vom menționa că instituția serviciului militar obligatoriu acționează ca un factor educativ, în spirit civic-național, asupra celor care au activat în cadrul structurilor sale, funcționând, astfel, ca un instrument de socializare. Deși după autodestrămarea Uniunii Sovietice și sfârșitul Războiului Rece, importanța serviciului militar este determinată și de alte funcții ale armatei – participarea la punerea în operă a altor politici publice: politica externă, securitatea internă, securitatea civilă, sănătatea publică, protecția mediului. Totodată, funcțiile serviciului militar îndeplinite în societate rămân a fi un factor determinant al misi-

unilor armatei. Astfel, atât literatura de specialitate, cât și datele oferite de sondajul de opinie realizat de către Ph. Manigart și intitulat „Opinia publică și Apărarea Europei” [13], denotă că instituția militară și serviciul militar ca parte indispensabilă au menirea de a exercita mai multe obiective, după cum urmează:

- de a pregăti tinerii pentru viață, obișnuindu-i cu disciplina, ordinea: efectuând serviciul militar, ei învață să se conformeze liber, voluntar și conștient unui set de norme și reguli specifice activității și vieții militare, dar cu urmări pozitive pentru conduita lor viitoare. Însușindu-și aceste norme și reguli, tinerii militari asimilează premisele unor valori acceptate social, pe baza cărora își formează și își consolidează un comportament în consens cu modelul reclamat de societate. Obediența, înțeasă ca supunere conștientă și voluntară a tinerilor față de normele și regulile vieții și activității militare, răspunde nevoii sociale de conduită ordonată și disciplinată, dar și exigențelor diviziunii sociale a muncii. Odată interiorizat, un mod de comportament se va regăsi și în conduita tânărului după încheierea serviciului militar;

- de a transmite tinerilor valorile tradiționale ale poporului său: activitățile instructiv-educative la care tinerii iau parte pe timpul serviciului militar și misiunile de luptă îndeplinite pe diferite teatre de operațiuni, îi ajută să asimileze și să interiorizeze valorile tradiționale: cinstea, onoarea, mândria de a fi cetățean al statului său, dreptatea, disciplina, loialitatea, răspunderea. În acest mod tinerii își formează/întăresc convingerile privind succesul în viață, în profesie, afișând o conduită socială;

- de a contribui la socializarea și maturizarea tinerilor: procesul de socializare pe care tinerii l-au început în familie, urmează în școală (socializare primară), este continuat în armată, unde învață, interiorizează

și integrează în structura personalității elemente socioculturale esențiale, pe baza cărora să poată acționa coerent în cadrul societății.

Aceste elemente socioculturale nu se dovedesc a fi altceva decât sisteme de necesități și aspirații, adică un complex de obiective actuale/viitoare spre care acțiunea umană individuală sau colectivă urmează să se îndrepte, modele de acțiune/comportament pentru realizarea anumitor obiective. Altfel spus, tinerii intră adecvat în rolul de militar și îndeplinesc cerințele care derivă din statutul de membri ai unei structuri militare. În acest cadru, tinerii învață să rezolve o serie de sarcini diverse ca natură și conținut în mod independent și/sau în grup, formându-și deprinderi, priceperi și abilități să deservească tehnica de luptă și să folosească armamentul din dotare, să soluționeze probleme de ordin administrativ-gospodăresc, să acorde primul ajutor în situațiile de criză, să se orienteze adecvat în condiții de stres, își dezvoltă rezistența fizică și psihică;

- de a ajuta la integrarea tinerilor în societate: „integrarea socială reprezintă principiul activ și, în același timp, o dimensiune esențială a socializării prin intermediul căreia are loc asimilarea și transmiterea reciprocă a unor valori cu scopul de a spori gradul de eficiență și coeziune socială a grupurilor sociale” [14, p. 235]. Pe durata serviciului militar, tinerii asimilează valori (specifice mediului militar, dar și comune oricărei societăți democratice), norme și reguli care le vor modela comportamentul din punct de vedere psihosocial (consens, conformitate, solidaritate, eficacitate, tradiții) și profesional. Aceste acumulări le permit la trecerea în rezervă o integrare mai facilă în mediul social civil. Datorită cunoștințelor acumulate, deprinderilor formate, tinerii la terminarea stagiului militar vor ști/putea să se comporte potrivit normelor

și valorilor acceptate de societate, având o conduită disciplinată, fiind ordonați și loiali, cinstiți și responsabili, constituind premise serioase ale integrării în grupul de muncă, în special, dar și în alte grupuri (prieteni, vecini) [15, p. 9-10]. Exercițarea acestor funcții sociale acționează asupra conținutului calitativ al misiunii armatei de apărare a teritoriului național, suveranității și independenței. Dacă tinerii militari sunt formați și educați potrivit exigențelor funcțiilor sociale, vor fi în măsură să execute toate sarcinile primite pe coordonata apărării țării. Serviciul militar, abordat ca experiență de viață, continuă să aibă o contribuție importantă la formarea percepției sociale a populației asupra rolului, utilității și legitimității armatei în societate. În această bază subliniem că atitudinea populației față de armată și serviciul militar constituie un alt factor social cu rol determinant al misiunilor armatei.

În literatura de specialitate, armata este apreciată ca fiind cea care garantează și, totodată, simbolizează unitatea țării, tradițiile ei. Prin urmare, armata ca o instituție a statului este valorizată pozitiv de majoritatea populației: conform rezultatelor sondajului de opinie organizat de Institutul de Politici Publice în aprilie 2014, 42% din populație aveau încredere în instituția armatei [16, p. 109]. Pentru a face comparație trebuie de menționat că 85% au încredere în Biserică, iar numai 22% în justiție și 31% în poliție. Tendința stabilă de 42% a încrederii în armata s-a păstrat și pentru anul 2015 [17, p. 101]. Vom sesiza însă că încrederea societății în armată în aprilie 2016 a fost de 33%, iar în octombrie – 30% [18]. Considerăm că la această scădere a încrederii au influențat mai mulți factori, printre care: declarațiile politice a conducătorului instituției și lupta politică cu oponenții săi în mass-media; conflictul între ministrul Apărării și Șeful Marelui Stat-Major și folosirea mass-media

pentru acuzații; demisia viceministrului apărării cu reflecții în mass-media; învinuirile aduse armatei de către unii politicieni cu privire la gestionarea patrimoniului armatei. În această aserțiune, imaginea armatei a scăzut nu datorită militarului de rând și acțiunilor lui, ci a unor acțiuni/inacțiuni ale conducerii Ministerului Apărării și Armatei Naționale. Vom nota că în 2016 a fost cel mai mare buget militar din istoria independenței – 581 milioane lei [19]. Notăm că nu doar mărimea bugetului militar influențează la formarea imaginii armatei în societate, rolul decisiv revine și politiciilor promovate de conducerea Ministerului Apărării și a Armatei Naționale, iar această lecție urmând să fie înșușită.

Insistăm asupra faptului că pentru unii profesia militară poate însemna carieră pe termen lung sau pe viață, iar pentru alții – o perioadă de activitate mai scurtă, urmată de o carieră civilă în care abilitățile și calificările deprinse în Armata Națională vor asigura succesul și integrarea în cele mai diferite domenii de activitate [20]. Totuși, în societățile contemporane, iar Republica Moldova nu este o excepție, efectuarea serviciului militar nu prezintă interes deosebit și tinerii nu se grăbesc să profite de oportunitățile unui mediu de muncă dinamic, organizat și competitiv. Astfel, este important de evaluat factorii care influențează rolul și locul serviciului militar în societate, pentru a spori atractivitatea și prestigiul acestuia. În acest sens vom atrage atenția asupra următorilor factori: organizarea structurală a Armatei Naționale este influențată de particularitățile cultural-istorice și ține cont de ideologia politică a statului; gradul de sensibilizare a populației față de instituția serviciului militar poate fi determinat de media, iar liderii militari trebuie să fie conștienți de această percepție și să depună eforturi pentru ca să evolueze în pas cu atitudinile sociale; atitudinea

populației privind serviciul militar variază cu diferită frecvență, deseori în funcție de percepția unui pericol militar; ideea că nu mai există inamici sau pericole militare tradiționale generează o anumită indiferență privind problemele ce țin de eficacitatea și capacitatea militară; predominarea sentimentului natural de securitate determină ignorarea de societate a detaliilor cu privire la politica de apărare națională și direcțiilor strategice ale statului; existența entităților ce se consideră „popor nemilitar” [21, p. 1]; percepția societății cu privire la valorile instituției serviciului militar variază, nu în ultimul rând, în funcție de caracterul particular al culturii militare. Nu este mai puțin adevărat că unele voci se opun serviciului militar datorită puterii de a modela și influența gândirea cetățenilor, atrăgând atenția asupra faptului că uneori guvernele pot manipula populația și crea confuzii cu privire la diferența dintre loialitatea care trebuie să fie manifestată de oameni față de țara natală și loialitatea exprimată față de un partid sau de un lider politic. În același timp, uneori, personalul militar consideră că serviciul militar obligatoriu folosit ca „școală” pentru cetățeni diminuează misiunea primară a armatei de a apăra țara. În mod similar, mulți oameni care au efectuat serviciul militar obligatoriu consideră că sunt fără folos lunile în intervalul cărora au desfășurat diferite activități militare inutile, de parte de casă, punând la îndoială valorile cetățeniei, datorită modului cum au suportat tratamentul dur și nejustificat, deseori întâlnit în viața militară.

Datorită acestor motive, grupuri de cetățeni și politicieni din multe țări au cerut ca în rândul forțelor armate să se înroleze ca voluntari doar soldați profesioniști. În Statele Unite ale Americii și în majoritatea țărilor europene, armata este alcătuită în totalitate din voluntari. Cele mai multe țări în care serviciul național militar este obli-

gatoriu oferă opțiuni celor care refuză efectuarea din motive morale, religioase sau din cauza unor probleme de sănătate. În Republica Moldova, în acest sens, este organizat serviciul civil, despre care am menționat anterior. În Statele Unite ale Americii, Corporația pentru Serviciul Național și Comunitar sponsorizează constant servicii comunitare pe care cetățenii le realizează: 70 000 de americani cu vârsta împlinită de 17 ani sau mai mult participă anual în programul „Americorps”, program special pentru a satisface necesitățile în educație, mediul înconjurător, siguranța publică, securitatea spațiului privat. Participanții la „Americorps” primesc burse academice în schimbul implicării active timp de un an [22], reprezentanții fiind prezenți, inclusiv în Republica Moldova, în diferite proiecte.

Persoanele care susțin serviciul național obligatoriu argumentează – noi suntem de acord cu ei, că acesta poate contribui la creșterea devotamentului cetățenilor față de țară și a responsabilității față de cei din jur. În opinia lor, serviciul național scoate în evidență cetățeni cu diferite moduri de viață și din diferite părți ale țării, evidențiază experiențele pozitive și oportunitățile care contribuie la creșterea mobilității în societate. Susținătorii subliniază că serviciul național ajută oamenii să-și cultive stima de sine, dezvoltă abilități de muncă și îi învață ce înseamnă responsabilitatea civică. În același timp, serviciul național oferă o însemnată cantitate de forță de muncă, pentru rezolvarea unor probleme naționale, dar și ca ajutor în situații de urgență.

Maniera în care democrațiile dezvoltă sau mențin sentimentul unității naționale, al coeziunii sociale și satisfac nevoile cetățenilor reprezintă întrebări majore, deopotrivă pentru guvernanți și populație. Dacă serviciul național obligatoriu, civil sau militar, reprezintă un instrument util sau nu, este un subiect de deliberare atât

pentru cetățeni, cât și pentru politicieni. Trebuie să privim acest subiect pentru Republica Moldova sub aspectul neutralității permanente autoproclamate în Constituție, iar neutralitatea, precum am demonstrat, presupune că statul va avea și va dezvolta propria capacitate de apărare: în acest aspect dezvoltarea valorii sociale a serviciului militar devine o prioritate a politicienilor.

Prin urmare, un loc aparte în activitatea de apărare pentru Republica Moldova ca stat neutru îl ocupă acțiunile ce țin de consolidarea potențialului social și moral. Potențialul social înglobează totalitatea relațiilor dintre păturile sociale, partidele politice și organizațiile nonguvernamentale din societate. Aceste raporturi cimentează durabilitatea statului și determină potențialul moral-psihologic al apărării naționale, pregătirea poporului și armatei pentru apărarea Patriei, serviciul militar obligatoriu creând legătura importantă care unește poporul și armata. Vom menționa, din acest punct de vedere, că în majoritatea statelor neutre din Europa este păstrat serviciul militar obligatoriu, Republica Moldova nu poate fi excepție, iar în societate domină o atitudine favorabilă pentru păstrarea acestui tip de serviciu. Cu toate că am remarcat scăderea încrederii societății față de armată în anul 2016, considerăm că opțiunea față de necesitatea serviciului militar este încă una pozitivă. Astfel, sondajul de opinie „Rolul tradițiilor militare în educația conștiinței naționale” efectuat de către Academia de Poliție „Ștefan cel Mare” demonstrează că aproape 83% dintre cei intervievați consideră necesară obligativitatea serviciului militar pentru bărbați, 14% au răspuns „nu” și 3% – „nu știu”. La întrebarea „Are viitor un stat dacă nu are armată?” circa 75% au răspuns „nu”, 22% – „nu știu” și doar 3% au răspuns „da” [23]. Din rezultatele sondajului conchidem că societatea susține Armata Națională și ser-

viciul militar obligatoriu. Menținerea acestei convingeri prin reformele desfășurate în armată, astfel ca ea să corespundă standardelor contemporane, iar serviciul militar să fie o adevărată școală a bărbaților, urmează să devină un obiectiv al statului.

Promovarea imaginii pozitive a armatei în societate este o prioritate a statului, cu predilecție în condițiile în care războiul informațional devine armă și formă de luptă neconvențională, una din țintele căruia este armata–serviciul militar–militarul. Din cele consemnate, după exemplul altor armate, considerăm crearea în cadrul Ministerului Apărării a unei structuri speciale „Oficiul de presă” ca fiind indispensabilă, care urmează să facă față acestor provocări.

Potențialul de bază al serviciului militar este reprezentat de cetățenii care se înrolează pentru îndeplinirea lui. Însă nu fiecare persoană poate fi înrolată în serviciul militar, prin urmare, nu fiecare persoană poate fi implicată în relații de serviciu militar, dat fiind că sunt necesare anumite condiții pe care ne propunem să le examinăm. Condițiile de încadrare în serviciul public sunt circumstanțele reale cu semnificație juridică, exclusiv în cazul prezenței lor, generând relații de serviciu militar. Existența circumstanțelor necesare reprezintă premisa apariției relațiilor de serviciu militar, iar însăși relația apare în cazul survenirii faptei juridice care ține de începutul serviciului militar. Însă, în afara respectării condițiilor de înrolare și încadrare în serviciul militar, este necesar temeiul de apariție a relațiilor de serviciu militar, care, de asemenea, prezintă fapte juridice prevăzute de lege. Existența temeiurilor de apariție a relațiilor de serviciu militar stipulate de lege reprezintă garanția juridică importantă, care determină pe de o parte, realizarea dreptului constituțional la muncă prin încadrarea în serviciul militar prin contract, pe de alta, obligativitatea juridică a cetățenilor privind

încorporarea în serviciul militar în termen. În ordinea reliefată de idei, apariția relațiilor de serviciu militar este legală doar în caz dacă simultan există trei circumstanțe ale apariției lor: temeiurile indicate în lege; ordinea normativă stabilită; actul juridic de care ține parțial relațiile juridice de serviciu militar.

Pe de o parte, temei privind apariția relațiilor de serviciu militar sunt circumstanțele juridice concrete prin care legiuitorul prevede survenirea consecințelor juridice în formă de încorporare sau încadrare în serviciul militar, iar pe de altă parte, condițiile de încorporare sau încadrare în serviciul militar reprezintă circumstanțele juridice care se produc în rol de premise privind apariția relațiilor de serviciu militar. Încorporarea sau încadrarea în serviciul militar reprezintă un element juridic complex, un sistem de fapte juridice necesare pentru survenirea consecințelor juridice de apariție a relațiilor de serviciu militar.

Potrivit opiniei noastre, prin condiții ale apariției relațiilor de serviciu militar subînțelegem cerințele juridice față de persoana încorporată sau care se încadrează în serviciul militar. Astfel de condiții presupun cetățenia; atingerea vârstei de încorporare; aptitudinea potrivit stării sănătății; calitățile profesional-psihologice; nivelul de instruire, pregătirea profesională și fizică. Fiecare dintre aceste condiții reprezintă probleme politico-juridice care necesită a fi cercetate. Condițiile enumerate, cu excepția nivelului de instruire, pregătirea profesională și cea fizică, sunt comune atât pentru persoanele care se încadrează în serviciul militar prin contract, cât și pentru persoanele încorporate în serviciul militar în termen, însă există și deosebiri esențiale, asupra cărora ne vom opri mai detaliat.

1. Cetățenia ca o condiție obligatorie pentru îndeplinirea serviciului militar n-a existat întotdeauna și în toate armatele.

Astfel, cetățenii străini nu dispun de posibilitate să execute serviciul militar în Republica Moldova. Legislația națională prevede obligativitatea cu privire la apărarea Patriei, obligațiunea militară, inclusiv obligativitatea privind îndeplinirea serviciului în termen și dreptul la încadrarea în serviciul militar prin contract doar pentru cetățenii Republicii Moldova. Totodată, în termen de trei zile din momentul dobândirii cetățeniei altui stat, militarul prin contract este obligat să înainteze raportul de eliberare din serviciul militar [118]. Acceptându-se în Republica Moldova dubla cetățenie, legislația a ocupat o poziție mai puțin precisă cu privire la îndeplinirea serviciului militar de către cetățenii străini, persoane cu cetățenie dublă sau persoane fără cetățenie, situație care nu este pe deplin argumentată, deoarece fiind o variantă a cetățeniei, obligațiunea de apărare a Patriei reprezintă o parte inalienabilă a noțiunii de cetățenie. Însă Curtea Constituțională deja s-a pronunțat cu privire la compatibilitatea dublei cetățenii și serviciului militar prin contract.

În prezent, de exemplu, în cadrul Forțelor Armate ale SUA pot fi încorporați atât cetățeni americani, cât și cetățenii străini, care au obținut permisiunea oficială de a locui în această țară. O situație similară descoperim în armata ucraineană, legislația permițând înrolarea cetățenilor străini în componența Forțelor Armate ale Ucrainei. Astfel, la începutul anului 2016, o unitate formată din cetățeni ai Georgiei a fost inclusă în componența unui batalion al Forțelor Armate ale Ucrainei [24]. Semnificativ este că cetățenii Republicii Moldova care, de asemenea, au altă cetățenie, nu pot fi limitați în drepturi și nu au dreptul să se eschiveze de la îndeplinirea obligațiilor sau să fie scutiți de răspundere care rezumă din cetățenia Republicii Moldova. Cetățenii Republicii Moldova cu cetățenie dublă

trebuie să exercite obligațiunea de apărare a Patriei încredințată acestora, inclusiv sub formă de obligativitate militară, în mod egal cu toți cetățenii Republicii Moldova. Am putea afirma că trebuie de recunoscut dreptul egal al acestor cetățeni cu al celorlalți cetățeni ai Republicii Moldova de a se încadra în serviciul militar prin contract. Totodată, chestiunile privind îndeplinirea serviciului militar exclusiv de cetățenii țării sale se soluționează de către fiecare stat de sine stătător, în funcție de situația sa politică și social-economică într-o anumită perioadă.

2. Atingerea unei vârste anumite reprezintă o circumstanță (eveniment) reală pe care se bazează dreptul statului de a cere de la cetățean acțiuni orientate spre executarea obligațiilor militare în formă de îndeplinire a serviciului militar în termen. Totodată, atingerea unei astfel de vârste în cazul prezenței altor condiții acordă cetățeanului dreptul de a se încadra în serviciul militar prin contract, inclusiv când el deja a îndeplinit serviciul militar în termen. Însă, în cazul când cetățeanul nu atinge vârsta stabilită sau deja a depășit-o, el nu poate fi înrolat în serviciul militar în termen ca inițiativă a statului și nici prin contract ca formă benevolă.

Cerința privind atingerea vârstei pentru încorporarea în serviciul militar ține de sarcinile fizice și psihologice, iar uneori și de necesitatea aplicării unor cunoștințe și deprinderi speciale. În Republica Moldova vârsta de încorporare este de 18-27 ani, iar decizia cu privire la încorporarea cetățeanului poate fi luată doar după atingerea vârstei de 18 ani, fiind în concordanță cu rigorile internaționale și tradițiile europene. Însă primul contract privind îndeplinirea serviciului militar poate fi încheiat de către cetățeni de la 18 până la 40 de ani. În conformitate cu Regulamentul de admitere în instituțiile de învățământ militar, ce-

tățeanul care nu a fost înrolat în serviciul militar are dreptul de a se înmatricula în instituțiile de învățământ de la 18 ani până la 23 de ani [25]. În acest sens, vârsta cetățeanului reprezintă o premisă necesară privind apariția relațiilor de serviciu militar. La stabilirea vârstei de încorporare se ține cont de interesele naționale în sfera apărării și securității, structurilor abilitate și ale cetățenilor care reprezintă executanții de bază ai sarcinilor în domeniu.

3. În strânsă legătură cu vârsta militarilor se află și problemele privind aptitudinea pentru serviciul militar potrivit stării sănătății și stării fizice, fiind condiții obligatorii de încorporare în serviciul militar în termen și de încadrare benevolă prin contract, stipulate în legislația tuturor statelor fără excepție. Cerința indicată urmărește drept obiectiv de a recruta în armată persoane sănătoase, apte de luptă, dat fiind că armata are nevoie de oameni sănătoși și puternici, poziție care, potrivit caracterului evident și incontestabil, nu necesită nicio argumentare. Astfel, cetățeanul fiind luat în evidență militară, este supus unui examen medical de către medicii-specialiști. În cazul că se dovedește a fi dificil sau imposibil de a obține pe loc concluzia medicală competentă privind aptitudinea cetățeanului față de serviciul militar, comisia abilitată cu sarcina de a lua în evidență militară cetățeanul poate să îl îndrepte la examinarea ambulatorie sau staționară într-o instituție medicală raională. O astfel de prevedere a fost introdusă oportun, deoarece statistica demonstrează dinamica negativă a stării sănătății tinerilor la încorporarea în serviciul militar, indicele aptitudinii cetățenilor pentru serviciul militar fiind unul tot mai negativ [26, p. 15]. Modul de organizare a examenului medical este detaliat în Hotărârea Guvernului nr. 897 din 23 iulie 2003 cu privire la aprobarea Regulamentului privind expertiza medico-militară în For-

țele Armate ale Republicii Moldova. Potrivit convingerii noastre, Republica Moldova nu poate accepta reducerea cerințelor față de aptitudinea pentru serviciul militar conform stării sănătății, ci să întreprindă toate măsurile pentru a îmbunătăți starea sănătății populației și a generației tinere.

4. Cetățenii încorporați în serviciul militar în termen sau angajați prin contract trebuie obligator să corespundă unor calități moral-psihologice adecvate, fapt care ar duce la completarea Forțelor Armate cu persoane cărora li se poate încredința arma și pregătite să-și îndeplinească obligațiunea constituțională de apărare a Patriei. Legislația prevede doar o singură restricție la încorporarea în serviciul militar cu referire la factorul moral-psihologic: astfel, nu sunt pasibili de încorporare în serviciul militar persoanele care ispășesc pedeapsa penală, precum și persoanele împotriva cărora au fost deschise dosare penale examinate în judecată. Legislația în vigoare reglementează suficient problemele neîncorporării cetățenilor în serviciul militar potrivit calităților moral-psihologice, actele de evidență militară trebuie în mod imperios să conțină date privind existența sau lipsa antecedentelor penale și intentarea sau suspendarea dosarului penal. Reieșind din cele expuse, vom menționa că persoanele care au fost judecate penal nu pot fi încorporate în serviciul militar în termen și în serviciul militar prin contract.

5. Cetățenii angajați în serviciul militar prin contract trebuie să corespundă cerințelor profesional-psihologice, această exigență fiind condiționată de înzestrarea armatei cu tehnică de luptă care necesită aptitudini deosebite de exploatare și predispunerea psihologică a unei persoane concrete. Măsurile de selectare profesional-psihologică se efectuează de către specialiști responsabili de selectarea cadrelor potrivit calităților profesional-psihologice.

În procesul de selectare se apreciază nivelul dezvoltării intelectuale, gradul de pregătire psihologică pentru a îndeplini serviciul militar, viteza de gândire, comunicabilitate, alte calități profesionale ale cetățenilor testați. Corespunderea profesională se determină după funcția militară concretă care va fi suplinită de către cetățean.

6. Cenzul de învățământ general și nivelul pregătirii profesionale sunt cerințe înaintate cetățenilor care doresc să se angajeze în serviciul militar prin contract. Legislația în vigoare nu prevede nici o condiție privind cenzul de învățământ sau nivelul de pregătire profesională pentru persoanele încorporate în serviciul militar în termen, deoarece, conform Constituției Republicii Moldova, învățământul general este obligatoriu, adică toți tinerii care au atins vârsta încorporării trebuie să posede studii generale incomplete (complete) sau profesionale. Aceste studii asigură posibilitatea ca, în termene stabilite, tinerii să însușească o specialitate militară, reprezentând o posibilitate reală pentru a avea acces mai larg la piața muncii.

Candidații la funcții militare, pentru care sunt prevăzute de state funcții militare de ofițeri, trebuie să aibă studii superioare profesionale obținute în instituțiile de învățământ superior civile, înrudite cu specialitatea militară aleasă. Candidații la funcțiile militare pentru care sunt prevăzute de state gradele militare de subofițeri trebuie să aibă studii superioare/studii medii de specialitate, obținute în instituțiile de învățământ superior sau medii, înrudite cu specialitățile militare, studii medii speciale sau primare obținute în colegii sau la cursuri de plutonieri. Funcțiile militare prin contract pentru care sunt prevăzute de state gradele militare de soldați și sergenți se completează cu persoane cu studii superioare, medii de cultură generală sau medii de specialitate, iar persoanele care nu au

studii medii (complete) de învățământ general și pregătire profesională, însă au un nivel înalt de dezvoltare intelectuală, pot fi angajați în serviciul militar prin contract, la funcții de soldați care nu necesită pregătire îndelungată.

Astfel, cerințele înaintate față de cetățeni, fie încorporați în serviciul militar în termen, fie angajați prin contract, reprezintă premisele necesare ale apariției relațiilor de serviciu militare. Însă după cum a fost menționat anterior, pentru apariția acestora este necesară survenirea unor fapte juridice care formează o structură complexă, dar fiind diferite pentru cetățenii înrolați în serviciul militar în termen și cetățenii angajați prin contract. Încorporarea cetățenilor în serviciul militar în termen se efectuează în baza Decretului Președintelui Republicii Moldova. Acesta reprezintă un act public de drept și determină obligativitatea de îndeplinire a serviciului militar în termen pentru persoanele care au atins vârsta de încorporare și deține rolul de faptă juridică, care, în cumul cu cerințele înaintate cetățenilor încorporați în serviciul militar și cu alte fapte juridice, duce la apariția relațiilor de serviciu militare, având rol de bază juridică.

Considerăm că încorporarea în serviciul militar în termen în baza Decretului Președintelui Republicii Moldova limitează asigurarea continuității serviciului militar în unitățile militare și de menținere a nivelului indispensabil de pregătire. În cadrul armatelor europene această prerogativă revine ministrului apărării, autorităților locale la comanda Ministerului apărării, prin intermediul structurilor responsabile [27]. Din acest punct de vedere, legislația națională urmează să ajusteze cerințele date, astfel asigurând flexibilitate procesului de încorporare.

Apariția relațiilor de serviciu militare, conform legislației Republicii Moldova, se

exprimă prin începerea serviciului militar, odată cu care cetățeanul devine militar cu statut juridic specific și, căpătând anumite drepturi și obligațiuni, asupra sa fiind puse mai multe responsabilități. Prin urmare, începutul relațiilor de serviciu militare se stabilește din momentul asumării de cetățeni a obligațiilor generale și obținerea drepturilor de militar. În volum deplin ele apar odată cu trecerea persoanei în tabelele unității/subunității militare, cu depunerea jurământului militar, numirea în funcție militară. Alt fundament necesar al apariției relațiilor de serviciu militare, potrivit legislației Republicii Moldova, îl reprezintă acordul liber, mai precis, contractul de încadrare în serviciul militar. În raport cu cetățenii care au ales serviciul militar în calitate de profesie, relațiile dintre părți se reglementează, de regulă, prin contracte de îndeplinire a serviciului militar. Contractele prevăd termenele serviciului militar, drepturile, obligațiunile de bază ale părților și garanțiile care survin după încheierea serviciului militar. Apariția relațiilor se exercită prin intrarea în vigoare a contractului, adus la cunoștință prin ordinul conducerii militare. Contractele sunt de durată medie (de la 3 până la 5 ani) pentru efectivul de soldați și sergenți, fie de durată lungă (mai mult de 5 ani) pentru efectivul de subofițeri și ofițeri. Părțile contractului de îndeplinire a serviciului militar sunt, pe de o parte, Ministerul Apărării sau altă structură a puterii executive, în cadrul căreia, conform legislației, este prevăzut serviciul militar, iar pe de alta, cetățeanul care se încadrează în serviciul militar prin contract.

Contractul de îndeplinire a serviciului militar comportă un caracter administrativ-juridic, reprezentând o înțelegere exprimată printr-un act bilateral elaborat în urma coordonării voinței a două părți, care stabilesc drepturi și obligațiuni reciproce ale participanților. Însă apariția relațiilor

de serviciu militar nu ține exclusiv de contractul de îndeplinire a serviciului militar, ci de emiterea actului administrativ cu privire la intrarea în vigoare a acestuia. Contractul reprezintă doar una dintre faptele juridice care, prin cumul, alcătuiesc componența reală a apariției relațiilor de drept a serviciului militar. Legislația națională nu prevede condiții explicite care ar alcătui contractul de îndeplinire a serviciului militar și după încadrarea în serviciul militar prin contract. Militarului nu i se interzice să se dezică în mod unilateral de îndeplinirea obligațiilor serviciului militar, să întrerupă benevol contractul, dar, totodată, nu poate să transfere responsabilitățile pe instituție pentru îndeplinirea angajamentelor asumate. Acest moment favorizează un flux sporit al militarilor prin contract, fapt care scade din capacitățile de luptă ale unităților militare. Astfel, în sondajul efectuat în Armata Națională în anul 2012, la întrebarea: „Ce intenționați să faceți în viitor?” numai 66,7% din subofițeri și 64,9% din ofițeri s-au arătat disponibili să rămână în serviciul militar în Armata Națională. Vom conchide că situația este alarmantă, deoarece fluctuația de personal profesionist la categoria de ofițeri/subofițeri în Armata Națională reprezintă cca 35%, având impact asupra relațiilor militare de serviciu [180]. Relațiile de serviciu militar se schimbă în procesul îndeplinirii acestuia și se exprimă prin modificarea situației de serviciu (numirea, eliberarea sau înlăturarea din funcție, retragerea, retrogradarea și restabilirea în grade militare). Schimbarea relațiilor vizează îndeplinirea serviciului militar, prin care să subînțelegem schimbarea situației de serviciu a militarului, condiționată de fapte juridice în perioada îndeplinirii serviciului militar.

În relațiile de serviciu militar este necesar de a distinge două aspecte: apariția și punerea pe seama militarului a obli-

gațiunilor militare. Inițierea relațiilor de serviciu militar este fondată pe lege și pe manifestarea liberă a voinței, în timp ce încredințarea funcției militarului întotdeauna se reglementează în conformitate cu actul administrativ unilateral, fiind edificat pe lege și emis de factorul decizional în numele statului. Menționăm că funcția determină cerința înaintată față de om, care pretinde ocuparea acestei funcții sau care deja o deține, oferindu-i un complex de drepturi și obligațiuni atât de serviciu, cât și personale. Funcția este un element al structurii organizaționale a autorității, condiționată și stipulată în actele oficiale (statele de personal, schemele salariilor de funcție), acordată funcționarului public în scopul realizării obligațiilor de serviciu. Funcția este o celulă simplă a aparatului de stat, destinată unui funcționar, determinându-i locul și rolul, cercul stabil de obligațiuni puse în seama acestui funcționar. Cu ajutorul funcției se asigură personalizarea funcțiilor și obligațiilor legale, statutul juridic al funcționarului, inclusiv drepturile, obligațiunile, restricțiile, interdicțiile și responsabilitatea, diferențierea clară a muncii în cadrul aparatului și individualizarea responsabilităților. Insistăm asupra unui adevăr incontestabil, chiar dacă mai mult sau mai puțin practicat în Republica Moldova, că prin clasificarea funcțiilor se contribuie direct la profesionalizarea aparatului de stat și ridicarea nivelului de competență a funcționarilor, motivând acumularea cunoștințelor și a deprinderilor de serviciu, îndeplinirea unor munci, obținerea unui anumit post în ierarhia de serviciu și căpătarea unor drepturi fie de serviciu, fie personale. Funcția militară determină caracterul obligațiilor de serviciu îndeplinite de militari în sfera apărării și securității. Noțiunea de funcție militară înregistrează celelalte noțiuni, care se referă la serviciul militar. În general, fiecare funcție

încorporează un complex întreg de obligațiuni, drepturi și limite ale răspunderii, juridic stipulate în diferite acte (instrucțiuni, regulamente cu privire la organele de conducere, regulamentele militare).

Introducerea funcțiilor în structurile de stat se efectuează prin state de organizare, care conțin lista subdiviziunilor structurale și funcțiile. Stabilitatea statelor de organizare și funcțiilor militare prezintă factorul cheie al capacității de luptă și al serviciului militar, atractivității pentru persoanele care doresc o carieră militară, încrederii militarilor în realizarea carierei militare ascendente. Acest element este important la promovarea politicii de cadre de către Ministerul Apărării. Conducerea instituției, în opinia noastră, urmează să oprească modificările de state frecvente, iar acestea să fie ulterior parte a proceselor obiective ale Planului de Construcție și Dezvoltare a Armatei. Statele de organizare sunt un element structural al serviciului de stat care prevăd specialitățile necesare pentru ocuparea funcțiilor stabilite. Însă o structurare mult mai consecventă a funcțiilor se realizează în cazul organizării serviciului militar. Statele de organizare a unității militare este un document care conține denumirea, efectivul, structura organizațională, denumirea subdiviziunilor, cantitatea de armament și tehnică militară. În statele unității militare pentru fiecare funcție se indică denumirea, cărui grad îi corespunde, specialitatea, coeficientul de salarizare a militarilor.

Funcția militară se caracterizează prin gradul militar corespunzător, specialitatea militară, mărimea salariului de funcție a militarilor, existența obligațiunilor funcționale, cerințe de calificare față de militari, nivelul de cunoaștere a actelor normative aplicabile în îndeplinirea obligațiunilor funcționale. Legislația prevede că schimbarea funcțiilor la militari se efectuează prin numirea acestora în aceste funcții. Însă

pentru minimizarea factorului subiectiv, în adoptarea deciziilor de numire în funcție se aplică proceduri prealabile de coordonare. Procedura care, de regulă, precedă numirea în funcție vizează atestarea militarilor. Prin atestare în cadrul sistemului serviciului public se înțelege verificarea de către stat a calificării profesionale a funcționarului, în scopul stabilirii nivelului de pregătire profesională și corespunderea nivelului funcției ocupate, dar și soluționarea problemei privind acordarea gradului de calificare. Atestarea este activitatea în procesul căreia comisia de atestare, în limitele unor proceduri științific întemeiate, în scopul determinării gradului de corespundere a specialistului cu funcția deținută, efectuează evaluarea calităților profesionale, personale și morale ale funcționarului, procesului și bilanțului activității de serviciu a acestuia. Atestarea militarilor se produce în conformitate cu Regulamentul cu privire la modul de îndeplinire a serviciului militar în Forțele Armate, fiind determinat expres că reprezintă o condiție generală pentru numirea în funcție. Atestarea nu este o faptă juridică, însă are semnificație juridică, deoarece la numirea în funcție creează posibilitatea schimbării relației de serviciu militar. Este necesar de menționat că actualmente atestarea îndeplinește un rol redus la numirea militarilor în funcții, ea nu prezintă obiectivitate și este greu de format o politică de cadre eficientă în această bază. În aceste condiții, avansarea atât în grade militare, cât și în funcții superioare a persoanelor care nu întrunesc condițiile promovării este un factor de demoralizare și de descurajare a militarilor conștiincioși. Considerăm că în armată este nevoie de introdus un sistem obiectiv, corect al atestației, edificat pe tehnologiile moderne și în care trebuie de exclus factorul uman al aprecierii neloiale.

Actualmente circa 46% din efectivul Armatei Naționale sunt militari prin con-

tract, aflați în funcții-cheie, care asigură capacitatea de luptă a armatei, iar gestionarea eficientă a resurselor vine să consolideze capacitatea dată. Este important să menționăm că în structura actuală organizatorică a armatei [28] lipsește nivelul de formațiuni militare operative și operativ-strategice de tip Corp de Armată și Armată. Astfel, în Armata Națională sunt prevăzute numai 7-8 trepte ale funcțiilor de conducere de la comandant pluton, cea mai mică treaptă, până la șef al Marelui Stat-Major, Comandant al Armatei Naționale, fiind cea mai înaltă funcție militară în Republica Moldova. În cadrul armatelor majorității statelor europene, pentru a trece această ierarhie militară, este nevoie de la 12 la 14 trepte. Este cert că militarii din conducerea militară superioară a armatelor europene, inclusiv a vecinilor, pe parcursul carierei militare acumulează cunoștințe, o practică și experiență mult mai vastă și profundă decât cei din Armata Națională. Este de remarcat faptul că în misiunile internaționale, la care participă militarii noștri, la numirea în funcții nu se ține cont de funcția ocupată în Armata Națională, ci de experiența și de funcțiile îndeplinite în diferite misiuni în componența contingentelor militare formate de țările din Organizația Nord-Atlantică. Conducerea Ministerului Apărării urmează să țină cont de acest fapt în conceptul de pregătire a personalului pentru funcțiile din conducerea Marelui Stat-Major. Un rol deosebit ocupă funcția de comandant al marilor unități militare și unităților militare, care, spre deosebire din alte state, sunt subordonate nemijlocit față de Șeful Marelui Stat-Major, Comandant al Armatei Naționale. Exigențele impun necesitatea de a perfecționa sistemul de selectare, repartizare, pregătire, perfecționare și educare a cadrelor militare, fiind important de a elabora o concepție a politicii de cadre, care va cuprinde sarcinile

strategice de dezvoltare a Armatei Naționale pe perioada de reformare [28]. Totodată, considerăm că personalul din conducerea superioară a Armatei Naționale, în special Șeful Marelui Stat-Major, Comandant al Armatei Naționale, trebuie să aibă grad științific. Aceasta este posibil odată cu deschiderea școlii doctorale în cadrul Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”. Această exigență se regăsește în majoritatea armatelor europene, iar ca exemplu elocvent servește România. Considerăm că rolul Academiei Militare și, respectiv, al școlii doctorale urmează să crească pentru a răspunde cerințelor timpului.

Condițiile juridice de numire în funcție survin sub formă de premise de numire în funcție și în calitate de cerințe care trebuie respectate în procesul numirii. Aceste condiții sunt stipulate în Regulamentul cu privire la modul de îndeplinire a serviciului militar în Forțele Armate: numirea în funcție a militarilor din cadrul efectivului corespunzător; existența accesului la secretul de stat și la secretul de serviciu; interzicerea de a îndeplini serviciul militar prin contract de către rude cu condiția că pot fi subalterni; instruirea prealabilă și ridicarea calificării profesionale. Este de notat că emiterea actului administrativ-individual privind numirea într-o funcție nouă, transferare sau detașare nu generează schimbarea relației de serviciu militar. Momentul schimbării relației de serviciu militar țin de eliberarea militarului din funcție, realizată în baza actului indicat.

Eliberarea din funcție poate coincide cu preluarea de către militar a unei funcții noi (spre exemplu, avansarea în funcție în cadrul aceleiași unități militare), însă, de regulă, aspectele date nu coincid, deoarece, în majoritatea cazurilor, numirile țin de transferarea la un serviciu nou sau numirea într-o unitate militară nouă. Eliberarea din funcție este precedată de predarea

dosarelor și funcției, care se legiferează prin ordinul pe unitatea, instituția sau organizația militară în care militarul a îndeplinit serviciul militar și poate avea loc nu doar în legătură cu numirea la funcția nouă, ci și în alte cazuri, care sunt stipulate în legislație. Modificarea relației de drept de serviciu militar ce ține de schimbarea situației de serviciu a militarului constă din totalitatea faptelor juridice care au dus la schimbarea obligațiilor funcționale și drepturilor corespunzătoare. La schimbarea relației de serviciu militară conduce, de asemenea, acordarea, retragerea și lipsirea de gradul militar, acestea având un caracter dublu: pe de o parte, pot fi rezultat al schimbării situației de serviciu a militarului (retrogradarea în funcție, modificarea atribuțiilor disciplinare, pierderea statutului de militar), pe de alta, vizează schimbarea caracterului drepturilor la înlesniri și mărimea asigurării materiale. Este actuală analiza schimbării relației de serviciu în legătură cu schimbarea gradului militarilor, denumirea oficial conferită care stabilește meritele, calificarea într-un anumit domeniu. Diferite tipuri de grade provin din specificul activității de serviciu de stat folosită într-un anumit domeniu. Gradele militare asigură claritate și precizie atât în relațiile reciproce, cât și de subordonare a militarilor, adică relația dintre putere și subordonați. Ele permit oglindirea reală a vechimii în serviciu, meritele și poziția de serviciu a militarului. Menirea gradului militar constă în faptul că în lipsa relațiilor de subordonare și superioritate conform funcției, să reglementeze aspecte de subordonare în situație de luptă și cotidian. Subordonarea militarilor conform gradului militar reprezintă un mijloc esențial în menținerea și fortificarea disciplinei militare, ordinii și organizării. Gradele militare influențează semnificativ asupra condițiilor și ordinii de îndeplinire a serviciului militar de dife-

rite categorii de militari și a volumului de drepturi personale de serviciu. Precizăm că Șeful Marelui Stat-Major, Comandant al Armatei Naționale, deține, în conformitate cu statele de organizare, cel mai înalt grad militar în Republica Moldova – gradul de general, care concentrează cel mai înalt nivel de răspundere: politică, morală, militară, profesională. În război generalul înseamnă logică impecabilă, analiză rapidă, luciditate, putere de pătrundere, curajul asumării responsabilității și responsabilitatea curajului, dar mai ales voință, respect și înțelepciune [29, p. 91-92]. Este util de notat că în Republica Moldova nu există un regulament al funcțiilor de general, care să conțină cerințele față de candidați căror urmează să fie acordat. Considerăm că un astfel de regulament este necesar, urmând să fie aprobat prin Decretul Președintelui Republicii Moldova. În comparație cu Forțele Armate ale unor țări străine pe marginea acordării gradelor militare următoare, în Republica Moldova nu este prevăzută condiția atestării pozitive a militarilor, în sensul că indiferent de calitatea îndeplinirii de militari a obligațiilor de serviciu și de nivelul pregătirii profesionale, se acordă gradul militar, respectându-se două condiții: expirarea termenului de aflare în serviciul militar în gradul militar anterior; ocuparea funcției corespunzătoare. Conform legislației în vigoare, gradul militar reglementează relațiile de subordonare a militarilor, acordarea a încetat de a îndeplini rolul de stimulare a exercitării obligațiilor funcționale. Această abordare nu este pe deplin justificată în cazul îndeplinirii serviciului militar, deoarece din perioada inițială sistemul de acordare a gradelor militare trebuie să fie unul corect pentru recompensarea meritelor de serviciu.

Potrivit opiniei noastre, acordarea gradelor militare deopotrivă cu destinația lor de bază, în sensul că reglementează relațiile

de subordonare dintre militari, trebuie folosită pentru stimularea îndeplinirii adecvate de către militari a obligațiilor sale, presupunându-se evaluarea anticipată a activității lor de serviciu ca o condiție obligatorie la acordarea gradului militar următor. Referindu-ne în contextul unor concluzii intermediare de totalizare la relația armată – societate civilă, notăm că aceasta se prezintă ca fiind un factor de bază a stabilității naționale. Relația dintre armată și societate este de tip special, întrunind numeroase valențe și condiționări. Armata nu este destinată doar apărării, ci reprezintă și o instituție socială, al cărei rol în societate este unul foarte important. Armata reprezintă o formă de organizare socială ai cărei membri acționează pe baza relației dintre normele instituționalizate și execuția rolurilor. Instituția serviciului militar obligatoriu acționează ca punte de legătură dintre armată și societate, reprezentând un factor

educativ, în spirit civic-național, funcționând ca instrument de socializare.

Așadar, în relațiile de serviciu militare este necesar și oportun de a distinge două aspecte de referință: apariția și punerea pe seama militarului a obligațiilor militare. Astfel, apariția relațiilor de serviciu militare se bazează expres pe acte normative și manifestarea liberă a voinței părților, încredințarea funcției este reglementată conform actului administrativ unilateral fondat pe lege și emis de către factorul decizional în numele statului. Prin schimbarea relațiilor de serviciu militare se subînțelege schimbarea situației de serviciu a militarilor survenită prin numirea, eliberarea sau înlăturarea din funcție, retragerea, retrogradarea și restabilirea în grade militare. Vom preciza că însăși schimbarea relațiilor de serviciu militare vizează îndeplinirea serviciului militar de cetățean.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Constituția Republicii Moldova. Chișinău: Moldpres, 2000. 63 p.
2. Coropcean I. Rolul serviciului militar în societate. În: Revista Militară. Studii de securitate și apărare. Publicație științifică, 2016. Nr. 1 (15). p. 72-75.
3. Iacob D. Stancu V. Relații publice. Tema: Relațiile Armatei cu societatea. București: Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1997. 80 p.
4. Armata – societatea civilă. (studiu introductiv). Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate. În: http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/armata_si_societatea_civila.pdf (vizitat 31.05.2016).
5. Stoian T. Interacțiunea dintre armată și societate. București: Editura Militară, 1985. 190 p.
6. Vlăsceanu L. Socializare. „Dicționar de sociologie”. București: Editura Babel, 1998. 754 p.
7. Iliescu Gh. Aspecte teoretico-metodologice privind conexiunile dintre socializare și integrarea oamenilor în domeniul militar. În: Buletin informativ. Sesiunea de comunicări științifice a Academiei de Înalte Studii Militare, 2000. p. 55-65.
8. Lucaciu C. Biserica, Școala și Armata, factorii vieții naționale și de stat. Studiu comparativ între România liberă și Țările Române subjugate. București: Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, 1915. 192 p. Thiesse A.-M. Crearea identităților naționale în Europa. Secolele XVIII-XX. Iași: Editura Polirom, 2000. 220 p.
9. Hariton S. Considerații preliminare cu privire la influența serviciului militar obligatoriu asupra societății românești din Vechiul Regat. În: Revista Erasmus, nr. 12/2001. p. 167-171.
10. Istoria militară a poporului român, Vol. IV. București: Editura Militară, 1987. 1104 p.
11. Murgescu M.-L., Între „bunul creștin” și „bravul român”. Rolul școlii primare în construirea identității naționale românești (1831-1878). Iași: Editura A '92, 1999. 262 p.

12. Hobsbawm E. Ranger T. The Invention of Tradition. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 322 p.
13. Manigart Ph. L'opinion publique et l'Europe de la Defense. În: [http:// www.europe.eu.int/comm/public_opinion/archives/ebs/ebs_146_summ_fr.pdf](http://www.europe.eu.int/comm/public_opinion/archives/ebs/ebs_146_summ_fr.pdf) (vizitat 24.07.2011).
14. Bulgaru M. Sociologie. Vol. I. Chișinău: CEP USM, 2003. 331 p.
15. Duțu P. Sarcinschi A. Determinări sociale, psihosociale și juridice ale misiunilor Armatei României. În: Studii de Securitate și Apărare. Volumul 2. Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005. p. 53-75.
16. Barometrul Opiniei Publice. Republica Moldova. Aprilie 2014. Realizat de Centrul de Analize și Investigații Sociologice, Politologice și Psihologice CIVIS. Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2014. 109 p. În: [http:// www.ipp.md/public/files/Barometru/Brosura_BOP_04.2014_anexa_final.pdf](http://www.ipp.md/public/files/Barometru/Brosura_BOP_04.2014_anexa_final.pdf) (vizitat 08.07.14).
17. Barometrul Opiniei Publice. Republica Moldova. Noiembrie 2015. Realizat de Centrul de Analize și Investigații Sociologice , Politologice și Psihologice CIVIS. Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2015. În: <http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&id=760&idc=156> (vizitat 24.07.2016).
18. Barometrul Opiniei Publice. Republica Moldova. Octombrie 2016. În: [http:// ipp.md /public/files/Barometru/BOP_10.2016_anexe.pdf](http://ipp.md/public/files/Barometru/BOP_10.2016_anexe.pdf) (vizitat 06.01.2016).
19. Legea bugetului de stat pe anul 2016 nr. 154 din 01.07.2016. În: [http:// lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=365958](http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=365958) (vizitat 06.01.2017).
20. Zamfirescu C. Sistemul militar. Organizarea, recrutarea și mobilizarea armatei. București : Editura Militara, 1973. 328 p.
21. Desmond M. Canada and War: A Military and Political History. Toronto: Butterworths, 1981. 228 p.
22. Serviciul național obligatoriu – plan de lecție. Deliberating in a Democracy. Constitutional Rights Foundation Chicago © 2005, 2006, 2008. 9p. [http:// www.deliberating.org/Lessons_ROM_National_Service.pdf](http://www.deliberating.org/Lessons_ROM_National_Service.pdf) (vizitat 28.06.2011).
23. Rolul tradițiilor militare în educația conștiinței naționale. Sondaj de opinie. Academia de Poliție „Ștefan cel Mare, 2015. ISBN 978-9975-121-16-3, 32 p.
24. Georgienii au devenit primii cetățeni străini care oficial au intrat în componența Forțelor Armate ale Ucrainei. <http://korrespondent.net/ukraine/3634102-hruzynskyi-lehyon-voshel-v-sostav-vsu> (vizitat 7.09.2016).
25. Raportul activității organelor Procuraturii pentru anul 2013, p.15. În: [http:// www.parlamentMd/LinkClick.aspx?fileticket=mdmh9YUhbLo%3D&tabid=202&language=ro-RO](http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=mdmh9YUhbLo%3D&tabid=202&language=ro-RO) (vizitat 20.10.14).
26. Закон Республики Эстония о военной службе. În: [http:// millaw.info/arhiv/showrazdel.php? razdelid=2487](http://millaw.info/arhiv/showrazdel.php?razdelid=2487) (vizitat 10.10.14).
27. Sporirea atractivității serviciului militar. Propunerea Ministerului Apărării de Politici Publice. În: <http://particip.gov.md/libview.php?l=ro&idc=498&id=755> (vizitat 31.05.16).
28. Hotărârea Parlamentului nr. 679 din 23.11.2001 pentru aprobarea structurii generale și a efectivului Armatei Naționale și al Instituțiilor Ministerului Apărării. În: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=306875> (vizitat 04.01.2017).
29. Popescu M. Arsene V. Văduvă Gh. Arta militară de-a lungul mileniilor. Volumul 2. Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei. București, 2004. 365 p.

NAVY MILITARY POLITICAL ORGANIZATIONS OF ASIA, AFRICA AND LATIN AMERICA IN THE MILITARY CONFLICTS OF 1956–2000. PROBLEM FORMULATION

*Andrii POSPIELOV*¹

ORGANIZAȚII POLITICO-MILITARE NAVALE DIN ASIA, AFRICA ȘI AMERICA LATINĂ ÎN CONFLICTELE MILITARE DIN ANII 1956-2000. DIMENSIUNILE PROBLEMEI

În articol se abordează problema componentei navale a organizațiilor politico-militare, subiect puțin cercetat în știința mondială. Este cercetat nivelul științific al problemei. Sunt prezentate episoadele utilizării bunurilor navale de către rebelii din Cuba, Portugalia, Cambodgia și teroriștii din Yemen în anii 1956-2000. O atenție deosebită este acordată analizei componentei navale a organizației Tamil Eelam Liberation Tigers din Sri Lanka. Tabelul anexat oferă informații detaliate despre flota Tigrilor pentru anul 2000. Conceptul de „stat paralel” este introdus ca element unic al conflictelor militare dintre state pe termen lung.

Cuvinte-cheie: organizații politico-militare, forțe navale, formațiuni de partizani, structuri rebele, act terorist, piraterie, stat paralel.

The last third of XXth century was marked a lot of different armed conflicts all over the world. Them ost intense conflicts both foreign and internal ones were in Asia, Africa and Latin America during The Cold War, predominantly on the boundary of the USSR and the USA spheres of influence. However internal conflicts emerge for significantly intensified beyond the interest and attention, oreven without the leading countries' indirect participation exactly at the finals tages of the global confrontation. And exactly these conflicts rapidly having passed into the active phase, turned out to be the longest and the most intense. End of the Cold War almost didn't contribute to the resolution of these intra-state conflicts, which actually took the form of civil wars or secessions, by existing authoritative international organizations.

As a result, during 1980-1990 the number of the 'Hot spots' were formed in Asia,

Africa and Latin America, where different military political organizations (MPO) were organized and actively functioned. Some of them found the possibility of putting into practice both land forces and naval means of armed struggle.

In its turn, it led to new quality of any conflict as such, even a latent ora phantom one. First of all, it led to expanding its territory, moral-political frameworks. Considering these facts, MPO, being different in their structure, ideological orientation and force, tried to use naval means to achieve their strategic, operational and tactical goals, and this turned out an exceptional factor of international relationships. But it is practically ignored *de-jure* and *de-facto* until nowadays. Moreover, the naval component or fleet of military-political organizations hasn't become the subject of serious scientific researches.

¹ *Andrii POSPIELOV, PhD of History, Associate Professor of the Department of Humanities Education, Odessa Academy of Continuing Education of Odessa Regional Council, Odessa, Ukraine.*

It's amazing, but the using of warfare means at sea by non-state paramilitary structures is not an achievement of the XXth century.

Let's remember struggle between the Dutch "sea beggars" (*geuzen*) and Spain during the Dutch bourgeois revolution in the end of XVIth century or sea campaigns of the Don and Zaporozhe Cossacks in the XV-XVI centuries, so it was even before the incorporation of their structures into the states existing at that period. Already at that time, the sea activity of *geuzen* and Cossacks actively influenced not only regional, but also pan-European policies.

In the XXth century situation drastically changed. First of all, the Navies of even the most insignificant maritime states turned out to be so powerful, that no insurgent or partisan grouping was able to oppose them in any way. Secondly, the naval equipment itself was extremely difficult in the construction and operation. In its turn, it led to the complete inability for this equipment to be possessed and used by non-legitimate armed formations.

That is why fictional story of construction and navigation of the unique and then the only Captain Nemo's submarine "Nautilus", described in the famous novel by Jules Verne "20 thousand leagues under the water", was considered and is still being considered science fiction. However...

Almost every author researching the problem of national liberation or partisan struggle (A. Andriyanov, A. Babich, A. Kiva and others [1]) and modern international terrorism (K. Zharinov, E. Kozhushko, L. Mlechin, M. Trebin etc.[2]) either don't consider the naval component of the MPO activity or highlight it very slightly. Also we find absolutely nothing on this problem in the summary work "Small War" edited by A. Taras, concluding the experience in the activities of various insurgent and partisan formations [3].

There is comprehensive information on combat operations at sea after 1945 in the fundamental monographs by the Russian fleet historian V. Dotsenko and the Bulgarian researcher A. Kozhukharov [4]. However, we are talking only about the naval forces of the states. The former commander of the Soviet Baltic and Northern Fleets, Fleet Admiral I.M. Kapitanets, having analyzed in his memoirs the theoretical character of the Cold War at sea and the prospect of navies conflicts in the future, doesn't even mention this information about the naval component of the MPO, although he owned intelligence information about it in his position [5].

A. Gordienko, the author-compiler of a very informative but extremely tendentious monograph on the wars of the second half of the twentieth century, writing about the civil war in Ethiopia 1978-1991, mentions about their sea component only with reference to guerrilla structures of Eritreans casually [6]. A similar picture is also observed in the most comprehensive collective monograph of Polish authors under the general guidance of A. Bartnitsky. It reveals the history of numerous conflicts in the countries of Asia, Africa and partly Latin America (although only the Anglo-Argentine conflict over the Falkland / Malvinas Islands of 1982 is mentioned) [7].

Apparently so unfortunate situation with consecration in the historiography of issues related to the activities of MPO in internal and external water areas is caused most likely by the fact that any armed action of a non-state-owned floating is perceived as piracy craft in terms of international maritime law [8].

Therefore, it isn't accidentally that in the special rubric of the popular Soviet magazine "The Merchant Fleet" - "World fleet emergency", compiled according to the London Institute of Insurers, all cases of

deliberate harm to merchant ships of various countries, outside the Iran-Iraq 1980-1988 zone war, were considered exclusively as piracy [9].

In modern conditions the situation with the study of the marine component of the MPO was finally confused, in view of the almost universal psychosis in the fight against the so-called “international terrorism”, the very existence of which the author of this article rejects completely (for there is no single global strategic goal for organizations included in this concept). So, all organizations that are not of a state nature, having the opportunity to carry out their activities in water areas are perceived as terrorism in pretty decent works of L. Mogorian and D. Sina [10]. Naturally that such a straight forward attitude to a very slippery international problem doesn't contribute to its theoretical comprehension and practical solution at all.

Taking into account the above, we will try to put and to some extent answer the following fundamental in our opinion questions:

1. Which of the MPOs have a Navy fleet?
2. Why do MPOs create their own naval component?
3. What is the Navy of MPO in terms of organization?
4. How and with what effectiveness does the MPO Navy fleet fight the Navy of the classical states?

We should start with the point that all military and political organizations (not legitimate armed groups, not state paramilitary structures) can be divided into three very different groups: insurgent, guerrilla and terrorist.

Modern reference and encyclopedic literature gives definitions to these three groups of MPO in great detail, but with a large number of contradictions. Let's only

note that the rebel structures often begin internal conflicts and have a chance to transform themselves into partisan armies. The latter are able to achieve a final victory in internal conflicts, having undergone three stages of guerrilla warfare (strategic defense, strategic equilibrium or parity and strategic offensive).

It is confirmed by the history of the majority of national liberation movements. Terrorist structures in principle can't win at all, due to the specifics of their organization, setting goals and adopted methods of activity. Taking this into account, (considering all this), we can state, that theoretically any type of MPO can have naval component in its composition, but its purpose and application can vary in all categories - temporal, geographical, qualitative and quantitative.

A classic example of the use of naval resources by insurgent organizations falls on December 2, 1956 and January 1961.

In the first case, we see the legendary landing from the yacht 'Granma' on the southwestern coast of Cuba by 82 revolutionaries led by Fidel Castro Rus. This act was the beginning of the guerrilla war of 1956-1959 on the “Island of Freedom” [11]. In the second case, during the almost-forgotten operation of “Dulcinea”, when a group of Portuguese revolutionaries, led by Captain Galvao, seized and had been holding the largest Portuguese passenger liner “Santa Maria” for a long time. It is characteristic that the fascist government of the official Lisbon, tried to present to the world society the A. Salazar's regime opponents action as pirate actions [12]. However, this didn't have the desired effect.

The latter case eloquently demonstrated the inconsistency of the classical definition of piracy.

In fact, the only episode of the use of sea-based weapons by terrorists was noted on 12th October, 2000. At that time, the

newest American destroyer USS “Cole” (DDG-67) of the “Arleigh Burke” class destroyers type, located off the coast of Yemen in the Gulf of Aden, was defaced by a high-speed blasting boat (fire-maker) of terrorist organization “Al Qaeda” nearly 11 o’clock am. The result of the attack was the death of 17 and the wound of 42 American sailors, and almost total loss of combat capability of the ship [13].

However, with all the financial and organizational power of “Al-Qaeda” and similar structures, no similar actions had occurred before, or after the incident with DDG-67 “Cole”. All this allows us to assert that the use of insurgent and terrorist organizations of naval weapons is exceptionally episodic and rather an exception than the rule. And if so, the most natural is the creation of its fleet precisely in the structure of partisan formations and not all, but only those that conduct long-term hostilities and possess, although not large, but still controlled territory.

In case of a long armed conflict between the armed forces (AF) of the particular state and the opposing MPO, the latter most suffers from the lack of weapons, ammunition, communications, medicines, etc. The channels for their purchase inside the state covered by internal conflict (in fact, on the territory of the enemy) are extremely limited.

Abroad to solve this problem is much easier. But there is a problem of delivery of means of conducting military operations to the territory controlled by partisans. The most common method of its solving is smuggling, it can’t be absolutely reliable, equally as the supply of military materials through other countries. In all these cases, the government of the country covered by the civil war has a significant number of diplomatic and military-political measures to influence states, organizations and private individuals providing assistance to partisans.

Consequently, MPO have to possess the means of delivery of weapons, ammunition, etc. Considering that it is not very difficult to buy sea merchant ships, or even to seize them with the help of saboteurs, this problem is quite solvable. Otherwise, how to explain, it would seem, quite an unusual case - the purchase of ‘Khmer Rouge’ in the People Republic of China and the delivery of 24 tanks “59” to the territory of Cambodia under their control. And incomplete secrecy! [14]

It should be noted that, ‘the Khmer Rouge’ keeping the most intense military actions against government and Vietnamese troops since 1979, actively used traditional river and sea boats to carry out transport and combat operations on the rivers and at the coast of Cambodia and Thailand [15]. A bit earlier, the soldiers of the People’s Armed Forces of the Liberation of South Vietnam received assistance from the territory of the Democratic Republic of Vietnam by sea, with the help of ordinary junks and sea trawlers, displacement of up to 100 tons. The huge American fleet and the strongest aircraft of the United States tried to deal with this “sea path of Ho Chi Minh”, but it achieved very modest results [16].

Similarly, the partisans of El Salvador and Colombia acted in the 1980s-1990s, receiving assistance from Cuba, Ecuador, Venezuela and other countries of the region by sea. The soldiers of the Front for National Liberation of Eritrea (FNLE) delivered everything necessary to counter the armed forces of Ethiopia from Sudan, Yemen and Saudi Arabia. Transportation was carried out on vessels of different displacement in the Red Sea [17].

Very soon it was revealed that ships delivering weapons to the MPO military are extremely easy prey for ships of the Navy of any state. Without the means of protecting their transports, partisans could not manage in many cases.

Proceeding from this, the leaders of the FNLE began to purchase combat boats in France and Saudi Arabia (established types: 'Jaguar', 3 units - former torpedo crafts of West German construction transferred to the Navy of Saudi Arabia and P-400, the French-built only with artillery and machine guns purchased directly through shell companies since the early 1980 s. Having good training, their crews behaved very aggressively, attacking not only the boats of the Navy of Ethiopia, but also the warships and auxiliary vessels of the Soviet Navy! [18] The latter, to protect themselves from the "Eritrean pirates", the Soviet naval command was forced to equip 14,5-mm large-caliber machine guns KIB according to mobilization plans [19].

Approximately the same situation is observed in Sri Lanka. There, in 1983-2009 MPO of Tamil minority, the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE), conducts military operations against the government of the country, Sinhalese in fact. Means of warfare until 1989 Tamils regularly received from India, where more than 50 million Tamil communities lived across the Poloksky Strait. Considering the relatively calm character of the waters of this water area, as well as insignificant distances, the Tamils used mostly small vessels and boats, including traditional handicrafts. Not numerous and weak Sri Lanka Navy only in the late 1980s had the opportunity to fight the Tamil transport artery. The LTTE armed some of its boats with machine guns, grenade launchers and small caliber artillery, which was not only sufficient to combat the Sri Lankan Navy, but also to counteract the attacks of Indian warships that provided the Lancians/ Shri-Lanka with military assistance until 1991 [20].

When the Republic of India in the late 1980s took a number of measures to counteract the supply of arms to Tamils from its

territory, the LTTE began to purchase it in Burma and Bangladesh and, accordingly, to transport it across the waters of the Bay of Bengal. This required real sea vessels, which the LTTE already had, and moreover, used them.

... On October 3-6, 1988, the LTTE militia supported the military of the Maldives (in fact, they acted as insurgents), who tried to overthrow President M. Gayum. The presidential special services managed to repulse the attacks of rebels and Tamil militants and seek help from India. The government of the latter immediately launched the operation «CACTUS». The air force, navy and special forces of India attacked Tamil vessels and seized one of them - "Progress-Light 21" [21].

By the end of the twentieth century, LTTE had had 11 naval vessels and a whole fleet of combat boats in more than 500 units. It was built at their own shipyards. And a significant part of the Tamil «mosquito fleet» was made using the latest stealth technology. Moreover, the LTTE became the owners of a submarine and underwater sabotage of the most advanced armed forces in the world!

NATO's leading expert on non-state militarized systems D. Aras and the German terrorism researcher B. Tram in their monographs refers to the structure of the sea component of the LTTE - the so-called wing of the "Sea Tigers" with a total of 2 to 6 thousand people.

It consisted of: maritime operational detachment, stroke cutter operations group «Sea Tigers», the shock troops of suicide bombers «Sea Black Tiger» and the division (of several groups) frogmen «Sea Leopard», 2 units (numbering in the company of each) marine commandos (actually - marines LTTE), Engineering detachment service boats (actually staff the secret shipyards LTTE), radio equipment

and communication facilities detachment (equipped with mobile radar stations and a special secure communication equipment), from ammunition maintenance poison academic detachment, the detachment recruitment, troop support the actions of the exclusive economic zone (Detachment of the Coast Guard - EEZ-MLST - all of its personnel were uniformed in body armor since 2000), reconnaissance squad, detachment of accounting and distribution of ma-

terial, political propaganda and financial support unit, marine research department, maritime intelligence department [22].

This fleet, superior in its parameters and combat qualities to the regular naval forces of many states, was a special pride of the Tamils who were the born sailors. It is not surprising that the Tamil navy managed to send half of the Sri Lanka Navy to the bottom of the Indian Ocean, and was able to conduct incredibly defiant operations [23].

Shipboard composition of the Marine component of LTTE (wing of the "Sea Tigers") by 2000 [24]

Name (according to NATO classification)	Numerical strength	Additional information
„Midget”(ultra-small submarine)	1+	Unconventional design / construction with sonar. It is capable of transferring 2-3 combat swimmers to the place of sabotage. A local project, but perhaps North Korean technical assistance was used. It was built in the Jaffna region (attempts were made to build ultra-small submarine in India and Thailand). Another 2 of the same submarines were destroyed by the government of Sri Lanka in 1999, and 1 was captured in unfinished condition.
Sea transport vessels (long-distance navigation)	More 11	They have radar, communication system INMARSAT. In coastal waters of the state of Tamil-Ilam and in the Strait of Polok, they are usually accompanied by LTTE combat boats and, therefore, the loss of these boats is not recorded.
“Dvora” (High speed boats)	3	Israeli project of Sri Lankan and / or Israeli construction. Trophy captured by the LTTE from the Sri Lankan Navy in 1996 and 1998.
„WaterJet”(High Speed Large Multipurpose Boats)	4	Self-developed Tamil engineers. The engines used are gas turbines (aircraft (helicopter) type, powered by 2 outboard engines (possibly jet propulsors). They are equipped with machine guns, small-caliber quick-firing guns. They are equipped with radars and GPS-communication systems.
“Mirage”(large multipurpose patrol boats)	6	Self-developed Tamil engineers. In service with up to 3 23-mm automatic guns + MANPADS, ATGMs, RPGs. Equipped with sonar, radar and GPS communication systems.
Stealth Boats	8	Self-developed Tamil engineers. 2-seater, armored, speed of 35 knots. For actions in estuaries, off the coast and inland waters.

<p>Fiberglass boats:</p> <p>1. Type “Muraj” (combat and support)</p> <p>2. Type “Thrikka”(for throwing light divers)</p> <p>3. Type “Sudai” (combat, to attack ships). They were part of the unit for ensuring actions in the exclusive economic zone</p> <p>4. Type “Idayan” (exploding)</p>	<p>More 500</p>	<p>Self-developed Tamil engineers.</p> <p>1. Intended for: to attack ships, fight against enemy patrol boats and land small groups of troops. Support boats built in their hulls are capable of transporting up to 12 barrels of fuel (1430.4 liters). Fiberglass housing (fiberglass) displacement type. The crew is 10-15 people. The gasoline (gasoline) power plant consists of 4 outboard engines of the Johnson or Yamaha types, with a capacity of 200 hp, which allows you to reach a maximum speed of 45 knots. You can use more motors with an increase in speed, but not more than 50 knots. The speed and maneuverability of this type of boat is better than that of the Israeli boats “Super Dvora” Mk.II. that are armed with the Navy of Sri Lanka.</p> <p>Armament - twin 23-mm gun mount (alteration of the Soviet ZU-23-2) and 4 7.62 mm machine guns (of various types, mainly American M60). Perhaps the use of onboard boats MANPADS and light anti-tank systems. Electronic weapons - search radar and equipment VHF-communication.;</p> <p>2. Gasoline engine, speed 45 knots, crew - 4 people, weapons - 1 machine gun;</p> <p>3. Gasoline engine, speed 10 knots, crew - 6 people (2 on a boat + 4 combat swimmers), armament 1 machine gun. Perhaps they have sonar stations.</p> <p>4. 200 hp gasoline engine Speed - 45 knots, crew 2 people, weapons - 1 machine gun + explosive charge.</p>
<p>“Frogman Kit” (Light-diving equipment - closed scuba gear)</p>	<p>More 50</p>	<p>Norwegian and Dutch production</p> <p>(Weight - 18 kg.; 2 cylinders for pure oxygen with a volume of 1 liter with a mechanical regulation system. Provide action swimmer at depths of up to 40 meters for 3, 5 hours).</p>
<p>“Underwater Scooter” (Underwater vehicles)</p>	<p>More 5</p>	<p>Self-developed Tamil engineers. Catamaran type hull with 1-2 outboard electric motors for transporting 2 combat swimmers.</p>
<p>Guided torpedoes of the Marine “Black Tigers” Division.</p>	<p>More 2</p>	<p>Self-developed Tamil engineers. Human-driven torpedoes of the Japanese Kaiten type. Unusual design with an independent power plant.</p>
<p>Underwater decompression cameras</p>	<p>5</p>	<p>training coastal complexes for training combat swimmers</p>

How was it possible for the LTTE to accomplish this overriding, even for the normal state, goal – to create secretly and use effectively the modern military fleet? The answer, in our opinion, lies in the creation of Tamils, „Khmer Rouge”, Eritrean, Colombian, etc. partisans of the so-called „parallel state”.

By the term “**parallel state**” we mean a *certain territory inhabited by representatives of a predominantly one ethnic group, where a specific military and political organization that conducts continuous (continuous) and long-term military operations against the armed forces of the country owning (controlling the territory), which is claimed by underground or semi-legal (parallel, alternative) state structures MPO to maximize the*

mobilization of all available, but all limited (economic, demographic military and political) resources in order to achieve victory in internal conflict.

At the same time, the legitimacy of these state entities is practically not called into question by the people living there and they are actively involved in the political, economic and defense construction of their “parallel” states. It is a states that possesses, among other things, the real Navy, and therefore is not an object, but exclusively a subject of international relations. Moreover, how many such states really existed and / or exist in the world, and which of them have a fleet, remains to be fully determined in special scientific studies ...

BIBLIOGRAPHY

1. Андриянов В. О партизанской войне в некоторых странах Африки // Военно-исторический журнал. - 1969. - № 3. – С. 100 – 108; Вооружённая борьба народов Азии за свободу и независимость 1945-1980 / Под ред. А. И. Бабича. – М.: Наука, 1984; Кива А. В. Национально-освободительное движение: теория и практика. – М.: Наука, 1989.
2. Жаринов К. В. Терроризм и террористы. Исторический справочник. – Минск: Харвест, 1999; Кожушко Е. П. Современный терроризм. Анализ основных направлений. – Минск: Харвест, 2000; Млечин Л. Кто взорвал Америку? История террора от «Красных бригад» до «Исламского джихада». – М.: Центрополиграф, 2002; Требин М.П. Терроризм в XXI веке. – Минск: Харвест, 2003.
3. Малая война: организация и тактика действий малых подразделений / Под ред. А. Тараса. – Минск: Харвест, 2001.
4. Доценко В. Флоты в локальных войнах второй половины XX века. – М. – СПб.: АСТ – TerraFantastica, 2001; Кожухаров А. Съвременните въоръжени конфликти в историята на военноморското изкуство. – Варна, 2004.
5. Капитанец И. М. Битва за мировой океан в «холодной» и будущих войнах. – М.: Вече, 2002.
6. Войны второй половины XX века / Автор-составитель А.Н. Гордиенко. – Минск: Литература, 1998. – С. 406-408.
7. Zaryszdziewol Afrikkii Azji 1869-1996. Historia konfliktow. Prazazbiorowapod redakcjairavkowa Anjea Bartnickiego. – Warszawa: Wiedza, 1996.
8. Конвенция ООН по морскому праву 1982 г. – М.: Юридическая литература, 1983. – статьи 101, 110.
9. Аварийность мирового флота // Морской флот. – 1982-1992.
10. Моджорян Л.А. Терроризм на море. – М., 1991; Синай Д. Тенденции мирового морского терроризма // Азия и Африка сегодня. – 2005. - № 7. – С. 41-43; Синай Д. Террористические группировки с морским потенциалом // Азия и Африка сегодня. – 2005. - № 6. – С. 39-40.

11. Атлас офицера. – Т.1. – М., 1984. – С. 388.
12. Маховский Я. История морского пиратства. – К.: Свенас. – С. 196-232.
13. Арас Д. Четвёртая мировая война. Информационно-аналитический справочник по негосударственным военизированным системам. – М.: Астрель, 2003. – С. 30.
14. SIPRI Yearbook 1991. World Armaments and Disarmament. – L.: Taylor & Francis LTD, 1992. – P. 341.
15. Kowalczuka. Kambodza 75 – 95. – Warszawa: Altair, 1996. – S. 40.
16. Никольский М. „Москитный флот” во Вьетнаме // Техника и оружие. – 1999. - № 7. – с. 43-45.
17. SIPRI Yearbook 1989. World Armaments and Disarmament. – L.: Taylor & Francis LTD, 1990. – P. 386, 391.
18. Россия (СССР) в локальных войнах и военных конфликтах второй половины XX века / Под ред. В. А. Золотарёва. – М., 2000. – С. 100; Россия и СССР в войнах XX века. Потери вооружённых сил. Статистическое исследование / Под ред. Г. Ф. Кривошеева. – М.: Т-ОКО, 2001. – С. 262.
19. Широкоград А. Отечественные крупнокалиберные пулемёты // Техника и оружие. – 1998. - № 3. – С. 27.
20. DilemasofIndo-Srilankanrelations / Edby. SheltonV. KodiKara. – Colombo: Bandaranaika centerforinternationalstudies, 1991. – P. 62-63; 369.
21. Котлобовский А., Жирохов М. Пылающий Индостан // АиВ. – 2005. - № 4. – С. 42.
22. Арас Д. Указ. соч. – С. 315-319; Tham B. Terrorismus. – Leipzig: EinHandbuchuber Tater und Opfer / Unter Mitarbeitvor Gandow Hilden, 2002. – S. 216-219.
23. Нечай П. Восстание тамиллов на Шри-Ланке. Часть 1. Война на море // http://www.soldiering.ru/war/sri_lanka/sri_lanka.war-at-sea.php.
24. LTTE Army // http://ttnet.netfast.org/weaponary/weaponry_ltte_army.html - Официальный сайт ТОТИ; Sea Tigers Equipment // <http://www.tamiltigers.net/> - Официальный сайт ТОТИ; Арас Д. Указ. Соч. – С. 318-319.

State and Military Flag of the “parallel state” Socialist Republic of Tamil Eelam (1983-2009) // <http://www.crwflags.com/fotw/flags/lk-tamil.html>

Naval Flag of the “parallel state” Socialist Republic of Tamil Eelam (option for “Sea Tigers” in 1988-2009) // <http://www.crwflags.com/fotw/flags/lk-tamil.html>

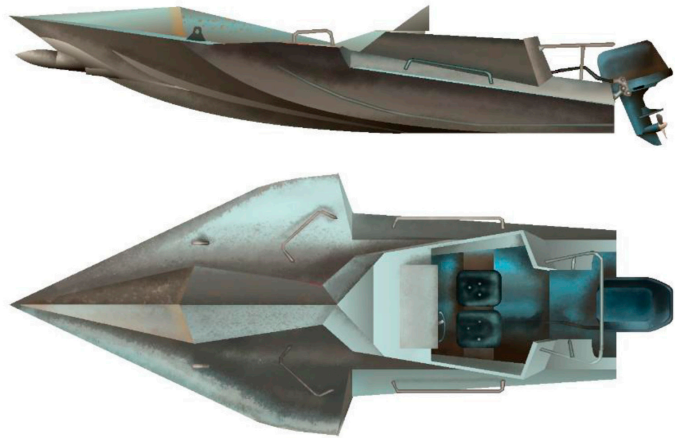

Large multipurpose patrol boats TLTE "**Mirage**" type in action. 30.04.2006. Boats carry both the state (military) and naval flags // <https://www.tamilnet.com/art.html?catid=13&artid=17974>

Combat boat TLTE "**Muraj**" type on patrol and in base // <http://www.elakiri.com/forum/showthread.php?p=257727&styleid=7>

LTTE Explosive Boat

Side view and top view drawing of a high-speed exploding boat TLTE“Idayan”type. They acted as a swarm in 4 boats, which was necessarily attached to any division of the boats "Sea Tigers" // <http://www.hisutton.com/LTTE%20Sea%20Tigers%20sneak%20attack%20craft%20and%20midget%20subs.html>

A unique historical source from the author's archive is the Sri Lankan 1000 rupee note, issued to commemorate the victory over **“parallel state”** Tamil Ilam in 2009. The banknote shows the uniforms of the form of the Sri Lankan Regular Army and the technique by which the Socialist Republic of Tamil Ilam was destroyed: aT-55 tank, a Mi-24V helicopter (delivered from Ukraine), an Israeli-made Kfir S.7 tactical fighters and the flagship of the Sri Lankan Navy, the “Sayura” patrol ship. But the most important thing is not this - the banknote shows a swarm of exploding boats TLTE **“Idayan”** of the Sea Tigers!

RELAȚIILE UMANE MILITARE VERSUS ȘCOALA SOCIOLOGICĂ DE GÂNDIRE MANAGERIALĂ: CONVERGENȚE SAU DIVERGENȚE

Oleg SOLOMON¹

MILITARY HUMAN RELATIONS VERSUS SOCIOLOGICAL SCHOOL OF MANAGERIAL THINKING: CONVERGENCES OR DIVERGENCES

Management is a science which investigates all the aspects defining the organization with the reference to planning, decision, organizing, coordination, execution and controlling. At all these stages the human resource is the most important element which determines the success of organization. In this context we are going to examine how the human resource is treated in the main classical managerial schools, especially in the sociological school of managerial thinking. Then we will examine the behaviour and relations between commanders and subordinates in the military organization environment. Finally, we will determine and analyse at what level these behaviour and relations in the military organizational environment correspond to theory promoted by sociological school of managerial thinking with regard to human resource.

Keywords: management, human resource, efficiency, effectiveness, organization, military organization, environment, behaviour, relations, sociological school, theory.

Aspecte introductive

În prezentul articol vom examina comportamentele și relațiile de serviciu existente în interiorul mediului organizațional militar între comandanți și subalterni prin prisma abordărilor promovate de școlile clasice de gândire managerială, în mod predilect de școala sociologică de gândire managerială. Pentru aceasta, vom expune și analiza tezele principalelor școli clasice de gândire managerială, în special, cea sociologică; vor fi identificate percepțiile acestora asupra resursei umane în vederea ridicării nivelului de eficiență și eficacitate al actului managerial, inclusiv al obiectivelor organizaționale. Ulterior, vom examina în ce măsură acestea se regăsesc în comportamentele și relațiile existente între militari și organizațiile militare reglementate de către cadrul legislativ și normativ în vigoare. Deci, scopul acestui articol re-

zidă în determinarea gradului de pretare a comportamentelor și relațiilor de serviciu existente în interiorul mediului organizațional militar, cu abordările școlii sociologice de gândire managerială. Ipoteza care urmează a fi validată sau invalidată constă în faptul că relațiile formale și reglementate dintre comandanți și subalterni din cadrul organizațiilor militare corespund tezelor de bază elaborate de școala sociologică de gândire managerială. Așadar, vom iniția studiul prin prezentarea noțiunilor de bază ale managementului și ale resursei umane, precum și descrierea interferențelor dintre acestea.

Managementul organizației reprezintă un proces complex ce se desfășoară pe baza adoptării iterative a deciziilor, care ulterior, transpuse în activități, conduc la realizarea de bunuri și servicii, în scopul atingerii unor obiective economico-sociale

¹ Oleg SOLOMON, doctor în științe administrative, Ministerul Apărării.

[1, p. 4]. Managementul plasează accentul pe gândirea logică și pe soluționarea rațională a problemelor. În calitatea sa de știință, managementul se intersectează cu alte discipline precum științele sociale, logica, filosofia, matematica, tehnologia informațională, relațiile internaționale, lingvistica și cultura – interferențe ce reliefează caracterul gnoseologic-empiric complex al acestuia [2, p. 9].

Luând în considerare că managementul reprezintă o înlănțuire decizional-acțională prin care echipa managerială realizează diagnoza, analiza și decizia, organizarea, coordonarea și controlul procesului de transformare succesivă a resurselor informaționale, financiare și materiale în rezultate palpabile și măsurabile cu implicarea resursei umane – se deduce natura procesuală iterativă a acestuia [1, p. 5], [7].

În literatura de specialitate se regăsesc diverse definiții cu privire la management, printre cele mai des întâlnite sunt următoarele: managementul este o disciplină distinctă și determinată, care conduce la rezolvarea unor obiective prestabilite, utilizând în modul cel mai eficient potențialul uman și material (K. Heyel); managementul reprezintă procesul în care managerul operează cu trei elemente fundamentale – oameni, idei și bunuri, realizând prin alții obiectivele propuse (J. Mackennsie); managementul reprezintă ansamblul integrat al acțiunilor de prevedere, organizare, coordonare, antrenare, control și reglare exercitate de conducere în vederea stabilirii și realizării obiectivelor organizației (R. Cândea); managementul are sarcina de a mobiliza energiile organizației pentru îndeplinirea sarcinilor cunoscute și definite, și pentru obținerea unei eficiențe ridicate și adaptarea la modificările din exterior (I. Massie și P. Drucker); managementul desemnează, deopotrivă, conducerea și organizarea, și presupune un efort conști-

ent, metodic și științific, pentru realizarea condițiilor de funcționare ale unui sistem (O. Gélénier); managementul reprezintă un ansamblu de elemente cu caracter decizional, organizatoric, informațional și motivațional din cadrul unei organizații, prin intermediul cărora se exercită procesele și relațiile manageriale (O. Nicolescu) [1], [7].

Analizând definițiile managementului, putem deduce sau extrage caracteristicile de bază ale acestuia, precum și funcțiile și atributele sale fundamentale. Astfel, previziunea, organizarea, coordonarea, antrenarea și controlul sau evaluarea – constituie *funcțiile de bază ale managementului*, dispunând de caracter general și fiind exercitate în toate tipurile de organizații și la toate nivelurile manageriale. Procesul managerial este dinamic și iterativ. De aceea, indiferent de tipul organizației, definirea strategiei și a politicilor de urmat, planificarea structurată a activităților aliniată la obiectivele organizaționale, corelarea sistemului de stimulare cu rezultatele înregistrate și organizarea mecanismului de reglare a proceselor funcționale reprezintă imperitive impuse de management [1, p. 9], [7].

Fiind prezentate definițiile managementului, dar ținând cont de faptul că organizațiile militare sunt niște instituții publice, se impune faptul să prezentăm și transcendența acestei științe de la management la managementul public. Astfel, A. Androniceanu în lucrarea sa *Managementul public* evidențiază că managementul public reprezintă ansamblul proceselor și relațiilor de management, bine determinate, existente între componentele sistemului administrativ, prin care, în regim de putere publică, se aduc la îndeplinire legile și/sau se planifică, organizează, coordonează, gestionează și controlează activitățile implicate în realizarea serviciilor care satisfac interesul public [8, p. 7]. Managementul public ca știință s-a constituit în decursul timpului

datorită preocupărilor continue ale specialiștilor pentru perfecționarea activității în domeniul administrației publice. Observăm deci faptul că știința managementului rămâne aceeași și după transcendența acesteia în spațiul public, cu predilecție în cel administrativ, fiind doar adaptată la necesitățile existente în acest sector.

Expunerea diacronică a percepției cu privire la resursa umană

Oamenii reprezintă principala resursă strategică a unei organizații. La începutul sec. XX, angajații erau priviți ca *forță de muncă*, a cărei valoare se afla în relație de dependență de capacitatea acestora de a transforma resursele materiale și financiare ale organizației [1].

La începutul perioadei de industrializare, muncitorii își închiriau forța de muncă, care era supusă regulilor cererii și ofertei ca oricare altă marfă. Caracteristic pentru perioada respectivă era desconsiderarea personalității umane. Conducătorul organizației era considerat *părintele salariaților*, relație derivată din raportul angajator-angajați. *Reformatorii sociali* încep a critica comportamentul patronilor și intervin în viața industrială, pentru a-i sprijini pe muncitorii lipsiți de privilegii.

Începutul anilor 1930 este marcat de primele încercări de elaborare și aplicare a politicilor de personal, care să umanizeze munca, acordându-se un interes deosebit caracteristicilor psihologice ale indivizilor. În această perioadă, accentele sunt puse pe activitatea în echipă – premisa dezvoltării relațiilor sociale și de muncă, asigurarea condițiilor favorabile de activitate, instituirea unui management participativ, stimularea creativității, motivarea diferențiată conform performanțelor individuale. Astfel, devine evidentă preocuparea pentru bunăstarea angajaților, precum și creșterea interesului pentru identificarea și aplicarea regulilor privind administrarea personalului.

Începând cu anii '50, organizațiile sindicale își încep a face apariția, acestea implicându-se în procesele de negociere a relațiilor de muncă. Totodată, se atestă o aplicare sistematică a contractelor colective de muncă, adoptarea metodelor de recrutare și de selecție a personalului, precum și elaborarea și aplicarea programelor de pregătire și de evaluare a angajaților. Motivarea personalului se realizează printr-o gamă largă de servicii asigurate, inclusiv prin creșterea preocupării pentru perfecționarea lor profesională.

Începutul anilor 1960 se caracterizează prin aplicarea metodelor și tehnicilor prin care se urmărește apropierea sau contopirea intereselor individuale ale angajaților cu obiectivele organizației. Se încurajează factorii care motivează personalul și le dezvoltă sentimentul de apartenență la organizație. În această etapă, angajatul dobândește pe deplin statutul de participant activ, motivat și responsabil de procesele manageriale adoptate de organizație. Resursa umană se planifică în contextul politicii generale de dezvoltare organizațională, își fac apariția primele structuri specializate de management privind resursele umane, care adoptă politici coerente privind aplicarea științelor comportamentale și de gestionare a conflictelor de muncă și se implică direct în managementul carierei angajaților și în stimularea diferențiată a acestora, în raport cu gradul de implicare în adoptarea deciziilor.

Începând cu anii 1980, se observă o implicare mai accentuată a salariaților în problemele organizației, se manifestă o preocupare susținută pentru planificarea forței de muncă, pentru evaluarea performanțelor și pentru studiul și aplicarea principiilor motivaționale [1, p. 36].

Organizațiile există și funcționează deoarece principala resursă a acestora dispune de capacitatea fizică și intelectuală de a le organiza, de a le pune în funcțiune și de a le dezvolta. Resursa umană reprezintă cea

mai costisitoare și cea mai sigură investiție pe care societatea, în general, și organizațiile, în special, le pot face. Investiția consecventă în personal garantează buna funcționare, dezvoltare, inovare și transformare a organizației. Personalul trebuie considerat un capital strategic, a cărui potențial de creștere și de evoluție este inepuizabil, prin urmare, organizațiile necesită să se preocupe continuu și calitativ de dezvoltarea aptitudinilor și abilităților acestora. În societate, omul este subiect, obiect și scop al diferitelor activități. Angajarea, perfecționarea, motivarea, promovarea, concedierea etc. sunt acte manageriale complexe, deoarece în mijlocul acestor procese se regăsește omul cu nevoi specifice, cu personalitate, cu obiective și cu probleme distincte. În cadrul unei organizații, adoptarea unor decizii manageriale rezultate din aceste procese pot afecta sănătatea, cariera și viitorul profesional al angajaților sau chiar viața acestora. În domeniul resurselor umane, deciziile manageriale necesită a fi responsabile, nediscriminatorii și flexibile. Acestea nu trebuie să conducă la apariția sau la întreținerea conflictelor sociale, să admită interpretări sau să fie adoptate împotriva voinței structurilor sindicale legal constituite. Deciziile manageriale din domeniul resurselor umane trebuie să țină cont că personalul nu este un grup eterogen, depotrivă, trebuie considerat ca un ansamblu de personalități distincte, cu scopuri, obiective și speranțe individuale, care pot fi concertate. Chiar dacă potențialul uman este inepuizabil, acesta nu este uniform, existând diferențe de ordin genetic, biologic, social, cultural, educațional, conjunctural, familial etc. Din spirit de conservare, oamenii prezintă o rezistență deosebită la tendința de schimbare, pe de altă parte, aceștia dovedesc la necesitate o neînuită adaptabilitate la schimbările interesate. De aceea, angajații necesită a fi informați în privința beneficiilor aferente proceselor

de schimbare și cointeresați de a face parte din acestea. Luând în considerație comportamentul individual și de grup, percepția diferită a valorilor economice și sociale, organizația trebuie să dispună de capacitatea de orientare pozitivă a indivizilor și de concertare a valorilor proprii acestora. Încercările de manipulare se răsfrâng împotriva organizației care adoptă această metodă de conducere. Deciziile manageriale în domeniul personalului trebuie adoptate cu respectarea demnității umane, indiferent de poziția pe care subordonatul o ocupă în cadrul organizației, aceștia necesitând a fi tratați decent și cu condescendență. Această abordare este singura modalitate în măsură să contribuie la motivarea pozitivă a angajaților, participanți la efortul comun de realizare a obiectivelor strategice ale organizației [1, p. 37-40].

Pe parcursul ultimelor decenii, marcate de amploarea procesului de globalizare și a tehnologiilor informaționale, resursa umană, care de fapt reprezintă organizația, deține rolul primordial în dezvoltarea acesteia, substituind chiar capitalul financiar ca importanță strategică [1].

Sistemele de management sunt asociate diferitor organizații în care, pe bazele conexiunilor prestabilite, au loc procese funcționale coerente, cvasistabile și care permit atingerea unor obiective prestabilite. Cele mai des întâlnite sisteme de management sunt: managementul pe bază de plan, managementul prin rezultate, managementul prin bugete, managementul prin excepții, managementul prin proiecte și managementul prin obiective [1, p. 25].

Analiza mediului organizațional intern militar prin prisma abordărilor manageriale clasice, cu accent pe școala sociologică

Pe măsură ce condițiile economice și sociale s-au schimbat, s-au modificat și modalitățile prin care managerii încercau să-și realizeze obiectivele organizaționale.

Cea mai reușită modalitate de a înțelege parcursul de dezvoltare a practicii manageriale actuale este analiza școlilor clasice de gândire managerială [2, p. 10].

Vom începe cu *școala birocratică de gândire managerială*, a cărei fondator este M. Weber, susținător al ideii potrivit căreia organizația trebuie administrată în baza spiritului de impersonalitate și raționalitate, promovând astfel concepția birocrăției. Birocrația acordă atenția principală conducerii raționale, științifice, impersonale, în baza determinării clare a obligațiilor și responsabilităților angajaților, precum și introducerii rapoartelor formale. În acest sens, birocrația reprezintă o totalitate de relații sociale din sfera conducerii, stabilite între structurile care conduc și masele conduse. Pentru ca acest proces să se deruleze conform unui tip ideal al birocrăției, el trebuie, în viziunea lui M. Weber, să corespundă anumitor cerințe, și anume: divizarea muncii în cadrul organizației după principiul funcțional; instituționalizarea biroului (oficiului) pentru desfășurarea activităților organizaționale; organizarea activității organizației și a angajaților bazată pe ierarhie, fiecare angajat fiind supus astfel controlului din partea unuia de rang superior; responsabilitatea fiecăruia în fața superiorilor pentru acțiunile sale; loialitatea angajaților față de organizație; existența unui sistem de norme și proceduri formale obligatorii ce determină drepturile și obligațiile angajaților; constituirea sistemului intern de relații în baza principiilor formale; angajarea personalului după principii formale în baza concursului și ascensiunea în funcție ținându-se cont de rezultatele obținute [6, p. 26], [9], [10].

Următoarea școală de gândire managerială pe care vrem să o prezentăm este *școala administrativă*, apărută în primele decenii ale secolului al XX-lea și condusă de francezul H. Fayol, care în 1916 publică

lucrarea *Managementul general și industrial*. În viziunea lui H. Fayol, managementul reprezintă un sistem rațional de elemente care funcționează ca un tot întreg datorită unor principii intrinseci de organizare și funcționare a organizațiilor. Pe lângă funcțiile tehnice, comerciale, financiare, contabile și de securitate ale organizației, H. Fayol mai adaugă și funcția administrativă, compusă din următoarele elemente: *planificarea previzională*, prin intermediul căreia se inițiază orice proces de administrare, *organizarea*, care reprezintă elementul principal în procesul de administrare, *comunicarea și comanda*, ce au drept scop punerea în mișcare sau în funcțiune a organizației, *coordonarea*, care implică acțiuni de armonizare (unificare și sincronizare a eforturilor tuturor subdiviziunilor) a activității administrative, și *controlul*, care urmărește acțiunea de verificare a îndeplinirii programului organizației. Principiile lui H. Fayol sunt concentrate pe problemele psihologiei umane și pe necesitatea spiritului de coeziune a structurilor unei organizații. Această viziune a contribuit esențial la conceperea conținutului funcției administrative a organizației ca una care-i asigură dezvoltarea și mobilitatea [2, p. 10], [3, p. 60], [7, p. 11-22].

O altă școală de gândire managerială, care prezintă interes pentru lucrarea noastră, este *școala științifică (managementul științific)* ce se caracterizează prin preocupările de raționalizare și de organizare tehnico-științifică a muncii. În baza analizei realităților existente, F. Taylor a lansat unele idei care sunt axate pe aspectele tehnice ale procesului de administrare și care au obținut denumirea de taylorism. Aceste idei și-au găsit reflectare în lucrarea sa *Principiile managementului științific*, potrivit căreia, un management sistemic este bazat pe reguli, legi și principii obligatorii pentru toții angajații, pe o activitate bine planificată, pe

acțiuni de cooperare în activitatea de muncă, pe necesitatea angajării unor oameni cu calități organizatorice și capabili să aplice managementul sistemic. Metodele propuse de F. Taylor în vederea atingerii eficienței a obținut denumirea de *management științific*, care presupune aplicarea conștientă a raționalismului în munca oamenilor. Principiile științifice elaborate de F. Taylor fac referință la analiza postului și studierea lui în evoluție, înlocuirea empirismului prin organizarea sistemică a fiecărui element al muncii, cooperarea voluntară a oamenilor în procesul muncii, diviziunea muncii, analiza sistemică a randamentului oamenilor, remunerarea stimulativă a angajaților și acordarea de îlesniri financiare pentru a lucra mai eficient, selectarea mai calitativă a personalului, precum și acordarea priorităților în efectuarea managementului. Pledând pentru observarea empirică a fenomenelor reale, pe experiment și analiză, F. Taylor considera că managementului îi revine rolul de a descoperi cea mai bună modalitate de desfășurare a muncii. Analiza fiecărui post în vederea identificării elementelor sau mișcărilor distincte care alcătuiesc munca fizică, observarea modului în care aceste elemente puteau fi reproiectate sau modificate în așa fel încât să fie definită cea mai bună sau mai rapidă metodă de a munci – reprezintă consecutivitatea etapelor de identificare a modalităților de eficientizare a activităților organizaționale. Meritul lui F. Taylor constă în propunerile și intențiile acestuia de raționalizare a muncii, acțiune care face munca angajaților mai eficientă. Pe de altă parte, oponentii acestuia consideră că managementul științific este un instrument al patronului care limitează manifestarea inițiativei angajatului, duce la șomaj și nu oferă siguranță organizațională [1], [2, p. 12], [3, p. 58], [7, p. 11-22].

Școala sociologică (comportistă) de gândire managerială emană un interes predilect

pentru articolul în speță, de aceea procesul de examinare și analiză a abordărilor elaborate și promovate de respectiva școală va fi unul mai profund. Școala sociologică (comportistă sau behavioristă) de gândire managerială consideră resursa umană elementul fundamental al sistemului și procesului managerial, care, subsecvent, determină rezultatele organizației. Printre promotorii de vază a acestui curent se regăsesc psihologi, sociologi și cercetători ai științei comportiste precum H. Münsterberg, M. Follett, E. Mayo, Ch. Argyris, C. Handy, H. Maslow, D. McGregor și F. Herzberg, care, în baza studiilor desfășurate, au dezvoltat conceptul de *om social*. Relaționiștii susțin și promovează ideea cu privire la posibilitatea determinării sau influențării omului ca acesta să devină mai productiv, cu condiția satisfacerii nevoilor de ordin psiho-social ale acestuia. Motivarea prin satisfacerea nevoilor esențiale/primare, de securitate, de afecțiune, de respect, de stimă și autodezvoltare – duc la atingerea obiectivelor organizației și la realizarea nevoilor sociale [1, p. 6], [4], [7, p. 22-27].

Amintim faptul că managementul tradițional percepea angajații drept *instrumente de producție*. Prin urmare, eforturile erau concentrate pe identificarea unor metode de creștere a eficienței acestor instrumente productive, neluându-se însă în considerare modalitățile de influențare a comportamentului angajaților de către diverși factori. Școala sociologică pune accent tocmai pe acei factori care afectează comportamentul uman într-o organizație. În prezentarea acestei școli, vom analiza curentele de bază cu referință la contribuția primilor reprezentanți ai școlii behavioriste, studiile Hawthorne și mișcarea privind relațiile umane. Vom începe cu lucrarea lui H. Münsterberg intitulată *Eficiența industrială și psihologia*, potrivit căreia psihologia poate sprijini activitatea organizațională

prin trei metode, și anume: psihologii pot studia sarcinile ce-i revin unei persoane angajate într-o anumită funcție, încercând apoi să găsească cel mai potrivit om pentru această funcție, identificarea de către specialiști a factorilor psihologici care determină maximizarea eficienței executanților și elaborarea unei strategii care să influențeze comportamentul angajaților în direcția dorită de manageri. Ideile și exemplele furnizate de autor au pus bazele psihologiei industriale ca știință ce are ca obiect de studiu comportamentul uman în timpul muncii. O altă figură cunoscută printre primii reprezentanți ai școlii behavioriste este M. Follett, care a activat în sectorul public, studiind modul de angajare și condițiile de activitate ale angajaților, punând accentul pe funcționarea grupurilor în cadrul organizațiilor și susținând că membrii unei organizații sunt influențați continuu de echipa în care activează. O altă idee inovatoare lansată de către M. Follett vizează modalitatea de funcționare a organizațiilor bazată pe *principiul puterii prin cooperare* și nu pe principiul puterii prin coerciție. Autoarea susține faptul că puterea poate fi un concept care să exprime cooperarea între angajați și angajator fără implicarea presiunilor ierarhice și a forței coercitive. M. Follett de asemenea a pus un accent deosebit pe dezvoltarea conceptului de *unitate integrată*, care presupune funcționarea unei organizații ca un tot întreg, cu diferitele structuri organizatorice aflate în subordine, pentru realizarea obiectivelor propuse [5, p. 184], [2, p. 14], [7, p. 22-27].

După cum am accentuat supra, adepții școlii behavioriste acordă cea mai mare atenție individului, grupurilor de persoane și comportamentului acestora. Activitatea factorului uman naște fenomenul de colectivitate în cadrul căreia există un sistem complex de relații interumane care, în funcție de natură și modul de gestiune, pot contribui

la crearea unui climat organizațional favorabil pentru o activitate eficace. Se propune favorizarea colaborării între indivizi în scopul de a rezolva problemele la nivel de grup și de a funcționa pe baza unor relații informale. În opinia relaționiștilor, oamenii pot să muncească mai productiv în condițiile în care le sunt satisfăcute nevoile psihologice și sociale, astfel că sarcina principală a managerului este de a cunoaște aceste necesități și a întreprinde măsuri pentru satisfacerea acestora. Oamenii reprezintă resursa principală a organizațiilor, totul se face cu implicarea acestora, astfel că tratarea respectuoasă a omului trebuie să constituie principiul de bază pentru orice formă de entitate structurală. Metodele de conducere utilizate de către organizații trebuie să asigure condițiile de comunicare necesare între manageri și executanți. Activitatea omului nu este determinată numai de recompense bănești, ci și de satisfacerea unor anumite cerințe de ordin moral [6, p. 34].

Profesorul E. Mayo a realizat o serie de studii privind productivitatea muncii la uzina Western Electric din Hawthorne, rezultatele cărora au contribuit la întemeierea școlii de gândire managerială numită *școala relațiilor umane*, care subliniază importanța pe care relația dintre angajator și angajați o are asupra creșterii productivității organizației. Studiul inițial de la Hawthorne a analizat rezultatul muncii angajaților în diferite condiții de iluminare. În anii 1920, curentul electric era în fază incipientă de dezvoltare, de aceea companiile electrice susțineau că muncitorii pot produce mai mult în condițiile îmbunătățirii iluminatului la locul de muncă. Rezultatele studiului lui E. Mayo au arătat însă că productivitatea muncii creștea indiferent de intensitatea luminii. Analizându-se mai atent componentele studiului, s-a observat că motivul pentru care randamentul creștea se datora faptului că muncitorii se sim-

țeau parte componentă a experimentului, cunoșteau că sunt observați și conștientizau că rezultatul experimentului depindea de prestația acestora. O altă explicație constă în faptul că, pe parcursul desfășurării experimentului, stilul managerial la fel s-a modificat, conducerea acordând o atenție mai sporită angajaților. Studiul inițial a condus la o altă serie de studii aprofundate cu privire la observarea comportamentului angajaților sub influența variilor condiții. Rezultatele au relevat că crearea sentimentului identității de grup, consolidarea interacțiunilor și coeziunii de grup și garantarea sprijinului social constituie factori ce contribuie la ridicarea calității și volumului de activități desfășurate în cadrul organizațiilor. Prin urmare, se constată faptul că studiile Hawthorniene, deși controversate, au trezit interesul pentru dimensiunea socială a comportamentului uman (acordarea unui interes sporit angajaților și motivarea acestora) în cadrul organizațiilor [2, p. 12], [5], [7, p. 22-27].

Un alt adept al școlii behavioriste, A. Maslow – psiholog și cercetător în științele comportamentale, a elaborat *teoria motivării bazată pe ierarhia nevoilor umane* pentru a explica rădăcinile și geneza motivației umane. Ierarhia realizată de A. Maslow cuprinde cinci niveluri de nevoi, și anume: fiziologice (de bază), de siguranță, de apartenență la grup, de stimă și de auto-realizare. Această teorie a ierarhiei nevoilor, dezvoltată în lucrarea *Motivație și personalitate*, are la bază următorul postulat: „odata ce nevoile fiziologice (hrana, locuința, securitatea personală) sunt satisfăcute, nevoile de tip superior (amiciție, stimă, autodesăvârșire etc.) vor întregi potențialul uman și personalitatea individului” [4], [5].

În cazul lui F. Herzberg, acesta și-a concentrat atenția asupra satisfacției în muncă, considerând că toți factorii care duc la obținerea satisfacției personale în urma desfășurării unei activități în cadrul organizației

sunt denumiți motivaționali, iar cei care duc la constatarea unei insatisfacții sunt percepuți ca factori igienici [4].

Teoria imaturității-maturității (Immaturity-Maturity Theory) reprezintă o altă lucrare, care se încadrează în patrimoniul științific al școlii sociologice, elaborată de către Ch. Argyris, potrivit căruia, personalitatea umană cunoaște o dezvoltare continuă de la imaturitate la maturitate. Cu cât omul este mai motivat, cu atât mai ușor îl poți integra în cadrul organizației [4].

Tezele elaborate și susținute de școala behavioristă întruchipează acel model de abordare sistemică, care pune accentul pe cercetarea științifică ca bază de pornire în elaborarea teoriilor privind comportamentul uman în cadrul organizațiilor, al căror rol este de a îndruma managerii în activitatea acestora. Teoriile iau în considerare și descoperirile din cadrul altor domenii de cercetare precum psihologie, sociologie, antropologie și economie, și care ulterior, au fost testate în anumite organizații sau laboratoare înainte de a fi anunțate ca valabile pentru manageri [5, p. 187].

D. McGregor – unul din promotorii curentului relațiilor umane a elaborat două seturi de teze (teoriile X și Y) cu privire la natura comportamentului membrilor unui colectivități, descrise în lucrarea *The Human Side of Enterprise*, și potrivit căreia încercările unui manager de a se face plăcut de toți angajații nu duc la eficiență [4, p. 20], [5, p. 186]. Teoriile X și Y se referă la presupunerile posibile pe care un manager le poate face despre angajații săi [5], [7, p. 27-28].

Potrivit tezelor *teoriei X*, ființa umană sau angajatul dispune de următoarele caracteristici personale și de serviciu, sau adoptă următorul comportament în cadrul organizației.

1. Ființa umană medie dispune de o aversiune inerentă față de muncă și caută să o evite în limita posibilităților.

2. Datorită acestei aversiuni, majoritatea angajaților trebuie să fie conștientizați, controlați, amenințați și pedepsiți pentru a-i determina să muncească. Repulsia față de muncă este atât de mare încât nici chiar promisiunea stimulărilor suplimentare nu este suficientă pentru a o contracara.

3. Majoritatea oamenilor preferă să fie îndrumați, evită responsabilitatea, au relativ puține ambiții și doresc securitatea personală înainte de toate.

4. Angajații preferă să fie conduși, dirijați, împinși de la spate, sunt indiferenți la necesitățile organizației din care fac parte și se opun schimbărilor. Pentru atingerea obiectivelor organizaționale trebuie utilizate metodele coercitive.

A doua viziune asupra personalului a lui D. McGregor cu referință la *teoria Y* dispune de următoarele teze:

1. Aplicarea și consumarea efortului fizic și intelectual în cadrul relațiilor de muncă este tot atât de naturală ca și distracția sau odihna. Munca poate fi o sursă de satisfacție când este efectuată în mod conștient, sau o povară de evitat, atunci când este bazată pe constrângeri.

2. Metodele coercitive nu reprezintă singurele mijloace disponibile pentru direcționarea și mobilizarea eforturilor indivizilor în vederea realizării obiectivelor organizației. Omul poate exercita autoconducere și autocontrol în vederea realizării obiectivelor încredințate.

3. Angajarea față de obiective se află în relație de dependență de recompensele asociate realizării acestora.

4. Omul își asumă obligații și responsabilități, și nu pretinde doar la drepturi.

5. Capacitatea de a exercita și etala un grad înalt de ingeniozitate și creativitate în soluționarea problemelor organizației este apreciată la nivelul întregii colectivități.

6. În condițiile vieții moderne, potențialul intelectual al ființei umane este parțial utilizat.

7. Angajații se implică în schimbare, având capacitatea de a experimenta, a crea și inova.

8. Angajatul este responsabil de sarcinile ce-i revin, nu așteaptă să fie constrâns și nici controlat întrucât se identifică cu obiectivele organizației (analogic abordării lui Schein reflectată în lucrarea *Self-actualizing Man*). Realizarea obiectivelor organizaționale duce la autorealizare și respect de sine [4], [5, p. 186], [7, p. 27-28].

În opinia lui D. McGregor, cei mai mulți conducători preferă să acționeze în conformitate cu teoria X, dar totuși consideră că cea mai potrivită este teoria Y, întrucât ar prefigura un model eficient pentru manageri [5].

Din analiza celor două teorii se deduce faptul că cunoașterea naturii umane, cât și compoziția mediului de activitate al angajaților sunt determinante pentru reușita managerilor. Managerii care percep angajații și adoptă față de aceștia un comportament identic celui prevăzut de teoria X adoptă decizii fără să consulte subordonații, aplică un control sistematic și sever, utilizează fără rețineri sancțiunile pentru cazurile justificate, apelează constant la îndrumare, dirijare și constrângere. La cealaltă extremitate se află factorii decizionali, care acționează în concordanță cu tezele teoriei Y, care motivează angajații prin crearea unor condiții optime de activitate și o stimulare proporțională efortului, etalează încredere și speranțe față de angajați, solicită consultanță la adoptarea deciziilor, acordă executanților libertate de acțiune în realizarea sarcinilor, încurajează creativitatea și inovația, asociază succesele organizației cu reușitele angajaților și vice-versa, pune accent pe formarea profesională continuă și pe evaluarea performanțelor individuale, și nu în ultimul rând, creează sentimentul de contopire a angajatului și intereselor acestuia cu organizația în sine și

obiectivele acesteia. La fel ca și *teoria moti-vării bazată pe ierarhia nevoilor umane* a lui Maslow, teoriile X și Y oferă managerilor o perspectivă mai largă asupra naturii sociale și comportamentale a angajaților și le sugerează noi direcții de acțiune în vederea ridicării nivelului de eficiență al organizațiilor. Concluzionând, D. McGregor reliefează necesitatea pentru adoptarea atitudinii diferențiată a managerului față de fiecare angajat în parte pentru realizarea calitativă a obiectivelor organizației [5].

Pornind de la dezavantajele teoriilor X și Y, W.Ouchi elaborează și fundamentează teoria Z, care se axează pe valorificarea succeselor manageriale din ultimele decenii, și extrapolarea stilului managerial japonez asupra spațiului managerial occidental. Principalele caracteristici ale managementului japonez vizează angajarea pe o perioadă cât mai îndelungată a personalului de bază, selectarea și instruirea cât mai calitativă a resursei umane, atragerea unei atenții sporite activităților în echipă, evitarea specializării înguste a personalului de bază, remunerarea în funcție de vechimea în serviciu, efectuarea promovărilor în dependență de randamentul activității, acordarea unei atenții deosebite planificării activităților și calității de executare, onorarea cerințelor clientului în cele mai mici detalii, cultivarea loialității față de organizație și mediul cultural al acesteia.

Prin urmare, tezele teoriei Z promovează ideile cu privire la necesitatea asigurării unor condiții corespunzătoare de activitate în cadrul organizațiilor, care, subsecvent, influențează în mod direct performanța angajaților, elaborarea prin participățiune și consens a deciziilor organizaționale, construirea încrederii reciproce – ceea ce constituie punctul crucial al relațiilor dintre manageri și subordonați, accentuarea importanței conștientizării responsabilității individuale, angajarea pe termen lung

a personalului, efectuarea promovărilor în funcție de rezultatele evaluărilor, susținerea inițiativelor cu privire la munca în cadrul grupurilor autonome [4], [5].

Finalizând procesul de prezentare și analiză a principalelor viziuni promovate de școlile clasice de gândire managerială, cu accent pe tezele școlii sociologice, în continuare, vom examina în ce măsură comportamentele și relațiile de serviciu existente în mediul militar cu privire la abordarea resursei umane corespund celor menționate mai sus. Pentru aceasta, vom examina prevederile cadrului normativ în vigoare, care reglementează relațiile dintre comandanții militari și subordonații acestora.

Mai întâi de toate vom examina principalele drepturi care le sunt garantate militarilor pentru o percepere mai reușită a mediului în care aceștia își desfășoară activitățile și nivelul de protejare socială a acestora. Astfel, potrivit *Legii cu privire la statutul militarilor* [11] și Hotărârii Guvernului cu privire la aprobarea *Regulamentului cu privire la modul de îndeplinire a serviciului militar* [13], militarii dispun de dreptul la asigurarea protecției juridice și sociale, dreptul la apărare, dreptul la învățură, dreptul la odihnă, dreptul la ocrotirea sănătății și la asistență medicală, dreptul la asigurare alimentară și cu echipament, dreptul la transport, dreptul la asigurare financiară, dreptul la indemnizații, dreptul la concedii sociale, garantarea drepturilor electorale și a libertății conștiinței, dreptul la timpul de serviciu și asigurarea obligatorie de stat a vieții și sănătății, dreptul la locuință de serviciu și dreptul la recalificare.

Potrivit *Regulamentului Serviciului anterior al Forțelor Armate* [12], militarul este obligat să execute necondiționat, întocmai și la timp ordinele comandanților (șefilor), fiind responsabil de modul în care îndeplinește misiunile încredințate [12, p. 3-9]. În acest sens, fiecare militar dispune de obligații

funcționale, care definesc volumul și limitele îndeplinirii practice de către acesta a obligațiilor și sarcinilor ce îi sunt încredințate, în conformitate cu funcția pe care o deține. Aceste obligații sunt determinate de regulamentele militare, precum și de fișa funcției, de instrucțiunile sau de ordinele comandanților (șefilor) direcți [12, p. 5]. În scopul executării cu succes a misiunii care îi revine, militarul este obligat să manifeste inițiativă rațională, care este deosebit de necesară când ordinul primit nu mai corespunde situației ce s-a schimbat brusc, iar condițiile sunt de așa natură că primirea la timp a unui ordin nou este imposibilă [12, p.10]. Pentru aceasta, militarul este obligat să-și perfecționeze continuu pregătirea și măiestria profesională [12, p. 3]. Pe de altă parte, comandanții sunt investiți cu autoritate deplină asupra subordonaților și cu responsabilitate personală în fața legii pentru toate aspectele vieții și activității unității (subunității) militare și a fiecărui militar în parte [12, p. 7]. Autoritatea de care dispun comandanții implică privilegiul și libertatea acestora de a *impune deciziile proprii subordonaților*. De aceea, comandantul are dreptul, pornind de la analiza situației, de *unul singur să ia decizii*, să dea ordinele respective în strictă corespundere cu legislația în vigoare, cu regulamentele militare și să controleze executarea lor [12, p. 16].

Comandantul planifică, organizează și desfășoară *instruirea trupelor, exercită controlul și acordă ajutorul necesar subordonaților în procesul instruirii*. De asemenea, le dezvoltă calitățile necesare pentru îndeplinirea datoriei militare (curajul, stăpânirea de sine, ingeniozitatea, vigilența, sentimentul camaraderiei ostășești și simțul întrajutorării), le oferă exemplul personal de educație, de atitudine sânguincioasă față de serviciu, precum și respectarea ritualurilor militare, le educă perseverența, responsabilitatea personală, sentimentul de mândrie

și simțul răspunderii pentru apartenența la Forțele Armate ale Republicii Moldova, precum și le *orientează eforturile spre realizarea activă și creativă a misiunilor stabilite*. De asemenea, răspunde de perfecționarea culturii comunicării interetnice, manifestarea grijii pentru *coeziunea colectivului* ostășesc și pentru consolidarea prieteniei dintre militari. De aceea, luarea în considerație a sentimentelor, tradițiilor și obiceiurilor naționale ale subordonaților este obligatorie pentru comandant. Acesta trebuie să dea dovadă de delicatețe și atenție față de subordonați, să îmbine exigența înaltă și principialitatea cu respectul demnității lor personale, să ia măsuri pentru soluționarea problemelor ce țin de asigurarea protecției sociale și juridice a militarilor [12, p. 16-19].

Menținerea în permanență a *disciplinei militare, a stării moral-psiho-logice* și luarea în considerare a sugestiilor subordonaților la fel reprezintă îndatoriri ale comandantului. Comandantul trebuie să le educe subordonaților spiritul întreprinzător, abordarea științifică a misiunilor ce le revin, *atitudinea critică față de rezultatele muncii proprii* și să creeze condiții pentru dezvoltarea spiritului de creație tehnică și a altor tipuri de creație. Faptele de vitejie și inițiativa rațională a subordonaților în serviciu trebuie stimulate de către comandant, iar neglijența – sancționată. Selectarea, repartizarea și desfășurarea atestării militarilor prin contract, ținând cont de poziția și de concluziile comisiei de atestare, reprezintă obligațiuni ale comandantului legate de gestionarea resursei umane militare [12, p. 16-19].

Prin urmare, analizând cu atenție aceste aspecte normative și regulatorii, care definesc și descriu relațiile de serviciu dintre comandanții militari și subalternii acestora, deducem faptul că în cadrul acestora se regăsesc elemente din cele patru școli

de gândire managerială cu referință la cea birocratică, administrativă, științifică și sociologică. Din cadrul celor trei școli de gândire managerială (birocratică, administrativă, științifică) în mediul organizațional intern militar se întâlnesc elementele precum planificarea previzională, organizarea, comunicarea și comanda, controlul, necesitatea spiritului de coeziune a structurilor organizatorice. Analiza funcției militare, înlocuirea empirismului prin organizarea sistemică a fiecărui element funcțional militar, cooperarea voluntară a militarilor în procesele organizaționale, diviziunea activităților militare, remunerarea stimulativă a militarilor și acordarea de înlesniri financiare pentru activități eficiente, selectarea calitativă a personalului militar – reprezintă accente manageriale promovate de școala științifică, care se regăsesc și în actele normative și regulatorii în vigoare cu privire la reglementarea comportamentelor și relațiilor dintre comandanții militari și subordonați.

Din cadrul viziunilor școlii sociologice pot fi observate în cadrul organizațional intern militar următoarele elemente componente: considerarea resursei umane militare elementul fundamental al sistemului și procesului managerial militar, care subsequent determină rezultatele organizației militare, militarii pot să presteze un serviciu militar mai calitativ în condițiile de satisfacere a nevoilor psihologice și sociale, astfel că sarcina principală a comandantului este de a cunoaște aceste necesități și a întreprinde măsuri pentru satisfacerea acestora, menținerea unui climat moral-psihologic sănătos, care *ipso facto* determină maximizarea eficienței subalternilor, cooperarea între militari și conducerea militară fără implicarea presiunilor ierarhice și a forței coercitive, promovarea de către comandant și susținerea de către subordonați a conceptului de funcționare a organizației

militare ca un tot întreg, tratarea respectuoasă de către comandant a subordonaților, menținerea unei comunicări continue între comandanți și subordonați, crearea sentimentului identității de grup și consolidarea interacțiunilor și coeziunii de grup.

În ceea ce privește transpunerea *tezelor teoriilor X și Y* asupra comportamentelor întâlnite în mediul organizațional militar, analizată prin prisma metodei de observare indirectă derivată din activitatea îndelungată a autorului în mediul militar, putem menționa faptul că o bună parte dintre comandanți preferă să trateze subordonații prin prisma ideilor promovate de teoria X, descrise și analizate în prezentul articol. Totodată, evidențiem faptul că s-au observat și comportamente care întrunesc elementele constituante ale teoriei Y, potrivit căreia factorii decizionali motivează angajații prin crearea unor condiții optime de activitate și o stimulare proporțională efortului, etalează încredere și speranțe față de angajați, solicită consultanță la adoptarea deciziilor, acordă executanților libertate de acțiune în realizarea sarcinilor, încurajează creativitatea și inovația, asociază succesele organizației cu reușitele angajaților și vice-versa, pune accent pe formarea profesionala continuă și pe evaluarea performanțelor individuale, și nu în ultimul rând, creează sentimentul de contopire a angajatului și intereselor acestuia cu organizația în sine și obiectivele acesteia. Nu pot fi trecute cu vederea nici tezele teoriei Z, care la fel se regăsesc în mediul organizațional intern militar, cu referință la necesitatea asigurării de către comandanți a unor condiții corespunzătoare de activitate în cadrul organizațiilor militare, care în mod direct influențează performanța subalternelor, construirea încrederii reciproce între comandanți și subordonați, accentuarea importanței conștientizării responsabilității individuale, angajarea pe termen lung a personalului

militar, efectuarea promovărilor în funcție de rezultatele evaluărilor și susținerea inițiativelor raționale.

CONCLUZII

Managementul este o disciplină distinctă și determinantă, care duce la realizarea obiectivelor prestabilite, valorificând în modul cel mai eficient potențialul uman și material. Organizațiile, inclusiv cele militare, există și funcționează datorită faptului că principala resursă a acestora – cea umană dispune de capacitatea fizică și intelectuală de a le organiza, de a le pune în funcțiune și de a le dezvolta. Resursa umană reprezintă cea mai costisitoare și cea mai sigură investiție pe care societatea, în general, și organizațiile, în special, le pot face. Investiția consecventă în personal garantează buna funcționare, dezvoltare, inovare și transformare a organizației, inclusiv militare. Deciziile manageriale din domeniul resurselor umane trebuie să țină cont de faptul că personalul reprezintă un grup eterogen, un ansamblu de personalități distincte, cu scopuri, așteptări și capacități individuale, a căror valori și capacități pot fi concertate în beneficiul organizației și al societății. Școala sociologică consideră resursa umană elementul fundamental al sistemului și procesului managerial, care determină rezultatele organizației. În opinia relaționiștilor, oamenii pot să muncească mai productiv în condițiile în care le sunt satisfăcute nevoile psihologice și sociale, astfel că managerul are obligația de a cunoaște aceste necesități și de a le satisface, teză valabilă și pentru organizațiile

militare. Rezultatele studiilor Hawthorne accentuează importanța relației angajator–angajați asupra creșterii productivității organizației, precum și dimensiunea socială a comportamentului uman (acordarea unui interes sporit angajaților și motivarea acestora) în cadrul organizațiilor. Din analiza teoriilor X și Y se deduce faptul că cunoașterea naturii umane, cât și compoziția mediului de activitate al angajaților sunt determinante pentru reușita managerilor. Totodată, se reliefează necesitatea pentru adoptarea atitudinilor diferențiate ale managerului față de fiecare angajat în parte în vederea realizării calitative a obiectivelor organizației. Teoria Z la fel promovează ideile cu privire la necesitatea asigurării unor condiții corespunzătoare de activitate în cadrul organizațiilor, elaborarea prin participațiune a deciziilor organizaționale, construirea încrederii reciproce, accentuarea importanței conștientizării responsabilității individuale, angajarea pe termen lung a personalului, efectuarea promovărilor în funcție de rezultatele evaluărilor și susținerea inițiativelor angajaților.

Rezultatele analizelor elaborate relevă faptul că în cadrul comportamentelor și relațiilor de serviciu existente în mediul organizațional militar se regăsesc elemente conceptuale din teoriile promovate de cele patru școli de gândire managerială examinate, în mod special de școala sociologică, ceea ce în realitate demonstrează faptul că la instituționalizarea și reglementarea juridică a acestora s-a ținut cont de tezele științifice promovate de curentele manageriale clasice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Stanciu Șt., *Managementul resurselor umane*, București, 2001, 213 p.
2. Cornescu V. et al. *Management: De la teorie la practică*. București, Editura Universității din București, 2003, 306 p.
3. Sîmboteanu A., *Teoria administrației publice: Suport de curs*, Chișinău, CEP al USM, 2008. 221 p.
4. Mihuleac E., *Bazele managementului*, București, Editura Tempus, 1994, 351 p.
5. Lazăr I., *Evoluția științei managementului*. În: *Revista Transilvană de Științe Administrative*, VIII, 2002, p. 179-192.
6. Serduni S., *Management*, Chișinău, Editura ASEM, 2010. 151 p.
7. Burlacu N., Cojocaru V., *Management*, Chișinău: ASEM, 1999, 379 p.
8. Androniceanu A., *Management public*, București, Editura Economică, 1999, 240 p.
9. Varzari P., *Birocrația ca tip special de organizare socială în abordarea weberiană* // *Moldosco-pie (Probleme de analiză politică)*, nr. 2 (LXI), 2013, Chișinău, USM, USPEE, AMSP, 2013, p. 35-49.
10. Radu L., *Evoluția sistemelor administrative (Partea I)* // *Revista Transilvană de Științe Administrative*, nr. 1(7), 2002, p. 1-10.
11. *Legea cu privire la statutul militarilor nr. 162 din 22.07.2005* // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 30.09.2005, nr. 129-130.
12. *Decretul Președintelui Republicii Moldova privind aprobarea regulamentelor militare ale Forțelor Armate ale Republicii Moldova nr. 23327 din 03.09.2009* // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 16.09.2009, nr. 143.
13. *Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de îndeplinire a serviciului militar*, nr. 941 din 17.08.2006 // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 01.09.2006, nr. 138-141.

EVOLUȚIA INSTITUȚIILOR SOCIETĂȚII CIVILE MOLDOVENEȘTI ÎN CONTEXTUL SCHIMBĂRILOR DEMOCRATICE

Carolina BUDURINA-GOREACII¹

THE EVOLUTION OF MOLDOVAN CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF DEMOCRATIC CHANGES

In the Republic of Moldova, the issue of establishing civil society institutions began to be discussed especially with the awakening of national consciousness and social emancipation in 1988, due to the emergence of new groups with radical social claims. Since then, both external and internal (economic, social, political and / or cultural issues) have determined the continued development of the Moldovan associative sector.

Thus, a brief analysis of the process of reconstruction of Polish, Hungarian and Czechoslovak civil society and the role of Polish, Hungarian and Czechoslovak civil society in the democratic discovery is made in this article. Also, the main stages of development of Moldovan civil society institutions in the context of democratic change are examined, namely: the stage of rebirth (1988-1990); stage of constitution (1991-1996); the consolidation stage (1997-2008) and the stage of transformation (2009-present).

Keywords: civil society institutions, democratization, Eastern Central Europe, stages, development, collaboration, public authorities, decision-making, citizens.

În perioada de tranziție postcomunistă, constituirea și consolidarea instituțiilor societății civile a fost o clauză primordială pentru trecerea la democrație. În funcție de condițiile specifice de dezvoltare, de cultura civică a populației și de gradul de toleranță al puterii instituite, instituțiile societății civile s-au manifestat ca un partener important la conducerea colectivă. Iar acest proces a fost lung și dificil, fiind influențat în special de trei factori care au descurajat potențialul sectorului asociativ: clivajele ce existau între societatea civilă, sectorul privat și stat; lipsa unei moralități a vieții publice, care să facă posibil și eficient controlul civic al puterii politice, dar și puterea exagerată a sectorului public în raport cu sectorul privat și sectorul asociativ [1].

Pentru a înțelege rolul instituțiilor societății civile în tranzițiile democratice din

estul Europei Centrale, care au fost, de asemenea, influențate de conducerea comunistilor, vom trece în revistă experiența Poloniei, Ungariei și Cehoslovaciei, țări în care societatea civilă a fost forța motrice a democratizării în regiune. Astfel, activizarea societății civile s-a produs în anii '70 și '80 împotriva puterilor de stat represive și a fost definită în primul rând drept antiteza concepției totalitare a statului, ca instituție unică care deținea autoritate legitimă. Cu alte cuvinte, a fost definită în termeni a ceea ce nu a fost central, ci dispersat; nu organizată ierarhic, ci structurată pe orizontală; nu oficial, ci privat și voluntar. Au fost mai degrabă create niște grupuri mici, organizații, asociații, agenții și rețele care mențineau ordinea socială și care consolidau clasa muncitoare la nivel local [2]. Momentul final al renașterii societății civile

¹ Carolina BUDURINA-GOREACII, doctor în științe politice, lector universitar, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale, Universitatea de Stat din Moldova.

a fost marcat de apariția unor mișcări de masă de tipul: *Mișcarea KOR* sau *Solidaritatea* (Polonia); *Cercul Dunării*, *Dialogul* sau *Forumul Democrat* (Ungaria); *Carta 77* sau *Forumul Civic* (Cehoslovacia), care, chiar și pe o perioadă scurtă de timp, au elaborat o identitate colectivă unică cu idei inovative privind dezvoltarea politică, economică și socială a țării.

În **Polonia**, procesul reconstituirii societății civile luat naștere la mijlocul anilor '70, odată cu dezvoltarea opoziției în spațiul public, iar *Comitetul de Apărare a Muncitorilor (KOR)* a fost cel mai important actor social în crearea acestei opoziții. Mișcarea KOR a inspirat pe alți polonezi să formeze organizații și să conteste politicile statului. Până la sfârșitul anilor '70, proliferarea diverselor organizații și mișcări, dispersia lor geografică, participarea crescândă a societății la activitățile lor și difuzarea largă a presei subterane au eliberat spațiul public din Polonia. Opoziția a dezvoltat, de asemenea, capacități de exercitare a presiunii asupra statului-partid pentru a-l obliga să schimbe anumite politici inacceptabile. Această evoluție a marcat începutul procesului de reducere a autonomiei statului față de interesele societății. Deși aceste evoluții au reprezentat repere importante pentru eliberarea societății civile în țară, statul-partid polonez încă nu recunoscuse de jure opoziția și dreptul acestora de a exista sau limitele spațiului public.

La începutul anilor '80 a avut loc o dezvoltare nouă fără precedent. Opoziția poloneză a eliberat spațiul public, iar acest lucru a rămas singurul caz neechivoc până în prezent în estul Europei Centrale, unde o opoziție a creat un spațiu public extins la scară națională. Tot atunci apare mișcarea *Solidaritate*, care a fost capabilă să forțeze regimul statului-partid să recunoască principiul organizării autonome și limitele spațiului public. De altfel, *Solidaritatea* și alte

mișcări independente au reușit să conteste alegerile libere organizate în mod parțial, iar acest fapt a relansat societatea civilă. Mai mult, prin faptul că a permis neașteptat forțelor din cadrul societății civile să conteste o serie de locuri în parlament, statul-partid a instituit mecanisme instituționale pentru ca societatea civilă să-și articuleze interesele și chiar să conteste puterea statului. Prin victoria decisivă a alegerilor și forțarea formării unui guvern de coaliție condus de *Solidaritate*, au fost adoptate reforme privind reconstituirea societății civile și restabilirea democrației parlamentare.

Astfel, în Polonia observăm o relație unică între reconstituirea societății civile și democratizare. Creșterea mișcării de opoziție din anii '70, perioada de existență juridică a *Solidarității* în anii 1980-1981 nu doar au reușit să creeze spațiul public, dar și a oferit garanțiile juridice necesare unei societăți civile. Actorii societății civile au diminuat radical autonomia statului față de societate printr-un program de democratizare care a făcut ca exercitarea puterii de stat să depindă direct de sprijinul forțelor sociale din cadrul societății civile.

În **Ungaria**, opoziția nu s-a dezvoltat în aceeași măsură ca în Polonia și a rămas incapabilă să instituționalizeze în mod oficial principiul organizării autonome sau limitele spațiului public. Reconstituirea societății civile maghiare a demarat numai după ce autoritățile partidului au întreprins acțiuni profilactice pentru a evita evenimentele care au avut loc în Polonia. Statul-partid din Ungaria nu s-a prăbușit, pe măsură ce societatea civilă s-a eliberat. Apariția la începutul anilor '70 a unor mișcări ecologice independente, cum ar fi *Cercul Dunării* și mișcările de pace, precum *Dialogul* care au organizat mai multe proteste și demonstrații publice privind pacea și drepturile omului au constituit începutul schimbării.

Totuși, Ungaria se diferă considerabil de Polonia prin faptul că aripa de reformă a partidului a jucat un rol esențial în promovarea reconstituirii societății civile. Comuniștii polonezi au fost forțați să se conformeze cerințelor mișcărilor bine organizate într-un spațiu public deja eliberat, în timp ce comuniștii maghiari au intervenit pentru a preveni o astfel de dezvoltare.

În același timp, economia Ungariei stagnase, iar nivelul de trai se deteriorase. Reforma politică a apărut astfel ca o condiție prealabilă pentru soluționarea dificultăților economice. Având în vedere deteriorarea economiei, a fost creat *Forumul Democrat* din Ungaria în septembrie 1987, fiind reprezentat de un nou tip de opoziție, care cuprindea populiști și naționaliști maghiari tradiționali din afara Budapestei. Forumul a pus accent pe autonomia locală și economică, astfel pledând pentru crearea cooperativelor, firmelor mici, consiliilor muncitorești etc. În acest moment, reformatorii partidelor din Ungaria au folosit, de asemenea, politica gorbaciovistă în scopul de a avansa mai multe reforme radicale, inclusiv restabilirea democrației parlamentare. De vreme ce opoziția maghiară era încă foarte limitată, reformatorii au început să încurajeze dezvoltarea acesteia, astfel încât să aibă un partener credibil în procesul de reformare. Partidul a acționat astfel ca un catalizator în reconstrucția societății civile.

La sfârșitul anului 1987, regimul politic a început discuții informale cu organizațiile oficiale de masă, cu opoziția stabilită cu privire la procesele reformelor. Curând după aceea, grupurile independente au format partide și alte asociații pentru a deveni partenerul statului în procesul de democratizare a țării. În toamna anului 1988, partidele istorice cum ar fi cel social-democrat s-au reconstituit. Această secvență de evenimente a inițiat un proces în care statul-partid s-a retras tactic din pozițiile

sale de control fără a limita dezvoltarea concurenților politici.

În **Cehoslovacia**, societatea a pornit pe calea sa indigenă de dezvoltare organizațională privind reconstituirea societății civile. La sfârșitul anilor '70 au fost create *Carta 77* și *Comitetul pentru apărarea celor judecați pe nedrept*, care au organizat rezistență asupra statului-partid. *Carta 77* însă a fost supusă unei represiuni excepțional de puternice, ceea ce a izolat-o efectiv de populație în general. Astfel, dezvoltarea unui spațiu public neoficial și a unei dezvoltări instituționale alternative în Cehoslovacia au rămas în urmă față de Ungaria și Polonia. *Comitetul pentru apărarea celor judecați pe nedrept* a fost instituit pentru a apăra *Cartiștii* arestați și hărțuiți de aparatul de securitate.

La sfârșitul anilor '80, simțul fricii și represiunile din Cehoslovacia au început să scadă. Astfel, demonstrațiile publice au început să fie mai dese și au cuprins un număr mai mare de participanți. În cadrul demonstrației din 17 noiembrie 1989, mai mulți studenți au fost răniți de către poliție, iar populația din or. Praga și alte localități a început să se manifeste împotriva regimului. În acest sens, un grup extremist de opoziționiști ideologici s-au organizat, respectiv, într-un *Forum Civic*. Discuțiile inițiate cu premierul L. Adamec nu s-au finalizat cu unele concesii acceptabile pentru *Forum*, acesta fiind obligat să demisioneze în cadrul unei greve generale. Opoziția a reușit să-l convingă pe succesorul lui L. Adamec, M. Calfa, să includă politicieni de opoziție, pregătind calea pentru alegeri libere. Slăbiciunea relativă a opoziției cehoslovace și spațiul public limitat au însemnat că schimbarea democratică a fost afectată numai când opoziția a organizat demonstrații de masă spontane, neregulate, dar și concesii din partea statului-partid. Astfel, societatea civilă din Cehoslovacia

a fost reconstituită numai după ce spațiile publice au fost sculptate de o insurgență populară spontană pe care opoziția a reușit să o mobilizeze împotriva statului-partid [3].

Din cele remarcate mai sus, observăm că fiecare dintre aceste exemple reprezintă un model național unic al reconstituirii societății civile. Totuși, experiența Poloniei, Ungariei și Cehoslovaciei din estul Europei Centrale nu denotă o concluzie universală cu privire la rolul jucat de societatea civilă în procesul de democratizare. Cazul polonez arată că aceasta poate fi forța motrice a democratizării, pe când exemplele din Ungaria și Cehoslovacia arată contrariul. Singura concluzie definitivă care poate fi trasă este că democratizarea cu succes a regimurilor de tip sovietic a inclus reconstituirea unei societăți civile ca mijloc de limitare a autonomiei statale și ca bază pentru un nou sistem de reprezentare a intereselor.

Ceea ce a fost diferit în RSSM este că dacă în cele trei state a existat o rezistență instituționalizată față de regimurile comuniste, atunci în RSSM se resimțea trăirea naționalismului romantic specific sec. XIX. De asemenea, dacă în Polonia, Ungaria și Cehoslovacia mișcările independente au organizat structuri paralele la toate nivelurile sociale, au creat embrionul puterii alternative, înlocuind regimul comunist, și au contribuit într-o oarecare măsură la apariția viitorilor germeni ai societății civile [4], atunci în RSSM putem vorbi doar despre acțiuni limitate și individuale, cu un caracter efemer, or gradul de monopolizare a vieții sociale era mai mare în URSS. Această situație a fost cauzată parțial de faptul că în perioada sovietică sectorul asociativ era reprezentat în mare parte doar de sindicate, asociații profesionale și ecologice, iar apariția și activitatea lor era strict controlată de către stat.

Referindu-ne la constituirea societății civile în Republica Moldova, este necesar

să amintim că, la fel ca și alte state în tranziție, Moldova a moștenit o societate cu un sector asociativ completamente distrus, o societate fără mecanisme sociale guvernamentale, fără experiență în autodezvoltare și autoorganizare [5]. Totodată, în timp ce în țările dezvoltate se producea redescoperirea societății civile, în Republica Moldova se impunea abia descoperirea ei. Deosebirea acestora constă în modalitățile particulare de conștientizare și de valorizare a societății civile [6], de trecutul totalitar, dar și de drumul parcurs de țările est-europene [7]. Edificarea societății civile moldovenești a fost determinată și de contextul istoric, precum și de ambianța internațională înconjurătoare care a contribuit la promovarea și consolidarea principiilor democratice în toate sferile societății. Prezentând modelul hexagonal de constituire a societății civile pe filierele politică, economică, juridică, instituțională, etică (culturală) și cea comunicațională, cercetătorul C. Marin a încercat să demonstreze modificarea substanței moștenite de la vechiul regim, adică substituirea dominației totalitare a statului-partid prin organizarea democratică a vieții sociale [8] și implementarea valorilor propriei democrații liberale orientate asupra omului-cetățean.

Savantul V. Anikin consideră că construirea cu succes a statului democratic moldovenesc a depins în mare măsură de nivelul de afirmare, dezvoltare și consolidare a societății civile, care fusese mai puțin analizat de către cercetătorii autohtoni [9]. În acest context, autorul evidențiază că la edificarea societății civile moldovenești au stat la bază în special factorii de ordin social și economic. Cu privire la *factorul social*, dumnealui remarcă că au avut loc următoarele stadii în etapa distructivă a societății în transformare: starea premergătoare a structurii sociale, dezintegrarea socială, disocierea socială, entropia socială, formarea

clasei de mijloc și transformarea structurii sociale. Iar *la nivel economic* au început să fie create întreprinderi și alte organizații economice, care au fost dirijate de asociațiile obștești. Atribute ale acestei sfere au constituit dezvoltarea relațiilor de proprietate și a relațiilor libere de piață [10].

Pe de altă parte, referindu-se la geneza societății civile, cercetătorul B. Țirdea prezintă o periodizare succintă, luând ca reper etapa defensivă (1953-1985), embrionară (1985-1989), mobilizațională (1989-1991), instituțională (1991-1997) și cea de consolidare a societății civile (fără date) [11]. De altfel, o parte din aspectele reflectate de către autor se regăsesc succint și în lucrarea noastră, dat fiind faptul că constituirea instituțiilor societății civile moldovenești începe odată cu apariția unor mișcări de eliberare națională, iar dezvoltarea și consolidarea sectorului asociativ a cunoscut un progres continuu de atunci. Vom avea ca reper perioada anilor 1988-prezent, deoarece credem că anume această evoluție caracterizează formarea sectorului asociativ, ca fiind unul independent, autonom și liber în desfășurarea acțiunilor de dezvoltare a țării la nivel local, regional și național:

- Etapa renașterii (1988-1990)
- Etapa constituirii (1991-1996)
- Etapa consolidării (1997-2008)
- Etapa transformării (2009-prezent)

Etapa renașterii (1988-1990). Spre deosebire de țările baltice, evenimentele democratice în RSSM se produceau într-un ritm mult mai lent. Această etapă se caracterizează printr-un șir de confruntări directe dintre societatea civilă și statul autoritar, amplificarea grevelor și a protestelor, precum și formarea pluripartidismului. Astfel, mobilizarea societății civile a fost cel mai important mijloc care să scoată la iveală abuzurile conducerii statului. Fenomenul respectiv s-a realizat prin deșteptarea conștiinței naționale și a emancipării sociale,

fapt datorat apariției unor noi grupuri cu cerințe sociale radicale.

O importanță deosebită în trezirea conștiinței naționale a moldovenilor a avut-o crearea la 15 ianuarie 1988 a Cenaclului literar și social-politic „Alexei Mateevici”, care a avut scopul de a reafirma valorile spirituale românești [12]. Importanța organizației a constat în faptul că a deschis filiale raionale, făcând posibilă alăturarea maselor populare la activitățile sale. Astfel, au fost organizate întâlniri și mitinguri prin care se țineau discursuri aprinse și se cerea demisia unor demnitari din nomenclatura de stat și de partid.

La 3 iunie 1988 a fost format grupul de inițiativă „Mișcarea Democratică pentru Susținerea Restructurării”, a cărui obiective de bază au fost renașterea național-culturală a tuturor etniilor din RSSM și folosirea limbii materne ca limbă de stat. Cristalizarea curentului conservator în PCM a contribuit rapid la radicalizarea Mișcării Democratice. Ca rezultat, apariția Mișcării Democratice a creat o împărțire a societății în două tabere: una care susținea transformările democratice și alta care se pronunța pentru păstrarea statu-quo-ului (PCM). De fapt, atât adunările *Cenaclului*, cât și cele ale *Mișcării* se organizau în fiecare duminică și au devenit treptat mari adunări populare, cu participarea a zeci de mii de oameni. De asemenea, în perioada anilor 1988-1989, la Palatul Național, la Casa Scriitorilor, la Teatrul de Vară, în casele de cultură se desfășurau diverse întâlniri ale scriitorilor cu cititorii, care se transformau, deseori, în mitinguri și demonstrații de protest. În cadrul *Adunării Generale* de la 27 mai 1988, scriitorii basarabeni au adresat un apel către Conferința a XIX-a unională de partid, care a generat o hărțuire directă din partea PCM și a constituit primul act de un asemenea nivel pe tot spațiul URSS. Totuși, aceste acțiuni nu erau orien-

tate contra sistemului sovietic în general, ci împotriva unor persoane dezgustătoare din cadrul PCM, căci nucleul sistemului politic era PCUS, nu PCM [13].

Prezența pluripartidismului este, de asemenea, percepută ca un criteriu esențial al maturității societății civile. În RSSM procesul de formare a partidelor a decurs foarte dificil. El a început odată cu *Congresul de instituire a Frontului Popular* de la 20 mai 1989, la care au participat delegați din mai multe localități ale țării. Apariția Frontului Popular a fost condiționată și de refuzul PCM de a accepta cerințele naționale ale intelectualității moldovenești. La *Frontul Popular* au aderat *Mișcarea Democratică pentru Susținerea Restructurării*, *Cenaclul „Alexei Mateevici”*, *Societatea Istoricilor*, *Mișcarea Ecologistă „Acțiunea Verde”*, săptămânalul *„Literatura și Arta”*, publicația *„Glasul”* etc. Ulterior, *Frontul Popular* a devenit cea mai importantă putere politică din Moldova, prin programul său și numărul de aderenți, care constituia aproape un milion la număr la mijlocul lui 1989 [14].

Sub presiunea acțiunilor întreprinse de către Frontul Popular, dar și a evenimentelor politice ce aveau loc în Europa Centrală și de Est, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM a semnat la 25 august 1989 Decretul cu privire la modul provizoriu de înregistrare a formațiunilor obștești ale cetățenilor în RSSM. În baza acestui document, la 26 octombrie 1989 a fost adoptată o hotărâre a Guvernului, în urma căreia au fost înregistrate primele patru formațiuni de alternativă ale PCM: *Frontul Popular din Moldova*, *Mișcarea Populară „Gagauz Halci”*, *„Interfrontul”* și *Asociația Social-Cultural Bulgară „Vozrojdenie”*. Chiar dacă *Interfrontul* și *Gagauz Halci* reprezentau componente importante ale societății civile la începutul anilor '90, totuși politologul B. Țirdea consideră că ele reflectau un singur element al acesteia – pluralismul. De

asemenea, structurile respective păreau a fi antireformiste, pro-sovietice, deci prototalitare. În acest sens, autorul opina că aceste formațiuni politice nu puteau fi atașate ca actori ai societății civile [15]. Pe de altă parte, apariția *Frontului Popular* a fost interpretată ca o expresie instituționalizată de mișcare antitotalitară, acțiune colectivă autonomă, independentă de stat și orientată chiar contra acestuia. Iar păstrarea retoricii naționaliste, pledarea pentru adoptarea legilor cu privire la alfabetul latin și declararea limbii române ca limbă de stat au constituit principalele obiective ale fracțiunii. În atingerea acestor deziderate, la 27 august 1989 a avut loc *Marea Adunare Națională*, la care au participat circa un milion de cetățeni și în cadrul căreia a fost citită Declarația „Despre suveranitatea statală și dreptul nostru la viitor”. În acest document a fost stipulată și posibilitatea ieșirii RSSM din cadrul URSS.

Crearea la 8 iulie 1989 a Mișcării „Interfront”, care a decis să apere „limba moldovenească”, „conștiința națională moldovenească” și „importanța limbii ruse”, a însemnat polarizarea societății, dar și divizarea acesteia ulterior pe principii național-lingvistice. Astfel, în RSSM s-au produs două forme de polarizare: prima – între grupurile etnice sau naționale și a doua – între mișcările democratice și naționale.

Desfășurarea primelor alegeri parlamentare care au avut loc pe principii noi, democratice, în primăvara anului 1990 [16] au prezentat o victorie de partea reprezentanților societății civile prezenți pe listele *Frontului Popular*. Acest fapt a fost urmat de adoptarea legii din 23 august 1991 care a anulat existența PCM și proclamarea independenței la 27 august 1991.

Etapa constituirii (1991-1996). Constituirea instituțiilor societății civile începe doar după proclamarea independenței. Totuși, Republica Moldova, la fel ca și alte

state în tranziție, a moștenit un sector asociativ foarte slab dezvoltat, în care existau doar sindicate și unele asociații sau uniuni, multe dintre ele fiind ale oamenilor de creație (Uniunea Jurnaliștilor, Uniunea Scriitorilor, Uniunea Compozitorilor etc.) [17]. De aceea, a fost necesară crearea unor asociații obștești care să fie bazate pe libera asociere a cetățenilor, iar acest fapt nu era atât de simplu, deoarece existau un șir de probleme caracteristice oricărui început, precum: politizarea prea accentuată, scăderea bruscă a nivelului de trai al populației, destrămarea potențialului tehnico-științific, acestea fiind rezultatul direct al ruperii relațiilor economice dintre diverse ramuri industriale și regiuni, al distrugerii spațiului economic [18]. Era necesar, de asemenea, ca să fie identificate și aplicate mecanisme de deblocare a stării sociale, deoarece procesul de dezvoltare a solicitat mobilizarea resurselor intelectuale și înlăturarea barierelor care împiedicau conlucrarea eficientă între diferite structuri sociale, grupuri, organizații guvernamentale și neguvernamentale [19].

Totodată, trebuiau să fie elaborate unele acte normativ-juridice cu privire la perfecționarea ONG-urilor [20]. Astfel, chiar dacă a fost semnat Decretul cu privire la ordinea de înregistrare a organizațiilor obștești ale cetățenilor RSSM (1989) și a fost adoptată Legea cu privire la partidele politice și alte organizații politice (1991), totuși acestea erau foarte slabe pentru a face față competiției reale. De asemenea, multiplele instituții științifice și de expertiză propuneau, deseori, doar proiecte și concepții fragmentare [21]. La aceasta se mai adăuga și neaprecierea corespunzătoare din partea statului a potențialului instituțiilor societății civile cu privire la contribuția lor la soluționarea problemelor social-economice ale țării. Totodată, ele erau considerate de către cetățeni și autorități ca ceva suplimentar și

secundar statului sau sectorului de afaceri. În același timp, ISC-urile rămâneau a fi încă total dependente de sursele financiare externe, care erau folosite în desfășurarea activităților, iar mecanismele de finanțare interne ale țării nu au erau create sau erau imperfecte. Evidențiem însă că în această perioadă s-a format deja o cultură a societății civile, a implicării tinerilor în acțiuni de voluntariat și a actului de donație, iar acest fapt a marcat considerabil dezvoltarea sectorului asociativ.

Anii 1993-1996 au fost caracterizați de mai multe provocări, dar și de schimbări la nivel social, economic și politic cu impact semnificativ în procesul de dezvoltare a instituțiilor societății civile. Astfel, chiar dacă componenta politică (instituțiile de bază ale statului) și economică existau în societatea noastră, atunci cea a societății civile abia începuse să se formeze [22]. Una dintre problemele fundamentale la acel moment îl constituia lipsa canalelor eficiente prin care să se realizeze aspirațiile oamenilor și incapacitatea instituțiilor de a oferi cetățenilor nivelul de trai de bază. Legăturile dintre partidele politice și populație erau slabe, astfel încât acestea nu erau în stare să acționeze în calitate de canale pentru aspirațiile populare [23]. Situația respectivă a creat un spațiu pentru societatea civilă, iar primii piloni de transformare socială la nivel național au fost stabiliți anume în această perioadă. Limitarea treptată a finanțărilor din sursele externe, sporirea exigenței donatorilor, schimbarea permanentă a situației social-politice au determinat ca ISC-urile să devină mai active în societate. Totodată, din momentul adoptării Legii cu privire la asociațiile obștești în 1996 [24], organizațiile au început să dezvolte mecanisme de monitorizare și de consolidare a propriilor canale de elaborare a politicilor publice, participând, de asemenea, la procesul de luare a deciziilor prin

dialog cu autoritățile statului. Această colaborare însă a fost caracterizată și de un șir de probleme. ISC-urile nu aveau calitatea de partener al autorităților, iar rolul lor era încă prea puțin semnificativ de a influența deciziile politice, economice și/sau de interes public. De aceea, acțiunile desfășurate de către sectorul asociativ erau puțin vizibile și cunoscute de către cetățeni.

Etapa consolidării (1997-2008). Aceasta a fost cea mai dificilă și responsabilă etapă pentru instituțiile societății civile și a început odată cu Primul Forum Național al ONG-urilor din Republica Moldova, organizat de către Centrul CONTACT în anul 1997. În cadrul Forumului, zeci de reprezentanți ai instituțiilor societății civile din întreaga țară au participat la analiza, discutarea și formularea recomandărilor legate de probleme importante cu care se confrunta țara, în general, și societatea civilă, în particular [25]. În această perioadă, Republica Moldova reușise deja să devină un stat funcțional, în ciuda existenței mai multor probleme de ordin intern și extern. Totuși, ritmul lent al reformelor economice și conflictul transnistrean încă nerezolvat au influențat negativ starea democrației. În plus, venirea la putere a Partidului Comuniștilor în 2001 a anunțat un șir de așteptări din partea cetățenilor. Printre cele mai importante sarcini propuse pentru această fază de tranziție au fost: integrarea în structurile europene și internaționale, în spațiul lor economic și informațional; dezvoltarea economică și restructurarea socială, bazată pe constituirea unor comunicări sociale de tip nou la toate nivelurile și pe întreg teritoriul țării etc. Aplicarea acestor obiective și trecerea spre o organizare socială democratică necesita educarea populației și formarea unui nou nivel de comunicare socială în interior și exterior, în special la nivelul sectorului asociativ. Astfel, în această perioadă Republica Mol-

dova a cunoscut progrese care s-au realizat prin creșterea continuă a numărului de organizații necomerciale, dar și prin adoptarea legislației relevante (Legea cu privire la fundații (1999) [26], Legea Sindicatelor (2000) [27], Codul civil (2002) [28].

La începutul anului 2002, majoritatea ISC-urilor nu manifestau durabilitate fără sprijin financiar extern, fiind dependente de susținerea politică și ajutorul străin. Totuși, autoritățile publice nu au restrâns activitatea lor și chiar erau deschise spre colaborare. Prin urmare, guvernul a dispus încurajarea și susținerea creării instituțiilor societății civile progovernamentale. Aceste organizații nu au insuflat însă încredere în societate. Pe de altă parte, existența organizațiilor (in)formale „paralele” sugera o atitudine neprietenoasă din partea guvernului. În 2004, guvernul a fost foarte receptiv la recomandările ISC-urilor cu privire la căile de soluționare a conflictului transnistrean și integrarea europeană a țării. În așteptarea alegerilor parlamentare din 2005 din Republica Moldova a fost creată Coaliția Civică pentru Alegeri Libere și Corecte, cu scopul de a susține un proces electoral democratic, iar legislativul a fost prima instituție de stat care a și inițiat procesul de interacțiune cu societatea civilă. În acest context, la sfârșitul anului 2005 a fost adoptată Concepția privind cooperarea dintre parlament și societatea civilă [29], care prevedea crearea oportunităților de implicare directă a sectorului asociativ în perfecționarea cadrului legislativ, principalul beneficiar al cărora să fie interesul public. Astfel, ISC-urile au obținut un rol consultativ în dezvoltarea și finalizarea proiectelor de legi. Iar aplicarea în continuare a acestui mecanism a avut contribuții pozitive pentru ambele părți, care se exprimă prin intensificarea gradului de socializare în cadrul procesului de luare a deciziilor și prin creșterea participării la procesul

politicilor publice, contribuind astfel la promovarea democrației participative în Republica Moldova.

Pe data de 16 noiembrie 2006 a fost adoptată Hotărârea Parlamentului privind modul de executare a Hotărârii Parlamentului pentru aprobarea Concepției. Documentul a inclus atribuțiile și obligațiile organelor de lucru ale Parlamentului care se făceau direct responsabile de procesul de cooperare cu societatea civilă. Ulterior, pe pagina oficială a legislativului au început să fie plasate unele proiecte de acte legislative în format electronic care urmau să fie expuse pentru consultare publică. În același context, Parlamentul a adoptat Legea pentru completarea Legii privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale, care prevedea obligativitatea plasării în regim de acces liber pe internet a actelor legislative și normative oficiale [30]. La fel și Guvernul țării a început să admită, prin asistarea la ședințe, reprezentanți ai sindicatelor, patronatelor, businessului în procesul de examinare a unor decizii.

În această perioadă au avut loc și o serie de evenimente care s-au axat pe consolidarea procesului de cooperare dintre autoritățile publice și societatea civilă, fiind adoptate în acest sens mai multe mecanisme de cooperare conform principiilor și practicilor europene. Acest fapt s-a datorat în special ca urmare a semnării în anul 2005 a Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană. Astfel, documentul oferea sprijin pentru dezvoltarea societății civile prin efectuarea următorilor pași: modificarea legii privind întrunirile în conformitate cu cerințele CEDO și facilitarea sprijinului dezvoltării societății civile, a consolidării dialogului și cooperării. În raportul privind aplicarea planului, pregătit în anul 2007 de către Guvern, în compartimentul „Eforturile de asigurare a egalității de șanse pentru femei și bărbați în societate și viața

economică bazată pe nediscriminare” au fost incluse ca fiind realizate adoptarea Legii privind asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați [31] și Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie [32], prin care s-a lucrat în parteneriat cu ISC-urile moldovenești. În compartimentul „Facilitarea și susținerea dezvoltării societății civile” s-a menționat că cooperarea dintre societatea civilă și autoritățile publice a fost consolidată, iar acest dialog s-a materializat prin desfășurarea mai multor activități în parteneriat la inițiativa instituțiilor societății civile. De asemenea, cu privire la aplicarea acestui plan, reprezentanții sectorului nonprofit au opinat că, deși au existat mai multe dificultăți, Parlamentul și MAEIE al Republicii Moldova au reușit să avanseze în colaborare cu societatea civilă. Totuși, modul în care s-a realizat cooperarea a evidențiat capacitatea încă foarte slabă a instituțiilor statale de a fi eficiente în procesul de cooperare [33].

La nivel practic însă, în anii 2006-2007, instituțiile societății civile se mobilizau foarte lent și erau absente la unele evenimente importante în țară. Rețelele de ONG-uri nu erau încă bine coagulate în țară, iar legătura dintre organizațiile din mediul rural și cele din capitală era foarte slabă. De asemenea, societatea civilă moldovenească nu era în stare să influențeze deciziile guvernamentale, rapoartele lor fiind deseori ignorate de oficialități. Instituțiile societății civile puteau doar să semnaleze abuzurile comise, însă erau prea slabe să producă schimbări la nivelul mecanismului actului decizional, fiind auzite, dar nu și ascultate. Acțiunile publice (ex: advocacy, lobby, campanii de informare etc.) erau în număr foarte mic, astfel încât înseși inițiativele unor donatori de a susține anumite campanii erau ignorate de sectorul asociativ moldovenesc. Acest fapt a demonstrat lipsa maturității ISC-urilor, dar și dezinteresul

față de susținerea unui proces democratic transparent și activ. Starea respectivă era transmisă cetățenilor, care deveniseră dezorientați la acțiunile privind dezvoltarea Republicii Moldova. Totodată, instituțiile societății civile în acea perioadă au fost caracterizate de lipsa unui consens asupra unor valori și idei comune, acțiunile civice fiind percepute ca acțiuni politice și nu neapărat ca acțiuni cetățenești. Spiritul civic și dezacordul vizavi de deciziile guvernamentale au fost marcate prin proteste publice organizate de Asociația Micului Business, Asociația Hyde Park etc. În același timp, mai multe organizații neguvernamentale s-au ciocnit de refuzul autorităților statale de a permite organizarea manifestațiilor publice (cazul Centrului Național al Romilor, căruia i s-a refuzat să organizeze un protest pentru promovarea drepturilor romilor în locurile publice mai vizibile) [34].

Pe de altă parte, unii experți afirmă că deja la sf. anului 2007 capacitățile instituțiilor societății civile începuse să fie mai apreciate, în special la elaborarea politicilor în domeniul social și la soluționarea problemelor sociale. Acest fapt s-a datorat unei cunoașteri mai bune a necesităților beneficiarilor săi, a posibilităților de a reacționa prompt la diverse evenimente, dar și a oportunităților de a identifica resurse umane și/sau financiare suplimentare (munca voluntarilor, donații, cotizații, granturi etc.) [35].

Etapa transformării (2009-prezent). Etapa respectivă se caracterizează prin instabilitate politică, urmată de schimbări frecvente de guvern și crize politice. Aceste situații au dus la înrăutățirea sistemului social și economic al țării, iar nivelul de trai al populației s-a înrăutățit brusc. În același timp, instituțiile societății civile au continuat să monitorizeze activitatea autorităților publice, iar în contextul dezvoltării comunității locale au fost desfășurate mai multe acțiuni de mobilizare a cetățenilor. Totuși, nivelul

de încredere al oamenilor în sectorul asociativ rămâne a fi foarte modest.

Organizarea alegerilor parlamentare din 2009 a dus la mobilizarea instituțiilor societății civile, în special ale celor care activau în domeniul monitorizării procesului de desfășurare a alegerilor parlamentare. Astfel, un șir de ONG-uri s-au implicat activ în descoperirea fraudelor comise în cadrul alegerilor și au prezentat cazuri de încălcare a drepturilor omului la nivel internațional, fapt ce a servit drept punte de expertiză pentru partidele de guvernare orientate spre integrarea europeană [36]. Din partea autorităților statale însă, sectorul neguvernamental a avut un tratament ostil, multe dintre organizații confruntându-se ulterior cu atacuri verbale, cerințe bruște privind prezentarea rapoartelor financiare ale activităților desfășurate etc. Cu toate acestea, instituțiile societății civile au reacționat la nemulțumirea cetățenilor privind rezultatele alegerilor parlamentare și au propus acțiuni imediate, dar și de lungă durată, cum ar fi înființarea unei comisii de anchetă internațională, implicarea mediatorilor UE și adoptarea unei reforme cuprinzătoare a sectorului de securitate. Încrederea publicului în societatea civilă a crescut constant în această perioadă ca urmare a activismului sectorului neguvernamental în alegeri – de la 28% în martie 2009 la 34% în luna noiembrie a aceluiași an. Sindicatele au devenit mai active odată cu schimbarea puterii. Totuși, instituțiile societății civile continuau să simtă un deficit de finanțare din partea donatorilor interni și externi, dar și de scutiri de impozit din partea statului.

Pe de altă parte, autoritățile publice înțelegeau că fără susținerea ISC-urilor și asigurarea unui climat favorabil pentru libera exprimare a opiniei a cetățenilor va fi mai complicat să obțină încredere și suport din partea actorilor statali internaționali.

În acest sens, au fost inițiate mecanisme de cooperare mai intensive cu reprezentanții sectorului neguvernamental prin participări în cadrul ședințelor ministerelor pe un anumit domeniu, conferințe, dar și prin implicarea locală și soluționarea unor probleme de interes comun [37].

Parcursul european al Republicii Moldova, deși într-o evoluție ciclică, și stabilirea unui cadru național privind ODM a solicitat în continuare susținerea partenerilor externi de dezvoltare, în special consolidarea sectorului neguvernamental în Republica Moldova. S-au dezvoltat „think thank-uri” a căror opinie și experiență a devenit importantă și apreciată peste hotare. Au fost create organizații profesionale de apărare și promovare a drepturilor omului sau a persoanelor dezavantajate și a crescut calitatea serviciilor sociale prestate de către organizațiile neguvernamentale. În anul 2008 a fost adoptat Codul de etică al ONG-urilor, iar multe asociații și-au dezvoltat în acest sens reguli interne de comportament.

Un rol important în transformarea instituțiilor societății civile l-a prezentat și crearea *Consiliului Național al ONG-ilor din Republica Moldova (2009)*, care și-a propus să monitorizeze adoptarea și implementarea proiectelor de lege cu impact în domeniul ONG; să faciliteze colaborarea dintre societatea civilă și autoritățile publice; să sporească gradul de transparență și vizibilitate a sectorului neguvernamental [38]. *Mai mult, în cadrul Rezoluțiilor Forumurilor din Ediția a V-a (2008-2010), Ediția a VI-a (2011-2013) și Ediția a VII-a (2014-2016), reprezentanții instituțiilor societății civile, dar și ai autorităților publice au reușit să pună în discuție subiecte legate de perspectivele și provocările societății civile în domenii, precum: procesul de dezvoltare a societății civile; procesul de transparență decizională; durabilitatea financiară și imaginea instituțiilor societății civile în so-*

cietate; antreprenariat social; promovarea voluntariatului și a spiritului civic etc. O atenție deosebită a fost trasată pe marginea aspectelor ce țin de implementarea Strategiei de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2009-2011 și, respectiv, 2012-2015.

Schimbarea guvernării în anul 2009 și dinamizarea relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană în cadrul Parteneriatului Estic au adus modificări și în relația statului cu societatea civilă. Astfel, Guvernul Republicii Moldova, care implementează o serie de reforme coordonate cu Comisia Europeană, a instituționalizat relațiile cu societatea civilă prin crearea *Consiliului Național pentru Participare (CNP)* în februarie 2010 [39]. Consiliul acționează în calitate de organism consultativ independent și servește drept o platformă permanentă de dialog și consultare între autoritățile publice, societatea civilă și sectorul privat. Importanța funcționării CNP se datorează prin faptul că, din momentul creării sale, a fost stabilit un dialog mai bun cu persoanele responsabile de comunicare cu societatea civilă și transparența decizională din cadrul ministerelor [40]. De asemenea, s-a reușit participarea societății civile în procesul decizional cu accent pe subiectele de dezvoltare strategică [41]. În cadrul celor cinci grupuri de lucru instituționalizate (justiție și drepturile omului; economie, finanțe și mediu antreprenorial; securitate și politica externă; social, sănătate și educație; mediu și dezvoltare durabilă) a fost creată o mai bună interacțiune între organizațiile membre și alte instituții ale societății civile. CNP a demonstrat și o mai multă insistență în relația cu donatorii pe dimensiunea asistenței tehnice, pentru a asigura o mai mare transparență a dialogului între donatori și guvern. A fost monitorizat modul în care sunt luate în considerație propunerile instituțiilor societății civile și s-a extins aria de monitorizare a parcursu-

lui proiectelor de decizii și pe dimensiunea parlamentară. De asemenea, au fost înregistrate o serie de acțiuni menite să asigure procesul de guvernare participativă, cum ar fi: dezbateri publice și reacții la deciziile guvernamentale; observații cu privire la proiecte de legi, hotărâri de guvern, strategii; monitorizarea conformității cu procesul de transparență a procesului decizional etc.

În luna martie 2014, CNP și-a încheiat mandatul, iar după doi ani de inactivitate, începând cu 2017, instituția a redevenit funcțională ca urmare a unei serii de consultări publice care au avut loc pe parcursul anului 2016. Chiar dacă în Raportul final privind implementarea SDSC 2012-2015 s-a recomandat restructurarea și redenumirea CNP în CNPM (Consiliul Național de Participare și Monitorizare) cu scopul de a monitoriza politicile publice prin intermediul unor acțiuni de advocacy [42], totuși nu s-a ținut cont de aceasta. Prin urmare, printre atribuțiile actuale ale CNP se numără doar consultarea societății civile și a sectorului privat în elaborarea politicilor publice [43].

În anii 2015-2016, în ciuda schimbărilor frecvente ale guvernelor, autoritățile au dispus, totuși, organizarea în continuare a activităților ce țin de consolidarea dialogului cu reprezentanții instituțiilor societății civile. Printre cele mai relevante evenimente s-au remarcat: Seminarul „Realizarea funcțională a relațiilor între Parlament și societatea civilă din Moldova” (04.04.2016) [44]; Conferința națională „Consolidarea dialogului între Guvern și societatea civilă din Republica Moldova” (26.04.2017) [45]; Conferința internațională „Transparența în procesul decizional: practici și perspective” (27-28.06.2017) [46]. În cadrul ultimei Conferințe anuale de cooperare dintre parlament și societatea civilă (04-05.07.2016) s-a decis crearea unui grup de lucru format din reprezentanți ai parlamentului, guvernului și societății civile pentru a identifi-

ca soluții de îmbunătățire a Legii privind transparența în procesul decizional și alte acte normative care reglementează cooperarea dintre societatea civilă și instituțiile statului. La nivel local, au fost create cinci consilii de participare pe lângă primăriile din cinci localități din UTA Găgăuzia, care au ca scop implicarea cetățenilor din comunitate în procesul de luare a deciziilor [47].

Dacă e să descriem gradul de deschidere al autorităților publice în Republica Moldova privind elaborarea politicilor participative, putem menționa că ministerele au început să ofere mai multe publicații și consultări on-line la diferite proiecte de legi (www.particip.gov.md) sau să organizeze întruniri consultative, audieri publice, dezbateri cu participarea reprezentanților instituțiilor societății civile. Iar Cancelaria de Stat, ministerele de resort, Academia de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova, Biroul Național Statistică și AAPC reprezintă principalele autorități de stat care sunt responsabile de oferirea acestor servicii.

În mai 2016 a fost lansată Platforma Societății Civile UE – Moldova. Aceasta este formată din nouă membri din ambele părți: reprezentanți ai Comitetului Economic și Social European și ai rețelelor europene ale societății civile, pe de o parte, și instituții ale societății civile din Republica Moldova, pe de alta. Scopul Platformei este să asigure monitorizarea implementării de către autorități a angajamentelor asumate în baza Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană [48].

Din cele expuse mai sus observăm că astăzi instituțiile societății civile încearcă să se implice tot mai activ în soluționarea unor probleme majore la nivel local, regional și național și demonstrează capacități organizatorice bune de a dialoga eficient și a oferi expertiză autorităților publice în edificarea unui stat de drept veritabil.

În concluzie vom evidenția că instituțiile societății civile moldovenești au evoluat spectaculos începând cu anul 1988, datorită reformelor sociale, economice și politice implementate atât de către reprezentanții statului, cât și de către sectorul neguvernamental. Din acel moment, dezvoltarea instituțiilor societății civile este în curs de desfășurare. Totodată, se apreciază eforturile de a acționa independent, în interesul cetățenilor și cu scopul de a contribui la

procesul de democratizare a țării. Totuși, problemele cu care se confruntă acestea rămân aceleași, iar dialogul, pe alocuri defectuos și formal cu reprezentanții autorităților APL/APC, obstacolele întâmpinate în procesul desfășurării unor acțiuni publice, precum și situația economică și politică precară, toate au avut și continuă să aibă un impact direct asupra dezvoltării instituțiilor societății civile moldovenești în contextul schimbărilor democratice.

RESURSE BIBLIOGRAFICE

1. Bernhard M. Civil Society after the First Transition. *Communist and Post-Communist Studies*. Vol. 29. No. 3, 1996. p. 310-314.
2. Armstrong D., Bello V., Gilson J., Spini D. *Civil Society and International Governance (The Role of Non-State Actors in Global and Regional Regulatory Frameworks)*. New York: Routledge, 2011. p. 4-5.
3. Bernhard M. Civil Society and Democratic Transition in East Central Europe. În: *Political Science Quarterly*. Vol. 108. No. 2. Summer, 1993. p. 314-325.
4. Frunțașu P., Varzari P. Societatea civilă și statul: modele de interacțiune. În: *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. Partea XVII. Chișinău: CAPTES, 2001. p. 81.
5. Costachi G., Diaconu M. ONG-urile – factor de democratizare a statului. În: «Гражданское общество Молдовы: проблемы и перспективы». [Международная научно-практическая конференция (2011; Комрат)]. Комрат: Ins. pentru Democrație, 2011. p. 63.
6. Marin C. Descoperirea societății civile (cazul Republicii Moldova). În: *Republica Moldova la începutul mileniului III: realități și perspective* [Materialele conferinței științifice profesoral-studențești consacrate aniversării 10 ani de la proclamarea independenței țării și 5 ani de la fondarea FRIȘPA, Chișinău, 1 iunie 2001]. Chișinău: USM, 2001. p. 100.
7. Marin C. Societatea civilă: între mit politic și pledoarie socială. Chișinău: Epigraf, 2002. p. 9.
8. Marin C. Valorizarea societății civile – deziderat al integrării europene. În: *Moldova între est și vest: identitatea națională și orientarea europeană*. Chișinău: CAPTES, 2001. p. 114.
9. Аникин В. Гражданское общество в Республике Молдова: состояние, проблемы, перспективы (Политологический аспект). Chișinău: Paragon, 2001. стр. 23-30.
10. Anikin V. Procesul devenirii societății civile în Republica Moldova în perioada postsovietică (general și particular). Autoreferat al tezei de doctor habilitat în științe politice. Academia de Științe a Moldovei. Institutul de Filosofie, Sociologie și Drept. Chișinău, 2003. p. 24-25.
11. Țirdea B. Geneza societății civile în Republica Moldova: modelul discontinuu. În: *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. Nr. 4 (XXXIX). Chișinău: USM, 2007. p. 119.
12. Țirdea B. Afirmarea societății civile în contextul teoriei modernizării (Cazul Republicii Moldova). În: *Studia universitatis. Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova (Seria Științe Sociale)*. Nr.1 (11). Chișinău: CEP USM, 2008. p. 217.
13. Juc V. Viața politică în Republica Moldova. În: *Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură*. Nr. 4. Chișinău, 2001. p. 26.
14. Ciobanu Ș. Basarabia. Populația, istoria, cultura. Chișinău: Știința, 1992. p. 145.
15. Țirdea B. Geneza societății civile în Republica Moldova: modelul discontinuu. În: *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. Nr. 4 (XXXIX). Chișinău: USM, 2007. p. 130.

16. Anikin V., Solomon C. Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă. Academia de Științe a Moldovei. Institutul Integrare Europeană și Științe Politice. Chișinău: „Sirius” SRL, 2011. p. 30.

17. Mîndru V. Dezvoltarea societății civile în Republica Moldova: probleme sociale. În: Dezvoltarea umană: realizări, tendințe, perspective. Chișinău: „Print-Caro”, 2010. p. 26.

18. Mihailov V., Moșneaga V., Rusnac Gh., Rusnac V. Situația social-politică în Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea I. Chișinău: USM, 1996. p. 24.

19. Organizațiile neguvernamentale pentru o societate democratică. În: Cartea Albă a Primului Forum al ONG-urilor din Republica Moldova (Chișinău 4-6 noiembrie 1997). Chișinău: ARC, 1998. p. 14-15.

20. Sandu I., Colațchi A. Societatea civilă a Republicii Moldova în devenire. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. Chișinău: USM, 2002. p. 97.

21. Mihailov V., Moșneaga V., Rusnac Gh., Rusnac V. Situația social-politică în Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea I. Chișinău: USM, 1996. p. 32.

22. Budurina-Goreacii C. Afirmarea și dezvoltarea instituțiilor societății civile moldovenești (1991-2013). În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. Nr. 1 (31). Chișinău: “Elan Poligraf” SRL, 2014. p. 76.

23. Juc V. Viața politică în Republica Moldova. În: Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură. Nr. 4. Chișinău, 2001. p. 28.

24. Legea cu privire la asociațiile obștești nr. 837 din 17.05.1996 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 153-156 din 02.10.2007).

25. Țugui E. Organizațiile neguvernamentale din Republica Moldova: evoluție, activități și perspectivele dezvoltării. Chișinău: Biblioteca IDIS „Viitorul”, 2013. p. 16-19.

26. Legea cu privire la fundații nr. 581-XIV din 30.07.99 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 118-119 din 28.10.1999).

27. Legea sindicatelor nr. 1129 din 07.07.2000 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 130-132 din 19.10.2000).

28. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86 din 22.06.2002).

29. Hotărârea Parlamentului pentru aprobarea Concepției privind cooperarea dintre parlament și societatea civilă nr. 373 din 29.12.2005 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 5-8 din 13.01.2006).

30. Legea pentru completarea Legii nr. 173-XIII din 6 iulie 1994 privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale nr. 55 din 10.03.2006 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 59-62 din 14.04.2006).

31. Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați nr. 5 din 09.02.2006 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47-50 din 24.03.2006).

32. Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr. 45 din 01.03.2007 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 55-56 din 18.03.2008).

33. Boțan I. (Coord.) Planul de Acțiuni UE – Moldova: doi pași înainte, un pas înapoi. În: Guvernare și democrație. Revistă semestrială de analiză și sinteză. Nr.1. Ediția I. Chișinău, 2008. p. 30.

34. Marandici I., Lazur D., Guzun I., Caprar N., ș.a. 100 cele mai presante probleme ale Republicii Moldova în 2007. Chișinău: Bons Offices, 2007. p. 11.

35. Roșca N., Gribincea L., Efrim O., Ceauș S. Studiu de analiză a cadrului legislativ privind organizațiile necomerciale din Republica Moldova. UNDP. Chișinău. 2007. p. 33.

36. Vițu L. Nations in Transit. Moldova. p. 369-372. [on-line] <http://www.lhr.md/rapoarte/general/freedom.house/freedom.house.2010.pdf> (vizitat 09.09.2018).

37. Mîndru V. Dezvoltarea societății civile în Republica Moldova: probleme sociale. În: Dezvoltarea umană: realizări, tendințe, perspective. Chișinău: „Print-Caro”, 2010. p. 26-27.

38. Consiliul Național al ONG-ilor din Republica Moldova. Prezentare generală [on-line] <http://www.consiliulong.md/prezentarea-generală/> (vizitat 08.12.2019).
39. Hotărârea Guvernului cu privire la crearea Consiliului Național pentru Participare nr. 11 din 19.01.2010 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 8-10 din 22.01.2010).
40. Evaluarea activității Consiliului Național pentru Participare prin prisma Strategiei de activitate a CNP pentru 2010-2012. În: Anexa 2 la raportul de activitate a Consiliului Național pentru Participare. p. 2. [on-line] <http://cnp.md/en/activities/item/download/742> (vizitat 20.12.2018).
41. Prezentarea generală a CNP. Consiliul Național pentru Participare [on-line] <http://cnp.md/ro/despre-cnp/prezentarea-generală> (vizitat 15.11.2019).
42. Caraseni G. Raportul de evaluare finală a implementării SDSC (2012-2015). Chișinău, 2016. p. 35 [on-line] <http://fhi360.md/docs/Raport%20de%20evaluare%20SDSC%202012-2015%20pre-final%20draft%20Ro.pdf> (vizitat 28.09.2019).
43. USAID. Indexul sustenabilității organizațiilor societății civile 2016 – Republica Moldova. August, 2017. p. 7.
44. Mesaj de salut adresat participanților la seminarul „Realizarea funcțională a relațiilor dintre Parlament și societatea civilă din Moldova”, 4 aprilie 2006 [on-line] <http://old.parlament.md/news/04.04.2006/> (vizitat 19.10.2018).
45. Buletin european. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene. Nr. 14. Aprilie, 2006. p. 2. [on-line] http://www.polonia.mfa.md/img/buletine/Buletin_European_14.pdf (vizitat 19.10.2019).
46. Discurs al Președintelui Parlamentului Marian Lupu, rostit în cadrul conferinței Transparența în procesul decizional: practici și perspective, 27 iunie 2006 [on-line] <http://old.parlament.md/news/27.06.2006/> (vizitat 19.10.2019).
47. USAID. Indexul sustenabilității organizațiilor societății civile 2016 – Republica Moldova. August, 2017. p. 7.
48. Platforma Societății Civile UE – Moldova încurajează Guvernul Republicii Moldova să promoveze capacitățile societății civile și să consolideze dialogul civic. Publicat pe 16.05.2016 [on-line] <http://sindicate.md/platforma-societatii-civile-ue-moldova-incurajeaza-guvernul-republicii-moldova-sa-promoveze-capacitatile-societatii-civile-si-sa-consolideze-dialogul-civic/> (vizitat 12.08.2019).

PRECISION GUIDED BOMBS: ANALYSIS

Veaceslav PERJU¹

BOMBE DE PRICIZIE ÎNALTĂ: ANALIZĂ

În articol sunt prezentate rezultatele analizei a 19 tipuri de bombe de precizie înaltă (precision guided bomb or PGB) produse în Brazilia, China, India, Pakistan, Rusia, Turcia, Marea Britanie și SUA. Sunt descrise datele generale ale PGB-urilor. A fost făcută analiza tehnologiilor de ghidare utilizate în PGB-uri. A fost analizat interval de operare a bombelor. A fost examinată distribuția PGB-urilor dependent de greutatea acestora. Sunt descrise platforme de lansare și destinația bombelor. A fost analizată precizia PGB-urilor - eroarea circulară probabilă a lovirii țintelor. A fost determinată influența sistemului de ghidare, intervalului de operare și a greutății bombelor asupra preciziei lovirii a țintelor.

Cuvinte-cheie: bombă, interval de operare, lovire, ghidare, platforma de lansare precizie, țintă

INTRODUCTION

Precision guided bombs (or smart bombs) is one of the types of guided aviation weapons of destruction. They are aerial bombs equipped with a control and guidance system. Some models of precision guided bombs (PGBs) are also equipped with small rocket engines, which increases the range and improves the controllability of flight. Taking into account that this kind of munitions is widely used by armed forces of different countries, appear a necessity to make an analysis of the PGBs.

In section 1 of the article are presented the general data 19 types of PGBs produced in Brazil, China, India, Pakistan, Russia, Turkey, UK and USA. It was determined that the PGBs are characterized by different guidance technologies, range of activity, weight, platform launch, destination and precision of the target hitting. In section 2 it was made the analysis of the guidance technologies (GT) used in PGBs. There are described the kinds of GT, the percentage of them and the number of GT used in one PGB. In section 3 it was analyzed the operation range of PGBs. It was

made the classification the PGBs on 3 categories: of short, medium and long range. In section 4 is described the distribution of the PGBs regarding their weight. In section 6 there are described the platform launch and destination of PGBs. There are determined different targets - ground and maritime, fixed and moving. Section 6 is dedicated to analysis of the PGBs precision -the circular error probable of the targets hitting. It was determined the influence of the guidance systems, range of activity and weight of PGBs on the precision of the target hitting.

1. THE GENERAL DATA OF THE PRECISION GUIDED BOMBS

For analysis there are selected 19 types of the precision guided bombs [1-48] produced in Brazil, China, India, Pakistan, Russia, Turkey, UK and USA (Table 1). The general data of these PGBs are presented in the Table A1 (Annex 1). The analysis shows that the PGBs are characterized by different guidance technologies, range of activity, weight, platform launch, destination and precision of the target hitting.

¹ *Veaceslav PERJU, Doctor habilitate, Armed Forces Military Academy, Republic of Moldova*

Table 1. PGBs by countries and types

Nr.	Country	Types/References
1.	Brazil	SMKB-82/83[13, 15]
2.	China	LT-2/3/GB1/TG-100/250/500/1000 [10, 13, 16, 17]
3.	India	SAAW[13, 18, 19]
4.	Israel	Elbit Opher MK-82[4, 20, 21]; Griffin LGB[22, 23]
5.	Pakistan	H-2/4 SOW[13, 24, 25]
6.	Russia	KAB-500/KAB-1500[3, 9, 26, 27, 28]
7.	Turkey	Mark- 82/83/84-HGK[13, 29]
8.	UK	Paveway IV[12, 13, 30, 31]
9.	USA	AGM-154 JSOW[2, 14, 32]; EGBU-12 Paveway II[5, 14, 33]; EGBU-15 Enhanced CWW[3, 6, 34]; GBU/EGBU-24/27/28 Paveway III [7, 14, 35, 36]; GBU-29/30/31/32 JDAM[14, 37, 38, 39]; GBU-35/38 JDAM[1, 40]; GBU-39/40[8, 14, 41, 42]; GBU-57A/B [11, 13, 43, 44]; JDAM/JSOW[13, 45] ; MOAB [14, 46, 47]

2. THE GUIDANCE TECHNOLOGIES USED IN PGBs

The guidance technologies used in PGBs are presented in Table 2. The analysis shows that most frequently are used the Satellite technologies – in 15 PGBs (37%),

Inertial technologies – in 13 PGBs (32%), Laser technologies – in 6 PGBs (15%). Follow the Thermal/Infrared technologies – in 3 PGBs (7%), TV technologies – in 2 PGBs (5%), Radar and DSMAC technologies - in 1 PGB of every kind (on 2%).

Table 2. PGBs guidance technologies

Guidance technology	PGB' nr in Table A1	Total PGBs		PGB' kind
		Nr	%	
Satellite	1,2,3,6,7,8,9,10,11,13,18, 19,20,21,23	15	37	AGM-154 JSOW, EGBU-12 Paveway II, EGBU-15 Enhanced CWW, Enhanced Paveway III EGBU-24 and EGBU-27, GBU-29/30/31/32 JDAM, GBU-35/38 JDAM, GBU-39/40, GBU-57A/B, Griffin LGB, JDAM/JSOW, LT-2/3/GB1, TG-100/250/ 500/1000, Mark-82/83/84HGK, MOAB, Paveway IV, SMKB-82/83
Inertial	1,2,3,6,7,8,9, 13,17,18,19, 21,23	13	32	AGM-154 JSOW, EGBU-12 Paveway II, EGBU-15 Enhanced CWW, Enhanced Paveway III EGBU-24 and EGBU-27, GBU-29/30/31/32 JDAM, GBU-35/38 JDAM, GBU-39/40, JDAM/JSOW, KAB-500/1500S-E, LT-2/3/GB1, TG-100/250/ 500/1000, Mark-82/83/84HGK, Paveway IV, SMKB-82/83

Laser	2,5,8,11,14, 21	6	15	EGBU-12 Paveway II, GBU-24/27, GBU-35/38 JDAM, Griffin LGB, KAB-500L/ KAB-1500L, Paveway IV
Thermal/ Infrared	1,4,12	3	7	AGM-154 JSOW, Elbit Opher, H-2/4 MUPSOW
TV	12,15	2	5	H-2/4 MUPSOW, KAB-1500TK
DSMAC	16	1	2	KAB-500Kr, KAB-1500Kr
Radar	22	1	2	SAAW
	Total GTs	41	100	

The number of Guidance Technologies (GT) used in one PGB vary from 1 to 3 (Table 3). In 10 PGBs (45%) are using 2 GT, in 9 PGBs (41%) is using 1 GT, and in 3 PGBs (14%) are using 3 GT.

Table 3. Number of guidance technologies used in PGB

Nr of used guidance technologies	PGB' nr in Tab. A1	Total PGBs		PGB' kind
		Nr	%	
1	4,5,10,14, 15,16,17, 20,22	9	41	Elbit Opher, GBU-24/27, GBU-57A/B, KAB-500L/ KAB-1500L, KAB-1500TK, KAB-500Kr, KAB-1500Kr, KAB-500/1500S-E, MOAB, SAAW
2	3,6,7,9,11, 12,13,18, 19,23	10	45	EGBU-15 Enhanced CWW, Enhanced Paveway III EGBU-24 and EGBU-27, GBU-29/ 30/31/32 JDAM, GBU-39/40, Griffin LGB, H-2/4 MUPSOW, JDAM/JSOW, LT-2/3/GB1, TG- 100/250/ 500/1000, Mark-82/83/84HGK, SMKB- 82/83
3	1,2,8,21	4	14	AGM-154 JSOW, EGBU-12 Paveway II, GBU-35/38 JDAM, Paveway IV
	Total	23	100	

3. OPERATIONAL RANGE OF PGBs

Based on the operation range, the PGBs can be divided in 3 categories: of short range – until 50km, medium range – equal or more than 50 and less than 100km and

long range – equal or more than 100km and less than 150km (Table 4). It is shown that 11 PGBs (64,6%) are referred to short range, and on 3 PGBs (17,7%) – to medium and long ranges.

Table 4. PGBS operation range

Operational range	PGB' nr in Tab. A1	PGBs total		PGM' kind
		Nr	%	
Short – until 100km	2,3,5,6,7,9,12, 13,14,15, 17	11	64,6	EGBU-12 Paveway II, EGBU-15 Enhanced CWW, GBU/EGBU-24/27/28 Paveway III, GBU-29/30/31/32 JDAM, GBU-35/38 JDAM, GBU-57A/B, JDAM/JSOW, KAB-500/KAB-1500, LT-2/3/GB1, TG-100/250/500/1000, Mark 82/83/84-HGK, Paveway IV,
Medium– 50-100km	16,18, 19	3	17,7	MOAB, SAAW, SMKB-82/83
Long –100-150km	1,8,11	3	17,7	AGM-154 JSOW, GBU-39/40, H-2/4 SOW
PGBs total		17	100	

4. PGBs WEIGHT

The data about PGBs weight are presented in the Table 5. The PGBs can be divided in 4 categories: 1 - until or equal to 228kg (500lb), 2 - of 228-912kg (500-2000lb),

3 - of 912-2280kg (2000-5000lb) and 4 - of more than 2280kg (5000lb). 9 PGBs (or 45%) are of the category 1; 6 PGBs (or 30%) are of the category 2; 3 PGBs (or 15%) are of the category 3 and 2 PGBs (or 10%) are of the category 4.

Table 5. PGBs weight

PGB' weight	PGB' nr in Tab. A1	PGBs total		PGB' kind
		Nr	%	
Category 1	1,2,6,7,8, 12,14,18,19	9	45	AGM-154 JSOW, EGBU-12 Paveway II, GBU-29/30/31/32 JDAM, GBU-35/38 JDAM, GBU-39/40, JDAM/JSOW, LT-2/3/GB1, TG-100/250/500/1000, SAAW, SMKB-82/83
Category2	3,6,12,13, 14,19	6	30	EGBU-15 Enhanced CWW, GBU-29/30/31/32 JDAM, JDAM/JSOW, KAB-500/KAB-1500, LT-2/3/GB1, TG-100/250/500/1000, SMKB-82/83
Category 3	5,13,14	3	15	KAB-500/KAB-1500, LT-2/3/GB1, TG-100/250/500/1000, GBU/EGBU-24/27/28 Paveway III
Category4	9,16	2	10	GBU-57A/B, MOAB
PGBs total		20	100	

5. THE PLATFORM LAUNCH AND DESTINATION OF PGBs

As platform launch of PGBs are using the aerial platforms – different kinds of the aircrafts depending of the countries. PGBs are intended to destroy the ground and maritime targets, fixed and moving targets. They are used to attack vehicular, air defense and other soft or semi-hard targets, as anti-armor weapon, against high-value targets, for urban strikes, to destroy runways, bunkers, aircraft hangers etc.

6. PRECISION OF THE TARGET HITTING

The data regarding precision of PGBs are presented in the Table 6 and shows that the circular error probable CEP [49] vary from 1.1 meter for PGB EGBU-12 Paveway II to 13 meters for PGB JDAM/JSOW. The guidance systems based on laser technologies permit to obtain better accuracy of target hitting – CEP of 1.1-4 meters. The PGBs based on inertial/satellite (INS/GPS) guidance technologies are characterized by CEP of 5-13 meters. The precision of the target hitting don't depend from range of activity or weight of PGBs.

Table 6. The precision of the target hitting

Kind	Guidance system	Accuracy (circular error probable)	Operational Range
EGBU-12 Paveway II	Laser, INS/GPS	1.1 meters	Short - 14,8 km
GBU-39/40	INS/GPS	5–8m	Long – 110km
JDAM/JSOW	GPS/INS	13m under GPS guidance, 30m under inertial guidance	Short - 28km
KAB-500/ KAB-1500	Semi-active laser homing seeker, TV camera, Scene Matching Area Correlator package, INS	4 meters	Short - 15 to 17 km
Mark- 82/83/84-HGK	GPS/INS	6 meters CEP AT INS/ GPS, 10 meters CEP AT INS only	Short - 28km

CONCLUSIONS

The analysis shows that the PGBs are characterized by different guidance technologies, range of activity, weight, platform launch, destination and precision of the target hitting.

In PGBs most frequently are used the Satellite technologies – in 37% of PGBs, Inertial technologies – in 32% of PGBs, Laser

technologies – in 15% of PGBs. Follow the Thermal/Infrared technologies – in 7% of PGBs, TV technologies – in 5% of PGBs, Radar and DSMAC technologies - in 2% of PGBs of every kind.

The number of Guidance Technologies (GT) used in one PGB vary from 1 to 3. In 45% of PGBs are using 2 GT, in 41% of PGBs is using 1 GT, and in 14% of PGBs are using 3 GT.

Based on the operation range, it was proposed to divide the PGBs in 3 categories: of short range – until 50km, medium range – equal or more than 50 and less than 100km and long range – equal or more than 100km and less than 150km.

It is shown that 64,6% of PGBs are referred to short range, and 17,7% of PGBs – to medium and long ranges.

Based on the weight, the PGBs can be divided in 4 categories: 1 - until or equal to 228kg (500lb), 2 - of 228-912kg (500-2000lb), 3 - of 912-2280kg (2000-5000lb) and 4 - of more than 2280kg (5000lb). 45% of PGBs are of the category 1; 30% of PGBs are of the category 2; 15% of PGBs are of the category 3 and 10% of PGBs are of the category 4.

As platform launch of PGBs are using the aerial platforms – different kinds of the aircrafts depending of the countries. PGBs

are intended to destroy the ground and maritime targets, fixed and moving targets. They are used to attack vehicular, air defense and other soft or semi-hard targets, as anti-armor weapon, against high-value targets, for urban strikes, to destroy runways, bunkers, aircraft hangers etc.

The precision of PGBs - circular error probable CEP vary from 1.1 meter for PGB EGBU-12 Paveway II to 13 meters for PGB JDAM/JSOW.

The guidance systems based on laser technologies permit to obtain better accuracy of target hitting – CEP of 1.1-4 meters. The PGBs based on inertial/satellite (INS/GPS) guidance technologies are characterized by CEP of 5-13 meters. The precision of the target hitting don't depend from range of activity or weight of PGBs.

REFERENCES

1. AGM-114 Hellfire. https://en.wikipedia.org/wiki/AGM-114_Hellfire
2. AGM-154 Joint Standoff Weapon (JSOW). https://en.wikipedia.org/wiki/AGM-154_Joint_Standoff_Weapon
3. KOPP, C. Regional Precision Guided Munitions Survey. [www.ausairpower.net/ SP/DT-Missiles-01-06.pdf](http://www.ausairpower.net/SP/DT-Missiles-01-06.pdf).
4. PETRAMLI, E., ISRAELI, D. The Certification Process of the Opaer Smart Munition on the AMX Aircraft. <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Downloads/26chap21.pdf>
5. GBU-12 Paveway II. https://en.wikipedia.org/wiki/GBU-12_Paveway_II
6. GBU-15. <https://en.wikipedia.org/wiki/GBU-15>
7. GBU-27 Paveway III. https://en.wikipedia.org/wiki/GBU-27_Paveway_III
8. GBU-39. https://en.wikipedia.org/wiki/GBU-39_Small_Diameter_Bomb
9. KAB-500Kr. <https://en.wikipedia.org/wiki/KAB-500KR>
10. LT PGB. https://en.wikipedia.org/wiki/LT_PGB
11. Massive Ordnance Penetrator. https://en.wikipedia.org/wiki/Massive_Ordnance_Penetrator
12. Paveway IV. <https://www.globalsecurity.org/military/systems/munitions/paveway-iv.htm>
13. Precision-Guided Munition. [https:// En.Wikipedia.Org/Wiki/Precision-Guided Munition](https://En.Wikipedia.Org/Wiki/Precision-Guided_Munition).
14. RASKA, M. The Development of Precision Guided Munitions. http://www.michaelraska.de/research/PGM_History_M_Raska_2012.pdf.
15. SMKB. <https://en.wikipedia.org/wiki/SMKB>
16. JF-17 Weapon load. [http:// pafwallpapers.com/blog/tag/laser-guided-bomb-lgb/](http://pafwallpapers.com/blog/tag/laser-guided-bomb-lgb/)
17. Lei-Ting/Tian-Ge. <https://www.globalsecurity.org/military/world/china/lt.htm>
18. DRDO Smart Anti-Airfield Weapon. [https://en.wikipedia.org/wiki/ DRDO_Smart_Anti-Airfield_Weapon](https://en.wikipedia.org/wiki/DRDO_Smart_Anti-Airfield_Weapon)
19. Glide Bomb SAAW. [https:// www.drdo.gov.in /drdo/pub/ npc/2017/december/din-18december2017.pdf](https://www.drdo.gov.in/drdo/pub/npc/2017/december/din-18december2017.pdf)

20. FRANTIŠEK, L. Precise guided aircraft bombs. [http://aimt.unob.cz/articles/07_02/07_02%20\(5\).pdf](http://aimt.unob.cz/articles/07_02/07_02%20(5).pdf)
21. Precision Guidance Systems. <https://elbitsystems.com/product/precision-guidance-systems/>
22. Griffin Laser Guided Bomb. https://en.wikipedia.org/wiki/Griffin_LGB
23. Griffin LGB. <http://cmano-db.com/pdf/weapon/2402/>
24. H-4 SOW. https://en.wikipedia.org/wiki/H-4_SOW
25. H-2/4 SOW. <https://defense-arab.com/vb/threads/122336/>
26. Soviet/Russian Guided Bombs. <https://www.ausairpower.net/APA-Rus-GBU.html>
27. KAB-1500L. <https://en.wikipedia.org/wiki/KAB-1500L>
28. KAB-1500 Guided Bomb Family. http://armscom.net/products/kab_1500_guided_bomb_family
29. Mark 84 bomb. https://en.wikipedia.org/wiki/Mark_84_bomb
30. Paveway IV. https://en.wikipedia.org/wiki/Paveway_IV
31. Paveway IV. http://www.deagel.com/Defensive-Weapons/Paveway-IV_a001023001.aspx
32. AGM-154 Joint Standoff Weapon (JSOW). <https://www.airforce-technology.com/projects/agm-154-joint-standoff-weapon-jsow/>
33. Guided Bomb Unit-12 (GBU-12) PavewayII. <https://www.globalsecurity.org/military/systems/munitions/gbu-12.htm>
34. Rockwell GBU-15(V)/B. <http://www.designation-systems.net/dusrm/m-112.html>
35. Gbu 242728 paveway iii with proportional navigation. <https://www.coursehero.com/file/p53c90jh/GBU-242728-Paveway-III-with-proportional-navigation-and-semi-active-laser/>
36. Modern laser guided bombs. <https://www.ausairpower.net/SP/DT-LGB-Dec-2009.pdf>
37. Boeing (McDonnell Douglas) JDAM. <http://www.designation-systems.net/dusrm/app5/jdam.html>
38. Joint Direct Attack Munition. https://en.wikipedia.org/wiki/Joint_Direct_Attack_Munition
39. Boeing GBU-29, -30, -31, 32 "JDAM". <http://eurofighter.airpower.at/bew-jdam.htm>
40. JDAM Matures. <https://www.ausairpower.net/TE-JDAMPt1.html>
41. Boeing GBU-39/B Small Diameter Bomb I. <http://www.ausairpower.net/APA-SDB.html>
42. Small Diameter Bomb. https://military.wikia.org/wiki/Small_Diameter_Bomb
43. GBU-57A/B Massive Ordnance Penetrator. https://en.wikipedia.org/wiki/Massive_Ordnance_Penetrator
44. USAF takes delivery of the GBU-57A/B Penetrator. <https://newatlas.com/massive-ordnance-penetrator-mop-gbu-57ab/20538/>
45. Air Weapons. <https://www.strategypage.com/htmw/htairw/20140604.aspx>
46. China's Next Wonder Weapon. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/chinas-next-wonder-weapon-its-very-own-mother-all-bombs-40967>
47. Ultimate Weapon. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/ultimate-weapon-why-americas-enemies-fear-gbu-43b-massive-ordnance-air-blast-32971>
48. PERJU, V. High Precision Weapons - Defense and Strategy. Chisinau, Armed Forces Military Academy "Alexandru cel Bun", 2019. – 216p. ISBN 978-9975-3346-0-0
49. COLE, Chris. "Smart Weapons Systems": Are we being Misguided about "Precision Strikes". <https://www.globalresearch.ca/smart-weapons-systems-are-we-being-misguided-about-precision-strikes/5493560>

ANNEX 1

Table A1. PGBs kinds and parameters

Nr	Kind	Country	Guidance system	Accuracy (circular error probable at target)	Operational Range	Weight	Platform launch	Destination
1.	AGM-154 JSOW	USA	INS/GPS with imaging infrared and data-link for terminal homing		Up to 130km	225kg caliber warhead (AGM-154A,B);228kg BLU-111 Mk82 blast fragmentation warhead (AGM-154C)	145BLU-7A/B Combined Effects Bomblets (AGM-154A)	Indirect attack against vehicular, air defense and other soft or semi-hard targets from outside the range of point air defenses; anti-armor weapon
2.	EGBU-12 Paveway II	USA	Laser, INS/GPS	1.1 meters	14,8km	Weight 230kg	F/A18, F-16, AMX, Euro fighter	Against vehicles and other small targets
3.	EGBU-15 Enhanced CWW	USA	EO/data-link, GPS, INS Mil-Std-1760 interface		27,8km	912kg GBU-24 and GBU-27;	F-15E	
4.	Elbit Opher MK-82	Israel	I.R. imaging			227kg	Aircraft	
5.	GBU/EGBU-24/27/28 Paveway III	USA	Laser guided (GBU-24 and GBU-27); GPS, INS (Enhanced Paveway III EGBU-24 and EGBU-27)		19km	2280kg	F-15E, F-111F	Against high-value targets
6.	GBU-29/30/31/32 JDAM	USA	INS/GPS and control surfaces installed to a bomb	under 13m	24km	226kg, 454kg or 907kg	F-16, B-2S, B-52	
7.	GBU-35/38 JDAM	USA	INS/GPS, nose mounted laser seeker		24km	228kg		Urban strikes; moving maritime targets; moving battlefield targets
8.	GBU-39/40	USA	INS/GPS	5–8m	110km	130kg	F/A-22A, Joint Strike Fighter	Fixed targets (GBU-39/B);moving targets (GBU-40/B)
9.	GBU-57A/B	USA	GPS		9,3km	14000kg	B-2 Spirit bomber	To penetrate reinforced targets or targets buried deep underground
10.	Griffin LGB	Israel	Laser, with the option of GPS guidance			459kg	A-4, F-4E, F-15,F-16,Super Tucano, Jaguar	
11.	H-2/4 SOW	Pakistan	Electro-optical(I.R. imaging and TV guided)		60-120km		Mirage 3/5 fighters	
12.	JDAM/JSOW	USA	GPS/INS	13m under GPS guidance, 30m under inertial guidance	28km	227-907kg		

13.	KAB-500/KAB-1500	Russia	Semi-active laser homing seeker (KAB-500L, KAB-1500L);TV camera (KAB-1500TK);Scene Matching Area Correlator package (KAB-500Kr, KAB-1500Kr);INS(KAB-500/1500S-E)	4 meters	15 to 17 km	1500kg(KAB-1500); 500kg (KAB-500);	Su-27/30	Penetrating up to 20 meters of soil and 2 meters of reinforced concrete
14.	LT-2/3/GB1, TG-100/250/500/1000	China	Laser or GPS+INS		10-15km	100/250/500/ 1000kg	Aerial platforms	
15.	Mark- 82/83/84-HGK	Turkey	GPS/INS	6 meters CEP INS/ GPS, 10 meters CEP INS only	28km	100/250/500/ 1000 kg; MK-82, MK-83 or MK-84 warheads	F-4, F-16, F-35	
16.	MOAB	USA	GPS		65km	9750kg (explosive - 8100kg)	C-130 Hercules, B-52S	Air-to-ground weapon
17.	Paveway IV	UK	Inertial, GPS Aided Inertial and/or Semi-Active Laser		32km	228kg warhead	British Aerospace Harrier II Panavia Tornado Euro fighter Typhoon Lockheed Martin F-35 Lightning	General-purpose targets
18.	SAAW	India	Tracked by radar and telemetry ground stations		100 km	120kg	SEPECAT Jaguar and Su-30MKI aircrafts	To destroy ground targets- runways, bunkers, aircraft hangers
19.	SMKB-82/83	Brazil	INS and 3 satellites networks		50km	228-456kg		

PRECISION GUIDED PROJECTILES: ANALYSIS

Veaceslav PERJU¹

PROIECTILE DE PRICIZIE ÎNALTĂ: ANALIZĂ

În articol sunt analizate 13 tipuri de proiectile de precizie înaltă (precision guided projectile or PGP) produse în China, Germania, Iran, Rusia, Coreea de Sud, Suedia și SUA. Sunt prezentate datele generale ale PGP-urilor. Au fost analizate tehnologiile de ghidare utilizate în proiectile, interval de operare, calibrul, platformele de lansare a proiectilelor și precizia lovirii țintelor.

Cuvinte-cheie: ghidare, interval de operare, lovire, platforma de lansare, precizie, proiectil, țintă.

INTRODUCTION

The current battlefield deployment depends on towed artillery [34]. In large-scale long-term combat situations, a big quantity of fire can be directed onto chosen targets. There are effectiveness issues that make higher precision munitions delivery an essential need in combat. Precision delivery reduces collateral damage both in terms of structures and loss of life, providing timely and efficient debilitation of the intended target by the use of a small number of accurate rounds, placed on target.

Guided mortar systems are intended to provide increased firing accuracy and reduced ammunition consumption [35]. Mortars typically fire projectiles intended for use against personnel, light armored vehicles, and structures. They are normally smooth-bore, muzzle-loading, indirect fire support weapons that allow the operators to engage targets that may not be within their line of sight. Guided mortar systems allow the precision targeting and increased first-round hit probability, and greatly reduce the potential for collateral damage. They have a circular error probable (CEP) of less than ten meters, making them more than seven times as accurate as unguided mortar projectiles. The increased accuracy of guided mortar systems has increased the utility

of the mortar as the weapon to destroy the stationary and moving targets. The advantages of guided mortar systems have made them increasingly popular weapons and they are now in service around the world.

In section 1 of the article there are presented 13 types of the precision guided projectiles (PGPs) produced in China, Germany, Iran, Russia, South Korea, Sweden and USA. The data shows that the PGPs are characterized by different guidance technologies, range of activity, caliber, platform launch, destination and precision. In section 2 there are described the guidance technologies (GT) used in PGPs and number of GT used in one PGP. In section 3 it was proposed to divide PGPs in 4 categories, based on the analysis of their operational range. The data regarding the PGPs caliber are presented in the section 4. In section 5 it is presented the information regarding launching platforms of PGPs. The data regarding precision of PGPs are presented in the section 6.

1. GENERAL DATA OF THE PRECISION GUIDED PROJECTILES

In this section there are presented the data of the precision guided projectiles (PGPs). For analysis there are selected 19 types of the PGPs [1-38] produced in China,

¹ Veaceslav PERJU, Doctor habilitate, Armed Forces Military Academy, Republic of Moldova

Germany, Iran, Russia, South Korea, Sweden and USA (Table 1). The data regarding PGP's are presented in the Table A1 (Annex 1). The analysis shows that the PGP's are cha-

racterized by different guidance technologies, range of activity, caliber, platform launch, destination and precision of the target hitting.

Table 1. PGP's by countries and types

Country	Types/References
China	GP1/6 [1, 10, 11, 12]; GP120 [1, 13]; GP140 [1, 14, 15]
Germany	SMArt 155 [7, 16, 17, 37]
Iran	Basir[7, 18, 33, 35]
Russia	Kitolov-2M[7, 19, 20]; KM-8 Gran[3, 7, 21, 22]; Krasnopol 30 F39 [2, 7, 23, 24]
South Korea	KSTAM[4, 7, 25, 35]
Sweden	M/94 STRIX [6, 7, 26, 36]
USA	M712 Copperhead [8, 27, 28]; M982 Excalibur [7, 9, 29, 30]; MGM-51 Shillelagh CLGP [5, 7, 31, 32]

2. THE GUIDANCE TECHNOLOGIES USED IN PGP'S

In the Table 2 are described the guidance technologies used in PGP's which shows, that most frequently are used the Laser technologies – in 8 PGP's (50%), follow by the Thermal/Infrared technologies – in 4 PGP's (25%). Radar technologies are used in 2 PGP's (12,5%) and Satellite and

Inertial technologies – on every of 1 PGP (6,25%). Number of Guidance Technologies (GT) used in one PGS vary from 1 to 2. In 10 PGP's (77%) is using 1 GT and in 3 PGP's (23%) - are using 2 GT, namely: Radar and Thermal/Infrared GT – in PGP's KSTAM, SMArt 155, and Satellite and Inertial GT – in PGP M982 Excalibur.

Table 2. Guidance technologies used in PGP's

Guidance technology	PGP' nr in Table A1	PGPs		PGP' kind
		Nr	%	
Laser	1,2,3,4,5,6,7,10	8	50	Basir, GP1/6, GP120, GP140, Kitolov-2M, KM-8 Gran, Krasnopol 30F39, M712 Copperhead,
Thermal/Infrared	8,9,12,13	4	25	KSTAM, M/94 STRIX, MGM-51 ShillelaghCLGP, SMArt 155
Radar	8,13	2	12,5	KSTAM, SMArt 155
Satellite	11	1	6,25	M982 Excalibur
Inertial	11	1	6,25	M982 Excalibur
	Total	16	100	

3. OPERATIONAL RANGE OF PGPs

Based on the operational range, the PGPs can be divided in 4 categories (Table 3). Range 1 (less or equal 1km) - 2 PGPs (or 15,5%); Range 2 (more than 1km and less or equal to 10km) - 5 PGPs (or 38,5%);

Range 3 (more than 10km and less or equal to 20km) - 3 PGPs (or 23%); Range 4 (more than 20km and less or equal to 30km) - 3 PGPs (or 15,4%) and Range 5 (more than 30km) - 1 PGP (or 7,6%).

Table 3. PGPs operation range

Operational Range	PGP' nr in Table A1	PGPs total		PGP' kind
		Nr	%	
Range 1: less or equal 1km	5,6	2	15,5	Kitolov-2M, KM-8 Gran
Range 2: more than 1km and less or equal to 10km	3,4,8,9,12	5	38,5	GP120, GP140, KSTAM, M/94 STRIX, MGM-51 Shillelagh
Range 3: more than 10km and less or equal to 20km	1,2,10	3	23	Basir, GP1/6, M712 Copperhead
Range 4: more than 20km and less or equal to 30km	7,13	2	15,4	Krasnopol30F39, SMArt 155
Range 5: more than 30km	11	1	7,6	M982 Excalibur
PGSs total		13	100	

4. PGPs CALIBER

The data regarding the PGPs caliber are presented in the Table 4 which show that 7

PGPs (or 54%) are of 152/155mm caliber and 6 PGSs (or 46%) are of 120/122mm caliber.

Table 4. PGPs caliber

PGP' caliber	PGP' nr in Table A1	PGPs total		PGP' kind
		Nr	%	
152/155mm	1,2,7,10,11,12,13	7	54	Basir, GP1/6, Krasnopol-2K25, Krasnopol-30F39, M712 Copperhead, M982-Excalibur, MGM-51 Shillelagh CLGP
120/122mm	3,4,5,6, 8,9	6	46	GP120, GP140, Kitolov-2M, KM-8 Gran, KSTAM, M/94 STRIX
PGPs total		13	100	

5. PGPs LAUNCHING PLATFORMS

The data regarding launching platforms (Table 5) shows that 4 PGPs (or 50%) are

launched by cannons and 4 PGPs (50%) - by tanks.

Table 5. PGP launched platforms

Launched Platform	PGP' nr in Table A1	PGPs total		PGP' kind
		Nr	%	
Cannon	7,8,11,13	4	50	Krasnopol-2K25, Krasnopol-30F39, M712 Copperhead, Mark71-CLGP
Tank	5,6,9,14	4	50	Kitolov-2M, KM-8 Gran, KSTAM, MGM-51 Shillelagh CLGP
PGPs total		8	100	

6. PRECISION OF THE TARGET HITTING

The data presented in the Table A1 shows that the precision of PGPs is evaluated in two modes – via target hit probability THP and circular error probable CEP [39]. Hit probability of 4 PGPs (Kitolov-2M, KM-8 Gran, Krasnopol30F39, M712 Copperhead) is of 75-80%, of 1 PGP (GP1/6) – 90% and of 1 PGP (SMArt 155) – 99%. Hit

probability up to 90% is ensured by laser guidance systems. The highest hit probability of 99% is ensured by guidance system based on the Infrared sensor and millimeter wave radar. The PGPs GP120 and M982 Excalibur ensure the Circular error probable CEP of 5meters which can be considered as a very good precision of target hitting. The precision of target hitting of all PGPs don't depend from the distance until target.

CONCLUSION

The analysis shows that the Precision Guided Projectiles are characterized by different guidance technologies, range of activity, caliber, platform launch and destination.

In the PGPs most frequently are used the Laser technologies – in 50% of PGPs, follow by the Thermal/Infrared technologies – in 25% of PGPs. Radar technologies are used in 12,5% of PGPs and Satellite and Inertial technologies – in 6,25% of PGPs every.

Number of Guidance Technologies (GT) used in one PGS vary from 1 to 2. In 7% of PGPs is using 1 GT and in 23% of PGPs - are using 2 GT, namely: Radar and Thermal/Infrared GT – in PGPs KSTAM, SMArt 155, and Satellite and Inertial GT – in PGP M982Excalibur.

Based on the operational range, the PGPs can be divided in 4 categories. Range 1 - less or equal 1km (15,5% of PGPs); Range 2 - more than 1km and less or equal

to 10km (38,5% of PGPs); Range 3 - more than 10km and less or equal to 20km (23% of PGPs); Range 4 - more than 20km and less or equal to 30km (15,4% of PGPs) and Range 5 - more than 30km (7,6% of PGPs).

The data regarding the PGPs caliber show that 54% of PGPs are of 152/155mm caliber and 46% of PGPs are of 120/122mm caliber.

The data regarding launching platforms shows that 50% of PGPs are launched by cannons and 50% of PGPs – by tanks.

The hit probability of 4 PGPs (Kitolov-2M, KM-8 Gran, Krasnopol30F39, M712 Copperhead) is of 75-80%, of 1 PGP (GP1/6) – 90% and of 1 PGP (SMArt 155) – 99%. Hit probability up to 90% is ensured by laser guidance systems. The highest hit probability of 99% is ensured by guidance system based on the Infrared sensor and millimeter wave radar.

The PGP's GP120 and M982 Excalibur ensure the circular error probable CEP of 5 meters which can be considered as a very

good precision of target hitting. The precision of target hitting of PGP's don't depend from the distance until target.

REFERENCES

1. Enhanced capability for WMA029 mortar system.. http://english.chinamil.com.cn/view/2017-03/27/content_7540752.htm
2. High-Precision Weapons. Rostec, Special Edition №01, 2017. http://www.promweekly.ru/archive/hpw/High_Precision_Wepons_1_2017.pdf
3. KM-8Gran. https://en.wikipedia.org/wiki/KM-8_Gran
4. KSTAM. <https://en.wikipedia.org/wiki/KSTAM>
5. MGM-51 Shillelagh. https://en.wikipedia.org/wiki/MGM-51_Shillelagh
6. Pansarsprängvinggranat M/94 STRIX. https://en.wikipedia.org/wiki/Strix_mortar_round
7. Precision-Guided Munition. https://En.Wikipedia.Org/Wiki/Precision-Guided_Munition.
8. RASKA, Michael. The Development of Precision Guided Munitions. http://www.michael-raska.de/research/PGM_History_M_Raska_2012.pdf.
9. The M982 Excalibur. https://en.wikipedia.org/wiki/M982_Excalibur
10. Smart ammo: precision-guided munitions for field artillery. https://www.janes.com/images/assets/423/54423/precision-guided_munitions_for_field_artillery.pdf
11. Chinese GP1 series guided artillery projectiles. <https://armamentresearch.com/chinese-gp1-series-guided-artillery-projectiles-in-libya/>
12. Cannon-launched guided projectiles. https://en.wikipedia.org/wiki/Cannon-launched_guided_projectile.
13. Enhanced capability for WMA029 mortar system. http://english.chinamil.com.cn/view/2017-03/27/content_7540752.htm.
14. Cannon-launched guided projectile. https://en.wikipedia.org/wiki/Cannon-launched_guided_projectile.
15. Precision-guided munition. https://www.wikiwand.com/en/Precision-guided_munition.
16. SMArt 155. https://en.wikipedia.org/wiki/SMArt_155.
17. 155mm SMArt. <https://www.gd-ots.com/munitions/artillery/155mm-smart/>.
18. Cannon-launched guided projectile. https://en.wikipedia.org/wiki/Cannon-launched_guided_projectile.
19. Kitolov-2M. <https://en.wikipedia.org/wiki/Kitolov-2M>.
20. 122mm "Kitolov-2M" guided weapon system. <http://roe.ru/eng/catalog/land-forces/guided-weapon-systems/km-3/>
21. KM-8 Gran. <https://www.revolvy.com/page/KM%252D8-Gran>.
22. The "Gran" guided weapon system for 120mm mortars. <http://roe.ru/eng/catalog/land-forces/guided-weapon-systems/km-8/>
23. Krasnopol weapon system. [https://en.wikipedia.org/wiki/Krasnopol_\(weapon_system\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Krasnopol_(weapon_system)).
24. Krasnopol weapon. [https://military.org.uk/wiki/Krasnopol_\(Weapon\)](https://military.org.uk/wiki/Krasnopol_(Weapon)).
25. KSTAM. <https://www.revolvy.com/page/KSTAM>.
26. Pansarsprängvinggranat m/94 STRIX. https://en.wikipedia.org/wiki/Strix_mortar_round.
27. M712 Copperhead. https://en.wikipedia.org/wiki/M712_Copperhead.
28. M712 Copperhead. https://ipfs.io/ipfs/QmXoyvizjW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkD-DP1mXWo6uco/wiki/M712_Copperhead.html.
29. M982 Excalibur. http://www.deagel.com/Defensive-Weapons/M982-Excalibur_a001159001.aspx.

30. M982 Excalibur. https://ipfs.io/ipfs/QmXoypizjW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP-1mXWo6uco/wiki/M982_Excalibur.html.
31. XM13/ MGM-51 Shillelagh. <https://www.globalsecurity.org/military/systems/munitions/mgm-51.htm>.
32. MGM-51Shillelagh. https://howlingpixel.com/i-en/MGM-51_Shillelagh.
33. Basir. <https://en.wikipedia.org/wiki/Basir>, <http://presstv.com/detail/223994.html>
34. COLE, Chris. Smart Weapons Systems. <https://www.globalresearch.ca/smart-weapons-systems-are-we-being-misguided-about-precision-strikes/5493560>.
35. NICOLAS, Hamel, FRANKLIN, Wong Artillery precision guided munition airframe definition. Ballistic performance. Defence R&D Canada – Valcartier. Technical Report DRDC Valcartier TR 2008-287, April 2009.
36. Guided Mortar Systems. Small Arms Survey Research Notes Number 51 April 2015. <http://www.smallarmssurvey.org/?light-weapons.html>
37. FRESCONI, Frank, ROGERS, Jon. Guidance and Control of a Man-Portable Precision Munition Concept. Army Research Laboratory, Technical Report ARL-TR-6966. June 2014.
38. Smart Ammo. Pakistan Defence, Sep 10, 2015. <https://defence.pk/pdf/threads/smart-ammo.396817/>
39. PERJU, Veaceslav. High Precision Weapons - Defense and Strategy. Chisinau, Armed Forces Military Academy “Alexandru cel Bun”, 2019. – 216p. ISBN 978-9975-3346-0-0

ANNEX 1

Table A1. General data of PGPs

Nr	Kind	Country	Guidance system	Precision of the target hitting	Operational Range, km	Caliber	Platform launch	Destination
1.	Basir	Iran	Laser - guided		20	155mm	HM-41 Iranian howitzer	Anti-tanks, vehicles and other moving or non-moving targets
2.	GP1/6	China	Laser-guided	Hit probability HP - 90%	20	155mm	Cannon-launched	Against both stationary and moving targets (providing these remain within the observer's field of view)
3.	GP120	China	Terminal corrected semi-active laser (SAL) guidance	Circular error probable CEP - 5meters	1-6	120mm	Howitzer-mortar	
4.	GP140	China	Semi-active laser guided		7	120mm	Cannon launched	
5.	Kitolov-2M	Russia	Malakhit fire control system, laser-guided	HP - 80%	0,3	120/122mm	Tank gun-launched	Stationary and moving targets with top attack pattern
6.	KM-8 Gran	Russia	Malakhit <u>fire control system</u> <u>semi-active laser guidance</u>	HP 75-80%	0,3	120mm mortar	Tank gun-launched smoothbore and rifled mortars.	To attack moving and stationary targets
7.	Krasnopol 30F39	Russia	Semi - automatic laser - guided	HP 70-80%	25	152/155mm	Cannon howitzers (M-1973 ACACIA), towed cannon howitzers such as D-20	To defeat armored vehicles; multiple rocket launchers; self-propelled artillery systems; command, control, communications, computers, and intelligence centers; defensive fortifications; bridges; and water crossings

8.	KSTAM	South Korea	Small millimeter band radar and infrared sensors for target identification		2-8	120mm	K2 Black Panther tank	To destroy entrenched and/or covered enemy vehicles
9.	M/94 STRIX	Sweden	Infrared imaging		up to 4.5	120mm	Advanced Mortar System	Guide itself onto any tank or armored fighting vehicle. The seeker ignore targets that are already burning
10.	M712 Copperhead	USA	Laser guidance system	HP 70-80%	17	155mm	Cannon-launched	Armored vehicles
11.	M982 Excalibur	USA	GPS+INS	CEP - 5meters	40-57	155mm;	Artillery	
12.	MGM-51 Shillelagh CLGP	USA	Infrared signal link		2-3	155mm	M551 Sheridan light tank and M60A2	Anti-tank
13.	SMArt 155	Germany	Infrared sensor and millimeter wave radar	HP 99%	27.5	155mm	Panzer haubitze 2000 and M109 howitzers	Against armored vehicles

ROMÂNII DIN ARMATA SUEDEZĂ ÎN TIMPUL REGENȚEI LUI CAROL AL XII-LEA (1697–1718)

Robert R. DENNDORF¹

ROMANIANS IN THE SWEDISH ARMY IN THE TIMES OF CAROL XIIth REGENCY (1697–1718)

On December 11, 1718 the 300th anniversary of the death of the Swedish king Charles XII was marked, one of the Sweden great national heroes. After losing the Poltava battle against the tsar Peter I, the Swedish king was forced to take refuge with the rest of his army in the Ottoman Empire, in Tighina (Bender), on the banks of the Nistru river where he remained under the protection of Sultan from the summer 1709 till February 1713. In Swedish army during the regency of Charles XII, numerous Romanians struggled as well (1700–1718), a theme treated in this article.

Keywords: Great North War, Swedish army, Charles XII, romanians, Poltava, Tighina.

Dorința țarului Petru I de modernizare a Imperiului Rus prin intensificarea schimbului de mărfuri cu Apusul a fost frânată de lipsa unei ieșiri eficiente spre mările lumii. Pe de o parte, accesul spre Marea Neagră era limitat, iar pe de altă parte, Suedia domina atât Marea Baltică, cât și brațele de vărsare în mare ale fluviilor Neva și Narva. Singura ieșire la mare rămânea portul Arhanghelsk, care funcționa însă numai în lunile lipsite de îngheț. Ca urmare, oportunitatea de a găsi o ieșire practică la oceanele lumii va domina toate acțiunile țarului.

Electorul de Saxa Augustus I a fost înscăunat în 1697 sub numele Augustus al II-lea ca rege al Poloniei, prin care a devenit și suveran al Lituaniei. Acesta s-a străduit să recucerească fosta provincie poloneză Livland, care în anul 1629 a fost în mare parte ocupată de regele Gustav II, Adolf și anexată Suediei.

Danemarca își vedea propriile ieșiri care i-au mai rămas la Marea Baltică în pericol și era în conflict cu Suedia pentru controlul asupra ducatului Holstein-Gottorf. Conflicte mai erau și pentru fostele provincii

daneze Schonen, Biekinge și Halland, care în urma păcii de la Roskilde au fost cedate Suediei.

Toate aceste probleme au dus la izbucnirea Marelui Război Nordic, în care Suedia a fost atacată de o alianță formată din Rusia, Danemarca, Norvegia, Saxonia, Polonia și Lituania. Deși raportul de forțe era în defavoarea Suediei, tânărul rege Carol al XII-lea, care abia împlinise 18 ani, a reușit în martie 1700 să respingă atacul și să înfrângă Danemarca și Norvegia. După ce a ocupat în anul 1706 Saxonia, regele a decis să se îndrepte cu cea mai mare parte a armatei sale prin Polonia spre Rusia cu țelul de a ocupa Moscova. Din cauza iernii aspre, a lipsei de provizii și a superiorității numerice a inamicului, armata suedeză a fost înfrântă în 8 iulie 1709 de oștirea țarului în bătălia de la Poltava din Ucraina de azi.

Rănit grav în preajma ciocnirii decisive, regele s-a refugiat împreună cu rămășițele armatei sale pe teritoriul controlat de otomani în Basarabia și a primit adăpost lângă cetatea Tighina de la Nistru, unde va rămâne până în februarie 1713 [1].

¹ Robert R. DENNDORF, scriitor, Hamburg, Germania.

Pe întreg drumul din Scandinavia până în Imperiul Otoman, apoi pe drumul de repatriere, în anul 1714 și până la moartea acestuia în anul 1718 în luptele din Norvegia, regele a fost însoțit de numeroși luptători moldoveni, așa-numiții „valahi suedezi”. În timp ce istoricii români îi citează pe locuitorii Moldovei ca moldoveni, izvoarele apusene fac mai rar o diferențiere între aceștia și cei din Țara Românească sau din alte regiuni locuite de români și îi numesc pe toți *valahi*. Este sigur însă că majoritatea românilor care serveau în armata regelui Carol al XII-lea erau, în ceea ce privește regiunea de unde proveneau, moldoveni.

Armata suedeză era în mare parte constituită din mercenari străini care erau atrași de solda generoasă, iar în cadrul acesteia cavaleria ușoară era formată din polonezi și români. Dintre mercenarii străini s-au evidențiat îndeosebi cei de naționalitate germană – care au fost recrutați încă de pe vremea Războiului de Treizeci de Ani – precum și românii, veniți mai târziu sub regența lui Carol al XII-lea. Așa cum rezultă din scrisorile regelui, acesta făcea o deosebire între cavaleria mai numeroasă a polonezilor („Polacken”) și cea mai puțin numeroasă a valahilor („Volocher”). Preotul militar suedez Bardili arăta că valahii erau organizați în cinci companii a câte 300 de luptători, că veneau din Valahia și făceau parte din cavaleria poloneză a regelui [2]. Remarcile istoricului Haintz că regele i-a trimis pe valahi după oportunități peste tot și că numărul lor nu acoperea nici pe departe necesitățile armatei, vorbesc pentru prețuirea deosebită de care se bucurau [3]. Istoricul Hornung aprecia că, așa cum Franța sub Henric al IV-lea s-a decis pentru albanezi, Prusia pentru unguri, tot așa Carol al XII-lea s-a decis pentru valahi [4].

Prezența valahilor în armata suedeză nu a fost un caz izolat, ci o constantă confirmată de documentele vremii. Dacă între

anii 1700–1703 relatările sunt mai rare, începând cu anul 1704, pe măsură ce armata suedeză se apropia de meleagurile locuite de români, acestea se înmulțesc ca să atingă apogeul în anul 1708, în pragul bătăliei de la Poltava. După pierderea bătăliei, veștile despre faptele valahilor se răresc apoi, pentru ca după moartea regelui în anul 1718 să înceteze complet.

Mai toate izvoarele istorice scandinave îi numesc pe românii din armata suedeză „valahi suedezi”, lucru necesar pentru a-i deosebi de valahii care se aflau în solda țarului sau a regelui Augustus. Despre faptele lor de vitejie există numai știri scurte, lucru explicabil prin numărul lor relativ redus și împrăștierea pe un spațiu de acțiune, care se întindea din Scandinavia până la granița Imperiului Otoman.

Sectoarele de acțiune ale valahilor erau foarte diversificate: protejarea armatei, lupte de uzură și diversiune, raiduri, misiuni de recunoaștere, obținerea de informații, pază și protecție, înlăturarea obstacolelor, procurarea hranei, încasarea contribuțiilor de război, curierat. Ei operau în grupe mici, numai călare, pe cai aduși din locurile de baștină, și formau vârful de lance al avangardei armatei suedeze. Armele de foc erau mai rar folosite, preferau arcul și sulita, erau renumiți pentru curajul ieșit din comun și iuțea în acțiune. Socoteală pentru faptele lor trebuiau să dea numai în fața colonelului lor, singurul care hotăra asupra pedepselor. Dacă acesta era absent, cel învinuit era reținut până la reînțoarcere. Colonelul valahilor era singurul care primea ordinele și tot el răspundea în fața superiorilor de executarea acestora. Nordberg a formulat explicit drepturile valahilor: „În cazul când unul din ei a făcut vreo boacăna, vinovatul nu era dus în fața Curții Marțiale, ci cazul era judecat de colonelul Sandul, un om înțelept și inimos, întrucât regele avea o înțelegere numai cu el și cu nimeni altul” [5].

Personalitatea dar și generozitatea regelui au făcut ca valahii să-l asculte orbește. Carol, la rândul său, avea o încredere deosebită în ei și a întreprins anumite acțiuni numai cu valahii, chiar fără garda sa. Sunt cunoscute situații în care regele le-a acordat valahilor privilegii mai mari decât soldaților suedezi.

Deși unele izvoare relatează despre un număr mai mare, se apreciază ca realistă o participare medie de 1 000–1 500 de luptători valahi în armata lui Carol al XII-lea.

Prima știre despre români provine de la istoricul militar Carl Nordensvan, care relatează că în anul 1700 în slujba regelui se aflau „mercenari valahi și cazaci” [6].

Doi ani mai târziu, în septembrie 1702, generalul suedez Stenbock a rânduit la Cracovia o unitate de cavalerie ușoară după model românesc pe care a numit-o „escadronul valah”. Pentru că nu dispunea de suficienți valahi a umplut golurile cu mercenari polonezi. Istoricul Bengtsson comenta decizia generalului astfel: S-a constatat că în micile altercații de hărțuire și de recunoaștere care se întreprind împotriva polonezilor, ar fi un avantaj ca armata suedeză să dispună și ea de o cavalerie ușoară. El aprecia că valahii s-au dovedit a fi buni luptători și că ar fi bine pentru Suedia dacă ar putea dispune de mai multe escadroane de acest gen [7]. Istoricul Haintz scria despre „husari valahi” care au fost folosiți în acest an pentru servicii de pază, acțiuni de avangardă și care au contracarat eficient acțiunile cavaleriei ușoare inamice. Cavaleria, de care a dispus până atunci Suedia, era mult prea greoaie pentru a putea intercepta atacurile de ambuscadă ale cavaleriei ușoare inamice, care a produs pierderi grele armatei. Ca urmare, a fost o necesitate ca „regimentul valah” să fie permanent întărit. Deși puțini la număr, valahii au îndeplinit cu succes misiunile primite de intimidare a adversarului și de a-l ține la o distanță

respectuoasă. Ei au fost repartizați pe tot câmpul de înaintare al armatei, au format un sistem de avanposturi de mare eficiență, iar acțiunile lor au redus atacurile prin surpriză ale muscalilor (I, 199).

În același an, la rugămintea generalului suedez Stenbock, care se afla în satul Olesnice la granița Cehiei de azi cu Polonia, de a primi întăriri și dacă este posibil valahi să fie, regele i-a răspuns că aceștia se află deja pe drum. Cum regele aprecia atât competența de comandant a lui Stenbock cât și calitățile războinice deosebite ale valahilor s-a gândit să le combine calitățile pentru o misiune cu totul neobișnuită: simularea unui atac asupra propriului cartier general aflat la Cracovia. Această acțiune a avut ca țel să verifice pregătirea și reacția armatei în cazul unui atac prin surprindere al inamicului și se pare că nici regele nu știa exact când va avea loc. Bengtsson scria că valahii s-au năpustit pe neașteptate pe strada cea mare a taberei, cum le era obiceiul, cu chiote și cu un târboi infernal. Auzind hărmălaia, regele, care tocmai lua masa, s-a suit în grabă pe un cal și a pornit în galop ca să vadă de ce este în stare noua sa trupă. În viteză, calul s-a împiedicat de frânghia unui cort și s-a dat peste cap. Carol a rămas un timp nemișcat și toți au crezut că s-a sfârșit. Examinat de un medic, regele i-a zis acestuia zâmbind că nu ar avea nimic, numai că un picior nu ar prea fi în regulă. S-a constatat că regele își rupsesese piciorul drept deasupra genunchiului. Carol a stat șase săptămâni în îngrijirea chirurgilor și se putea deplasa numai în cărje, ceea ce a întârziat corespunzător ofensiva din Polonia.

În anul 1703 nu există relatări despre faptele valahilor suedezi, dar izvoarele spun că au fost cantonați la granița Poloniei cu Moldova, ceea ce a dus la creșterea recrutărilor de români, între care s-a aflat și renumitul colonel Sandu Colțea.

Anul următor, în 22 martie 1704, generalul suedez Rehnskiöld a plecat împreună cu câțiva ofițeri și cu valahii într-o misiune de cercetare în apropierea satului Holecz în Polonia. La râul Babici valahii au luat mai mulți prizonieri, între care s-a aflat și un paj al regelui Augustus, care se afla împreună cu mareșalul Danhof la o vânătoare. Cei doi au reușit să scape de valahi numai mulțumită cailor foarte buni pe care îi aveau. Pajul, care făcea parte din garda lui Augustus, a confirmat la interogatoriu că valahii au fost aproape gata să-l facă prizonier pe regele Poloniei [8]. Din același an este cunoscută o scrisoare a regelui Carol al XII-lea, aflat la Nowe Miasto în Polonia, trimisă în 13 iulie lui Rehnskiöld, care arată că valahii au fost folosiți pentru servicii de curierat în cele mai înalte eșaloane ale armatei: „Locotenentul valahilor mi-a adus alaltăieri scrisoarea domnului general, din care reiese că inamicul se retrage” [9]. La începutul lunii august, valahi aflați sub comanda generalului-aghiotant Kanifer au participat la luptele pentru cucerirea cetății Lvov, unde au capturat 16 soldați saxoni, între care: doi locotenenți-majori, trei căpitani și doi locotenenți. La întoarcere valahii au raportat că au reușit să captureze peste 1 500 de boi, atât de necesari pentru hrana armatei suedeze (*Nordberg*, I, 545). În luptele de la Zamośćsi, deși Augustus se străduia din răspuțeri să țină în secret acțiunile sale, unitățile valahe reușeau mereu să dea de el. Era un război fără milă și dacă vreuna dintre tabere lua prizonieri, îi închiudea într-o colibă și le dădea foc. Asprimea valahilor reiese, de pildă, dintr-o știre din 28 septembrie conform căreia 2 000 de cazaci, încercuți în satul Oderbeltsch din Silezia, au fost măcelăriți sau arși de vii, cu excepția câtorva care au fost iertați (*Bengtsson*, 218). Nordberg relatează în august despre valahi aflați sub comanda polonezului Grudzinski care se îndreptau spre orașul

Leicziska la râul San, aflat la granița Poloniei cu Ucraina. Valahii i-au adus generalului suedez Rehnskiöld alimente și informații sigure despre poziția inamicului. Ei au participat apoi la luptele de la Landshut împotriva trupelor lui Augustus, au capturat mai multe tunuri și s-au acoperit de glorie. Banii, vinul, caii și multe altele, pe care valahii le-au adus în tabăra suedeză, regele le-a lăsat ca să și le împartă între ei (I, 544).

În jurnalul generalului suedez Lewenhaupt a fost descris un eveniment care s-a petrecut în februarie 1705 în orașul Plongiani din Letonia. Maiorul suedez Dankwardt, care se afla detașat acolo cu 400 de cavaleriști, nu a observat că o unitate cu 2 000 muscali s-a apropiat până la o milă de ei. Maiorul a avut însă mare noroc cu valahii, „care s-au năpustit în tabără cu știrea despre primejdia care îi așteaptă” și astfel le-a rămas suedezilor timp ca să-și pregătească apărarea. Suedezii și valahii au rezistat atacului până când au sosit întăririle trimise de Lewenhaupt [10]. În 16 iulie, 300 de soldați din regimentul valah-Vallackregimentet, cum îl numeau suedezii – au luat parte la bătălia de la Gemauerthof din Letonia, unde Lewenhaupt a învins o armată muscală condusă de feldmareșalul Șeremetiev [11]. Publicația „Post-tägliche Mercurius” relatează în 25 iulie că, în urma ordinului regelui Augustus, comandantul polonez Șmigielski a plecat într-o misiune la Varșovia. Pe drum, garda lui s-a ciocnit în suburbia Praag a Varșoviei cu 30 de valahi suedezi pe care i-a nimicit. Când regele suedez a aflat de asta, a trimis 400 de suedezi și două companii de valahi care l-au pândit și atacat pe Șmigielski pe drumul de întoarcere. Acțiunea trebuie să se fi terminat cu bine pentru valahi, întrucât cele două companii au fost trimise apoi într-o misiune de cercetare la Wilanow lângă Varșovia (vol. VI). O lună mai târziu, în 26 august, regele îi comunica lui Rehnskiöld că în sfârșit

compania sa de valahi a fost întărită cu noi veniți și că se poate dispensa de 2 sau 3. În postscriptumul la o scrisoare din decembrie, regele îl lăuda pe general pentru reușita de a recruta noi luptători valahi și se arăta bucuros că a primit o nouă companie de valahi (*Carlson*, 273).

Numărul luptătorilor trebuie să fi crescut în anul 1706, pentru că izvoarele vorbesc acum de două regimente de valahi în loc de unul, ambele aflate sub comanda colonelului Colțea [12]. La sporirea efectivelor a contribuit și Sapiuha, marele hatman al Lituaniei, care a recrutat români din Podolia [13]. Prima știre a anului este din 19 ianuarie, urmare căreia în luptele cu saxonii și muscalii, aflați la 24 km depărtare de localitatea Tykozyn din Lituania, valahii au nimicit 15 inamici și au luat prizonieri un locotenent și 18 soldați de rând. O săptămână mai târziu, regele a pornit în fruntea avangardei armatei și cu valahii săi prin Polonia, i-a atacat pe saxonii încartiruiți lângă Grodno, unde au luat prizonieri. La asediul cetății, valahii au urmărit 70 de dragoni muscali și, deși aceștia au aruncat în urma lor un pod în aer, „au fost înconjurați, zdrobiți sau luați prizonieri” [14].

Faptul că valahii constituiau vârful de lance al avangardei armatei suedeze se dovedește și dintr-o altă știre tot din zona Grodno, unde regele se afla pe drum între localitățile Grodeck și Krimki. Nordberg scria că valahii, „care se aflau ca întotdeauna înaintea armatei”, au purtat acolo lupte cu 200 de dragoni saxoni, între care și cu garda lui Augustus. În această acțiune, numeroși valahi au fost luați prizonieri sau au căzut în luptă și dacă nu le-ar fi venit avangarda suedează în ajutor, ar fi pierit desigur cu toții (I, 646). Între timp, armata suedează a încercuit complet Grodno, iar muscalii aflați în cetate au fost decimați de foame și boli. Se estimează că au pierit astfel 8 000 de oameni și pentru a salva măcar

o parte din ei, generalul rus Ogilvie a încercat la sfârșitul lunii martie la mânăstirea Bereza o evadare din încercuire. Comandamentul, care aflase de acest plan, a trimis unități suedeze și câteva steaguri de valahi cu ordinul de a-l surprinde pe inamic în dimineața următoare. Suedezii și valahii s-au apropiat în coloană, neobservați de inamic, pe un drum foarte îngust mărginit de mlaștini. Muscalii, surprinși de atacul neașteptat, „au luat-o la goană fără să opună rezistență” [15]. În 3 februarie, la nord de localitatea Fraustadt (azi *Wschowa* în Polonia) a avut loc o bătălie între o armată suedeză condusă de Rehnskiöld și una saxonă condusă de von Schulenburg. Suedezii au reușit cu numai 12 batalioane, 37 de escadroane și cu „un pumn de valahi” să obțină o victorie strălucită asupra armatei saxone, care dispunea de 29 batalioane și 42 de escadroane. Trebuie remarcat că țarul, aliatul saxonilor, a găsit de cuviință să noteze în jurnalul său că valahii au luat prizonieri 2 ofițeri și 19 dragoni ruși [16]. O știre din localitatea Pinsk din Lituania (azi în Belarus), datată în 15 aprilie, dovedește marea încredere pe care regele o avea în valahii săi. Carol a lăsat în urmă grosul armatei sale și a pornit în urmărirea inamicului însoțit numai de mica sa cavalerie valahă. Aceștia nu i-au înșelat așteptările, au îndeplinit întocmai ordinele date și i-au adus prizonieri inamici (*Nordberg*, I. 658). Valahii au îndeplinit și misiuni de diversiune. Astfel, căpitanul de cavalerie suedez Bråkenhielm a primit ordin să se deplaseze cu valahii, „care se aflau ca întotdeauna în avangardă”, până în zona orașului Kiev, unde au participat la lupte de hărțuială. Întrucât regele nu a avut niciodată intenția să-și trimită armata principală acolo, misiunea valahilor trebuie înțeleasă ca o operațiune menită să blocheze cât mai multe forțe inamice în zonă (*Bengtsson*, 240).

Izvoarele relatează că valahii au fost activi și în Saxonia. Este vorba despre un colonel pe nume Ivon Wentull, care a venit în 28 iulie 1706 împreună cu alți 200 de valahi la granița Moldovei pentru a-l lua în primire pe comandantul polonez Potocki, extrădat la rugămintea Suediei de către domnul Antioh Cantemir. Potocki, care inițial fusese un partizan al lui Augustus, a trecut în urma acestei acțiuni de partea celui alt rege, Leszczyński, susținut de suedezi (*Adlerfeld*, II, 428). Acest Wentull a murit în 18 septembrie în localitatea Naumburg, unde, nu departe de biserica din cartierul Bad Kösen, se poate vedea și azi o cruce de piatră cu o spadă. Inițial această cruce a stat pe un pod, de unde a fost mutată în urma unor lucrări de reparații. Pe acel pod se afla și o inscripție cu textul: „Hic est sepultus IVON WENTULL sub Serenissimo Rege Sveciæ CAROLO XII. Wallachiorum militantium Colonellus qui die XIIX. September MDCCVI mortuus est” [17]. Tot în Naumburg se găsește placa de mormânt a unui maior saxon pe nume Schierstedt, pe care se află o inscripție care spune că acesta l-a împușcat pe Wentull, care atacase cu câteva sute de valahi o unitate saxonă. Schierstedt a murit lovit de o săgeată valahă care i-a străpuns gâtul [18]. Acțiuni ale valahilor în Saxonia au fost semnalate și de istoricul Barre, care scria că regele Carol al XII-lea a atacat cu 900 de suedezi și 500 de valahi trupele saxone aflate în retragere de la Meissen spre Wittenberg și Leipzig. În ciocnire au fost uciși numeroși saxoni și 402 au fost luați prizonieri (456) [19]. În descrierea luptelor de la Steinau în Saxonia, Nordberg a evidențiat vitejia unui alt colonel valah. Evenimentul a avut loc nu departe de Weißenfels, unde valahii suedezi au atacat în galop ariergarda inamică. Acolo, „temerarul Andreas, colonelul valahilor” s-a năpustit de unul singur, cu spada în mână, în mijlocul taberei inamice, unde,

după ce a răpus cinci adversari, a căzut împușcat. Pierderea acestui „om inimos și foarte viteaz a produs o mare amărăciune în rândul camarazilor săi” (I, 677) [20].

Cavaleria suedeză, inclusiv recruții polonezi, a fost constituită în anul 1707 din 8 regimente cu 8 450 de soldați, la care, scria Bengtsson, „mai trebuie adăugat un număr necunoscut de valahi” (267). Primele știri ale acestui an despre valahi sunt furnizate de gazeta „Post-tägliche Mercurius”, care informa că în 16 ianuarie regele Carol al XII-lea le-a dat misiunea să încaseze în orașelul Bibra, situat la două mile de Naumburg în Saxonia, contribuțiile de război convenite suedezilor. Pentru că erau puțini la număr pentru o misiune atât de dificilă, mulți valahi și-au pierdut viața și numai după ce au primit întăriri au reușit să adune cele 19 tone de aur cerute de rege (vol. IX).

În 1 septembrie valahii au surprins cavaleria generalului rus Menșikov nepregătită. Cuprinși de panică, muscalii au construit în grabă trei poduri peste râul Vistula, la care, după ce au trecut pe celălalt mal, le-au dat foc. Întorși din misiune, valahii i-au raportat regelui că nu mai este picior de inamic în zonă și că populația Varșoviei i-a asigurat că muscalii nu au știut că armata suedeză se află acolo, deși aceasta era prezentă de 8 zile (*Bengtsson*, 267). Generalul rus Șeremetiev trebuie să fi pus mare preț pe acțiunile valahilor dacă a găsit de cuviință să-l informeze pe țar că doi dragoni ai săi au căzut, probabil, în mâinile valahilor. Se pare că acești dragoni au furnizat informații utile suedezilor, întrucât generalul rus a aflat de la trei valahi suedezi, luați de data asta prizonieri de oamenii țarului, că în urma celor aflate regele suedez a plecat cu toată armata, la miezul nopții, peste râul Bug în direcția Vistulei [21].

Regele i-a însărcinat pe valahi și cu misiuni cu totul neobișnuite pentru un războinic. La sfârșitul lunii octombrie, Carol a

trimis un steag de valahi la Varșovia ca s-o răpească pe soția comandantului polonez Sieniawski. După ce aceasta a putut dovedi, arătând o scrisoare a principelui Rákóczi, că l-a sfătuit pe acesta să renunțe la coroana poloneză, i s-a dat peste câteva zile drumul. În cadrul acestei acțiuni, valahii au ajuns în apropiere de Vilnius, unde se afla țarul și au luat prizonieri. Se spune că atunci când regele a văzut prizonierii în lanțuri i s-a făcut milă de ei și le-a îngăduit să se miște liber. Ofițerilor muscali li s-a permis să ia masa alături de ofițerii suedezi, iar soldaților de rând cu suedezi de același rang, după care le-a dat drumul la toți, „ceea ce i-a adus mare faimă în tabăra inamică” [22].

Urme ale valahilor suedezi duc și în acest an în Saxonia. În satul Obereichstädt se poate vedea și azi un ciot al unei cruci din gresie înalt de 75 cm numit „Piatra valahă”. Ciotul a fost găsit pe mormântul unui colonel valah înmormântat acolo în 17 mai 1707. Tot ce se știe despre asta este că în acel sat a staționat timp de un an un regiment valah care a costat 30 000 taleri [23].

Din studiile lui Haintz rezultă că la cum-păna anilor 1707/1708 armata suedeză a dispus de 33 000 de soldați, din care 7 100 cavalerie, inclusiv 1 500 valahi (I. 178) [24].

În prima jumătate a anului 1708, armata înainta în Mazuri în trei coloane într-o zonă mlăștinoasă greu accesibilă, cu păduri, situată între Vistula și granița Prusiei. Cercetașii, care căutau locuri de înnoptare, au fost întâmpinați cu foc puternic de inamic și au trebuit să se retragă. Informat de cele întâmplate, regele și-a trimis valahii, alături de unități suedeze, cu ordinul să curețe zona de orice obstacol uman sau material care ar fi împiedicat sau întârziat înaintarea avangardei propriu-zise. În luptele care au urmat și-au pierdut viața numeroși inamici, dar și mulți valahi (*Nordberg*, II, 58). Valahii și-au îndeplinit misiunea cu atâta sânguință și au avansat așa de repede, încât

statul-major suedez își făcea griji că inamicul ar putea afla prea repede „că suntem așa de aproape de ei” (*Adlerfeld*, III, 59).

Valahii erau nu numai războinici neîntrețuți, dar și foarte dibaci în gesturi capabile să-l impresioneze pe rege. Din Mazuri s-a relatat despre un comandant saxon luat prizonier, căruia valahii i-au promis să-l lase în viață cu condiția ca acesta să depună, ca gest de supunere, drapelul polonez capturat de ei la picioarele regelui suedez (*ibd.*).

În 26 ianuarie, o mânăstire de lângă Grodno, unde regele, prințul de Württemberg și câteva sute de soldați înnoptau, a fost atacată de câteva mii de muscali. Atacul a fost respins, dar de partea suedează s-au înregistrat 11 morți și 40 de răniți. Ca răspuns, în aceeași noapte valahii au primit ordinul să pornească urmărirea, cu care ocazie au zdrobit numeroși inamici, i-au dispersat forțele și au luat prizonieri. Cum isprava valahilor a avut loc tocmai în ziua de nume a regelui, ea a fost un subiect viu discutat în toată armata (*Nordberg*, II, 60). Contraatacul valahilor trebuie să-i fi impresionat profund pe muscali, pentru că a doua zi s-a auzit un tumult mare din Grodno și însuși țarul însoțit de întreaga curte au părăsit în grabă orașul. Petru venise la Grodno ca să-l sprijine pe Menșikov, care era dezorientat și iritat de marșurile neașteptate și rapide ale suedezielor și valahilor. Când țarul și ofițerii lui au auzit schimburile de focuri și au văzut acțiunile cavaleriei inamice de pe podul peste râul Neman, nu puteau estima câți îi atacau. Presupunând că toată armata suedeză ajunsese la pod și că podul se afla acum în mâinile lor, Petru era sigur că Grodno nu putea fi păstrat. În noaptea aceea, în timp ce trupele evacuează orașul, trăsura lui aștepta la poarta estică. Înainte de răsăritul soarelui, țarul și Menșikov s-au urcat în ea și au pornit spre Vilnius și Sankt Petersburg. Dacă Carol ar fi știut că țarul este acolo, ar fi făcut eforturi

frenetice ca să captureze acest mare trofeu, care ar fi schimbat dintr-o singură mișcare întreaga desfășurare a războiului. După plecarea rușilor, regele a intrat în fruntea avangardei în cetate și a ordonat armatei să-l urmeze cât de repede posibil. În 6 februarie, valahii, care se aflau într-o misiune de cercetare tot în zona Grodno, au dat de o unitate inamică pe care au pus-o pe fugă. Muscalii s-au retras peste un pod unde au fost însă așteptați de regele suedez și de garda sa, care a deschis focul și a nimicit 40 dintre ei. În urma acestei acțiuni au fost eliberați numeroși prizonieri suedezi (*Merrian*, XVIII, 258). O săptămână mai târziu, cazaci din slujba țarului au atacat în satul Holsiana din Lituania un convoi escortat de valahi care transporta răniți suedezi. Valahii au reușit să respingă atacul, i-au urmărit pe cazaci și la întoarcere au raportat că au adus 2 căpitani și 50 de soldați prizonieri și că au ucis numeroși inamici (*Nordberg*, II, 61).

Armata țarului căuta din răspuțeri să frâneze vijelioasa ofensivă suedeză, punând totul în calea ei, distrugând morile și otrăvind fântânile. Țarul ordonase, sub amenințarea pedepsei capitale, țăranilor să-și mute toate grânele și fânul din hambare, să le ardă sau să le ascundă în păduri. Țăranii trebuiau să-și caute ascunzători pentru ei și pentru vitele lor, departe de drumurile principale, astfel ca suedezi să treacă printr-un ținut pustiit. În acest context, misiunea dată valahilor de a împiedica aceste pustiiri avea o importanță vitală pentru armata suedeză, care, din cauza drumului lung din Suedia, avea nevoie să se aprovizioneze la fața locului cu alimente și furaje. Adlerfeld arăta că valahii nu au reușit să împiedice complet aceste distrugerii, dar că le-au frânat și au neutralizat numeroși inamici (III, 41). Din Smorgonie de lângă Grodno s-a relatat că în 18 februarie 150 de valahi i-au izgonit pe muscali, „pentru ca aceștia să nu mai ardă și să distrugă resur-

sele de alimente”. La fel, în 23 februarie, la șase mile de Libesciowa, valahii au reușit să împiedice ca o unitate de muscali să dea foc orașului și au neutralizat 400 de inamici [25]. În aprilie, valahii au primit ordin să staționeze de-a lungul râului Berezina și să împiedice trecerea muscalilor. Nordberg scria că valahii și-au îndeplinit misiunea atât de conștiincios încât inamicul nu a putut pune nicăieri piciorul pe malul unde se aflau suedezi (II, 63). Izvoarele rusești citate de istoricul Ciobanu au prezentat lupta altfel: „În 8 aprilie o unitate de moldoveni din armata rusă a trecut râul Berezina și a atacat un detașament de moldoveni din armata suedeză. Menșikov a fost foarte încântat de rezultatele ciocnirii, fiindcă au fost luați numeroși prizonieri din elita detașamentelor de moldoveni, de la care a obținut informații prețioase legate de pozițiile ocupate de armata suedeză”. În jurnalul țarului întâmplarea a fost comentată astfel: „Kanifer, generalul aghiotant al regelui Suediei, a atacat cu 300 de valahi pe cazacii noștri care staționau ordonat la râul Berezina. Inamicul a pierdut 30 de oameni, au fost luați 4 prizonieri și atacul a fost respins” [26]. Despre Kanifer s-a auzit două luni mai târziu din nou, când a atacat împreună cu colonelul Urbanovici și 300 de valahi o unitate de cazaci care se afla într-o pădure lângă localitatea Belenici. Au fost uciși 30 de cazaci, doi au fost luați prizonieri, iar restul a trebuit să se retragă (*Bezviconi*, 94).

Pe 30 iunie, regele suedez a ajuns cu câteva companii ale gărzii și cu avangarda valahă în comuna Holowczyn, așezată într-o zonă mlăștinoasă a râului Babici. Acolo au avut loc ciocniri cu muscalii, care au fost puși pe fugă și care, cuprinși de panică, au lăsat neatins cele trei poduri care treceau peste brațele râului. Pentru a-l împiedica pe inamic să concentreze forțe majore în zonă s-au răspândit zvonuri false prin mijlocirea unor valahi dezertați. Aceștia au rela-

tat muscalilor, în mod eronat, că regele ar avea intenția să declanșeze activități considerabile ceva mai la nord (*Bengtsson*, 303). Această acțiune a fost un nou indiciu că valahii îndeplineau și misiuni de diversiune, fără îndoială nu lipsite de risc și că unele dezertări au fost înscenate. Este cunoscut că în armata suedeză a existat un corp special de diversiune subordonat direct regelui, constituit din mai multe regimente din care făceau parte și valahii (*Lundblad*, II, 88).

Despre un eveniment care s-a petrecut în 3 iulie, în luptele din zona satului Moghilev în Belarusul de azi, Adlerfeld scria de 800 de calmuci și cazaci, care au atacat prin surprindere valahi suedezi staționați la sud de râul Babici. Atacul a putut fi respins, inamicul a avut câțiva morți și răniți și au fost luați prizonieri. Printre cei căzuți, istoricul îl cita și pe căpitanul Ciprian Urbanovici [27]. Două săptămâni mai târziu, în 15 iulie, valahii au nimicit o unitate de 150 de muscali și au luat prizonieri un subofițer și șase dragoni. Acest succes, deși minor, a ajutat armatei suedeze să avanseze și să ajungă în 5 august la Moghilev (III, 99).

La începutul lunii august, o unitate de muscali a traversat Niprul și l-a surprins pe generalul-aghiotant Kanifer, care se afla la castelul Smoliani cu 60 de valahi. Generalul a fost luat prizonier, iar mica sa trupa nimicită. Acest eveniment a fost consemnat și în jurnalul țarului: „La 1 august am primit de la generalul Renn [Rönne] știrea că o unitate de-a noastră l-a luat prizonier la o mânăstire la Smoliani pe Kanifer precum și un corp de dragoni și valahi, restul fiind uciși în luptă” [28]. După câteva zile, regele a decis să părăsească Moghilev și să traverseze Niprul. Muscalii au încercat să împiedice trecerea, dar valahii au rezolvat și problema asta (*Nordberg*, II, 79).

Faptul că valahii – numiți de unii „detachmentul de șoc” și alții „vârful de lance al avangardei” armatei suedeze – au obținut

temporar drepturi deosebite reiese și din următoarea relatare: Între 18–21 august un steag de valahi a atacat o unitate inamică formată din 150 de dragoni, „care au fost tăiați cu săbiile”. De la maiorul du Caille, luat prizonier, suedezii au aflat că muscalii aveau de gând să facă pod peste râul Gossa, în apropiere de orașul Czerikowa. Această știre s-a confirmat mai târziu, când generalul rus von Rönne a venit la Czerikowa în fruntea a 15 000 de oșteni. Ca să treacă râul, generalul a ordonat să se construiască trei poduri de pontoane. Valahii suedezi, deși în mare minoritate, au atacat prin surprindere frontal ariergarda formată din 8 escadroane. Muscalii s-au regrupat însă repede și i-au lovit pe valahi așa de cumplit, încât aceștia au fost la un pas să piară cu toții. Spre norocul lor, în ultima clipă le-a venit în ajutor avangarda suedeză. Având în vedere curajul ieșit din comun și jertfele aduse de valahi în această luptă, regele a făcut o excepție și le-a îngăduit să prade tabăra inamică. Ei au pus stăpânire pe 18 căruțe, o mulțime de corturi, cai, cămile, precum și trăsuri în care se aflau soțiile ofițerilor germani din solda țarului (*Adlerfeld*, III, 113) [29].

Cu cât armata se îndepărta mai mult de Suedia cu atât problemele logistice deveneau mai complicate. Întrucât populația Rusiei era mult mai numeroasă decât cea a Suediei, țarul putea înlocui cu ușurință orice soldat căzut cu altul sau chiar cu o sută. Se poate spune că armata suedeză, în ciuda victoriilor neîntrerupte, pentru că nu putea înlocui pierderile umane și materiale, slăbea pe zi ce trece, în timp ce armata țarului rămânea, în ciuda înfrângerilor, cel puțin la fel de puternică [30]. Întrucât muscalii în retragere pustiau teritoriile lăsate în urmă, suedezii nu se mai puteau aproviziona la fața locului și erau dependenți de convoaiele trimise din Suedia, care aveau de străbătut drumuri tot mai lungi, pline de

pericole. Regele aștepta cu înfrigurare convoaiele cu muniții, hrană și soldați, așa ca cel condus de generalul Lewenhaupt. Carol nu știa unde se află convoiul, iar generalul său nu știa exact unde se află regele cu armata sa. Era începutul lui septembrie, după bătălia de la Malatitze în Belarusul de azi, când armata suedeză se îndrepta în patru coloane spre nord, cu care ocazie au avut loc mai multe ciocniri de mică anvergură cu inamicul. Într-una din aceste ciocniri au fost capturați câțiva muscali care au relatat că au servit sub generalul Bauer, în regiunea Dorpat din Livonia. Ei au mai declarat că țarul i-a ordonat generalului să observe de la distanță mișcările convoiului lui Lewenhaupt. Era o informație interesantă, fiindcă asta însemna că dacă suedezii vor da de Bauer vor afla poate mai multe despre mult așteptatul convoi al lui Lewenhaupt. Regele a încredințat această misiune valahilor, care au reușit să dea de armata lui Bauer. La întoarcere, valahii au raportat poziția exactă a inamicului, dar și că acesta era atât de puternic, încât nu se pot măsura cu el. Carol a decis atunci să ia cu el o unitate a goților răsăriteni (Ostgoten) și să rezolve el însuși problema. În luptă regele a fost încercuit, dar a rămas recunoscut de inamic. Când calul regelui a fost împușcat în luptă, acesta a luat calul generalului suedez Thure Hård, căzut. Până la urmă, garda sa a reușit să facă un coridor până la rege și să-l scape din încercuire. Acțiunea nu s-a sfârșit însă cu bine, întrucât convoiul lui Lewenhaupt a fost interceptat la Lesnaia de trupele lui Menșikov și nimicit. Această pierdere va avea, așa cum se va vedea, consecințe decisive în desfășurarea Marelui Război Nordic.

În 20 septembrie, pe drumul de la Moghilev spre Smolensk, regele a dat din nou de o unitate inamică. Pentru a testa situația, Carol a decis să-și arunce întâi valahii în luptă, care au ținut cu succes piept trupelor calmuce superioare numericește, până când

avangarda suedeză i-a putut despovăra. Și în această luptă calul regelui a fost împușcat și acesta a avut de data asta noroc cu colonelul Dahldorf, care i-a adus alt cal [31].

Încrederea pe care regele o avea în calitățile de luptători ale valahilor s-a arătat și în bătălia de lângă orașul Novgorod, care a avut loc tot în septembrie, unde o unitate de cazaci și ruși se apropia vijelios de pozițiile suedeze. Convins că valahii săi sunt în stare să clarifice fără ajutor situația, „regele a stat liniștit și a admirat timp de mai mult de o oră lupta” (Nordberg, II, 87).

În enumerarea regimentelor de care dispunea Suedia în iarna 1708/1709, Adlerfeld menționa și câteva companii de valahi aflate sub comanda generalului-aghiotant Kanifer și a colonelului Sandu Colțea (II, 238). Aceasta dovedește că generalul a reușit să scape până la urmă din captivitatea anunțată în august 1708.

În anul 1709, valahii suedezi se apropiaseră iar de Moldova și prima știre a anului este din 6–7 ianuarie despre lupte care au avut loc „în satul Cosmin lângă râul Catschur [Ciugur?] care se varsă în Prut” [32]. Regele și-a trimis valahii acolo într-o misiune de cercetare a unei unități inamice formată din 1 000 de dragoni ruși și câteva sute de cazaci. Valahii i-au raportat la întoarcere că inamicul avea rândurile strânse ca un zid de nepătruns. Carol i-a trimis pe valahi înapoi și le-a cerut să țină rândurile cât de strâns posibil pentru ca dragonii colonelului suedez Taube să se poată ascunde neobservați în spatele lor. Această formațiune avea forma unei săgeți largi în care un călăreț era alături de altul, genunchi la genunchi și puțin în spate. Valahii au procedat întocmai și și-au deschis rândurile abia în dreptul inamicului, care, luat prin surprindere, a pierdut 140 de oameni. Nordberg a relatat că în această luptă și-a pierdut viața de partea suedeză căpitanul de cavalerie valah Lupul, „un om inimos și

cuminte, care s-a încumetat prea adânc în liniile inamicului” (II, 117) [33].

Faptul că valahii formau vârful de lance al avangărzii armatei suedeze reiese și din jurnalul generalului Lewenhaupt, care în descrierea unui atac din 1 februarie asupra unui avanpost inamic, aflat la o milă de orașul Krassnakuti, constata că „valahii erau ca de obicei în primele rânduri”. Avangarda valahă avansase și de data asta așa de repede, încât generalul își făcea griji că restul armatei nu era în stare să țină ritmul: „Cavaleria noastră nu a putut ajunge acolo, iar infanteria cu piesele grele era și mai în urmă” (*Schlözer*, 321).

În cei nouă ani de campanie activă, regele fusese protejat ca prin minune de răniile unei bătălii. Deși fusese lovit de o schișă la Narva și și-a rupt piciorul la Cracovia, regele nu a fost niciodată grav rănit. Era în 17 iunie 1709, cel mai critic moment al carierei sale, când norocul l-a părăsit brusc și a fost grav rănit în timpul unei inspecții pe malul râului Vorskla. Era în preajma bătăliei de la Poltava, când armata suedeză a rămas fără acela care i-a condus până atunci ani la rând din victorie în victorie. Vestea s-a împrăștiat repede și a fost o lovitură pentru soldați. Piatra de temelie a moralului armatei suedeze era credința că regele lor nu este doar invincibil, ci și invulnerabil. Imediat ce a aflat de rănirea regelui, statul-major rus a decis traversarea râului, ridicarea de întărituri și obstacole de sârmă ghimpată în fața taberei suedeze și începerea pregătirilor de atac. În această situație dificilă, pentru a câștiga cel puțin câteva zile, generalul Rehnskiöld a hotărât să-și trimită valahii într-o misiune de diversivune. Ca să nu fie observați, aceștia au traversat râul pe întuneric, nu cu bărci, ci înot, ajungând astfel în spatele liniilor inamice. Acolo au dat foc lagărului părăsit, caselor, corturilor și la tot ce au mai găsit acolo, acțiune care i-a iritat pe ruși și a întârziat ata-

cul (*Nordberg*, II, 147). Despre această faptă Lewenhaupt comenta că detașamentul de valahi a fost trimis pe malul celălalt ca „să-l alarmeze permanent pe inamic, astfel ca suedezii să-și poată continua mai fericiți marșul” (*Schlözer*, 344). Acțiunea, care a avut loc la sfârșitul lunii iunie, a fost descrisă și de Findeisen: „Un regiment valah format din 12 escadroane cu 1 000 de cavaleriști a simulat un atac în partea sudică a taberei rusești, ca să producă neliniștea necesară pentru a distra atenția de la adevăratele intenții ale armatei suedeze” [34].

În anul bătăliei de la Poltava, în lucrările istoricilor Nordberg și Adlerfeld se găsesc relatări despre colonelul Sandu Colțea, care s-a născut în „Valahia, a fost comandantul regimentului valah și l-a servit mai mulți ani loial pe regele Carol al XII-lea”. Lui Colțea i s-a permis să se ducă acasă ca să-și revadă rudele și a primit scrisori de la contele Piper care în drumul său trebuiau înmânate seraschierului de la Tighina. Din jurnalul lui Lewenhaupt reiese că înainte de plecare Colțea și secretarul suedez Klinkowström au fost primiți de rege în 22 iunie 1709, care, din cauza rănirii sale, „se afla culcat pe o targă încălțat numai cu o cizmă”. Regele i-a dat lui Colțea instrucțiuni referitoare la misiunea de îndeplinit (*Schlözer*, 340). Pe timpul absenței colonelului valah au avut loc în regiment neliniști dirijate de muscali. Unul din acești provocatori, un dezertor valah, a fost trimis de muscali în misiune secretă înapoi la unitatea sa, unde a povestit fals că a reușit să evadeze. Menșikov i-a dat misiunea să convingă cât mai mulți valahi să dezerteze. El a povestit în mod eronat camarazilor săi despre Colțea că ar fi dezertat și că nu se va mai întoarce la unitatea sa. În această intrigă a fost ajutat și de doi căpitani de cavalerie pe care Nordberg îi numește Pantelli și Gavrilas. Ultimul, corupt și el de Menșikov, i-a promis generalului că îl va ucide pe regele suedez la una

din ieșirile acestuia cu valahii. Regele polon Stanislas, care aflase de aceste neeltiri, l-a informat imediat pe Carol al XII-lea, care nu a dat crezare zvonului, a avut mai departe încredere în valahii săi, dar a devenit ceva mai precaut. Pe de altă parte, pentru a frâna nemulțumirile și dezertările, regele le-a acordat valahilor temporar privilegii deosebite. Valahii au primit condiții de încartiruire și alimentație mai bune decât ale suedezilor, iar solda le-a fost plătită odată pe un an înainte (*Nordberg*, II, 141). Colțea s-a întors din misiune în 8 iulie însoțit de un convoi de turci și tătari. El a adus scrisori de la Poartă și de la hanul tătar, precum și vestea mai puțin îmbucurătoare că erau puține șanse de a primi de la turci ajutorul promis: „Acestia nu au chef să joace cu noi și să ni se alăture” (*Adlerfeld*, III, 260) [35].

Lipsa oricărei perspective de a primi întâriri, lipsa de alimente, precum și atacurile permanente ale cavaleriei ușoare muscale au pus la grea încercare armata suedeză. Cu atât mai mult a crescut rolul avangărzii valahe de a respinge aceste atacuri și a proteja armata. Efortul crescut cerut valahilor a stat însă în contradicție cu reducerea drastică a alocărilor de alimente, ceea ce a dus la dezertări (*Lundblad*, II, 117). Cu toate acestea, mai multe izvoare istorice confirmă o participare semnificativă a valahilor în bătălia de la Poltava [36]. Un document în limba rusă conceput, între vara anului 1712 și anul nou 1713, de un moldovean din Iași pe nume Ioan Arsenoiu, care pentru vitejia sa a fost ridicat de țar la rangul de locotenent și mai târziu de căpitan, cuprinde elemente interesante între care și faptul că rușii au luat prizonieri la Poltava 1 000 de valahi suedezi [37]. Relatarea lui Arsenoiu că țarul le-a restituit comandanților suedezi luați prizonieri săbiile a fost confirmată și de Voltaire. La vorbele țarului că suedezii au fost dascălii săi în arta războiului, Rehnskiöld i-a răspuns: „Majesta-

tea Sa este foarte nerecunoscătoare față de dascălii săi, dacă i-a maltratat în felul acesta”. După dîneu, povestește Voltaire, țarul a înapoiat comandanților suedezi săbiile, iar contele a primit cadou sabia lui Petru, pe care a avut voie s-o poarte [38].

După Poltava, când soldații suedezi erau în mare pericol de a fi despărțiți de lagărul de provizii, valahii au preluat rolul de călăuze. Ei i-au condus pe suedezi de pe câmpul de luptă la tabăra de bagaje, unde se aflau, pe lângă materiale de tot felul, carele și caii de tracțiune, atât de necesare pentru a transporta soldații răniți și bolnavi (*Schlözer*, 363).

La trecerea Niprului, în iulie 1709, valahii au păstrat după suedezi și cazaci mai departe rangul trei în ordinea națiunilor din suita regelui. Pe malul drept al râului, micul rest rămas al armatei lui Carol al XII-lea s-a împărțit în două coloane, una cu Mazepa cu cazacii și valahii, iar cealaltă cu regele și suedezii. În convoiul care a sosit la Bender erau și valahi printre ei, între care căpitanii Brakuka, Lukawieki, Galakan și Cera, precum și Rosochakin, care a preluat comanda regimentului valah după ce colonelul Colțea fusese luat prizonier.

Prezența românilor în colonia suedeză de la Bender a fost confirmată și într-o scrisoare a regelui trimisă din Bender, în 30 iulie 1710, către sora sa: „Acum câteva zile am trimis un steag de valahi la graniță ca să risipească un post de cazaci”. Ei au făcut prizonieri și au capturat un steag (*Carlson*, 102).

La repatrierea suedezilor din Imperiul Otoman, un număr însemnat de valahi l-au urmat pe rege la cetatea Stralsund, unde au ajuns în vara anului 1715. Ei au făcut parte din așa-numita „suită militară a regelui venită din Turcia” și au participat la bătălia pentru apărarea cetății (*Haintz*, III, 25). Dintr-o publicație a Comisiei Istorice a Pomeraniei reiese că numărul valahilor care

au luptat la Stralsund a fost de circa 400 și că erau îmbrăcați în portul lor tradițional [39].

După pierderea de către suedezi a Pomeraniei, valahii au luptat împotriva danezilor în Norvegia, unde „regele a apelat din nou la serviciile mai multor companii de cavalerie ușoară ale moldovenilor”. Acest lucru i-a fost confirmat istoricului Karadja de către maiorul Oswald Kuylenstierna, un bun cunoscător al istoriei regelui suedez.

Hermann Moritz, conte de Saxa și feldmareșal al Franței, a pus în evidență în tratatul său despre „Arta războiului” faptul că regele suedez era foarte conștient de avantajele cavaleriei ușoare valahe. Ca urmare, Carol a adus din Orient câteva companii de valahi, care au luptat în 1715 în Norvegia, unde au nimicit aproape complet armata daneză (439). În enumerarea structurii cavaleriei de care a dispus regele în anul 1718 în Norvegia, Nordberg menționează că valahii se aflau sub comanda generalului-maior Giertta” (II, 746). În aceeași direcție, o publicație din Leipzig informa că regele a dispus în Norvegia și de un „escadron de valahi” [40]. Cel mai cunoscut lexicon de conversație scandinav – „Nordisk familjebok” – confirmă în ediția din anul 1800 că:

„Un mare număr de valahi, care l-au urmat pe rege din Imperiul Otoman, au luptat în anul 1715 la Stralsund și în anul 1718 în Norvegia” [41]. Nicolae Iorga aprecia că participarea ostașilor moldoveni în epopea aventuroasă a regelui Carol al XII-lea în Norvegia a ajutat la „acea integrare a vieții noastre naționale în istoria lumii” [42]. Într-o scrisoare din 21 mai 1732, regele Augustus elogia rezultatele excepționale obținute de cavaleria ușoară valahă, „care era mai bună decât cea a husarilor, dezertează mai rar și au fost doar lăudați și de regele Carol al XII-lea” (*ibid.* 7).

Despre participarea românilor în armata suedeză, cronicarul finlandez Israel Reinius s-a întreținut în anul 1741 cu soldați din regimentul valah condus de Dimitrie Brânzeacul, care serveau în armata țarului și care erau pe cale să părăsescă Finlanda. Aceștia i-au relatat că veneau din Moldova și Țara Românească și că tații lor au fost în serviciul regelui Carol al XII-lea pe când acesta se afla la Tighina. Ascultându-i cum vorbeau între ei, Reinius a remarcat că „limba valahă nu este nici turcă, nici tătară, nici poloneză, nici rusă și nici maghiară, ci una care s-a desprins din limba latină” [43].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Robert R. Denndorf, Als König Karl XII. von Schweden Gast der Rumänen war. Der Kalabalik von Bender, Norderstedt, 2017.
2. J. W. Bardili, Reys-Beschreibung von Pultawa nach Bender, Stuttgart, 1730, p. 202.
3. O. Haintz, König Karl XII. von Schweden. Der Kampf Schwedens um die Vormacht in Nord- und Osteuropa (1697–1709), Berlin, 1958, p. 252.
4. Hornung, Anzeige und Recensionen der neuesten erscheinenden Werke der Militär = Literatur, Heft I, Viena, 1781, p. 17.
5. G. A. Nordberg, Leben Karl des Zwölften Königs in Schweden mit Münzen und Kupfern, vol. II, Hamburg, 1746, p. 142.
6. C. Karadja, Note despre colonelul Sandu Colțea și regimentul său de cavalerie în serviciul regelui Carol al XII-lea, În: Revista Istorică 1-3, Vălenii de Munte, 1929, p. 51.
7. F. G. Bengtsson, Karl XII, Stuttgart, 1957, p. 168.
8. G. Adlerfeld, Leben Carls des Zwölften, Königs von Schweden auf Desselben Befehl beschrieben von Hrn. Gustav von Adlerfeld, Königlichen Cammerherrn. Mit Anmerkungen erläutert und fortgesetzt wie auch mit nöthigen Abrissen versehen, Frankfurt și Leipzig, 1741–1742, vol. I, p. 502.

9. E. Carlson, Die eigenhändigen Briefe Königs Karls XII, Georg Reimer, Berlin, 1894, p. 264.
10. A.L.V. Schlözer, Schwedische Biographie enthaltend eine Sammlung von Lebensbeschreibungen berühmter Schwedischer Kriegs- und Staatsmänner, Altona, 1760 și Lübeck, 1768, p. 104.
11. URL https://sv.wikipedia.org/wiki/Slaget_vid_Gemauerthof.
12. 1706 formerades 2 regementen valaker under öfverstarna Sandul Kolza. Sursa: Proiectul Runeberg. URL: <http://runeberg.org/nfaq/0056.html>.
13. V. Ciobanu, Carol al XII-lea și României, Iași, 1999, p. 118, care dă ca surse: C.I. Karadja și C. Enea.
14. B. Bergmann, Peter der Große als Mensch und Regent, vol. II-III, Riga, 1825 și 1826, p. 297.
15. Lundblad, Geschichte Karl des Zwölften Königs von Schweden, partea I-a., Hamburg, 1835, p. 350.
16. G. Gh. Bezviconi, Călători ruși în Moldova și Muntenia. București, Institutul de Istorie Națională din București, 1947, p. 93.
17. Izvoare. *Schramm*, 143 precum și URL: http://www.kreuzstein.eu/html/body_niedermoellern.html (u.v. 06.09.2015).
18. URL: http://www.denkmalprojekt.org/2013/paplitiz_stadt-genthin_lk-jerichower-land_sa.html.
19. În descrierea luptelor, care au avut loc la Steinau, cifra de 500 de valahi a fost confirmată și de istoricii: *Adlerfeld*, II, 333, *Bardili*, 309, *Nordberg*, I, 677.
20. Numele Andreas derivă de la cuvântul grecesc andreia, care are înțelesul de vitejie, bărbăție. Numele este răspândit în Țările Române în forma Andreiaș, iar în județul Vrancea, în depresiunea Andreiașu, pe Milcov, există două sate Andreiașu de Sus și Andreiașu de Jos, ca parte a comunei Andreiașu de Jos.
21. B. Scheremetjew, St. Petersburgisches Journal, vol. VI, St. Petersburg, 1778, p. 174.
22. S. Faber, Der ausführlichen Lebens-Beschreibung Carls des XII. Königs in Schweden. VIII. Theil. Frankfurt, Leipzig, 1717, p. 9.
23. URL: <http://www.heimatverein-langeneichstaedt.de/index.php/sehenswuerdigkeiten/der-walachenstein>
24. Haintz dă ca sursă a datelor: St. M. Waller (Kar. Förb. Årsbok 1957, p. 91).
25. Merians Erben, Theatri Europæi, vol. XVIII, Frankfurt, Anton Heinscheidt, 1720, p. 259.
26. H. L. C. Bacmeister, Beyträge zur Geschichte Peters des Großen, vol. I, Riga, 1774, p. 199.
27. Urbanovici sau Urbanowitz trebuie să fi rămas totuși în viață, fiindcă, așa cum au relatat mai multe izvoare, cinci ani mai târziu a fost avansat la gradul de colonel. Peter From îl citează și printre apărătorii casei regelui la Varnița ca "Överste Cyprianus Urbanowicz". URL: https://sv.wikipedia.org/wiki/Kalabaliken_i_Bender.
28. Peter der Große: „Tagebuch Peters des Großen vom Jahre 1698 bis zum Schlusse des Neustädter Friedens aus dem Russischem Originale übersetzt so nach denen im Archive befindlichen und von Seiner Kayserlichen Majestät eigenhändigen ergänzten Handschriften gedruckt worden”, Berlin, Leipzig, 1773, p. 247.
29. Această întâmplare a fost descrisă și în *Theatrum Europaeum*, care o localizează între localitățile Drakoska și Labanoska (*Merian*, XVIII, p. 266).
30. La începutul secolului al XVIII-lea, Suedia avea 1,7 milioane de locuitori, în timp ce Rusia avea 17 milioane.
31. J. Xilander; L. Kretschmer, Militärische Mittheilungen, vol. III, München, 1829, p. 23.
32. Nu a fost găsit în lista afluenților râului Prut din Ucraina, Republica Moldova și România.
33. Nordberg a numit funcția îndeplinită de Lupul: „Wallachernes Ryttmastare”.
34. J.-P. Findeisen, Karl XII. von Schweden. Ein König der zum Mythos wurde, Berlin, 1992, p. 120.
35. Colțea a fost luat prizonier la Poltava și deportat împreună cu locotenentul-major Kaulbars și căpitanul Saxe la Tobolsk în Siberia, unde toți trei au dus o viață plină de lipsuri. La Tobolsk Colțea s-a logodit în 25 mai 1717 cu domnișoara Merowitz, pe care a luat-o în căsătorie în 2 iunie. Când viața plină de privațiuni și mizerie a devenit de nesuportat, Colțea a hotărât să evade-

ze împreună cu Saxe. Ei au fost prinși și duși împreună cu Kaulbars, deși acesta nu avea nicio vină, mai departe la Jakutsk, unde, lipsiți de orice speranță, își așteptau sfârșitul. La întoarcere în Suedia, Colțea a fost eliberat din armata suedeză cu toate onorurile, a primit o locuință și o pensie de 400 de taleri. Pentru că nu stăpânea limba, pentru că îi lipsea o biserică românească ca să se roage și îi era dor de meleagurile natale, a hotărât să părăsească Suedia. După ce i s-au plătit drepturile de pensie a plecat spre casă, drum pe care i se pierde urma. Nume de moldoveni din serviciul regelui suedez se găsesc în lucrarea lui Bălan *Documente Bucovinene*: Sandul, Gavrilaş, Lupul.

36. Lundblad îi socotea pe români împreună cu polonezii cam la 12 000 și scria că se aflau sub comanda generalului Poniatowski (II, 625). După Voltaire, regele suedez a dispus pe lângă moldoveni și de câteva mii de valahi (146). *Lexiconul Brockhaus* făcea cunoscut în ediția din 1827 că regele a dispus de aproape 12 000 de suedezi, precum și de 13 000 de cazaci și valahi (vol. 7, 905), date confirmate doi ani mai târziu în *Supplementband* (765). Generalul Rehnskiöld, luat prizonier de ruși, întrebat de țar asupra numărului de soldați de care a dispus regele, a răspuns: „Dacă îi socotesc și pe polonezi, cazaci și valahi, au fost cam 30 000” (*Bergmann*, III, 49). Biografia regelui Haintz și Adlerfeld susțineau părerea mai realistă că la începutul campaniei numărul valahilor a fost de 2 000 ca să scadă până la 1 000 în pragul bătăliei de la Poltava. Wikipedia suedeză confirmă că 1 000 de luptători valahi, organizați în 12 escadroane și conduși de Sandu Colțea, au participat la bătălia de la Poltava: Vallackregementet. 1 000 man. 12 skvadroner. Sandul Koltza”. URL: https://sv.wikipedia.org/wiki/Slaget_vid_Poltava.

37. Mare fu uimirea țarului când află din gura mea că nu sunt ucrainean, ci moldovean. Venind vorba de limba maternă, Petru I, știa de la cancelarul său Corbea că moldovenii și valahii vorbesc aceeași limbă. Întâmplarea aceasta îl făcu să se gândească la mine nouă luni mai târziu. Era în 28 iunie 1709 la Poltava, după victorie. Eu luptasem acolo sub comanda contelui Golov[k]in. După ce stătuse la masă cu generalii suedezi făcuți prizonieri, Petru I le restituî săbiile. Totodată, dădu ordin ca să fie omorâți toți cazacii lui Mazepa căzuți în mâna rușilor. Mai rămăseseră prizonieri o mie de valahi care luptaseră alături de suedezi. Înainte de a hotărî soarta acestora, țarul dori să pună câteva întrebări comandantului lor [Sandu Colțea]” (M. Tarangul, *Un document de la 1700, România Literară*, nr. 41, 2002).

38. F. M. A. de Voltaire, *Die Geschichte Karl XII*, Beuchot, Leipzig, 1829.

39. G. Tessin, *Die Deutschen Regimenter der Krone Schweden unter Karl XI. und Karl XII.* (1660–1718). Teil II, Köln-Graz, 1967, p. 116.

40. Er hatte 42 Bataillons zu 300 Mann, 66 Escadrons zu 125 Pferden, die Trabanten oder Gardes de Corps, eine Escadron Wallachen und einige Companien Polen.” A. Wahlmann (Editor): *Zeitung für die elegante Welt*, Leipzig, 1813, p. 1235.

41. En stor del valaker följde Karl XII till Turkiet samt därifrån till Stralsund (1715) och Norge (1718). Izvor: *Nordisk Familjebok Konversationslexikon och Realencyklopedi*”, ediția anului 1800, vol. 17, pag. 104, citat în proiectul Runeberg al Universității Linköping. URL: <http://runeberg.org/nfck/0202.html> (u.v. 22.11. 2015).

42. N. Iorga, *Românii în armatele apusene. O amintire pierdută*. În: *Revista Istorică*, nr. 1–3, Vălenii de Munte, 1934.

43. L. Lindgren, *Oșteni români în nordul Europei în secolul al XVIII-lea*. În: *Noua Arhivă Românească*. Revistă on-line. URL: <https://arhivaromaneasca.wordpress.com/cerctari-si-analize/profdlauri-lindgrenfinlandaosteni-romani-in-nordul-europei-in-secal-XVIII-lea/>.

ANEXĂ

Poziția regimentului valah (Wolcker) în bătălia de la Holowczyn, anonim, sec. XVIII.

ROLUL BASARABIEI ÎN ASIGURAREA LOGISTICĂ A ARMATEI RUSE ÎN PERIOADA ANILOR 1812–1874

Anatol LEȘCU¹

THE ROLE OF BESSARABIA IN THE LOGISTICAL ASSURANCE OF THE RUSSIAN ARMY DURING THE YEARS 1812–1874

This article is dedicated to the strategic role of Basarabia in the context of Russia's expansionist policy and the logistical support provided by the region to the Russian imperial army during the times of peace and war. Russian policy in Basarabia is under the canons of imperialist behavior towards the subjugated peoples, carried out by this country.

Keywords: Basarabia, expansion, aggression, occupation, logistics, army, commissioning.

Începutul secolului al XVIII-lea în istoria Europei era marcat prin creșterea potențialului economic, politic, militar și cultural al Rusiei. Împinsă de către mongolo-tătari în regiunile împădurite din nord-estul Europei, aceasta țară, sub conducerea și în urma unor reforme efectuate de către Petru cel Mare, s-a simțit ca o putere europeană, promovând o politică externă energetică și expansionistă. În perioada domniei sale, marele reformator a schițat principalele direcții de expansiune a statului rus spre nordul și sudul Europei și în direcția asiatică. Odată cu terminarea Războiului Nordului și obținerea ieșirii spre Marea Baltică și Europa Centrală, preocupările principale ale politicii externe a Rusiei s-au reorientat spre sud, unde a început procesul lent de descompunere a Imperiului Otoman. Din acest moment, confruntarea cu Turcia pentru supremație în regiunea Balcanilor a devenit centrul preocupărilor Imperiului Rus, această luptă soldându-se cu nenumărate războaie ruso-turce, care s-au întrerupt abia după Primul Război Mondial.

Din cauza conflictului ruso-otoman, Balcanii și regiunile adiacente au devenit unul dintre principalele teatre de acțiuni militare. Primul care a înțeles, cu ajutorul

lui Dimitrie Cantemir, importanța strategică a acestei regiuni în confruntarea cu Turcia a fost Petru cel Mare. Înfrângerea de la Stălinești din vara anului 1711 a determinat autoritățile țariste se redirectioneze desfășurarea acțiunilor militare împotriva otomanilor spre stepele nord-pontice, peninsula Crimeea și Caucaz. Acțiunile militare din anii 1735–1738, în pofida unor succese obținute de către ruși, a evidențiat faptul că comandamentul rus a subapreciat importanța strategică a teatrului balcanic de război, deoarece cuceririle teritoriale la nordul Mării Negre, chiar și a Crimeii, nu garantau neapărat capitularea Imperiului Otoman, centrul nevralgic al căruia era Istanbulul (Constantinopol) și provinciile balcanice. Ca și în cazul Imperiului Bizantin, numai cucerirea Constantinopolului putea pune capăt puterii și însăși existenței Imperiului Otoman. Unica cale posibilă pentru trupele rusești în vederea realizării acestui scop trecea prin Moldova, ea devenind din acel moment teatrul permanent al acțiunilor militare. Începând cu anul 1739, înțelegând în sfârșit, cu ajutorul colonelului Constantin Cantemir, fiul domnitorului Antioh Cantemir, importanța strategică a direcției balcanice, cercurile guvernamentale din

¹ Anatol LEȘCU, lt. col. (r), dr., conf. univ., Catedra de științe umanistice și limbi moderne, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

Sankt Petersburg au optat definitiv pentru această direcție, îndreptând armatele sale prin Moldova în Balcani [1].

O atare situație a continuat pe parcursul întregului secol al XVIII-lea. Războaiele din anii 1768–1774 și 1787–1791 s-au desfășurat pe teritoriul Principatelor Române, inclusiv în regiunea pruto-nistreană, care deținea pozițiile-cheie în calea armatei ruse spre Istanbul prin cetățile sale – Hotin, Bender, Akkerman și Ismail. Importanța strategică a acestor cetăți ne demonstrează faptul că, de cucerirea lor erau preocupăți cei mai iluștri conducători de oști din istoria Rusiei, cum ar fi feldmaresalii Münnich, Rumeanțev, Golițin, Potioimkin și generalisimul Suvorov.

După anexarea Basarabiei, situația nu s-a schimbat în mod radical. Dintr-un teritoriu pe care se desfășurau operațiunile militare ea s-a transformat în principală bază de susținere și aprovizionare a trupelor ruse, care continuau să acționeze în direcția balcanică. Cele relatate nu însemna că luptele se purtau exclusiv pe această direcție strategică. Acțiunile militare decurgeau concomitent pe mai multe direcții, mai ales în Ucraina și Caucaz, unde armatele rezolvau sarcini concrete de sustragere a atenției inamicului de la forțele principale și pe cât posibil acapararea teritoriilor noi pentru imperiul țarist. Dar lovitura principală în toate cazurile se dădea în Principate și în Balcani, care rămâneau principalul teatru de război în tentativa strategică de anihilare a puterii otomane în această regiune a lumii, cu sau fără ajutorul Europei.

Prin inerție politică, autoritățile militare ale Rusiei continuau să considere că rezolvarea problemei orientale se află în competența sferei militare și poate fi atinsă numai cu înfrângerea Imperiului Otoman pe câmpul de luptă. Drept urmare a acestei atitudinii belicoase din sud-estul Europei, în sec. al XIX-lea au avut loc încă trei răz-

boaie: 1828–1829, 1853–1856, 1877–1878. În orgoliul său imperial, clasa politică din Rusia lupta în toate cele trei războaie nu atât pentru noi teritorii, cât pentru influență asupra Porții și libertății navigației în strâmtori, influență care putea fi obținută de către Rusia cu mai multă ușurință și eficacitate fără enorme pierderi omenești, prin metode diplomatice [2, p. 24].

Cu trecerea timpului, tot mai mulți din conducătorii politicii externe ai Rusiei începeau să înțeleagă că rezolvarea problemei orientale în folosul Rusiei nu poate fi soluționată prin război în Balcani chiar și cu ocuparea Țarigradului, ceea ce ar duce, inevitabil, la formarea unei coaliții largi europene îndreptate împotriva Rusiei, coaliție, în fruntea căreia ar sta alianța austro-germană. Prezicerile celor mai ingenioși politicieni și militari ruși că cheia rezolvării acestei probleme este ascunsă nu pe malurile Bosforului, ci în Occident, mai bine zis la Berlin, nu au fost auzite și luate în seamă de către Alexandru II și consilierii săi [3, p. 5]. Numai în urma războiului din anii 1877-78 și Congresului de la Berlin, guvernării ruși au conștientizat faptul că inamicul principal al Rusiei nu este Turcia, ci Germania și Austro-Ungaria, care stăteau în spatele Turciei. Din acest moment se schimbă și vectorul principal al politicii externe a Rusiei, din direcția balcanică spre nord-vest, redirecționându-se și eforturile principale militare din domeniul planificării strategice.

Reieșind din toate cele expuse mai sus, s-a schimbat radical și rolul Basarabiei în cadrul relațiilor internaționale și politicii externe a țarismului. Începând cu Petru cel Mare, Moldova, inclusiv teritoriul dintre râurile Nistru și Prut, juca un rol important în relații internaționale, fiind atât subiectul, cât și obiectul relațiilor internaționale. După cum menționa providențial Leon Casso, „...erau timpuri, când teritoriul, măr-

ginit de către râurile Nistru, Dunăre și Prut...a căpătat importanță mondială în lupta între ruși și turci, datorită faptului că lupta aceasta era legată direct cu alte aspecte ale politicii europene” [4, p. 2]. Pierzând, după 1812, orice rol de subiect al relațiilor internaționale, Basarabia a fost transformată treptat în unul din principalele centre de sprijin logistic al trupelor ruse direcționate spre sud-vestul european. Acestui scop îi era subordonată întreaga politică în domeniul militar. Semnificativă din acest punct de vedere este și structura organizatorică a armatei țariste după terminarea războaielor napoleoniene. Din cele 33 divizii de infanterie și 17 divizii de cavalerie cât număra armata țaristă după reîntoarcerea din Europa în patrie, în 1816 au fost formate două armate, 1 și 2, ambele dislocate în Ucraina [5, p. 16]. Și dacă armata 1, cu sediul statului său major în localitatea Visilkov din gubernia Kiev, era îndreptată în principal spre direcția operativă de vest, sau în caz de acută necesitate și spre sud-vest, atunci armata 2, cu sediul în localitatea Tulcin, era direcționată exclusiv spre Balcani. Relieful geografic al acestei regiuni este de așa natură că unica direcție de pătrundere în Balcani din nord este cea care trece prin așa-zisa „poarta Focșanilor”, formată de curbura sud-estică a Carpaților și gurile Dunării [6, p. 18].

Reieșind din aceste considerente strategice, Basarabia, cu imensele sale resurse naturale și alimentare, în scurt timp a devenit principala bază de sprijin a armatei ruse, care desfășura operațiuni militare pe aceasta direcție [7, p. 87]. Conform estimărilor ofițerilor Statului-Major General rus, Basarabia era capabilă să disloce pe teritoriul său stocuri alimentare necesare pentru o armată întregă și să aprovizioneze pe cont propriu suplimentar încă 120 mii ostași anual. Pe lângă aprovizionarea alimentară, pe timp de război Basarabia putea în-

cartirui 200 mii de ostași și asigura trupele militare cu aproximativ 175 mii de care de transport [8, p. 43, 90]. Pe timp de pace, în Basarabia, în perioada anilor 1816 – 1834, erau dispuse 2 divizii de infanterie, iar în perioada anilor 1835 – 1874 câte 1 divizie de infanterie. Pentru menținerea și aprovizionarea trupelor ruse staționate în ținut, populației erau impuse unele prestații ordinare, pe timp de pace, și extraordinare, pe timp de război, care nu se deosebeau de cele similare din alte părți ale imperiului. Până la efectuarea reformei militare și trecerea la serviciul militar obligatoriu, înfăptuit în anul 1874, populația suporta multiple îndatoriri legate de întreținerea armatei, cum ar fi încartiruirea trupelor în localități, încălzirea și iluminatul unităților încartiruite, acordarea rației alimentare suplimentare ostașilor, alimentarea cailor armatei cu furaje, prestarea serviciului de transport cu cărauși și atelaje în folosul unităților militare, reparația obiectelor militare și multe altele. Întreținerea armatei de către stat era un lucru foarte costisitor, de aceea autoritățile centrale își asumau obligațiunea de a finanța din bugetul de stat numai cheltuielile pentru armament, muniții, echipament și parțial alimentația. Celelalte cheltuieli erau suportate sau de autoritățile locale, sau direct de către populația locală. Încartiruirea militarilor, prestația cea mai costisitoare, a fost pusă direct pe seama populației și reprezenta pentru basarabeni cea mai grea obligație față de armată. Din puținul pe care îl avea și în condiții precare de trai, omul era obligat să ofere militarilor, fără nicio recompensă financiară sau materială, gazda, hrana suplimentară, care în realitate era și cea principală, spălarea rufelor și multe altele ce țineau de viața militarului de zi de zi. Pe parcursul perioadei de referință, numărul gospodăriilor și localităților supuse încartiruirii pe timp de pace era flexibil și varia de la 25 până

la 60% din numărul localităților existente în Basarabia. După perioade, încartuirii erau supuse: 1823–1833 – 25% din numărul total al localităților existente, 1836–1840 – 60%, 1842–1849 – 40%, 1856 – 18, anii 70 – 40%. Per ansamblu, anual în Basarabia erau supuse încartuirii pe timp de pace în jur de 40% din localitățile existente.

Cheltuielile militare directe în bugetul regional constituiau la sfârșitul anilor 1820 până la o treime din totalul cheltuielilor, treptat reducându-se la 8% la sfârșitul anilor 1860 – începutul anilor 1870. Din surse disponibile putem calcula cu aproximație că cheltuielile militare pe timp de pace în toată perioada studiată se ridicau la cifră de 5 mil. ruble, cifră comparabilă cu cheltuielile anuale ale Ministerului de Război, care variaua de la 106 mil. ruble până la 140 mil. ruble. Suma reală era, cu certitudine, mult mai mare. Numai în perioada Războiului Crimeii, guvernul regional, cât și populația civilă, au contribuit cu 2 044 145 ruble 55 copeici pentru susținerea armatei implicate în ducerea acțiunilor militare. Ținând cont de costul produselor agricole donate și rechiziționate, de alte cheltuieli necontabilizate din cauza stării precare a statisticii în perioada respectivă, suma reală de cheltuieli în vederea susținerii efortului militar al imperiului este necesar de a fi mărită de cel puțin 5-6 ori, ceea ce ar însemna că suma reală ar trebui să fie de aproximativ 10-15 mil. ruble, ceea ce constituie în jur de 4% din totalul cheltuielilor militare ale Rusiei, care către în anul 1856 constituiau 228 999 796 ruble.

Din punct de vedere geostrategic, Basarabia aparținea teatrului de sud-vest al operațiunilor militare, care până în anul 1877 juca un rol principal în realizarea planurilor strategice ale Rusiei. După războiul ruso-turc din anii 1877-78, conjunctura

politico-militară în Europa s-a schimbat, pericolul militar principal pentru Rusia devenind alianța austro-germană. Reieșind din situația nou creată, a fost schimbată radical și doctrina militară, ea devenind în timpul lui Alexandru III una pur defensivă pentru teatrul european de acțiuni militare. Totodată, au fost introduse corective în stabilirea teatrelor de război și a importanței lor strategice. Conform concepției comandamentului superior militar rus, partea europeană a imperiului a fost împărțită în trei teatre separate de acțiuni militare: teatrul Înaintat de acțiuni militare (Districtul militar Varșovia), teatrele Nord-vest (Districtele militare Kiev, Vilno) și Sud-vest (Districtul militar Odesa și o parte a Districtului militar Kiev) de acțiuni militare [9, p. 514]. În caz de război, principalele acțiuni militare erau preconizate să se desfășoare pe teatrele Înaintat și de Nord-Vest, situate pe cele mai scurte căi de acces pentru armatele austro-germane spre ambele capitale ale imperiului – St. Petersburg și Moscova. Cât privește teatrul de Sud-vest, un rol important în caz de război îi revenea părții sale de nord, așa-zisei regiuni Dubno-Rovno, care îndeplinea rolul de legătură între teatrul Înaintat și de Sud-vest.

În acest context, rolul Basarabiei devenea secundar, ea acoperind căile de acces din partea Austro-Ungariei și eventual a României spre Odesa și Nikolaev. Acoperind partea sudică a întregului teatru european, Basarabia putea deveni și un teatru operațional independent în cazul aderării la alianța militară austro-germană a României [10, p. 455] sau a folosirii teritoriului național al României fără acordul ei de către alianță, ceea ce s-a și întâmplat în 1916. Totuși, rolul principal al Basarabiei în toate circumstanțele era cel de a fi baza logistică de aprovizionare a trupelor ruse în luptele cu inamicul extern.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Leșcu A. Români în armata imperială rusă: secolul al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea. București: Editura Militară, 2005.
2. Война русско-турецкая, предназначенная Петром Великим о избавлении восточных христиан от турецкого векового ига. С изложением варварства турок и тайн друзей Порты – в особенности англичан, М., 1878, Выпуск 1.
3. Фадеев Р. Мнение о восточном вопросе. По поводу последних рецензий на Вооружённые силы России, СПб., 1870.
4. Кассо Л.А. Россия на Дунае и образование Бессарабской области, М., 1913.
5. Керсновский А. Истоия русской армии, Т.1-4, Т.2, М., 1994.
6. Фадеев Р. Мнение о восточном вопросе. По поводу последних рецензий на Вооружённые силы России, СПб., 1870.
7. Золотарёв А. Военно-географический очерк окраин России и пути в соседние территории. Курс военных и юнкерских училищ, СПб., 1903.
8. Защук А. Материалы для военной географии и военной статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Военное обозрение Бессарабской области, СПб., 1863.
9. Военная энциклопедия, СПб., 1911, т. 4.
10. А.М. Золотарёв, Записки Военной статистики России, т.2, СПб., 1898.

LUPTA ȚARISMULUI CONTRA MIȘCĂRII REVOLUȚIONARE ÎN BASARABIA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

Artur LEȘCU¹

THE FIGHT OF THE TSARIST GOVERNMENT AGAINST THE REVOLUTIONARY MOVEMENT IN BASARABIA AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

This article proposes as a research topic the struggle of tsarism against the revolutionary movement in Basarabia at the beginning of the 20th century. Based on the new documents, the author demonstrates the revolutionary activity of students from the educational institutions in the region as well as the professional revolutionaries.

Keywords: The Russian Empire, Basarabia, revolution, student, investigate, law, governance.

„Duminica sângeroasă” din 9 ianuarie 1905 a marcat începutul unei perioade zburcinate din istoria imperiului țarist, finalizată cu trei revoluții. Curentul revoluționar a avut repercusiuni importante și pentru Basarabia, dând naștere unei mișcări puternice de emancipare națională. Gruparea național-democrată a elaborat un amplu program de reforme, care cuprindea restabilirea autonomiei Basarabiei de la 1818, utilizarea limbii române în administrație, votul universal, libertăți civile, soluționarea problemei agrare [1, p. 25]. Curentul național revoluționar era alcătuit din intelectuali, preoți, studenți și elevi. Participau activ în mișcarea revoluționară și elevii școlilor duhovnicești, seminariilor pedagogice și Seminarului Teologic din Chișinău, unii din ei devenind lideri incontestabili ai întregii națiuni, cum ar fi Alexei Mateevici și Pan Halippa, elev la școala duhovnicească din Edineț. Printre ei se afla și elevul seminarist al seminarului pedagogic din satul Bairamcea, Ilarion Stepanov.

Seminarele pedagogice au apărut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în urma reformelor burgheze din învățământ, având ca scop educarea unui contingent

de învățători pentru școlile primare din localitățile rurale într-un spirit profund ortodox.

Participarea masivă a preoțimii și a seminaristilor în mișcarea revoluționară nu este una întâmplătoare. Activând în localitățile rurale, respectivul grup social cunoștea perfect aspirațiile și cerințele țăranilor. Dorința arzătoare de pământ manifestată de țăranii în revoluția rusă în 1905 – 1907 s-a evidențiat și în lungul șir de greve studentești cu implicarea seminaristilor. Din cele 58 de seminarii existente în imperiu, în mișcarea grevistă din anii 1905 – 1906 au fost implicate 48, printre care și cea din Chișinău [2]. Pentru coordonarea și gestionarea mișcării revoluționare în instituțiile de învățământ teologic a fost creată Uniunea Seminarilor din întreaga Rusie, a cărei activitate a fost interzisă imediat de către guvernul țarist. În pofida interzicerii și persecuțiilor, comitetele afiliate Uniunii au fost create în cele mai importante orașe ale imperiului, inclusiv în Chișinău. Comitetul din Basarabia a fost fondat și condus de către studentul universității din Petersburg, Vladimir Condac, ajutat și susținut de către seminaristii

¹ Artur LEȘCU, doctor în istorie, Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport.

Gheorghe Gâscă, Nicolae Petco și Constantin Cotorobai, toți arestați abia la 11 februarie 1911 [3, f. 9]. Datorită activității lor conspirative, ideile revoluționare au ajuns și în îndepărtatul sat Bairamcea din stepa Bugeacului, unde în seminarul local pedagogic studia Ilarion Stepanov.

Încrăzător în sinceritatea Manifestului din octombrie 1905 al lui Nicolae II și indignat că autoritățile locale nu întreprind măsuri pentru implementarea reformei agrare, Ilarion Stepanov, împreună cu locuitorul satului Tașlâc, Efrem Dumbrova, au început difuzarea printre săteni a unor proclamații în limba română [4, f. 1 verso]. Totodată, ei au alcătuit o petiție pe numele împăratului cu cererea de expropriere a pământurilor de la mari proprietari, cu care au colindat satele învecinate, strângând semnături de la țărani [Ibidem, f. 4], atrăgând de partea sa și pe unii săteni, cum ar fi Cuhnenco și Guțan, de exemplu.

Profitând de desfășurarea adunării generale a satului Tașlâc din 11 ianuarie 1906, seminariștii I. Stepanov și E. Dumbrova s-au prezentat la adunare, unde au adus la cunoștința audienței articolul din ziarul „Svet Otecestva” (Lumina Patriei) din care au citit informația precum că în întregul imperiu deja 350 de comune au alcătuit astfel de petiții cu cererile de împărțire a pământurilor. Simțind simpatia adunării, Stepanov a cerut de la primarul satului Ivan Golinski și conțopistul Cocearovski redactarea unei hotărâri a adunării generale cu caracter revoluționar. În urma refuzului oficialilor de a întocmi un astfel de document, Stepanov și Dumbrova au intrat în încăperea primăriei, unde au întocmit de sine stătător documentul respectiv, în care poporul era chemat la exproprierea pământului și nesupunere autorităților. În favoarea acestei hotărâri au semnat în jur de 300 de persoane, prezente la adunare. Rezoluția a fost încredințată pentru păstra-

re locuitorului satului Tașlâc, Andrei Ceban [Ibidem, f. 5 verso], care ulterior a fost nimicită de către acesta.

Autoritățile centrale din Basarabia s-au autosesizat în cazul dat, inițiind o anchetă secretă, desfășurată de către rotmistru corpului de jandarmi Afanasiev, începută la 3 martie 1906 [Ibidem, f. 5]. Situația generală tensionată din regiune a micșorat considerabil din importanța cazului dat. Cu hotărârea adunării generale a satului distrusă și refuzul categoric lui E. Dumbrova de a confirma alcătuirea acestui document, ancheta a bătut pasul pe loc, cazul fiind clasat iar I. Stepanov a continuat studiile întrerupte.

Mult mai gravă și importantă, în viziunea țarismului, era activitatea revoluționarilor profesioniști, adversari deschiși ai țarismului. Printre cei mai temuți dușmani ai regimului erau anarhiștii, care împreună cu reprezentanții partidului socialiștilor-revoluționari erau adepții terorii individuale, îndreptate împotriva reprezentanților autorităților guvernamentale. Mișcarea anarhistă, eterogenă în esența sa, cuprindea mai multe ramificații, printre care se evidenția cea a anarhiștilor-comuniști. Uniți, în anul 1905, în jurul ziarului „Drapelul negru”, editat în Geneva de către ideologul mișcării I. Grossman, adepții acestei mișcări militau pentru înființarea în localități a comunelor revoluționare în urma unor răscoale cu caracter local. Curentul respectiv era cel mai bine reprezentat în sudul imperiului, mai ales în Odesa și regiunile limitrofe [5, p. 218].

Reprezentanți ai anarhiștilor-comuniști în Basarabia erau frații Iacob și Andrei Dudnicenco, originari din Hotin, care au constituit un grup ilegal, compus din cei doi, împreună cu Gheorghe Din, Mihail Bedrii, Ivan Vrublevskii, Stepan Zori și Voliko Levinson [3, f. 3]. În stricta corespundere cu conceptul teoretic, grupul pregătea răscoala în nordul Basarabiei. Planul răscoalei a fost elaborat la întrunirea ilegală din noaptea

de 22 decembrie 1908. În pofida faptului că apogeul revoluției a fost depășit, în imperiu instalându-se regimul autoritar al lui P. Stolipin, prin răscoală anarhiștii sperau să revigoreze situația revoluționară din imperiu.

Pentru procurarea armamentului și literaturii interzise din Austro-Ungaria vecină, grupul avea nevoie de sume considerabile de bani. Metoda clasică de strângere a surselor financiare necesare revoluției era exproprierea de la exploatatori, deci jaful ordinar. A fost aleasă ca țintă poșta din Hotin, prădată cu succes de către Andrei Dudnicenco, împreună cu Leontie Râbak, Grigorie Abramov și Nikita Terniuk în urma unui atac tâlhăresc înarmat [Ibidem, f. 18]. Din banii expropriați, grupul a început procurarea în Imperiul Habsburgic a armamentului și literaturii revoluționare. Centrul intermediar al materialilor procurate, de unde ele urmau să fie transportate în imperiul țarist, a devenit localitatea Ocopî din Imperiul Austro-Ungar, avându-l pe Ian Zubrițki din localitatea respectivă în calitate de agent de legătură. Activitatea suspectă a cetățenilor ruși pe teritoriul statului vecin îngrijora autoritățile austrice, care, recurgând la măsuri preventive, l-au arestat pe Iacob Dudnicenco, în decembrie 1909, în Cernăuți. În urma percheziției, asupra lui au fost găsite 5 puduri de literatură revoluționară, 2 pistoale de marca „Mauser” și câteva sute de cartușe [Ibidem, f. 16]. Eliberat de autoritățile habsburgice din lipsă de probe, la 26 mai 1909, Ia. Dudnicenco trece ilegal în Rusia și circulă pe ruta Hotin – Kamenet-Podolsk – Ocopî în scopul reanimării grupării anarhiste. Urmărit atent de către agenții de poliție ale ambelor state, este arestat din nou, în iulie 1910, de către austrieci, având asupra sa trei arme de foc și 450 de cartușe, și întemnițat în închisoare la Ternopol. La 14 februarie 1911 el este extrădat autorităților țariste și pus sub arest în închisoarea din Chișinău [Ibidem, f. 5].

Ancheta, desfășurată personal de către șeful Direcției de Jandarmi din Basarabia, colonelul Nordberg, îndreptată împotriva grupului anarhiștilor-comuniști, s-a finalizat cu condamnarea la moarte prin spânzurare a lui Andrei Dudnicenco, Leontie Râbak, Grigorie Abramov și Nikita Terniuk, pentru atacul armat asupra poștei din Hotin, sentința fiind executată în noaptea spre 17 iunie 1910. În ceea ce îl privește pe Iacob Dudnicenco, ancheta nu a găsit în acțiunile inculpatului componența incriminatorie, el negând toate acuzațiile. Trecerea ilegală a frontierei de stat el a explicat-o prin dorința de a emigra în Statele Unite ale Americii, nerealizată din cauza unei boli neașteptate. La întoarcere în țară a hotărât să ajute unii tineri, pe care nu îi cunoaște, de a transporta în Rusia trei arme de foc și munițiile respective. Totuși, ținând cont de comportamentul ambiguu din trecut, el a fost expulzat din Basarabia și trimis în Siberia în regiunea Turuhansk, gubernia Enisei, pe un termen de 5 ani [Ibidem, f. 21].

Pericolul principal pentru statul autocrat reprezenta mișcarea agrară. În pofida părerii unanim acceptate de către istoriografia sovietică despre amploarea mișcării agrare din Basarabia, ea avea un caracter izolat și nicidecum unul de masă. Conform estimărilor reprezentanților istoriografiei sovietice, în anul 1905, în regiune au avut loc 58 de tulburări țărănești [6, p. 35], în anul 1906 – 51 și în 1907 – 29 [Ibidem, p. 41], în total 138 de tulburări țărănești. Dacă am presupune că fiecare tulburare a avut loc într-o localitate aparte, ele reprezintă doar aproximativ 8% din totalul de 1703 de localități existente în Basarabia în anul 1907 [7]. Majoritatea tulburărilor aveau un caracter spontan, cum ar fi cazul răzmeriței care a avut loc la 2 ianuarie 1906 în satul Cubei.

În seara zilei de 2 ianuarie 1906, zi de sărbătoare de după revelion, conducătorul

zemstvei ocolului nr. 8, din ținutul Akkerman (Cetatea Albă), Troianovski, a organizat în incinta bufetului din localitate un spectacol de binefacere cu artiști amatori [4, f. 15]. Cei care nu au procurat biletele de intrare și nu au nimerit în sală au rămas afară pe galeria edificiului cu scopul de a asculta muzica și de a privi spectacolul prin ferestre. Observând lumea adunată în jurul încăperii și aflând că ei toți doresc să asculte muzica, dar nu au biletele de intrare, Troianovski a alungat oamenii din galerie, insultându-i și sperându-i cu arestul. Acțiunile administratorului nu erau chibzuite, el neluând în considerare că, fiind în sărbători, majoritatea populației din sat era bătută și pusă pe ceartă. Dacă gospodarii satului s-au împrăștiat pe la casele lor, atunci tineretul cuprins între 13 și 16 ani a început împrôscarea clădirii cu bulgări de zăpadă, stricând steclele din ferestre.

A doua zi după concert, la 3 ianuarie 1906, administratorul Troianovski s-a prezentat în sat și a început desfășurarea anchetei, cu arestarea persoanelor suspecte în acte de huliganism din seara trecută. Spre seară, lângă sediul primăriei s-au adunat în jur de 100-200 de persoane, care au cerut în cel mai categoric mod eliberarea deținuților și nimicirea actelor anchetei, însoțind totul cu strigăte: „jos poliția!” [Ibidem, f. 18]. Ca urmare, cazul a fost clasat, autoritățile limitându-se la aplicarea amenzilor de 300 de ruble.

Despre lipsa unei mișcări agrare în masă în Basarabia ne vorbește însuși guvernatorul Haruzin, care, în raportul său din 14 octombrie 1906, adresat ministrului de interne – funcție executată la acel moment de către prim-ministrul P. Stolîpin –, aduce la cunoștință că crearea unei comisii speciale de despăgubire a stăpânilor moșiilor în urma răscoalelor țărănești pe timpul revoluției nu este necesară, din lipsa adresărilor după ajutor material [Ibidem, f. 27].

O mare parte de acte de violență ar putea fi evitate, cum ar fi cazul satului Cubei, dacă poliția, autoritățile locale și organele de anchetă ar respecta legislația în vigoare; abuzurile acestor organe erau multiple și provocau oamenii la nesupunere și violență.

Reformele efectuate de către P. Stolîpin, tentativele timide de a introduce elementele monarhiei constituționale au stabilizat situația politică din imperiu. Lupta politică de pe străzi și piețe s-a mutat în sălile Dumei de Stat. Nici începutul Primului Război Mondial nu a schimbat radical situația. Se pare că, din toate guberniile și regiunile Imperiului Rus, Basarabia era un ținut patriarhal, cu elemente incipiente și sporadice ale activității politice și sociale. Despre intensitatea joasă a activității politice în regiune ne vorbește și numărul destul de mic al persoanelor arestate pentru activitate politică. Cote maxime numărul celor arestați pentru activitate politică au fost atinse în aprilie 1916, când pe acest articol au fost reținute 59 de persoane, din cele 350 de persoane ținute sub arest la momentul respectiv în Basarabia. Tradițional, și în perioada crizei acute a țarismului în Basarabia predominau crimele cu caracter penal – 291 de deținuți. Din numărul acesta de deținuți, 133 erau de drept penal comun, 85 – condamnați la ocnă, 47 – condamnați la ispășirea pedepsei în închisoare, 23 – cu ispășirea pedepsei în cadrul grupei de corecție, 2 – cu ispășirea pedepsei în cetate și 1 – cu transferarea sa în închisorile din interiorul imperiului [8, f. 21].

Majoritatea deținuților politici erau reprezentați de către populația alolingvă. Din acest punct de vedere este elocventă lista deținuților politici din închisorile Basarabiei alcătuită la 1 martie 1915. În închisoarea din Chișinău erau ținute sub arest pentru activitate politică următoarele persoane:

- Alexandr Nepartovici-Uranovici, arestat la 20 iunie 1914;
- Gheorghe Mihai Constantinescu, cetățean român, reținut la 24 august 1914;
- Ion Vasile Guțul, cetățean austro-ungar, arestat la 2 noiembrie 1914;
- Nicolai Nikifor Popovici, ținut sub arest din 16 noiembrie 1914;
- Gherș Fraim Ianko, arestat la 26 ianuarie 1914;
- Ușert Zeliman Uliman, arestat la 26 ianuarie 1914;
- Iosif Dimitrii Vușnov, arestat la 2 februarie 1915;
- Meier Volko Pincevskii, arestat la 18 octombrie 1914 [9, f. 18];
- Gherș Iacob Pincevskii, arestat la 18 octombrie 1914;
- Leiba Abram Dreinberg, arestat la 22 decembrie 1914;
- Anton Vasile Coteș, reținut în închisoare 31 august 1914;
- Iacob Carl Vildermt, reținut din 17 decembrie 1914;
- Domentii Ivan Hristoforov, arestat la 18 februarie 1915;
- Ion Ștefan Brânză, arestat la 17 decembrie 1914;
- Gheorghii Kleadt;
- Auxentii Iova Antonașciuc, arestat la 17 decembrie 1914;
- Cozma Lukian Romanenko, reținut din 23 februarie 1915;
- Mihail Artiom Ioniseanș, arestat la 7 martie 1915;
- Mendel Duhovnii, aflat sub arest din 9 martie 1915;
- Piotr Evnevskii, aflat sub arest din 24 martie 1915 [Ibidem, f. 18 verso];
- Fișel Leizer Bălți, arestat la 28 martie 1915;
- Gherman Iuzea Șvarț, arestat la 30 martie 1915.

La închisoarea din Ismail erau reținuți Ciprian, Pavel, Grigorie și Stepan Vallian-

tes. La Bălți erau ținuti sub arest Iankeli Sruli Kon, din 17 decembrie 1914; Haim Abram Cerneak, arestat la 29 decembrie 1914; Șlem Sruli Perelimuter, arestat la 19 decembrie 1914; Grigorii Goncearov, reținut la 21 februarie 1915 [Ibidem, f. 19]; Vasile Ion Carp, reținut din 23 martie 1915 și Efim Grigorie Coban, reținut din 24 martie 1915. La Orhei erau ținuti sub arest deținuții politici Aron Inclis, din 15 martie 1915; Meier Kiro, arestat la 14 martie 1915, și Lean Augustovici, reținut la 14 martie 1915 [Ibidem, f. 19 verso].

Studierea dosarelor existente, de altfel puține la număr, ale așa-zisilor deținuți politici ne demonstrează faptul că o bună parte din aceste persoane în realitate nu aveau nimic comun cu activitatea politică îndreptată împotriva statului. Este elocvent, din acest punct de vedere, cazul unei oarecare Maria Rujanskaia, arestată în iunie 1915 în localitatea Noua Suliță și reținută în calitate de deținut politic. Analiza documentelor pune în evidență persoana unei domnișoare de 18 ani, care deloc nu era pasionată de idei revoluționare. Fiica felcerului veterinar din Otaci, Matvei Korbanov, la numai 17 ani împliniți se căsătorește cu impiegatul căilor ferate din localitate, Nicolai Rujanskii, pe care, după 3 luni de căsnicie, îl părăsește și fuge în orașul Jmerinka. Ajunsă în oraș, face cunoștință cu medicul militar Evghenii Rekanovskii-Romanciuk, cu care pleacă pe front în Galiția. Fire impulsivă și agitată, peste două luni de zile îl abandonează pe amant și se întoarce la soțul său, transferat cu serviciul în localitatea Proskurov. Idila familială nu a durat însă mult timp, deoarece îl părăsește a doua oară pe soț și fuge la Noua Suliță, unde face cunoștință cu rotmistruul Vladimir Magi, comandantul pichetului de grăniceri din localitate [Ibidem, f. 33]. În luna mai 1915, ofițerul a fost arestat de către autoritățile militare, sub arest nimerind și concubina

sa. Așadar, întâmplător, Maria Rujanskaia, dintr-o persoană vânturatică, care înainte de declanșarea și în timpul Marelui Război, conform anchetei, presta servicii sexuale, devine deținut politic [Ibidem, f. 33 verso].

Nu mai puțin amuzant era și cazul altui „deținut politic”, Adolf Kozlovskii. În seara zile de 17 noiembrie 1915, în localitatea Cuhoneștii Vechi, situată pe râul Prut, vagmistrul de grăniceri Anton Kapitonenko l-a reținut pe locuitorul târgului Secureni, ținutul Hotin, Adolf Kozlovskii [10, f. 16]. Ancheta desfășurată de către comandantul pichetului de grăniceri din localitatea Carpaci, rotmistru Karpov, a stabilit că cetățeanul A. Kozlovskii în jurul orei 19.00 a sosit în satul Cuhoneștii Vechi în căruța localnicului Martian Finașkin și s-a oprit la hanul lui Eugen Bortă din sat. Discutând cu hangiul, individul i-a comunicat că este venit din Edineț și are niște afaceri personale în România, interesându-se totodată de denumirea satelor vecine, familia și numele comandantului pichetului de grăniceri din apropiere. Părându-i-se un tip suspect, E. Borta i-a comunicat despre comportamentul straniu al oaspetelui său rotmistruului Karpov, care a și ordonat arestarea lui [Ibidem, f. 14 verso]. În timpul percheziției, asupra lui A. Kozlovskii au fost găsite 3 825 de ruble și un libret de economii în sumă de 23 de mii de ruble [Ibidem, f. 10 verso]. În același timp, în căruța vizitiului a fost descoperit și un pistol, care aparținea individului. Toate circumstanțele indicau că în fața grănicerilor se afla un spion german sau austriac, aflat în spatele frontului.

Adolf Kozlovskii a fost arestat și închis în închisoarea din Bălți, pledând nevinovăția sa. La elucidarea tuturor particularităților cazului dat s-a implicat și șeful Departamentului de Jandarmi din Basarabia, temutul colonel Nordberg. Cercetările aprofundate au arătat că, în cazul dat, nu

poate fi vorba de un act de spionaj pe timp de război, deoarece persoana în cauză suferea de dereglări psihice ce se manifestau în mania persecuției. Adolf Kozlovskii, persoană stabilă, care de 30 de ani îndeplinea funcția de administrator principal al moșiilor urmașilor generalului Lișin, de un timp oarecare a devenit foarte suspect, învinuind pe toți din jur că vor să-l ucidă cu ajutorul unor raze misterioase. În urma unor plângeri ale rudelor sale apropiate a fost luat la evidența psihiatrică, fapt confirmat și de medicul din Hotin, Tiunik, nobilul Slobonevskii și de Natalia Lișin, nepoata generalului-locotenent Lișin. În urma unui acces de manie, A. Kozlovskii a hotărât să-și continue tratamentul în România, unde, după părerea sa, sunt babe bătrâne cunoscătoare ale unor descântece puternice care pot anihila influența „razelor ucigătoare”. Ca rezultat, Adolf Kozlovskii este eliberat în ianuarie 1916 din închisoarea din Bălți și întors acasă la Secureni.

Exemplele respective sunt destul de convingătoare pentru a concluziona că o mare parte din așa-zii deținuți politici, în realitate, nu făceau parte din această categorie, fiind persoane ordinare și ocazional nimerite la arest.

Pe parcursul activităților de cercetare penală, colaboratorii organelor de poliție și sistemului penitenciar săvârșeau diferite abuzuri. Ancheta internă a elucidat cele mai răspândite abuzuri:

- 1) întocmirea proceselor-verbale fără indicarea exactă a cauzei arestului și învinuirilor aduse;
- 2) lipsa declarațiilor martorilor;
- 3) lipsa dovezilor concludente despre activitatea revoluționară a celor arestați;
- 4) ținerea ilegală sub arest [11, f. 10].

Abuzurile menționate se datorau, în mare parte, fluxului permanent de cadre în sistemul penitenciar. În urma valului revoluționar din anii 1905-1907, o parte din

cadre a părăsit sistemul, lăsând în urmă un gol în cadrul Inspecției Închisorilor din Basarabia, care către anul 1912 s-a ciocnit cu o criză acută de cadre. Anul respectiv a fost ultimul când s-au efectuat angajări masive în cadrul închisorilor din gubernie. Majoritatea candidaților la ocuparea posturilor vacante erau foști militari de carieră, care au exprimat dorința de a trece cu serviciul în cadrul Inspectoratului Închisorilor. Cariera militară din trecut nu garanta însă angajarea automată în serviciu, candidații fiind supravegheați, iar biografiile lor atent studiate de către organele secrete respective. Nu toți dintre candidați treceau verificarea secretă a organelor de poliție, cum ar fi cazul porucicului în rezervă Nicolai Akelin. În luna martie 1912, N. Akelin depune cerere pe numele șefului Inspecției Închisorilor din Basarabia de a fi angajat la serviciu în cadrul instituției respective. Controlul secret a constatat că porucicul (r) N. Akelin, 33 ani, fost ofițer al regimentului 53 Volân infanterie, staționat la Chișinău, s-a eliberat la 3 decembrie 1911 din serviciul militar și era caracterizat de către comandantul regimentului, colonelul Komarov, din punct de vedere pozitiv [12, f. 15]. În continuare, organele de urmărire

au constatat că N. Akelin avea un mod de viață indecent, trăind în concubinaj deschis cu o oarecare Anastasia Gohvergh din Herson, nefiind divorțat de soția sa. Comportamentul respectiv provoca certe familiale în public, ceea ce compromitea imaginea unui reprezentant al statului [Ibidem, f. 19 verso].

Spre deosebire de Nicolai Akelin, alți candidați corespundeau cerințelor înaintate față de un angajat al sistemului penitenciar. În urma unor verificări aprofundate au trecut controlul de loialitate monarhiei bicefale ștaps-capitanul (r) Alexei Levașev [Ibidem, f. 20], notarul din Akkerman (Cetatea Albă), Alexei Kovalevskii [Ibidem, f. 23], militarul prin contract în rezervă al regimentului 24 dragoni Dimitrie Crudu [Ibidem, f. 26], subofițerul (r) Luca Mironenko [Ibidem, f. 39 verso], ostașul demobilizat Ivan Bogdanovskii [Ibidem, f. 81], Petru Moroz [Ibidem, f. 77] și Abram Sirkis, care solicita funcția de medic dentist în penitenciarul din Chișinău [Ibidem, f. 51].

Astfel, putem concluziona că, în pofida măsurilor de represalii adoptate de către guvernul țarist împotriva mișcării revoluționare și de emancipare națională din Basarabia, această mișcare nu a fost și nici nu putea fi stopată.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Varta I. 1905-1907. Propaganda națională în Basarabia. În: Magazin istoric, București, iunie 2012.
2. http://borovaya52.narod.ru/rektorskiy_krest.htm, accesat 15.01.2015.
3. Arhiva Națională Republicii Moldova (infra: ANRM), F 2, Inv. 1, D. 9122.
4. ANRM, F 2, 1, 8930.
5. Политические партии России: история и современность, под ред. А. И. Зевелева, Ю.П. Свириденко, В. В. Шелухаева. М.: Российская политическая энциклопедия, РОССПЭН, 2000.
6. Очерки истории Коммунистической партии Молдавии. Кишинёв: Карта Молдовеняскэ, 1981.
7. Бессарабский адрес-календарь на 1907 год. Кишинёв, 1906.
8. ANRM, F 2, Inv. 1, D. 9734.
9. ANRM, F 2, Inv. 1, D. 9578.
10. ANRM, F 2, Inv. 1, D. 9565.
11. ANRM, F 2, Inv. 1, D. 8926.
12. ANRM F 2, Inv. 1, D. 9138, f. 15.

MOȘTENIREA REPUBLICII DEMOCRATICE MOLDOVENEȘTI (1917-1918) – FACTOR DE CONSOLIDARE A STATULUI MOLDOVENESC CONTEMPORAN

Aurelian LAVRIC¹

LEGACY OF THE MOLDOVAN DEMOCRATIC REPUBLIC (1917–1918) – A FACTOR OF THE CONTEMPORARY MOLDOVAN STATE CONSOLIDATION

The legacy of the Moldovan Democratic Republic (MDR) from 1917-1918, which emerged from the Russian Empire, after Bessarabia has been annexed by Russia, is still not capitalized by the authorities of the contemporary Moldovan State – Republic of Moldova. Yet, the Republic of Moldova is a successor of MDR and it must pay attention to its history – to its roots. Unfortunately, in 1918 no one of great powers recognized the independence of MDR, proclaimed at January, 24, 1918. Still, the importance of MDR, from the historical point of view, is topical even now. It could play a substantial role in consolidating the Moldovan State at the present historical stage. The Baltic States are an example of the historical legacy their antecessors capitalization in their countries of the interwar period. Of course, this depends on the fact if and how the state authorities recognize the importance of their state history.

Keywords: Moldovan Democratic Republic, geopolity, consolidation, Republic of Moldova.

INTRODUCERE

Importanța evenimentelor istorice de acum un secol este subevaluată atât de guvernarea de la Chișinău, cât și de societatea moldovenească. Și totuși, centenarul independenței Republicii Democratice Moldovenești (RDM), care a fost proclamată la 24 ianuarie 1918, a fost un bun prilej de consolidare a identității statului moldovenesc contemporan, proclamat la 27 august 1991 și care este succesorul statului moldovenesc din 1918. În mare măsură, prilejul a fost ratat.

Marea dramă a Republicii Democratice Moldovenești a constat în faptul că marile puteri nu i-au recunoscut independența, așa cum s-a întâmplat cu privire la republicile baltice, Finlanda și Polonia, independența cărora a fost recunoscută. În acest sens, balticii cinstesc în mod deosebit moș-

tenirea evenimentelor din 1917-1918. Cu toate că Letonia și-a declarat independența față de URSS la 4 mai 1990, obținând-o de facto pe 21 august 1991, în contextul prăbușirii imperiului sovietic, letonii sărbătoresc *Ziua Independenței pe 18 noiembrie 1918*, aniversând independența față de Rusia sovietică. Și lituanienii aniversează tot declararea independenței față de Rusia sovietică din 1918, ca zi a independenței statale, pe 16 februarie, cu toate că Lituania și-a recăștigat independența față de Uniunea Sovietică pe 11 martie 1990. La fel ca și celelalte două state baltice, estonienii marchează ziua independenței pe data de 24 februarie 1918, când Estonia și-a declarat independența față de Rusia sovietică (cu toate că Estonia și-a recăpătat independența față de Uniunea Sovietică pe 20 august 1991). Acea primă perioadă de

¹ Aurelian LAVRIC, dr., conf. univ., cercetător științific superior, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

independență a fost de extrem de scurtă durată, deoarece trupele germane au intrat în Tallinn chiar în zilele următoare. Cu toate acestea, importanța acelor evenimente a fost valorificată plenar la sfârșitul anilor '80 – începutul anilor '90 de către națiunea estoniană: declarația de *independență* a fost adoptată la *20 august 1991*, dar în vederea reconstituirii statului de dinainte de 1940. Practic, cele trei națiuni baltice au arătat că și-au reconstituit, și-au reactivat statele lor în 1991. În Lituania, Letonia și Estonia, actele de proclamare a independenței din 1918 sunt considerate ca fiind superioare celor din 1991.

Cu toate că situația din RDM a fost diferită de cea din republicile baltice, evenimentele din 1917-1918 din Basarabia au dat dovada păstrării și renașterii tradiției statale moldovenești, a sentimentului unității etnoculturale, moștenit din perioada medievală. Iată de ce statul independent Republica Moldova, proclamat la 27 august 1991, este moștenitorul statului Republica Democratică Moldovenească proclamat la 2 decembrie 1917 (ca autonom în cadrul Federației Ruse), respectiv la 24 ianuarie 1918 (ca independent), care la rândul său și-a arătat descendența, pe care nimeni nu i-o poate contesta și de care nimeni nu îl poate lipsi, din statul medieval *Principatul Moldova*. Schematic, această continuitate poate fi prezentată astfel:

a) Statul medieval *Principatul Moldova* (de la 1359; la 2 februarie 1365 regele Ungariei a recunoscut independența statului, care de la început s-a numit *Principatul Moldovlahia*, așa cum apare pe sigiliul domnitorului Alexandru cel Bun: 1400-1432) →

b) Republica Democratică Moldovenească (24 ianuarie 1918) →

c) Republica Moldova (27 august 1991).

Acestea sunt *cele trei repere* ale continuității statalității moldovenești la est de Prut.

În secolele care s-au perindat de-a lungul istoriei, au existat momente în care statul moldovenesc dispărea în interfluviul pruto-nistrean. Este vorba de:

a) Stăpânirea turcească în raialele Chilia, Cetatea Albă [Akkerman], Tighina [Bender] și Hotin, de asemenea în Bugeacul acordat de stăpânirea turcească unei hoarde de tătari nohai,

b) Perioada imperiului țarist,

c) Perioada sovietică.

Totuși, elemente ale statalității moldovenești s-au păstrat și în aceste perioade. În acest sens pot fi menționate:

a) Statutul de autonomie al oblastiei Basarabia în cadrul Imperiului Rus (1818-1828);

b) *Republica SSM* în cadrul URSS (1940-1941, 1944-1991);

c) Poate chiar și *Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească* (RASSM) de pe malul stâng al Nistrului (din 12 octombrie 1924 până în iunie 1940), constituită ca o consecință a recunoașterii ponderii moldovenilor transnistreni în regiunea de la est de Nistru.

În 1991 idealul independenței statului moldovenesc a devenit realitate și de atunci suntem chemați să ne slujim statul cu demnitate, să contribuim la prosperarea sa, așa încât să fie respectat pe arena internațională, iar noi să fim mândri de el. Această slujire presupune și cinstirea înaintașilor, care au muncit și s-au jertfit în trecut pentru acest ideal.

Din perspectiva actualului stat Republica Moldova se poate afirma că problema Basarabiei a fost rezolvată la 2 decembrie 1917, respectiv la 24 ianuarie 1918, prin reafirmarea și reanimarea ideii statului moldovenesc. În 1917-1918 populația majoritară a Basarabiei s-a afirmat ca un actor statal independent, și-a exprimat voința de a fi luată în considerare ca atare de comunitatea internațională, a arătat că Basarabia nu este un obiect, ci un subiect geopolitic.

Iată de ce centenarul evenimentelor din 1917-1918 ar fi fost un bun prilej de a ne arăta pietatea față de înaintașii noștri, ar fi fost o dovadă că cetățenii de astăzi ai Republicii Moldova – succesoare de drept a Republicii Democratice Moldovenești din 1917-1918 – sunt demni de moștenirea ce le-a fost lăsată de precursori.

Cu regret, în Republica Moldova nu a fost conștientizată importanța evenimentelor din 1917-1918. Poate că acest fapt este unul dintre cele care fac diferența între Republica Moldova și statele baltice – și care se răsfrânge asupra tuturor indicatorilor dezvoltării economice și sociale: nivelul de trai, nivelul de integrare în structuri internaționale care favorizează dezvoltarea statală, prestigiul de care se bucură pe arena internațională ș.a.

Cu toate că autoritățile de la Chișinău au ratat prilejul valorificării centenarului proclamării independenței RDM, merită să evocăm o dată în plus evenimentele de acum un secol.

1. MIȘCAREA DE ELIBERARE NAȚIONALĂ DIN BASARABIA (1917-1918): ASPECTE GEOPOLITICE

Basarabia, ca parte a Europei de Sud-Est, constituie o regiune în care diverse imperii și-au impus dominația de-a lungul istoriei. Ea a fost un obiect, o monedă de schimb între acele imperii. O verigă în lanțul evenimentelor legate de modificările de granițe îl constituie Tratatul ruso-turc de la 16 mai 1812 (semnat la Hanul lui Manuc Bei din București) privind alipirea la Rusia a interfluviului pruto-nistean – partea de est a Moldovei, denumită de stăpânirea rusă *Basarabia*, prin extinderea denumirii părții de sud a regiunii [4]. Nimeni nu a întrebat autoritățile moldovenești de la Iași, nimeni nu a întrebat populația teritoriului în cauză cu privire la încorporarea într-un alt imperiu. Anume atunci a apărut *pentru*

Moldova problema teritoriului respectiv, denumită ulterior *problema Basarabiei*.

Problema Basarabiei a fost rezolvată în 1917-1918, în condițiile prăbușirii imperiului țarist, când populația autohtonă din ținut a înființat și proclamat Republica Democratică Moldovenească pe teritoriul Moldovei de Est, realizând visul de un veac și ceva de eliberare de sub dominația străină. Astfel s-a văzut că populația majoritară a interfluviului pruto-nistean a păstrat de-a lungul timpului de după momentul 1812 conștiința statală, care exista în sânul comunității moldovenești în momentul anexării teritoriului est-moldovenesc la Imperiul Rus. Este de remarcat un aspect specific comunității basarabene: în 1917-1918 populația se identifica, din punct de vedere etnocultural, ca *moldovenească*, așa cum și limba și-o numea *moldovenească*.

De altfel, același fenomen a putut fi observat și în Moldova de Nord-Vest, pe care Imperiul Austriac a anexat-o în 1774-1775 și pe care a denumit-o Bucovina. În lucrarea sa „Istoria Bucovinei”, Ion Nistor a arătat clar că în documentele cancelariei de la Viena cu privire la populația autohtonă și majoritară a provinciei respective erau folosite sintagmele *Moldauische Nation* – națiune moldovenească și *Moldauische Sprache* – limbă moldovenească. Abia mai târziu, după unirea Moldovei cu Valahia în 1859 (când a apărut formațiunea statală *Principatele Unite*) și mai ales după 1862 – când pentru noul stat a fost adoptată denumirea *România* (de altfel, la acea vreme se discutau mai multe variante de denumiri – inclusiv *Dacia*), deci când în România a fost adoptat la nivel statal etnonimul „român” și glotonimul „limbă română”, autoritățile imperiale austriece au adoptat și ele, în provinciile cu populație vorbitoare de aceeași limbă, pe care le stăpâneau (Transilvania și Bucovina), aceleași etnonim și glotonim. Până atunci în Transilvania populația majoritară se

identifica drept „valahă” – să ne amintim, de pildă, de *Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae* (din latină, însemnând *Petiția Valahilor din Transilvania* – este numele a două memorii înaintate de liderii *națiunii valahe* din Transilvania împăratului Leopold al II-lea al Sfântului Imperiu Roman, în 1791 și 1792, deci înainte de 1859), iar în Bucovina, după cum reiese din documentele citate de Ion Nistor, populația se identifica drept moldovenească la 1775.

În imperiul țarist, după 1859, nu a fost desfășurat acest demers (de „românizare”, cum l-a numit Lucian Boia [1]) prin administrație, sistemul școlar, biserică și presă. De aceea, până în momentul istoric 1917-1918, când s-a destrămat Imperiul Rus, în Basarabia au fost păstrate etnonimul și glotonimul din vechime: binomul *moldovean – limbă moldovenească*. De exemplu, referindu-se la niște cursuri pentru profesori basarabeni – în iunie 1917, Onisifor Ghibu scria: „Părintele Mateevici a vorbit lung, vreo treizeci-patruzeci de minute, fel de fel de lucruri curioase, vorbirea a fost un fel de lecție de istorie a literaturii, plină însă de greșeli. Spunea că noi vom învăța aici limba noastră moldovenească, bisericească, nu limba franțuzită de peste Prut, nici limba gazetelor de la București, din care nu înțelegi nimic, «parcă ar fi tătarească». Literatura noastră trebuie să rămână în strânsă legătură cu literatura rusească, căci numai așa va putea înainta. Limba moldovenească e destul de bogată, încât în ea se pot traduce toate scrierile rusești. Ca argument, citește până la plictiseală, traduceri făcute de el din rusește! Încheie cu o poezie originală a lui: *Limba noastră*” [2, p. 164]. Din contextul prezentat de Onisifor Ghibu, în care Alexei Mateevici și-a recitat poezia – actualul imn al Republicii Moldova – nu încapе îndoială, cărui *glotonim* a fost dedicat poemul cu pricina.

În anul 1917, când Rusia a fost cuprinsă de revoluție, când popoarele de pe întreg cuprinsul imperiului au început să se deștepte din punct de vedere etnocultural și să-și afirme individualitatea și drepturile la existența în propriul stat independent, reprezentanții populației Basarabiei s-au angajat în procesul de renaștere etnică și politică – de eliberare națională. Documentele de epocă arată clar că *Congresul ostașilor moldoveni* (20-27 octombrie 1917), *Sfatul Țării*, convocat la 21 noiembrie 1917, au afirmat conștiința etnică păstrată din 1812 a majorității populației Basarabiei. Sfatul Țării a proclamat la 2 decembrie 1917 Republica Democratică Moldovenească (RDM) în cadrul viitoarei Federații Ruse democratice. Prin aceasta s-a arătat că în cei 105 ani (1812-1917) de stăpânire a administrației rusești nu s-a constituit o comunitate cu o conștiință etnică distinctă de cea moldovenească, ce a existat până în 1812. Ceea ce a ieșit la suprafață a fost conștiința moldovenească, idealul de un secol și ceva al libertății moldovenilor dintre Prut și Nistru în cadrul unui stat propriu.

Poate fi făcută o paralelă, cu specificitățile de rigoare, între evenimentele din 1917 – destrămarea Imperiului Rus și cele din 1991 – destrămarea URSS. Se poate afirma că evenimentul din 2 decembrie 1917 (proclamarea RDM în cadrul viitoarei Federații Ruse democratice) este asemănător cu proclamarea suveranității Republicii Sovietice Socialiste Moldova în cadrul URSS, la 23 iunie 1990. Declararea independenței RDM la 24 ianuarie 1918 este similară cu declararea independenței Republicii Moldova la 27 august 1991 (cu deosebirea că în 1918 nimeni nu a recunoscut independența RDM). Congresul ostașilor moldoveni (20-27 octombrie 1917) poate fi asemuit congreselor Uniunii Scriitorilor din Moldova, care au început în

1987. Se poate remarca faptul că dacă în 1917 forța motrice a luptei pentru eliberarea națională au fost *militarii* – ofițerii și ostașii, proveniți din rândurile țăranilor, la sfârșitul anilor '80 ai sec. XX forța motrice a fost *intellectualitatea*: scriitorii, profesorii, medicii, inginerii etc., majoritatea cărora au provenit și ei de la țară, din satele Moldovei.

Prin desfășurarea Congresului ostașilor, prin proclamarea de către Sfatul Țării a RDM, înaintașii noștri au afirmat continuitatea statalității moldovenești de-a lungul istoriei în spațiul dintre Prut și Nistru.

Chiar și în actul unirii Basarabiei cu România, votat de Sfatul țării la 27 martie 1918, s-a avut în vedere păstrarea caracterului particular al statalității moldovenești în interfluviul pruto-nistrean, prin cele 11 condiții:

1. Sfatul Țării să ducă la bun sfârșit o reformă agrară, care trebuia să fie acceptată fără obiecțiuni de guvernul român;

2. Basarabia să rămână autonomă, având să aibă propriul său organ legislativ, Sfatul țării, ales prin vot democratic;

3. Sfatul Țării să voteze bugetul local; urma să controleze consiliile zemstvelor și orașelor și avea să numească funcționarii administrației locale;

4. Recrutările să fie făcute pe baze teritoriale;

5. Legile locale și forma de administrare vor fi schimbate numai cu acordul reprezentanților locali;

6. Drepturile minorităților să fie garantate prin lege și respectate în statul român;

7. Doi reprezentanți ai Basarabiei să facă parte din guvernul central român;

8. Basarabia să trimită în Parlamentul României un număr de deputați proporțional cu populația regiunii;

9. Toate alegerile să fie organizate pe baze democratice, urmând să se bazeze pe votul direct, egal, secret și universal [deci să poată vota și femeile];

10. Noua Constituție să garanteze libertatea cuvântului și a religiei;

11. Să fie proclamată o amnistie pentru toate persoanele care comiseseră infracțiuni politice în timpul revoluției.

Problema unirii Basarabiei cu România de la 27 martie (9 aprilie 1918) mai constituie o controversă, mai generează interpretări diferite în istoriografiile din Republica Moldova, România, Rusia ș.a. Împărtășesc opinia celui de-al doilea președinte al Republicii Moldova, Petru Lucinschi, care a afirmat că „(...) la 1918 «răul mai mic», dintre Rusia sovietizată și România, pentru Moldova a fost România. Derutată și neajutorată ca un iepure în bătaia a două faruri, Basarabia a ales România, astfel salvându-se de dictatura teroristă și de foamete. De exemplu, în Ucraina și Kazahstan foamea din anii '30 a secerat milioane de vieți omețești. Milioane de vieți au măcinat și închisorile, și lagărele de concentrare, și deportările. Măcar de asta ne-a ferit Dumnezeu” [5, p. 194]. Este o poziție rezonabilă, pornind de la „respectul față de om ca valoare absolută” [5, p. 193].

Unirea Basarabiei cu România, prin votul Sfatului Țării din 27 martie 1918, a făcut ca deja Rusia sovietică să invoce „*problema Basarabiei*”, în sensul pretențiilor la teritoriul din interfluviul pruto-nistrean, fără să țină seama de voința populației Basarabiei, exprimată prin reprezentanții săi în Sfatul țării.

2. ROLUL SFATULUI ȚĂRII ÎN AFIRMAREA STATALITĂȚII MOLDOVENEȘTI (1917-1918): ÎNVĂȚĂMÎNTE PENTRU PERIOADA CONTEMPORANĂ

Cercetările privind rolul Sfatului Țării în afirmarea statalității moldovenești încă urmează să fie aprofundate de istoricii contemporani moldoveni și de cei străini, din perspectiva consolidării actualului stat

Republica Moldova. Se știe că Sfatul Țării a fost un consiliu legislativ care a condus în 1917 – 1918 noul stat Republica Democratică Moldovenească, format pe teritoriul fostei gubernii ruse Basarabia. În calitate de Parlament al RDM, Sfatul Țării a activat în perioada *21 noiembrie 1917 stil vechi – 27 noiembrie 1918 stil vechi*. În condițiile destrămării Imperiului Rus, Sfatul Țării a proclamat fondarea Republicii Democratice Moldovenești în cadrul viitoarei Federații Ruse democratice – la *2 decembrie 1917*, iar la *24 ianuarie 1918* a proclamat independența RDM.

Sfatul țării a fost emanația diferitelor clase sociale, organizații profesionale, comunități etnice ș.a. din provincia basarabeană. După Revoluția rusă din februarie 1917, în Basarabia au fost convocate numeroase adunări și congrese ale reprezentanților diverselor categorii ale populației: ale locuitorilor de la sate (6 – 7 februarie 1917), ale clerului, ale învățătorilor și ale soldaților (20 – 27 octombrie 1917) pentru discutarea viitorului țării, toate cerând *autonomia* pentru fosta gubernie. De asemenea, în regiune au început să apară partide: în aprilie 1917 a fost creat *Partidul Național Moldovenesc*, sub președinția lui Vasile Stroescu, printre membrii de frunte aflându-se Paul Gore, Vladimir Herța, Pantelimon Halippa, Ion Pelivan, Daniel Ciugureanu ș.a., care milita pentru autonomia Basarabiei, editând și un organ de presă – ziarul *Cuvânt moldovenesc*.

Pe 16 iulie 1917, comitetul central ostășesc din Chișinău a hotărât crearea unui consiliu al provinciei (după modelul sovietelor, dar fără vreo legătură cu ideologia comunistă), care avea să emită o propunere de lege pentru autonomia națională și teritorială. Pe 4 septembrie, acest comitet publica propriul său ziar, *Soldatul român*, avându-l ca director pe Iorgu Tudor.

În același timp, Adunarea Națională Ucraineană decreta că *Basarabia este parte a Ucrainei*, ceea ce a dus la solicitarea de către moldoveni a protecției guvernului provizoriu rus de la Petrograd.

În perioada 23–27 octombrie 1917, consiliul ostășesc a proclamat autonomia Basarabiei și formarea Sfatului Țării ca organ legislativ. Au fost aleși, după unele date, 44 de deputați din rândurile soldaților, 36 de deputați din partea țăranilor, 58 de deputați fiind aleși de comisiile comunale și ale ținuturilor și de asociațiile profesionale. Din totalul de 156 deputați, 105 erau moldoveni, 15 ucraineni, 14 evrei, 7 ruși, 2 germani, 2 bulgari, 8 găgăuzi, 1 polonez, 1 armean și 1 grec [6, p. 281]. Există și alte cifre cu referire la datele statistice respective. Prima ședință a Sfatului Țării a avut loc la 21 noiembrie/4 decembrie 1917. Ca președinte a fost ales Ion Inculeț. În decursul existenței sale, Sfatul Țării s-a întrunit în două sesiuni (cu 83 de ședințe plene și două ședințe particulare). Prima sesiune a fost pregătită de Biroul de organizare al Sfatului Țării și s-a desfășurat în perioada 21 noiembrie 1917 – 28 mai 1918, iar cea de-a doua sesiune a fost convocată între 25-27 noiembrie 1918.

La 2 aprilie 1918 Ion Inculeț și-a dat demisia din conducerea Sfatului Țării, fiind numit ministru fără portofoliu pentru Basarabia în Guvernul de la București. Președinte al Sfatului Țării a fost ales omul politic originar din Basarabia Constantin Stere (2 aprilie 1918 - 25 noiembrie 1918), iar apoi Pantelimon Halippa (25-27 noiembrie 1918). La 27 noiembrie 1918 Sfatul Țării s-a autodizolvat.

Evaluând retrospectiv rolul Sfatului Țării, cu certitudine se poate afirma că el a fost unul de salvare națională. Cu scurte excepții temporale, proiectul imperiului țarist pentru Moldova de Est (Basarabia) a fost acela de deznaționalizare, asimila-

re forțară (rusificare), desființare etnică a populației majoritare băstinașe a provinciei [3]. În acest sens se ajunsese ca învățământul, ședințele instanțelor de judecată, slujbele bisericești, activitatea organelor administrației la toate nivelurile să fie efectuate exclusiv în limba rusă. Este știut comportamentul episcopului Lebedev, care ardea cărțile bisericești moldovenești în focul sobei reședinței episcopale. Pentru el, acele cărți erau inutile, întrucât toți locuitorii Basarabiei trebuiau să devină ruși. Măsurile luate de administrația țaristă pot fi calificate drept un genocid cultural la adresa moldovenilor din Basarabia. Programele de colonizare a provinciei, nu numai în partea sa sudică, dar și în celelalte sectoare, aveau și ele scopul de a dilua caracterul etnic secular al Moldovei de Est. Sfatul țării a demonstrat că moldovenii au rezistat presiunilor ingineriilor sociale ale autorităților imperiului țarist. Mai mult, se poate afirma că prin formarea Sfatului Țării, prin deciziile pe care le-a adoptat organul în cauză, moldovenii au învins imperiul, care mai era denumit „închisoarea popoarelor”, tocmai prin *rezistența*, *reziliența* lor, prin păstrarea conștiinței și a tradițiilor culturale și politice ale stătalității moldovenești. Sfatul Țării a constituit, de fapt, triumful stătalității moldovenești. Toți membrii Sfatului Țării erau antițariști, revoluționari, dedicați valorilor sistemului democratic, erau împotriva sistemului autoritar țarist, dar și împotriva celui dictatorial bolșevic emergent.

Componența Sfatului Țării arată clar că în organul legislativ au intrat reprezentanți ai tuturor etniilor conlocuitoare din provincie, ai asociațiilor profesionale, ai partidelor, ceea ce a însemnat că în el au fost reprezentate toate grupurile de interes. Aceasta a conferit Sfatului Țării o legitimitate incontestabilă, în pofida oricăror critici formulate în istoriografia sovietică.

În perioada interbelică a existat un curent de gândire politică, numit *corporatismul*, de sorginte italiană. În România, unul dintre promotorii săi a fost Nichifor Crainic. Corporatismul pleda pentru o formă de reprezentare politică diferită de parlament (format în urma alegerilor generale, cu participarea partidelor politice) – și anume pentru un organ legislativ în care toate asociațiile profesionale, etnice ș.a. să-și delege reprezentanții, așa încât organul respectiv să reprezinte întregul tablou social. Sfatul țării a fost tocmai un asemenea organ politic. Schema de repartizare a locurilor în Sfatul Țării, stabilită la ședința Biroului de organizare din 6 noiembrie 1917, includea 29 instituții și organizații [7]. Au fost luate în calcul instituțiile administrative, partidele politice, societățile culturale și profesionale ale moldovenilor și ale etniilor conlocuitoare. În cadrul Sfatului Țării au fost formate patru fracțiuni: Blocul Moldovenesc, Frațiunea țărănească, Frațiunea Minorităților și Frațiunea Socialistă.

Moștenirea lăsată de Sfatul Țării poate fi și trebuie valorificată în perioada contemporană: denumirea *Sfatul Țării* ar putea fi purtată de actualul legislativ moldovenesc. Se știe că statele vecine și-au denumit legislativele conform tradițiilor sale istorice: în Ucraina – *radă*, în Rusia – *dumă*, în republicile baltice – *seim*-uri etc. În Republica Moldova este utilizat cuvântul francez *parlament*, preluat și în spațiul lingvistic anglofon. Faptul că în 1991 legislativul moldovenesc nu a preluat denumirea *Sfatul Țării* denotă lipsa asumării de către deputații de atunci a continuității stătalității moldovenești – din perioada 1917-1918. Nu e târziu nici acum să se revină la tradiția respectivă. Actualul corp al deputaților poate redenumi legislativul, în sensul adoptării denumirii de la 1917-1918, punând în valoare prin aceasta moștenirea înaintașilor de atunci.

CONCLUZII

În 2018 autoritățile de stat de la Chișinău nu au marcat la nivelul cuvenit centenarul Republicii Democratice Moldovenești (doar Președinția s-a remarcat prin sprijinirea a două evenimente științifice: o conferință la Centrul de Cultură și Istorie Militară consacrată Congresului Ostașilor, și o alta la Institutul de Relații Internaționale din Moldova, consacrată Sfatului Țării. Marcarea evenimentului la nivel de stat, cu implicarea Guvernului (Ministerului Educației, Culturii și Cercetării) ar fi contribuit incontestabil la consolidarea societății moldovenești în etapa contemporană.

Experiența republicilor baltice ne arată că o identitate statală contemporană bine încheată trebuie să se sprijine pe moștenirea istorică, inclusiv sau mai ales pe cea din 1917-1918. Republicile baltice, care își marchează ziua independenței în data în care și-au proclamat libertatea la momentul desprinderii de imperiul țarist,

trebuie să fie un exemplu pentru Republica Moldova. Din această perspectivă, **ziua independenței statalității moldovenești este 24 ianuarie 1918**, și nu 27 august 1991 – când independența a fost reactivată.

Ziua de 24 ianuarie trebuie să mai fie și ziua unității panbasarabene, să ajute noile generații să conștientizeze unitatea de neam cu comunitățile moldovenești din nordul și sudul Basarabiei, să conștientizeze faptul că statalitatea istorică moldovenească cuprindea în 1917-1918 întreaga Basarabie, așa cum a existat de la începuturi până în 1940, când autoritățile sovietice au dezmembrat teritoriul moldovenesc dintre Prut și Nistru, încorporând în Ucraina nordul și sudul Basarabiei.

Cu toate că centenarul RDM nu a fost marcat la nivelul cuvenit, valorificarea moștenirii formațiunii statale moldovenești antecesoare trebuie să rămână o prioritate a autorităților moldovenești și a comunității științifice din Republica Moldova de acum înainte.

BIBLIOGRAFIE

1. Boia Lucian. Cum s-a românizat România, Editura Humanitas, București, 2015.
2. Ghibu Onisifor. În vîltoarea revoluției rusești. Însemnări din Basarabia anului 1917, Editura ICR, București, 1993.
3. Lavric Aurelian. Anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus (1812): cauze și consecințe. În „200 ani de la anexarea Basarabiei de imperiul țarist: consecințele raptului teritorial pentru românii basarabeni. Materialele simpozionului științific internațional”, Cahul, 12-13 mai 2012, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, p. 250-266. http://usch.md/Documents/publicatii/conferinte/Volum%20comunicari_200_ani.pdf
4. Lavric Aurelian. Chestiunea Basarabiei în spațiul geopolitic european: la începuturi și în prezent. În „Studia Universitatis”, Seria Științe Sociale, Anul VI, Nr. 3 (53) 2012, p. 215-223.
5. Lucinschi Petru. Moldova și moldovenii, Chișinău, Cartea Moldovei, 2007.
6. Nistor Ion. Istoria Basarabiei, București, Editura Humanitas, 1991.
7. Reconstituire. 95 de ani de la Unirea Basarabiei cu România, http://adevarul.ro/moldova/politica/reconstituire-95-ani-unirea-basarabiei-romania-1_5151e0b500f5182b8553d000/index.html (accesat: 21.11.2017).

PRIMELE DIRECTIVE ALE POLIȚIEI SECRETE SOVIETICE ÎN BASARABIA (PRIMĂVARA-VARA 1944)

Alexandru MALACENCO¹

THE FIRST DIRECTIVES OF THE SOVIET SECRET POLICE IN BASARABIA (SPRING – SUMMER 1944)

In the present work, the study is presented of (re)sovietization of Basarabia* through the optics of the Soviet “secret police” (NKGB), started in 1944. Following this logics, basically at-testing a historiographical void with regards to the study of the role and activity of the NKGB in the sovietization process of Basarabia, we were focused on the analysis of the following aspects elucidating the first directives of the Soviet NKGB in Basarabia/Moldovan SSR in the mentioned period: the impact and generated trends of the NKGB’s first directives in Basarabia; the nature of the first directives of Soviet NKGB in Basarabia. In this context, the study and analysis of Soviet NKGB’s role played in the Basarabian space, starting from the spring-summer 1944, means actually the sine qua non condition in the disclosure and knowledge of hidden incentives of the (re)sovietization of Basarabia, the experiments and social engineering initiated by USSR in this territory. This study is mainly based on the unpublished documents from the Archive of Security and Intelligence Service of the Republic of Moldova (ASISRM) and from the Archive of National Council for the Study of Security Archives from Romania (ACNSAS), published documents and other historiographical sources.

Keywords: Basarabia / Moldavian SSR, Soviet NKGB, directives, „purification” of territory, anti-soviet elements, sovietization.

PRELIMINARII

După aproximativ trei decenii de la des-trămarea URSS și obținerea independenței Republicii Moldova, cercetările și dezba-terile academice, întrebările din spațiul public despre rolul și activitatea „poliției secrete” sovietice NKGB (succesorii insti-tuționali MGB, KGB) pe teritoriul Basa-rabiei* în anii celui de-al Doilea Război Mondial, precum și în perioada postbelică, au rămas într-un con de umbră. Mai mult

decât atât, acest subiect complex, foarte puțin explorat în istoriografia autohtonă, deseori a servit ca instrument întrebuițat în scopuri politice de către unii actori din spațiul public.

Pornind de la această realitate, este ab-solut necesar ca studiile și analizele con-sacrate acestei tematici atât de sofisticate ce privește contribuția și rolul NKGB-ului sovietic în procesul sovietizării Basarabiei și, (re)transformarea în Republică Sovietică Socialistă Moldovenească², începând cu

¹ Alexandru MALACENCO, doctorand, Școala Doctorală Istorie, Arheologie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.

* In this paper, the name Basarabia is used for the Moldovan SSR and inversely.

² „Nordul Bucovinei, ținutul Herța, părțile de nord și de sud ale Basarabiei au fost încorporate în RSS Ucraineană, iar restul Basarabiei a fost unit cu o parte a RASS Moldovenești din stânga Nistrului (cealaltă parte a fost și ea integrată Ucrainei) și au constituit RSS Moldovenească (2 august 1940). Basarabia era astfel dezmembrată, pierzându-și unitatea teritorială. Florin Constantiniu” [1, p. 376], a se vedea și [2, pp. 38-61, 183-185]. Aceeași soartă teritorială Basarabia a urmat-o și după a doua ocupare de către sovietici, începând cu martie-august 1944, fiind treptat restabilită RSS Moldovenească care reprezenta doar ¼ din Basarabia, fiind proclamată de sovietici, încă la 2 august 1940, în componența URSS.

martie 1944³, să cunoască un salt calitativ bazat pe metodologia cercetării științifice.

Înțelegerea felului în care modelul de civilizație sovietică a fost transplantat în Basarabia ar fi incompletă și fragmentară fără cunoașterea și cercetarea aportului poliției secrete sovietice – NKGB⁴ (precum și a succesorilor instituționali) în acest proces. Cu alte cuvinte, putem constata că acest subiect complex este definit de o actualitate permanentă.

În această ordine de idei, atestând un vid istoriografic referitor la studierea problemei rolului și activității NKGB-ului în sovietizarea Basarabiei începând cu anul 1944, în lucrarea dată ne-am focalizat pe analiza următoarelor aspecte: elucidarea primelor directive ale NKGB-ului sovietic în Basarabia/RSSM în perioada menționată; impactul și tendințele generate ale primelor directive ale NKGB-ului sovietic în Basarabia; caracterul primelor directive ale „poliției secrete” sovietice în Basarabia. Studiarea și analizarea rolului jucat de NKGB-ul sovietic în spațiul basarabean, începând cu primăvara-vara anului 1944, constituie condiția *sine qua non* în dezvăluirea și cunoașterea resorturilor ascunse ale (re)sovietizării Basarabiei, ale experimentelor și ingineriilor sociale inițiate de URSS în acest teritoriu.

Astfel, sursele documentare inedite, identificate în arhiva Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova (ASISRM) [5], reprezintă o sursă valoroasă de date istorice, care ne arată modul în care mașinăria securității sovietice opera pe teritoriul basarabean și aplica măsuri represive și punitive, anihilând elementele „indezirabile” procesului de sovietizare a teritoriului ocupat. De asemenea, în procesul elaborării acestui studiu, pe lângă cercetarea materialelor documentare inedite din ASISRM, au fost consultate surse documentare inedite din Arhiva Consiliului Național pentru Studiere a Arhivelor Securității din România (ACNSAS)[6], documente edite[4], precum și alte surse istoriografice.

Primele directive ale NKGB-ului sovietic în Basarabia, martie-august 1944

La începutul lunii martie 1944, odată cu ocuparea nordului Basarabiei de către trupele Armatei Roșii⁵, la Soroca, desemnată capitală temporară a RSS Moldovenești, s-au instalat aparatul partidului comunist⁶, împreună cu ideologia săi, și organele sovietice de securitate. Așadar, printre primele instituții sovietice care s-au stabilit inițial cu sediul la Soroca a fost Comisariatul Poporului pentru Securitatea Sta-

³ „Unul dintre cele mai puțin studiate episoade din istoria Basarabiei se referă la anul 1944, mai ales la segmentul temporal cuprins între lunile martie și septembrie din moment ce Armata Roșie ajunge la Nistru și până la revenirea autorităților sovietice la Chișinău” [3, p. 121].

⁴ Acronimul NKGB (Народный комиссариат государственной безопасности СССР) provine de la denumirea oficială a poliției secrete a URSS între anii 1943-1946 [4, p. 7].

⁵ „Când au intrat (n.a. ostașii sovietici) în România, s-au mirat mult de bogăția în alimente, pâine albă, carne, slănină și vin, dar șefii le-au spus că asta este numai propagandă spre a arăta armatelor sovietice buna stare a populației române. Altădată le-a spus că alimentele sunt otrăvite, dar ofițerii și subofițerii consumau din ele. S-au bucurat și ei de mâncare bună în regiunea Botoșani, unde li s-a dat pâine albă din făină capturată. Hrana trupei de la cazan era destul de proastă și dacă nu s-ar fi completat prin exploatare locală, ar fi fost insuficientă”[6, f. 106.].

⁶ „Aici s-au stabilit Prezidiul Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, în frunte cu F. Brovko, și CC al PC (b) din Moldova, în frunte cu secretarul doi, N. Salagor. Aceste două organe supreme – de stat și de partid – și-au început activitatea prin crearea organelor locale de conducere în raioanele (plasele) și județele (formate în câteva raioane republicii” [7, p. 34].

tului – NKGB, în frunte cu ucraineanul I. Mordoveț⁷ (1944-1955).

Una din primele directive emise de NKGB URSS, care viza spațiul basarabean și, implicit, trasa sarcinile prioritare în activitatea NKGB RSS Moldovenești, era „directiva NKGB URSS cu nr. 1211/M din 31 martie 1944, referitoare la epurarea teritoriului RSS Moldovenești de agentura adversarului, complicilor și protejaților ocupanților germano-fasciști”⁸. Conform directivei menționate, „toți protejații, trădătorii și complicii ocupanților germano-fasciști, activitatea ostilă a cărora era desul de clară și documentată”, urmau să fie arestați imediat [9, f. 21].

În procesul de „epurare” a teritoriului RSS Moldovenești de agentura adversarului și de elementele antisovietice, „directiva NKGB URSS cu nr. 1211/M din 31 martie 1944” a constituit un document de căpătâi pentru activitatea represivă a NKGB RSSM, nu doar pentru perioada anului 1944, dar și pentru anul 1945, dovadă fiind referințele repetate la directiva menționată făcute de I. Mordoveț în indicațiile sale către efectiv [9, f. 20-21].

Dacă e să ne referim nemijlocit la sarcinile NKGB-ului RSS Moldovenești la începutul activității sale, menționăm că, la 25 mai 1944, șeful instituției – I. Mordoveț, în capitala temporară – Soroca⁹, a semnat una dintre primele directive, generic intitulată „directiva privind activitatea cu agentura”. Documentul semnat de I. Mordoveț, secretizat cu parafă „strict secret”, chiar din primele rânduri transmite preocuparea liderului NKGB RSSM privind performanțele contrainformative modeste obținute de-a lungul a două luni de când teritoriul Moldovei a fost „eliberat”: „În pofida faptului că organele noastre activează timp de două luni pe teritoriul eliberat al Moldovei, activitatea operativă de agentură în republică se află la un nivel scăzut” [5, f. 5].

În prima parte a documentului, conducătorul NKGB al RSSM își exprimă nemulțumirea față de abordarea formalistă și eforturile insuficiente ale organelor teritoriale în procesul constituirii rețelelor de agenți. De asemenea, colonelul I. Mordoveț susține că „recrutarea agenților, de cele mai multe ori, se realizează fără o chibzuire

⁷ Iosif Lavrentievici Mordoveț (n. 1899, Krivoi Rog, Ucraina, – m. în 1976, Chișinău). În iulie 1941 s-a înrolat „din proprie dorință” în Armata Roșie, luptând până la „eliberarea” sovietică a Basarabiei. La mijlocul anului 1944 a fost rechemat de pe front pentru a fi numit comisar al poporului pentru securitatea statului din RSS Moldovenească. Conform aprecierilor colegilor de serviciu, Iosif Mordoveț era un profesionist de marcă, reușind într-o perioadă minimă, în condițiile unei economii semidistruse, secondate de haos și panică, să restabilească aparatul organelor securității de stat, în mare parte, cu ofițeri aduși din Rusia, Ucraina și alte republici ale URSS. În perioada conducerii lui au avut loc tragice evenimente ale deportărilor organizate pe criterii politice, sociale, religioase (din anii 1949-1951), represaliile împotriva intelectualității, „afacerea medicilor” (1953) etc. În contextul criticilor aduse cultului personalității lui Stalin, a fost acuzat că a ordonat arestări și represalii neîntemeiate. În 1955 a fost nevoit să demisioneze. Contemporanii lui își amintesc că, după destalinizare, Mordoveț I. a rămas în continuare convins de justetea celor realizate atunci când s-a aflat la postul de șef al securității RSSM. Considera întemeiate represiviunile pe care le-a executat, declarând că „Așa au fost timpurile. Era imposibil de procedat în alt mod” [8, pp. 162-164].

⁸ Este important de menționat că conținutul integral al directivei NKGB URSS cu nr. 1211/M din 31 martie 1944 nu a fost identificat în dosarele cercetate, fiind depistate doar referințe și completări la directiva în cauză. Cu o doză înaltă de probabilitate, „directiva NKGB URSS cu nr. 1211/M din 31 martie 1944”, poate fi găsită în arhivele de la Moscova, Federația Rusă [5, f. 113; 9, f. 20-21].

⁹ „Începând cu martie 1944, odată cu atingerea liniei Nistrului, Armata Roșie și administrația sovietică au început să se comporte ca într-un teritoriu cucerit [...]. Capitala RSSM era stabilită temporar la Soroca, unde își fac loc de reședință organele de stat și de partid ale republicii unionale, create la 2 august 1940, care au fost evacuate în interiorul Rusiei la începutul războiului. Abia după 24 august 1944, autoritățile Moldovei sovietice se stabilesc, de data aceasta pentru următoarele aproape cinci decenii, la Chișinău. În prima fază însă, martie-august 1944, autoritățile sovietice vor stăpâni doar partea de nord și, parțial, centrală a Basarabiei, precum și raioanele transnistrene ale RSSM” [10, p. 192].

prealabilă și fără a fi determinată oportunitatea operativă” [5, f. 5]. În a doua parte a documentului sunt transmise un șir de indicații în vederea înlăturării problemelor identificate în munca cu agentura. Printre indicațiile șefului NKGB al RSSM observăm atenția deosebită acordată restabilirii legăturii cu agenții vechi, care urmau să fie supuși unei verificări minuțioase, pentru excluderea provocatorilor și interpușilor în rețea [5, f. 8]. Totodată, este evidențiată necesitatea „evitării elementelor de provocare în lucrul cu agentura și neadmiterea faptului ca agentul să fie plasat în centrul unor activități antisovietice sau să conducă formațiuni antisovietice” [5, f. 7].

În același timp, din directiva la care s-a făcut referință supra, deducem că NKGB-ul condus de I. Mordoveț opera pe teritoriul Basarabiei (transformată treptat în RSS Moldovenească în componența URSS) orientativ începând cu a doua jumătate a lunii martie 1944.

Urmare a studierii și analizei documentelor din dosarul cu directivele NKGB RSSM pentru anul 1944, s-a constatat că prima directivă semnată de I. Mordoveț la reședința NKGB RSS Moldovenești transferată la Chișinău datează din 31 august 1944 [5, f. 84]. Evidențiem că datarea documentelor din dosarul cu directivele NKGB ne oferă informații valoroase ce contribuie la reconstituirea itinerarului cronologic al instalării poliției secrete sovietice în RSS Moldovenească, începând cu anul 1944.

Odată ce organele NKGB RSSM, începând cu luna martie 1944, s-au stabilit inițial pe o parte din teritoriul basarabean¹⁰ „eliberat” și controlat de către sovietici, imediat au purces la organizarea structu-

rilor sale județene, raionale și orășenești. Prin urmare, în paralel, instituția NKGB RSSM își edifica propriul sistem de corespondență internă dintre aparatul central cu organele sale periferice din teritoriu. Relevant, în acest sens, este documentul identificat cu parafa „strict secret”, fără număr de înregistrare în dosarul de arhivă [5, f. 23-29], consemnat cu titlul „Despre ordinea raportării secțiilor județene și raionale ale NKGB RSSM” [5, f. 23], care stabilește formele, modalitățile și periodicitatea corespondenței interne. Conform documentului menționat, „se stabilesc următoarele tipuri de mesaje și periodicitatea raportării operaționale a acestora de către secțiile județene și raionale ale NKGB RSSM:

1. Buletine speciale privind arestarea agenților parașutiști ai inamicului;
2. Buletine speciale privind situații excepționale și manifestări antisovietice;
3. Buletine speciale despre arestarea spionilor serviciilor străine de spionaj;
4. Informări urgente privind depistarea organizațiilor antisovietice semnificative, cele mai importante explorări cu suportul agenturii și dosare de investigații;
5. Mesaje despre starea de spirit a populației;
6. Raportări o dată la 5 zile;
7. Raportări lunare” [5, f. 23].

În continuare, din cadrul documentului respectiv, se observă că, pe lângă șirul priorităților NKGB-ului RSSM, studiarea și cunoașterea stării de spirit a populației locale prezintă o importanță deosebită. Totodată, din partea secțiilor județene și raionale se solicită să transmită la adresa NKGB RSSM buletine/mesaje informative

¹⁰ Stabilizarea frontului germano-sovietic pe linia Sculeni–Orhei–Dubăsari – fluviul Nistru până la Marea Neagră, la sfârșitul lunii martie–începutul lunii aprilie 1944, impunea practic o divizare temporară, pe termen scurt, a teritoriului Basarabiei între taberele beligerante. Nordul Basarabiei și regiunea din stânga Nistrului (în limitele Transnistriei de azi) erau ocupate de sovietici și restul teritoriului basarabean din centru spre sud a rămas în zona de administrație românească până în luna august 1944.

despre starea de spirit a diferitor categorii ale populației în următoarele situații:

1. „În cadrul desfășurării campaniilor politico-agrară în republică (împrumuturi și alte colectări benevole de bani, colectarea darurilor pentru Armata Roșie, desfășurarea campaniilor de rechiziție de produse agricole);

2. Aprobarea noilor legi, mesaje importante din partea guvernului sovietic, discursuri ale conducătorilor de partid și de guvern, schimbări pe frontul Războiului de Apărare a Patriei, evenimente importante pe arena internațională.

În mesajele privind starea de spirit a populației să fie reflectate expunerile caracteristice pozitive și negative, cu indicarea datelor de cunoaștere despre persoanele cărora le aparțin aceste expuneri” [5, f. 28].

La 26 mai 1944 este semnată directiva cu nr. 2/049 cu parafa „strict secret”, în care comisarul I. Mordoveț își exprimă nemulțumirea vădită față de conducătorii organelor NKGB RSSM, precum că „raportarea operațională din partea structurilor periferice ale NKGB față de comisaritul central se află exclusiv la un nivel foarte scăzut. Rapoartele de activitate, mesajele speciale despre cele întâmplate, investigațiile de interes sporit și alte date, care neîntârziat trebuie să fie anunțate către NKGB, de către organele periferice nu sunt prezentate, sau sunt prezentate cu mare întârziere, motiv din care NKGB nu poate transmite la timp indicațiile corespunzătoare pe dosarele de investigații, să informeze NKGB URSS și CC al PCM (b). Prezentarea cu întârziere a documentelor indicate organele NKGB le explică prin faptul

prezenței deficiențelor la comunicații, în timp ce comunicațiile speciale ale Comisaritatului Poporului pentru Comunicații deserveșc neîntrerupt toate raioanele eliberate regulat peste o zi” [5, f. 11]. În contextul aceleiași directive, I. Mordoveț, în mod imperativ, intervine cu indicații către șefii secțiilor județene și ai grupurilor operative ale NKGB RSSM, care sunt atenționați ca „raportările operaționale să fie prezentate exact în termenii indicate [...], iar pentru tergiversarea acestora cei vinovați vor primi sancțiuni” [5, f. 11].

În directiva semnată olograf pe 26 mai 1944 nr. 03/17 de comisarul NKGB al RSS Moldovenești, I. Mordoveț împreună cu comisarul NKVD al RSS Moldovenești, Mihail Markeev, pe lângă aspecte de conlucrare dintre cele două structuri¹¹, se atestă aspecte privind clasificarea unor segmente sociale și profesionale ale populației ca elemente antisovietice, care urmau să fie arestate. Conform directivei, următoarele categorii de persoane urmau să fie supuse represaliilor:

- „Din rândul persoanelor care au făcut serviciul în poliție, în „Straja Țării”¹², „Armata Rusă de Eliberare”, „Mișcarea Legionară” și alte organizații similare, create de ocupanții româno-germani pe teritoriul acaparat: - urmează să fie arestat întreg efectivul și conducerea organelor de poliție, precum și al organizațiilor enumerate mai sus;
- complicilor și protejaților ocupanților româno-germani;
- polițiștilor și membrilor de rând ai organizațiilor enumerate mai sus, persoane care au participat la expediții represive împotriva partizanilor și patrioților sovietici,

¹¹ Menționi la directiva nr. 03/17 din 26 mai 1944 și aspecte studiate privind conlucrarea structurilor sovietice de securitate în Basarabia în anul 1944 pot fi găsite în articolul autorului Alexandru Malacenco „Conlucrarea NKGB cu NKVD ȘI SMERȘ ÎN RSS Moldovenească (1944)” [11, p. 92].

¹² Straja Țării (cunoscută și sub numele de Străjeria) a fost o organizație de tineret inițiată și patronată de regele Carol al II-lea. A luat ființă în virtutea Decretului-lege din 15 decembrie 1938, prin care toți băieții între 7 și 18 ani și toate fetele între 7 și 21 de ani erau obligați să facă parte din Straja Țării [12; 13, pp. 482-490].

sau care s-au implicat activ în îndeplinirea sarcinilor din partea ocupanților;

– foști militari care au trecut de partea inamicului sau care s-au predat benevol în prizonierat, trădători de patrie, care ulterior s-au angajat în organele de poliție sau alte organe represive create de ocupații româno-germani;

– prefecti sau alți funcționari de nivel înalt ai aparatului administrativ creat de autoritățile româno-germane, precum și colaboratorii deschiși și sub acoperire ai organelor de spionaj ale inamicului;

– din rândul primarilor rurali, stăroști, erau supuși arestului cei în privința cărora erau identificate elemente de complicitate cu ocupații: conexiune cu structurile represive sau de informații ale inamicului, predarea patrioților sovietici către ocupații, impunerea populației la rechiziții etc. [...]” [5, f. 14v].

Totodată, în directiva menționată se face referire și la persoanele „care au acordat ajutor partizanilor, ostașilor Armatei Roșii, care s-au aflat în prizonierat sau au fost încercuți de inamic sau au ajutat populația în sabotarea acțiunilor autorităților de ocupație – nu vor fi supuse arestului” [5, f. 14]. Cu alte cuvinte, directiva nr. 03/17 din 26 mai 1944 prezintă o categorisire a persoanelor percepute de către NKGB RSSM, în comun cu NKVD RSSM, drept elemente ostile regimului sovietic, care se afla în etapa incipientă de (re)instaurare pe teritoriul basarabean. Categoriile de persoane enumerate erau inevitabil supuse represaliilor și arestărilor, pentru că

constituiau un pericol și un obstacol pentru sovietizarea Basarabiei, din punctul de vedere al autorităților sovietice. În acest context, istoricul Igor Cașu evidențiază că „abia după 1944 măsurile represive aveau scopul de a elimina total categoriile sociale sau profesionale care constituiau o piedică constantă în calea consolidării pe termen lung a regimului și a construcției socialiste a societății” [14, p. 37].

Teatrul de război care cuprindea teritoriul Basarabiei în timpul celui de-al Doilea Război Mondial determina necesitatea trasării unor sarcini speciale pentru organele teritoriale ale NKGB RSSM (secțiile județene, raionale și orașenești) în vederea restabilirii puterii sovietice în această zonă. În această ordine de idei, la data de 27 mai 1944, I. Mordoveț, conducătorul NKGB RSSM, semnează directiva cu nr. 4/007 privind „selectarea din rândul agenturii verificate, punctarea noilor candidați la recrutare apti pentru a fi antrenați în spatele adversarului cu misiuni informativ-diversioniste și sarcini speciale. La selectarea candidaților și pregătirea recrutării să se țină cont de următoarele:

a) Agentura diversionistă să fie selectată din contingentul cu viziuni patriotice, care s-a manifestat loial în perioada Războiului de Apărare a Patriei¹³;

b) Persoanele date să dispună pe teritoriul ocupat de inamic de posibilități de legalizare sau acoperire a prezenței acestora, conexiuni etc.;

c) Să aibă legături de rudenie pe teritoriul nostru, ca un element care ar garanta sau ar preveni eventuala trădare;

¹³ *Grosso modo*, la 80 de ani distanță de la conflagrația mondială din 1939-1945, comunitatea internațională păstrează această tragedie consecvent în memoria istorică sub denumirea de *al Doilea Război Mondial*, pe care sovieticii, într-un mod revizionist, sfidând logica istorică, l-au denumit *Marele Război pentru Apărarea Patriei*, schimonosind cronologic chiar și evoluția acestuia (1941-1945). Titlul de *Marele Război pentru Apărarea Patriei* este preluat în mare parte și astăzi de istoriografia rusă și promovat la nivel de politică de stat a Federației Ruse.

d) Să cunoască limba germană moldovenească¹⁴ sau română” [5, f. 16].

În aceeași directivă, I. Mordoveț solicită organelor teritoriale ale NKGB RSS Moldovenești să transmită la adresa direcției 4 (informativ-diversionistă) a NKGB RSSM „toate ștampilele, sigiliile, formularele și documentele ocupanților și ale instituțiilor acestora, inclusiv valuta străină” [5, f. 16v]. De menționat că direcția 4 a NKGB RSSM avea atribuții similare cu direcția 4¹⁵ a NKGB URSS, ca și celelalte direcții, iar structura instituțională a Comisariatului Poporului pentru Securitatea Statului în RSS Moldovenească era „o copie în miniatură” a organigramei NKGB-ului URSS¹⁶.

Din documentul 1/00188 din 16 iunie 1944 deducem că indicațiile transmise de I. Mordoveț către structurile teritoriale ale NKGB RSSM prin directiva 4/007 din 27 mai 1944 au fost realizate într-o măsură foarte mică. Astfel, documentul reflectă nemulțumirea conducerii NKGB RSSM față de situația creată, menționând că „în pofida clarității și importanței acestei directive (4/007 din 27 mai 1944) și termenului suficient pentru organizarea lucrului, nimeni dintre conducătorii structurilor teritoriale și ai grupurilor operative, exceptând secția județeană Soroca și secția raională Zgurița, nu m-a informat despre executare sau procesul de activitate”

[5, f. 45]. Totodată, I. Mordoveț evidențiază că, conform datelor deținute „în câteva raioane (Râbnița, Camenca, Chișcăreni) sunt persoane ce pot fi antrenate în spatele frontului, dar, în pofida acestui fapt, conducătorii structurilor NKGB din raioanele menționate nu consideră necesară informarea despre acestea, fără a avea motive temeinice” [5, f. 45]. Ulterior, I. Mordoveț propune ca „în termen de 3 zile de la primirea documentului de față să fie transmise pe numele său următoarele:

- Note informative detaliate despre persoanele care corespund cerințelor directivei 4/007, indiferent dacă acestea figurează în cadrul dosarelor de investigație sau sunt luate în explorare operativă;

- Toate documentele ocupanților din posesie și formularele acestora;

- Toată valuta străină care nu figurează în cadrul dosarelor de investigație” [5, f. 45].

Un alt document care reflectă meticulozitatea cu care conducerea NKGB RSSM trata sarcina de „epurare” a teritoriului ocupat de elemente „indezirabile” este directiva cu nr. 2/085 din 4 iunie 1944. Conform documentului, „în instituțiile și organizațiile de stat, de asemenea, și la un șir de funcționari de conducere ai aparatului sovietic se află o cantitate însemnată de literatură antisovietică în limba română și în limba

¹⁴ „Cu alte cuvinte, ingredientele politicii de construcție a națiunilor, cum ar fi delimitarea teritoriilor, indigenizarea lingvistică, forjarea elitelor naționale sau politicile culturale, au fost promovate în RSSM pentru a accentua „primordialismul” moldovenesc și diferențierea sa față de cel românesc. Mai mult decât atât, nicăieri în Uniunea Sovietică procesul de deznaționalizare nu a avut un caracter atât de suprapus ca în RSSM: pe de o parte, cultivarea unui „moldovenism” distinct de românism și, pe de alta, deznaționalizarea și rusificarea chiar și a acestui „moldovenism” de-a lungul întregii perioade sovietice. [...] Anexarea Basarabiei la URSS la 26-28 iunie 1940 și transformarea ei în RSS Moldovenească, apoi revenirea acestui teritoriu la România în 1941-1944 și, în final, reanexarea, în august 1944, la URSS au creat o situație confuză în ce privește problema identitară, cu repercusiuni de durată asupra memoriei istorice din Basarabia” [15, pp. 186-187, p. 254].

¹⁵ Din 14 aprilie 1943, după ce Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului a fost separat de NKVD, direcția/directoratul 4 din cadrul NKVD a fost transferat sub controlul NKGB-ului. [16, p. 35]; Pavel Sudoplatov, în perioada 12.05.1943-15.10.1946 a fost șeful direcției 4 a NKGB-MGB URSS, subdiviziune specializată în organizarea operațiunilor diversioniste și teroriste în spatele inamicului, precum și peste hotarele URSS, [17, p. 52, 825].

¹⁶ Mai multe aspecte privind structura instituțională a NKGB RSS Moldovenești în anii 1944-1946 au fost abordate în comunicarea sub titlul *NKGB al RSS Moldovenești (1944-1946) – structura organizatorică, atribuții și efectiv*, prezentată la Conferința națională „Comunismul românesc” ediția IX-a, 28-29 martie 2019.

moldovenească¹⁷. De către NKGB RSSM au fost obținute date despre faptul că asemenea literatură este sustrasă și utilizată pentru necesitățile de serviciu. În vederea prevenirii folosirii acestei literaturi de către elementele ostile în scopuri antisovietice, se propune:

– Prin intermediul agenturii și pe căi oficiale, identificarea și retragerea literaturii antisovietice existente din cadrul instituțiilor de stat, organizațiilor și funcționarilor de conducere;

– Persoanele care admit răspândirea sau tănuirea literaturii de acest gen să fie luate activ în studiul operativ;

– Rezultatele directivei curente să fie anunțate în cadrul direcției 2 a NKGB RSSM” [5, f. 34].

Prin urmare, măsurile întreprinse de NKGB RSSM pentru eliminarea literaturii în limba română rămase în instituțiile administrative de stat, sub pretextul prevenirii eventualei utilizări în scopuri antisovietice, marcau începutul unei campanii de anihilare chiar și a celor mai mici reminiscențe a spiritului românesc din Basarabia.

Conceptul „dușmanului obiectiv” în regimurile totalitare, definit de Hannah Arendt în lucrarea sa monumentală „Originile totalitarismului” [18, pp. 522-524], era aplicat fără echivoc de către NKGB-ul sovietic în Basarabia, în raport cu unele segmente sociale, în special față de țărani „culaci”¹⁸. Prin prisma ideologiei comuniste, „culacii” făceau parte din clasa „inamicilor obiectivi” ai regimului sovietic, care nu neapărat amenințau direct sau indirect regimul, dar care prin definiție erau „purtători de tendințe”¹⁹ antagoniste paradigmei existențiale a sistemului comunist sovietic. Astfel, directiva nr. 1/00143 din 5 iunie 1944 vine să confirme faptul că una din sarcinile prioritare ale NKGB RSSM era „purificarea” populației basarabene pe criterii de clase, și anume prin eradicarea elementului „culăcesc”²⁰. Conform directivei, „s-a stabilit că, în timpul ocupației Moldovei de trupele româno-germane, culacii s-au întors din exil și alte locuri, au revenit în satele, moșiile și la gospodăriile lor. De asemenea, a fost stabilit că culacii rămași se manifestă activ, împiedicând autoritățile

¹⁷ „Moldovenismul” sovietic a fost religia „oficială” a lui *Homo Moldovanus*. Aceasta a fost o politică de stat în RASSM, RSSM și URSS, care a avut ca idee fixă cultivarea unei diferențe politice, etnice, istorice, culturale și lingvistice între populația românească a RSS Moldovenești și cea din restul României, o politică promovată constant în acest spațiu din 1924 până în 1989 [15, p. 374].

¹⁸ Istoricul Igor Cașu conchide că „arestările, deportările și execuțiile sumare vor fi motivate din punctual de vedere al autorităților sovietice, de necesitatea consolidării regimului comunist în regiunile nou-achiziționate. Mai exact, era vorba de pedepsirea celor care au colaborat cu „ocupanții” și, mai ales, de eliminarea totală a elementelor sociale indezirabile, ce constituiau o piedică în construcția socialistă – în special a țăranilor înstăriți, numiți peiorativ culaci sau chiaburi [10, p. 188].

¹⁹ Hannah Arendt explică că „inamicul obiectiv” este definit prin linia politică a guvernului, și nu prin propria sa dorință de a-l răsturna. El nu este niciodată un individ ale cărui gânduri primejdioase trebuie provocate sau al cărui trecut să justifice bănuiele, ci „un purtător de tendințe”, tot așa cum alții sunt purtătorii unei boli. [...] Noțiunea de „dușman obiectiv”, a cărui identitate se schimbă după împrejurările date — în așa fel încât, îndată ce una dintre categorii e lichidată, poate începe războiul împotriva alteia —, corespunde exact situației repetate iarăși și iarăși de conducătorii totalitari: și anume că regimul lor nu este un guvern în vreunul din înțelesurile tradiționale, ci o *mișcare*, al cărei avans întâmpină mereu noi obstacole care trebuie eliminate. În măsura în care se poate vorbi de vreo gândire juridică în interiorul sistemului totalitar, „dușmanul obiectiv” este ideea ei centrală [18, pp. 522-524].

²⁰ Politica stalinistă din anii 1920-1930 aplicată în interiorul Uniunii Sovietice în vederea lichidării clasei de țărani înstăriți – „culaci” (și nu doar!), a fost continuată și în Basarabia începând cu 1940-1941, cu o mică intermitență, reluată din martie 1944, după a doua ocupare a acestui spațiu de către sovietici. Cu alte cuvinte, am putea spune că, dacă pe interior URSS s-a auto-sovietizat pe parcursul a două decenii interbelice, teritoriile noi anexate în decursul celui de-al Doilea Război Mondial, implicit Basarabia/RSS Moldovenească, urmau să fie sovietizate în cât mai scurt timp, în decursul a 5-8 ani.

locale în desfășurarea campaniilor politico-agrară” [5, f. 35]. Prin urmare, comisarul NKGB RSSM I. Mordoveț propunea următoarele măsuri:

1. „De identificat toți culacii care au fugit din locul de exil și de arestat capii de familie;

2. Toți culacii, care în perioade diferite au fugit în România și care s-au reîntors la precedentul loc de trai, să fie arestați;

3. Referitor la componența familiei de întocmit o listă după forma: nume, prenume, patronimic, relația de familie (soție, fiu, nepot s.a.), anul nașterii și o scurtă caracteristică.

Listele de transmis imediat către NKGB RSSM pentru o eventuală deportare. [...] Dosarele de investigații asupra culacilor vădiți de pregătit pentru a fi transmise către Tribunalul Militar și Consfătuirea Specială²¹. Dosarele pe acest tip de persoane să fie încheiate în 5-7 zile. Lucrul de întocmire a listelor și colectare a informațiilor să fie efectuat fără a face public acest fapt. Despre cele executate de raportat nu mai târziu de 15 iunie 1944” [5, f. 35]. Din antetul documentului menționat deducem că „directiva nr. 1/00143 din 5 iunie 1944 privind arestarea „culacilor” care s-au întors din România” era destinat către conducătorii tuturor organelor teritoriale ale NKGB RSSM. Cu alte cuvinte, datele desprinse din directiva din 5 iunie 1944, semnată de I. Mordoveț, denotă clar faptul că în procesul de lichidare a elementului „culăcesc/chiabuiesc” era antrenat *in corpore* aparatul instituțional al NKGB RSS Moldovenești, cu toate subunitățile sale specializate: direcțiile județene, secțiile orașenești și cele raionale.

Pe lângă șirul de nemulțumiri exprimate de comisarul I. Mordoveț față de conducătorii subdiviziunilor instituției privind modul incompetent în care erau executate indicațiile sale și directivele NKGB URSS și RSSM, conducătorul NKGB RSSM semnalează un nivel modest al activității de investigații a organelor periferice, abuzurile și încălcările comise. Documentul cu nr. 2/0117 din 10 iunie 1944, semnat de I. Mordoveț, explică că „inspectarea stării activității de investigație și analiza dosarelor de investigație transmise către NKGB RSSM din secțiile județene și raionale relevă că organele periferice ale NKGB încă nu au atins nivelul convenit în activitatea investigativă. Direcțiile județene ale NKGB RSSM gestionează inefficient activitatea investigativă în raioane, nu oferă suficient suport practic și, prin urmare, continuă să existe persoane arestate fără vreun temei, în baza materialelor neverificate, anumiți lucrători operativi ai subdiviziunilor județene și raionale ale NKGB nu respectă regulile elementare în activitatea de investigații, admit încălcări ale prevederilor Codului procesual-penal. De regulă, activitatea de investigații pe multe cazuri se realizează superficial și nesistematic, protocoalele de chestionare se întocmesc incompetent și fără acuratețe, în protocoale nu sunt indicate corectările, lipsește timpul începerii și încheierii interogării, traducătorii nu sunt informați despre responsabilitatea privind corectitudinea traducerii, conform art. 89 a Codului penal al RSS Ucrainene” [5, f. 38].

Orice persoană care avea vreo legătură directă sau tangențială cu administrația

²¹ Materialele documentare din fondul dosarelor judiciare inițiate în privința persoanelor care au fost supuse represiunilor politice în perioada regimului totalitar se referă la anchetarea a 28 mii 984 persoane, ulterior condamnate în baza deciziilor organelor de stat judiciare și extrajudiciare („Osobaia troika”, „Comisia NKVD”, „Consfătuirea specială”, „Tribunalul militar al trupelor NKVD”). Dosarele au fost intentate, îndeosebi, în baza art. 54 (infrațiuni contrarevoluționare) Cod penal al RSS Ucrainene aplicat în RSS Moldovenească până în anul 1961, iar după 1961 – în baza Codului penal al RSS Moldovenești (agitație și propagandă antisovietică) [19].

românească ce a fost în Basarabia, organele NKGB RSSM, conform indicațiilor primite de la comisarul I. Mordoveț, precum și de la Moscova, urma să fie depistată și arestată, iar rudele acestora erau cercetate discret, cu suportul agenturii. Directiva cu numărul de înregistrare 2/0544 din 7 august 1944, cu parafa „strict secret”, „privind depistarea funcționarilor și ofițerilor jandarmeriei române”, ne informează că „direcția 2²² NKGB RSSM dispune de informații care confirmă faptul că într-un șir de raioane din RSSM locuiesc ilegal funcționari oficiali ai structurilor românești de informații și contrainformații. Conform datelor de agentură, se cunoaște că în satul Mândâc, raionul Târnova, județul Soroca, locuiește ilegal adjunctul șefului de post al jandarmeriei, Silagiu, locotenent în armata română, – Durnean, pe care în repetate ori i-au văzut localnicii din satul Mândâc, după eliberarea raionului Târnova de trupele româno-germane. În raionul Edineț se află în ilegalitate șeful de post al jandarmeriei, Ulmeanu. În raionul Ocnița, de asemenea, se ascunde un ofițer al armatei române, Gîsco” [5, f. 60]. Comisarul I. Mordoveț, unul dintre semnatarii directivei, conchide că „informațiile din posesie, expuse mai sus, prezintă teme de a presupune că funcționarii jandarmeriei au fost lăsați în spatele frontului în URSS de către organele românești de informații cu misiuni speciale. În pofida seriozității acestor semnale, șefii secțiilor/direcțiilor raionale Târnova, Ocnița, Edineț nu au acordat atenția cuvenită semnalelor respective, și locul aflării a funcționarilor jandarmeriei nu este stabilit” [5, f. 60]. Prin urmare, I. Mordoveț transmite următoarele indicații:

1. „Toți conducătorii direcțiilor județene și secțiilor raionale ale NKGB să întreprindă cele mai energice măsuri operative de agentură în vederea depistării și arestării funcționarilor structurilor românești de

informații, care ilegal locuiesc pe teritoriul deservit de către Dumneavoastră.

2. Șefilor secțiilor raionale NKGB Ocnița, Edineț, Târnova – în mod urgent să fie stabilit locul aflării funcționarilor jandarmeriei și al ofițerilor armatei române care locuiesc ilegal în raion și să fie supuși arestului.

3. Să fie identificate toate persoanele care interacționau cu funcționarii jandarmeriei, precum și să fie transmise datele necesare agenților calificați în vederea depistării rezidenturilor structurilor românești de informații ce sunt active la etapa actuală.

4. Rudele apropiate ale funcționarilor jandarmeriei române să fie luate în explorare activă cu agentura, prin intermediul căreia de stabilit locul aflării funcționarilor jandarmeriei, să direcționeze agentura în vederea stabilirii eventualei complicități a rudelor cu structurile românești de informații.

5. Despre executarea indicațiilor respective și despre măsurile operative de agentură să fie informată direcția 2 a NKGB RSSM” [5, f. 60, 60v].

Este important de menționat că în lucrarea de față sunt reflectate doar o parte din directivele listate în „Dosarul cu directivele NKGB pentru anul 1944”, care, în opinia autorului, prezintă o relevanță mai mare pentru înțelegerea resorturilor mai puțin cunoscute care au stat la temelia (re)sovietizării Basarabiei/RSSM. Directivele care nu se regăsesc în acest studiu urmează a fi publicate și analizate în alte lucrări.

CONCLUZII

O analiză de ansamblu a directivei studiate în această lucrare ilustrează că, în perioada menționată, NKGB RSSM pune accentul preponderent pe activitatea contrainformativă, în scopul „epurării” teritoriului ocupat de elementele antisovietice și agentura adversarului, ce constituiau un pericol în calea sovietizării spațiului ba-

²² Direcția 2 a NKGB RSS Moldovenească avea atribuții de activitate contrainformativă și contraspionaj în republică [20].

sarabean și a edificării regimului sovietic. Un argument suplimentar care ne consolidează ipoteza expusă este faptul că o mare parte din directivele semnate de comisarul I. Mordoveț erau însoțite și de semnătura șefului direcției 2 NKGB RSSM (responsabilă de contrainformații și contraspionaj).

Studierea și analiza primelor directive ale NKGB-ului sovietic în Basarabia/RSSM ne permite să concluzionăm că „directiva NKGB URSS cu nr. 1211/M din 31 martie 1944” a constituit un document de căpătâi pentru activitatea represivă a NKGB RSSM în „epurarea” teritoriului basarabean de agentura adversarului și de elementele antisovietice, nu doar pentru anul 1944, dar și pentru anul 1945, dovadă fiind referințele repetate la directiva menționată în indicațiile comisarului I. Mordoveț către efectiv.

Analiza diacronică a primelor directive ale NKGB-ului în Basarabia ne semnaleză dezlănțuirea unei adevărate vânători de „elemente ostile”, pe care Hannah Arendt le denumea conceptual „dușmani obiectivi” ai regimului totalitar. Astfel, erau supuși reprimărilor cei care au interacționat/făcut parte din administrația română; era inițiat procesul de lichidare a clasei sociale a țăranilor înstăriți – „culacii”; erau urmărite discret prin agentură rudele persoanelor suspecte pentru autoritățile sovietice; în vizorul NKGB erau menținute persoanele care se expuneau pozitiv sau negativ referitor la campaniile de rechiziții de produse agrare; era studiată starea de spirit a populației.

În mod comparativ, apreciem că pe interior URSS s-a auto-sovietizat pe parcursul a două decenii interbelice, pe când Basarabia urma să fie sovietizată într-un timp cât mai scurt, iar primele directive ale NKGB-ului sovietic din martie–august 1944 ne ilustrează această tendință. Cu alte cuvinte, am putea spune că, dacă URSS s-a auto-sovietizat prin revoluție, atunci Basarabia a fost sovietizată prin ocupație.

O „grijă specială” a NKGB-ului sovietic în perioada martie–august 1944 era

dezrădăcinarea elementului românesc în Basarabia. Sarcina dată era tratată cu mare meticulozitate, astfel încât până și utilizarea pe post de maculator a literaturii în limba română rămase în instituțiile administrative preluate de sovietici era interzisă. Tendința, cu impact pe termen lung, desprinsă din primele directive ale NKGB-ului sovietic – dezrădăcinarea elementului românesc – avea loc în paralel cu înrădăcinarea/indigenizarea sistemului sovietic și cultivarea artificială a identității etnice moldovenești, distincte de cea română, fenomen pe care istoricul Octavian Țicu îl numește „un proces de deznaționalizare cu un caracter suprapus”. Iar consemnarea „limbii moldovenești” ca diferită de limba română în directivele NKGB-ului sovietic în RSSM ne ilustrează concludent manifestările antiromânești ale sovieticilor în Basarabia.

O caracteristică de ansamblu, desprinsă din analiza surselor documentare referitor la primele directive ale NKGB-ului sovietic în Basarabia/RSSM în perioada martie–august 1944, poate fi descrisă laconic prin triada: *incompetență, abuzuri și fărădelegi*. Totodată, un interes aparte reprezintă faptul că sursele documentare identificate ne sugerează că însăși conducerea de vârf a Comisariatului Poporului pentru Securitatea Statului al RSS Moldovenești I. Mordoveț își exprima în mod repetat nemulțumiri către efectivul NKGB-ist, în speță, celui din organele teritoriale, față de încălcările și abuzurile admise în activitate, precum și de lipsa profesionalismului în executarea directivelor NKGB de la Moscova și ale NKGB al RSS Moldovenești. Prin urmare, din conținutul documentelor cercetate se evidențiază că efectivul NKGB-ului RSS Moldovenești, preponderent cel al organelor periferice, în procesul constituirii rețelelor de agenți aveau o „abordare formalistă”, iar „recrutarea agenților, de cele mai multe ori, se realiza fără o chibzuire prealabilă și fără a fi determinată oportunitatea operativă”. În același context, comisarul

I. Mordoveț evidențiază că „în pofida faptului că organele noastre activează timp de două luni pe teritoriul „eliberat” al Moldovei, activitatea operativă de agentură în republică se află la un nivel scăzut”. De asemenea, sunt atestate remarci ale conducerii NKGB RSSM privind rapoartele de activitate a organelor periferice, „care nu sunt prezentate, sau sunt prezentate cu mare întârziere, motiv din care NKGB nu poate transmite la timp indicațiile corespunzătoare pe dosarele de investigații, sau să informeze NKGB URSS și CC al PCM (b)”. Urmare a inspecției stării activității de investigație și

analizei dosarelor de investigații transmise către NKGB RSSM din subunitățile județene și raionale, conducerea instituției constată că „prin urmare, continuă să existe persoane arestate fără vreun temei; în baza materialelor neverificate, anumiți lucrători operativi ai subdiviziunilor județene și raionale ale NKGB nu respectă regulile elementare în activitatea de investigații, admit încălcări ale prevederilor Codului procesual-penal. De regulă, activitatea de investigații pe multe cazuri se realizează superficial și nesistematic, protocoalele de chestionare se întocmesc incompetent și fără acuratețe...”

SURSE BIBLIOGRAFICE

1. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Univers Enciclopedic, 1997, 589 p.
2. Седьмая сессия Верховного Совета СССР [1-го созыва] (1 августа-7 августа 1940 г.): стенографический отчет, Издание Верховного Совета СССР, 1940, 207 p.
3. Anton Mioara, Igor Cașu, Ludmila Coadă, *Al Doilea Război Mondial: memorie și istorie în Estul și Vestul Europei*, Chișinău, Cartier, 2012, 332 p.
4. Лубянка: ВЧК–ОГПУ–НКВД–НКГБ–МГБ–МВД–КГБ, 1917–1991. Справочник /Под ред. акад. А.Н. Яковлева; авторы-сост.: А.И.Кокурин, Н.В.Петров. М. МФД, 2003, 766 p.
5. ASISRM, F.a., inv. 6, d. 1.
6. ACNSAS, Fond documentar, dosar 014336.
7. Anton Moraru, Ion Negrei, *Reinstaurarea și consolidarea regimului comunist în RSS Moldovenească. Evoluția vieții politice (1944-1956)* În: Cugetul. Revistă de istorie și cultură, Chișinău, nr.1-2, 1999, pp. 32-39.
8. Pavel Moraru, *Serviciile secrete și Basarabia, dicționar 1918-1991*, București, Editura Militară, 2008, 319 p.
9. ASISRM, F.a., inv. 6, d. 3.
10. Igor Cașu, *Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924–1956. Ediția a II-a*, Chișinău, Cartier, 2015, 387 p.
11. Alexandru Malacenco, *Conlucrarea NKGB cu NKVD ȘI SMERȘ ÎN RSS Moldovenească (1944)*, În: Akademos, Revistă de știință, inovare, cultură și artă, 2018, nr. 4 (51), pp. 89-95.
12. http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Straja_%C5%A2%C4%83rii (accesat la 09.09.2019).
13. *Enciclopedia României*, volumul 1, 1938, 1002 p.
14. Igor Cașu, *Politica națională în Moldova sovietică, 1944-1989*, Chișinău, Cartdidact, 2000, 213 p.
15. Octavian Țicu, *Homo Moldovanus Sovietic. Teorii și practici de construcție identitară în R(A)SSM (1924–1989)*, Chișinău, ARC, 2018, 417 p.
16. Alexander Gogun, *Comandourile lui Stalin: partizanii ucraineni (1941–1944)*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2018, 350 p.
17. Петров Н.В. Справочник, Кто руководил органами госбезопасности 1941–1954, Москва, Издательство Звенья, 2010, 1000 p.
18. Hannah Arendt, *Originile Totalitarismului*, Ediția a III-a, București, Humanitas, 2014, 641 p.
19. <https://sis.md/ro/dosare-arhiva>, (accesat pe 18.09.2019).
20. http://shieldandsword.mozohin.ru/nkgb4353/terr_org/respublik/moldav.htm (accesat pe 22.09.2019).

SITUAȚIA POLITICĂ ÎN ROMÂNIA DIN PERIOADA 1965–1989

Ionuț ENACHE¹

THE POLITICAL SITUATION IN ROMANIA FROM 1965–1989 PERIOD

The political terror, survived by the Romanian people during the Gheorghe Gheorghiu-Dej's governance, was taken over and applied much more intensively by Nicolae Ceaușescu. The policy of the latter leader did not bring any benefits to the people, but only enslaved and impoverished them. Nicolae Ceaușescu, through all the decisions he had taken, had imposed an absolute totalitarianism, which denies all human rights and subordinates the person to the collective entity of the party. Among the other measures, the Communist regime placed the great emphasis on the USSR's support, moving Romania as far as possible from the West.

The main wish of President Nicolae Ceaușescu was to transform Romania into a comprehensively developed country. In his desire to pay the external debt, he had subjected the people to great sufferings, due to the lack of food, electricity and fuel.

During this period, the religious cult could not remain indifferent to the abuses that took place, and therefore, the Romanian Christian Committee for the Defense of Religious and Conference Freedom was established. The efforts taken by the members of the religious cults were aimed at keeping the moral order in the territory of the Socialist Republic of Romania. All the sufferings of the Church ended in December 1989, through the execution of the Ceaușescu couple.

The entire activity of Justinian, Iustin and Teoctist Patriarchs kept in restrain the communist liberation, which was focused on the destruction of the Church. They were noted for their critical attitude towards the regime.

Keywords: communist regime, religious worship, abuse, morality.

PRELIMINARII

Regimul comunist, datorită susținerii din toate punctele de vedere de către URSS, nu a făcut altceva decât să dezumanizeze omul prin control absolut, să domine și să conducă economia, industria și tot ce mai putea și acapara. În România, regimul comunist a lăsat urme adânci, urme dintre care unele nu sunt cunoscute, însă cel mai important lucru este acela de a scoate în evidență situația celor care și-au pierdut viața împotrivindu-se regimului, situația celor care au fost supuși la diverse terori în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (tineri, muncitori, țărani care și-au mani-

festat dezacordul față de confiscarea terenurilor și față de colectivizare) și, totodată, a celor care au avut de suferit în timpul regimului comunist, condus de către Nicolae Ceaușescu.

Sistemul comunist din România, datorită hotărârilor pe care le lua, nu aducea prin acestea nici un beneficiu poporului, ci doar îl sărăcea și, totodată, îl învrăjbea foarte mult împotriva acestuia.

Regimul comunist, prin tot ce a reprezentat el, promova și impunea un totalitarism absolut, indiferent de ce parte era, de stânga sau dreapta, nega toate drepturile umane și subordona persoana entității colective a partidului. Acest totalitarism a

¹ Ionuț ENACHE, preot la Parohia Oboga, comuna Oboga, județul Olt, Eparhia Slatinei și Romanaților, Protoieria Slatina II Nord; profesor de religie – Cultul Ortodox la Școala Gimnazială nr.1 Balș, Școala Profesională Specială Balș, Școala Gimnazială Oboga, Județul Olt, România.

făcut-o pe scriitoarea Hannah Arendt să afirme: „Mișcările totalitare sunt organizații de masă formate din indivizi automatizați și izolați. Comparate cu toate celelalte partide și mișcări, caracteristica lor externă, cea mai evidențiată, este cererea lor de loialitate totală, nelimitată, necondiționată și, totodată, inalterabilă în raport cu membrul individual” [1].

La nivel global, regimul comunist a fost pedepsit și înrobite de sute de milioane de oameni. Se cunoaște situația că numai în URSS au dispărut peste 20 de milioane de oameni în sinistrul experiment bolșevic. În fabuloasa carte „Cartea Neagră a Comunismului” se prezintă cele mai importante și zguduitoare momente ale dezastrului civilizațional ale dictaturii comuniste, pierzându-se în totalitate, sau dispărând definitiv, în timpul acestui sistem, noțiunea de umanitate sau falsificarea binelui [2].

Învățătura comunistă, învățătura distrugătoare, a avut, atât pentru Nicolae Ceaușescu, cât și pentru Gheorge Gheorghiu-Dej, o ideologie care promova crima politică. Ideologia comunistă prima să construiască nu un socialism care să nu uite omul, ci un comunism cu chip uman. Importantă decizie de desovietizare de după anul 1963 a reprezentat mecanismul de supraviețuire a elitei comuniste prin manipularea simbolurilor politice.

Regimul comunist din România a avut mai multe etape: prima fiind cea dintre anii 1948-1964, perioadă în care consolidarea și instituționalizarea au avut de beneficiat în creștere majoră, iar cea de-a doua fiind cea din perioada lui Gheorge Gheorghiu-Dej, care implementa o spaimă interioară în așa fel încât acțiunile represive să aibă loc numai în situații foarte deosebite [8].

Potrivit fondatorilor comunismului și continuându-se cu Nicolae Ceaușescu, se implementează cea mai mare ideologie: rolul conducător al partidului unic, anihila-

larea proprietății private și a pieței, batjocorirea dreptului omului etc.

În vederea plasării puterii de la Gheorge Gheorghiu-Dej, după moartea acestuia, la Nicolae Ceaușescu, voi încerca să prezint cât mai clar evenimentele specifice pe baza informațiilor deținute.

VIAȚA POLITICĂ

După moartea marelui lider Gheorge Gheorghiu-Dej, puterea comunistă din România a fost preluată de către Nicolae Ceaușescu, care, datorită vârstei și măsurilor luate până atunci, s-a afirmat ca fiind un veritabil reformist în comparație cu guvernarea stalinistă pe care a desfășurat-o predecesorul său.

În Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, la data de 21 august 1965 s-a decis ca președinția țării să fie dată lui Nicolae Ceaușescu, care a devenit astfel primul președinte al României. Prin propria guvernare, Nicolae Ceaușescu s-a bucurat de o mare popularitate, atât în țară, cât și în străinătate. Treptat, Nicolae Ceaușescu și-a consolidat puterea în Partidul Comunist prin folosirea tendințelor dure care caracterizau toate formațiunile politice.

În Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român, din data de 6-12 august 1969, a fost discutată obsesia președintelui Nicolae Ceaușescu, care afirma că scopul fundamental al Partidului Comunist Român este acela de a dezvolta foarte mult economia României și constituirea societății socialiste multilateral dezvoltată.

Ziua de 21 august 1965 reprezintă momentul în care are loc sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale, în cadrul căreia se consfințează în plan juridico-statal victoria socialismului în România și proclamarea Republicii Socialiste România. O modificare foarte importantă a Constituției de la 1965 are loc în luna martie 1974, modificare care prevedea că funcția de

președinte al republicii cumulează o multitudine de atribuții care au fost transferate atât de la forul legislativ suprem, cât și de la cel administrativ central.

Alegerea președintelui Nicolae Ceaușescu la cârma țării a încălcat principiul stabilit de Congresul al IX-lea al Partidului Comunist, care stabilea că interzice deținerea simultană de mai multe funcții de stat.

Prin noua Constituție se prevedea că președintele republicii îndeplinea funcția de șef al statului, deține puterea absolută în stat, reprezenta țara în toate relațiile internaționale, prezida Consiliul de Stat, concentrând astfel toate responsabilitățile în persoana președintelui.

Pentru a nu fi acuzat că a încălcat legea, modificând Constituția, Nicolae Ceaușescu a instituționalizat din punct de vedere organizatoric cumularea funcțiilor de partid și de stat în așa fel încât prim-secretarul sau secretarul de partid să dețină funcția de prefect sau pe cea de primar.

Prin unificarea partidului cu administrația, se întărește controlul Partidului Comunist Român asupra întregii societăți, aparatul de stat rămânând un simplu executant. Înființarea postului de președinte al Republicii Socialiste România și alegerea în demnitatea de președinte a lui Nicolae Ceaușescu, i s-au acordat acestuia puteri depline, deciziile acestuia fiind transpuse în legi și hotărâri aprobate de către Consiliul de Miniștri. După anul 1974, a avut loc o dezvoltare accentuată a personalității președintelui.

În cadrul Congresului al XI-lea (25-28 noiembrie 1974) are loc aprobarea Programului Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate (acest proiect stabilea strategia Partidului Comunist Român pe o perioadă de 10 ani) [18].

Potrivit ideologiei Partidului Comunist Român, societatea multilateral dezvoltată a reprezentat scoaterea în evidență a prin-

cipiilor socialiste în toate sectoarele vieții economico-sociale, manifestarea tot mai deplină a personalității umane, aspecte care aveau rolul să mascheze fața socialismului.

După anul 1974, prin aprobarea Programului Partidului Comunist, președintele pune bazele unui program propriu politic, promițător în condițiile epocii sale, menit să acumuleze puterea în mâinile unei singure persoane.

„Legea privitoare la organizarea administrativă a teritoriului României”, adoptată la 16 februarie 1968, cu modificările din 1968, 1979, 1981, împărțea România în 39 de județe și municipiul București. Această lege a împărțirii teritoriului avea rolul de a desființa anumite comune, regruparea satelor în comune, alipirea nefondată a unor sate de orașe, intrarea în componența orașelor a unor localități, schimbarea denumirii a 920 de localități, scoaterea din rândul denumirii oficiale a peste 3750 de localități și alipirea acestora la alte localități. Prin aceste modificări se urmărea distrugerea identității istorice, dărâmarea în proporție de 90% a anumitor orașe și sate, în vederea construirii de blocuri tip locuințe care să poarte emblema comunismului.

Istoria, în perioada comunismului și a lui Nicolae Ceaușescu, a fost modificată de unii istorici, de manualele școlare, de mass-media și propagandele comuniste, în funcție de cum bătea vântul în cadrul partidului.

Această mitologizare a istoriei a cunoscut 2 etape: prima bazată pe ideea luptei de clase și a internaționalismului de tip proletar, coordonată de către Gheorghe Gheorghiu-Dej, cea de-a doua etapă, cea național-comunistă, bazată pe dorința lui Nicolae Ceaușescu de a recupera istoria, istorie care să fie pusă în slujba proiectului de țară dezvoltat între 1965-1989. În perioada lui Nicolae Ceaușescu, istoria a fost scrisă

după dorința acestuia, astfel că, după 1965, știința istorică din România a pus accent pe ideea de unitate, mai ales unitate politică, precum în timpul lui Burebista, Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare și alții asemenea acestora [13; 18].

Nicolae Ceaușescu punea foarte mare accent pe subordonarea absolută a tot ceea ce reprezenta România, ajungând astfel să încalce o serie de drepturi, suprimând orice tip sau formă de libertate de exprimare și totodată de conștiință individuală. Toate persoanele care au încercat să se împotrivească Consiliului Culturii și Educației Socialiste au fost persecutate, hărțuite, arestate, ori silite să emigreze în Europa Occidentală sau SUA.

În timpul lui Nicolae Ceaușescu, hărțuirea și persecutarea adversarilor politici a devenit o practică curentă a autorităților de la București. De același regim au avut parte și conducătorii și adepții bisericilor greco-catolice și neoprotestante. În vederea bunei împliniri a acestei misiuni, Securitatea monitoriza populația prin diferite căi, precum: informatori infiltrați în diferite locuri, violarea corespondenței personale, urmărirea, monitorizarea discuțiilor etc. Partidul Comunist a elaborat un decret de lege prin care se impunea înregistrarea aparatelor de copiat și a mașinilor de scris, pentru a împiedica astfel redactarea și distribuirea anumitor manifeste și informații potrivnice partidului.

În anul 1980, Partidul Comunist s-a confruntat cu o mare problemă din punct de vedere al nivelului de trai. În această perioadă, Nicolae Ceaușescu declara că nivelul de trai a crescut foarte mult, întărind această afirmație prin diversele fotografii pe care le publicau din diverse alimentare care aveau rafturile pline. În ciuda acestor afirmații, poporul era conștient de faptul că marea majoritate din produsele alimentare mergeau spre export în vederea achitării

datoriei externe. Din cauza exportului, în perioada 1981-1989, în toate magazinele din România existau diverse lipsuri în legătură cu produsele alimentare precum: carne, lapte, ouă. Din toamna anului 1981 a început cartelarea alimentelor de bază, afirmându-se în acest sens că un adult nu trebuie să consume mai mult de 3000 de calorii pe zi, iar pentru ducerea la îndeplinire a acestui lucru s-a trecut și la raționalizarea zahărului și a uleiului [18].

După raționalizarea alimentelor de bază, are loc raționalizarea agentului termic, scăderea temperaturii în apartamente, întreruperea energiei electrice și totodată alcătuirea unui program bine definit în care să se acorde energie electrică. Acestea nu au fost de ajuns pentru popor, că partidul a mai venit în anul 1985 cu încă o raționalizare, și anume cea a benzinei. Autoturismele personale nu aveau voie să circule în zile de duminică, iar autobuzele publice au trecut la funcționarea pe gaz.

În dorința de a achita datoria externă, Nicolae Ceaușescu a sărăcit și slăbit foarte mult poporul român. Prin reducerile masive pe care le-a impus în România, actul medical a avut foarte mult de suferit, lipsa medicamentelor a șubrezit acest sistem, iar foarte mulți copii au fost infestați cu virusul HIV.

În anul 1981, România era ultima țară din Europa care mai transmitea la televizor alb-negru, această problemă începând a fi remediată din 1983. Începând cu anul 1985, programul Televiziunii Române a fost redus drastic, ajungându-se până la 2 ore de difuzare, lucru care i-a făcut pe locuitori să își monteze diverse antene pentru captarea emisiunilor programelor de televiziune din Iugoslavia și Bulgaria.

În vederea întăririi cât mai mult a controlului asupra societății, președintele Nicolae Ceaușescu a intensificat foarte mult propaganda Partidului Comunist Român și, totodată, a activiștilor de partid, care

erau preocupați cu aducerea muncitorilor, militarilor și studenților la acțiunile de omagiere a regimului Nicolae Ceaușescu.

Politica insuflată de către regimul Ceaușescu a împrăștiat frică printre oameni, deseori acest partid acționând draconic de fiecare dată când s-a produs vreo acțiune protestatară. În timpul dizidenței au avut de suferit foarte mulți, precum: Radu Filipescu – 10 ani de închisoare pentru propaganda împotriva ordinii socialiste, Doina Cornea – urmărită o lungă perioadă de timp de către Securitate, Gheorghe Ursu – a decedat în timpul în care era anchetat de către Securitate.

În timpul regimului comunist, mișcarea de dizidență din Republica Socialistă România a vizat redactarea de scrisori deschise, de cele mai multe ori transmise la Radio Europa Liberă [18].

În România, principalii dizidenți care s-au făcut remarcăți au fost personalități cu un cuvânt puternic în societate: Dorin Tudoran – scriitor, Dan Petrescu – scriitor, Mircea Dinescu – scriitor, Liviu Cangeopol – scriitor, Iulius Filip – muncitor, Gheorghe Ursu – inginer, Radu Filipescu – inginer, Vlad Georgescu – istoric, Doinea Cornea – profesor, Monica Lovinescu – scriitor și critic literar, Gabriel Andreescu – filosof, Mihai Botez – matematician, Gheorghe Calciu-Dumitreasa – preot, Liviu Babeș.

Preotul Gheorghe Calciu-Dumitreasa, preot paroh la Parohia „Radu Vodă” din București, a avut foarte mult de suferit datorită predicilor sale din duminici și sărbători, în care aborda raportul dintre ateism, credință și marxism, raport care avea un rol negativ în rândul oamenilor, îndepărtându-i pe aceștia de la calea cea dreaptă, de la învățătura Bisericii.

Regimul condus de către Nicolae Ceaușescu, spre deosebire de celelalte state comuniste din Europa, a edificat un sistem gigant de control și supraveghere a tuturor

membrilor din conducerea superioară a Partidului Comunist Român. În jurul cuplului Nicolae și Elena Ceaușescu s-a construit un mare grup de influență, grup care a fost recrutat din rândul propriilor familii, membri în care familia președințială avea încredere.

Pentru faptul că Nicolae și Elena Ceaușescu își alegeau foarte atent persoanele din jurul lor, persoane apropiate, a fost aspru criticat de către activistul Constantin Pârvolescu în cadrul Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român din anul 1979, congres în cadrul căruia Nicolae Ceaușescu a fost reales conducător al partidului.

Începând cu anul 1972, an în care Nicolae Ceaușescu a aplicat principiul revoluției culturale, acesta s-a orientat către o politică internă care avea la bază teoria comunismului de tip național. Președintele Nicolae Ceaușescu a respins absolut toate încercările de a reforma sistemul socialist din România sub pretextul încălcării principiilor socialismului.

În legătură cu prestigiul extern al lui Nicolae Ceaușescu, se poate face afirmația că a început să scadă, începând cu anul 1985, deoarece acesta a afirmat pe noul lider politic Mihail Gorbaciov. În perioada 1985-1989, Nicolae Ceaușescu a încălcat foarte des drepturile fundamentale ale omului, iar în urma acestor încălcări s-a afirmat că președintele este cel mai conservator și obtuz lider al statelor comuniste [17].

Până în anul 1989, Nicolae Ceaușescu a reușit să se facă izolat în lagărul comunist, acest lucru reieșind din faptul că, în luna august 1989, Nicolae Ceaușescu a propus o întâlnire de vârf a tuturor conducătorilor comuniști din Europa în vederea discutării problemei apărării socialismului, iar această propunere a fost respinsă de către statele Pactului de la Varșovia și China.

După cum am afirmat mai sus, dizidența a început în anul 1970 și a reprezentat propaganda ateistă comunistă, care ușor,

ușor, s-a transformat în așa-numita mini-revoluție culturală. Această mini-revoluție a dus la aberantul cult al personalității, cult care și-a atins apogeul în anul 1980 [10]. La acest cult al personalității au fost puțini români care au refuzat înscrierea și participarea la acest cult stalinist. Dintre cei care au refuzat se numără membri ai grupărilor religioase neoprotestante, membri care nu numai că au refuzat înscrierea, ci au și început să conteste deschis acest cult.

Această opoziție față de regimul Ceaușescu, pornită din interiorul acestor grupări religioase, a avut ca explicații și motive de ordin religios, politic și soteriologic. Cei mai nemulțumiți au fost baptiștii, deoarece acestora li s-a refuzat acordarea de aprobări în vederea prelungirii bisericilor, precum și a renovării acestora. Unul dintre marii apărători ai Uniunii Baptiste a fost Iosif Țon, care a folosit toate mijloacele din țară și din străinătate în vederea liberalizării exercitării cultului religios. În anul 1974, Iosif Țon elaborează un document intitulat „Locul creștinului în socialism”, în care prezenta modul de viață pe care creștinii trebuie să îl trăiască într-o țară în care ideologia ateistă este la ea acasă. Acest document a fost redactat în Anglia sub numele de „Manifestul creștin” și a fost trimis într-un exemplar și lui Nicolae Ceaușescu. Președintele țării a ripostat în conformitate cu învățătura propriului regim, adică a făcut percheziții, a confiscat biblioteci, a distrus o mulțime de notițe. Datorită acestui document redactat în Anglia, Iosif Țon a fost arestat timp de 6 luni la domiciliu, însă datorită sprijinului extern și totodată amenințărilor coreligionarilor din țară, autoritățile comuniste s-au simțit obligate să îl elibereze.

La propunerea lui Iosi Țon, Pavel Nicolescu și Aurelian Popescu, a fost alcătuită remarcabila lucrare „Culte neoprotestante și drepturile omului în România”. În această lucrare erau inventariate o mulțime

de cazuri religioase din întreaga țară, în care creștinii au fost persecutați, persecuții care au la bază tratatele internaționale semnate de Guvernul de la București. În materialul intitulat „Chemarea la adevăr” se explică faptul că persecuția îndreptată împotriva creștinilor este sistematică, cruntă și totodată greu de sesizat pentru observatorul extern. În Tratatul de la București, era foarte bine prezentată măsura administrativă luată împotriva credincioșilor evanghelici și totodată decizia de a exclude din funcțiile de conducere persoanele evanghelice. Pe lângă aceste măsuri, autoritățile comuniste persecutau în școli și în licee copiii evanghelici, împiedicau exercitarea liberă a cultului, hărțuiau și insultau pastorii ori de câte ori aveau ocazia, interziceau adunările în familii, dar cel mai important lucru îl reprezenta presiunea pe care aceștia (comuniștii) o exercitau asupra pastorilor în vederea transformării lor și a unor credincioși în informatori [9]. Ca și celelalte lucrări, și aceasta a fost transmisă Ambasadelor SUA și Marea Britanie, anumitor persoane și organizații occidentale, inclusiv la postul de radio „Europa Liberă” [4], pentru a se aduce la cunoștință modul în care erau persecutați aceștia. După difuzarea acestui document pe postul de radio, inițiatorii au fost arestați a doua zi. Aceștia au fost anchetați și bătuți vreme de 6 săptămâni, fiind acuzați de trădare și conspirare în mod repetativ. Prin persecuțiile pe care le aplica regimul comunist protestatarilor evanghelici, se dovedea că se încălcă obligațiile internaționale pe care le-a semnat în „Actul final” al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, la 1 august 1975.

Prin nesoluționarea cererilor cultelor neoprotestante s-a primit un sprijin extraordinar din partea occidentală. În apărarea sa, Ministrul de Interne al Bucureștiului afirma într-un document că acesta a luat

măsurile de influențare, dar mai ales de temperare a stărilor de spirit necorespunzătoare în rândul credincioșilor neoprotestanți și acționează în continuare pentru cunoașterea și prevenirea eventualelor activități de natură de a prejudicia interesele statului român [5].

Una dintre cele mai mari acțiuni întreprinse împotriva comuniștilor de lumea evanghelicilor români a fost în 1978, când s-au pus bazele Comitetului Creștin Român pentru Apărarea Libertății Religioase și de Conferință. Reprezentanții acestui Comitet aveau datoria de a invoca Constituția și tratatele internaționale semnate cu România, în vederea opririi prigoanei. Întreaga acțiune a regimului comunist a fost catalogată de către reprezentanții cultelor și totodată de cei ai Uniunii Baptiste, ca fiind de natură politică. Răspunsul celor direct vizate de aceste afirmații a fost acela că și liderii cultelor sunt implicați în politică, implicare care aduce beneficii partidului comunist, pe când cei din Apărarea Libertății Religioase și de Conferință sunt împotriva regimului comunist [15]. Chiar dacă acest Comitet Creștin Român al Apărării a fost înființat de către evanghelicii, acesta a ajuns să fie catalogat ca fiind un comitet cu caracter interconfesional.

Acțiunea de împotrivire și respingere a membrilor Apărării Libertății Religioase și de Conferință a fost foarte puternică și a cuprins diverse întreprinderi ale Departamentului de Culte, ale Securității, autorităților locale. Pentru înțelegerea mai bine a acestor împotriviri, fac afirmația că mulți membri și conducători ai Apărării Libertății Religioase și de Conferință au ajuns să moară în condiții suspecte.

Chiar dacă Apărarea Libertății a fost la început evanghelică, aceasta nu a rămas niciodată nepăsătoare la ceea ce se întâmpla în rândul celorlalți credincioși, de alte religii. Un exemplu elocvent este acela că a inter-

venit în cazul preotului ortodox Gheorghe Calciu-Dumitreasa, care a protestat cu statornicie împotriva demolării Bisericii Enei din capitală în anul 1977, iar la începutul anului 1978, în cadrul unei predici, preotul a combătut și condamnat totodată ateismul, numindu-l filosofie a disperării [6].

Prin toate eforturile depuse, autoritățile comuniste au reușit în cele din urmă să reducă la tăcere Apărarea Libertății Religioase și de Conferință prin expulzarea din țară a o parte din liderii săi, în anul 1979, dar și a o mare parte din membrii organizației.

În epoca lui Nicolae Ceaușescu, cei mai înverșunați susținători ai campaniei pentru practicarea credinței religioase au constituit-o bapțiștii și alte culte religioase. Chiar dacă, prin expulzarea mai multor lideri și membri ai Apărării Libertății Religioase și de Conferință, aceasta a rămas în istoria evanghelicilor ca reprezentând modelul de glorie, de contestare a regimului comunist. Acest comitet, fiind eliminat numeric, după anul 1989, a rămas nevalorizat politic, însă nu a scăpat observatorilor atenți și membrilor în privința faptelor politice [3].

CULTELE RELIGIOASE ÎN TIMPUL REGIMULUI COMUNIST

După înlăturarea Regelui Mihai I, relația dintre Biserică și Stat nu a fost întocmai cu așteptările regimului comunist. Începându-se cu Gheorghe Gheorghiu-Dej și continuându-se cu Nicolae Ceaușescu, prigonirile, șantajele și arestările erau la ele acasă. Regimul comunist evita orice fel de manifestare publică națională deschisă împotriva Bisericii, deoarece foarte multă populație purta credința străbună în suflet. Pentru evitarea divergențelor între Stat și Biserică, cel dintâi a fost nevoit să numească în fruntea Frontului Național Democrat (Uniunea Patrioților și Uniunea Preoților Democrați din România) o serie de preoți legionari în frunte cu Constantin Burducea,

Valentin Zaharia și Gala Galaction (care la un moment dat se părea că a capitulat în fața fascismului) [7].

O măsură foarte importantă pe care a luat-o regimul comunist a fost aceea de a infiltra în cadrul Adunărilor Eparhiale și a Consiliului Național Bisericesc persoane care erau procomuniste și care puteau să influențeze Sfântul Sinod în vederea impunerii unor legi de pensionare și retragere a anumitor membri din înaltul cler, modificări ce au fost promulgate la 30 mai 1947. Prin aceste modificări, regimul comunist dorea să vină la conducerea Bisericii cineva care era ușor de manipulat și totodată un bun conducător, după rânduielele comuniste. Regimul comunist a dorit întotdeauna înlăturarea reprezentanților Bisericii Ortodoxe de la conducere, lucru care s-a întâmplat și în cazul lui Nicodim Munteanu și al episcopului Irineu Mihălcescu, care au avut o moarte suspectă, în locul lui Nicodim la cârma Bisericii a venit Iustinian Marina [11].

La începutul comunismului, Statutul de organizare al Bisericii Ortodoxe Române a reprezentat un scut împotriva acestuia. Începând cu prima jumătate a anului 1948, s-au adus câteva modificări în cadrul acestuia, modificări care includeau statul în jurămintele prelaților față de noua republică socialistă și totodată obligația tuturor cultelor religioase de a face servicii religioase la toate solemnitățile naționale și ocazionale care se desfășurau pe teritoriul republicii.

Partidul Comunist, în dorința de acaparare a puterii și de înrobire a omului, în cadrul ședințelor sindicatului de la minister, a organizat acțiunea antireligioasă și s-a dezlănțuit în masă, deoarece Biserica era considerată ca fiind un dușman al clasei muncitoare, prin activitatea ei împăciuitoare [13].

În susținerea celor mai sus menționate, fac afirmația că inspectorii Ministerului Cultelor, în conformitate cu instrucțiunile pe care le primeau, trebuiau să exercite aceeași

teroare, ca și în rândul preoților, asupra episcopilor și mitropoliților, să-i amenințe, să-i bârfească și să-i privească ca pe niște dușmani ai partidului și ai poporului.

Inspectorii delegați de către Culte nu se prezentau la eparhiile pe care le aveau în subordine și astfel trimiteau episcopilor și mitropoliților diverse amenințări, precum înlăturarea din funcție. Câteva dintre abuzuri sunt consemnate de către autorul Ioan Lăcustă, abuzuri pe care le-a regăsit redactate de către un necunoscut, dar care a trăit acele timpuri. Din abuzurile inspectorilor de culte se poate reține faptul că odată cu sărbătorirea Hramurilor Schimbarea la Față și Adormirea Maicii Domnului (6 august, respectiv, 15 august), Ministerul Cultelor a luat inițiativa opririi tuturor procesiunilor religioase, decizie pe care patriarhul Bisericii Ortodoxe Române nu a respins-o, însă a cerut ca Ministerul să nu se opună sau să împiedice pelerinajele. Cu ocazia acestor două praznice și prin măsurile impuse, Ministerul Cultelor a pornit o adevărată prigoană împotriva preoților (aceștia neluând în seamă că prin prigoana îndreptată asupra preoților au pornit și o prigoană împotriva lui Dumnezeu, prin înlăturarea Lui din inima oamenilor). În ziua Praznicului Schimbării la Față, un fost preot militar, desemnat de către Ministerul Cultelor, a mers cu un autocar cinematografic la Mănăstirea Sărata de lângă Timișoara și l-a amplasat pe acesta în zona Sfântului Altar și a dat drumul la o muzică asurzitoare. Preoții slujitori la această Sfântă Mănăstire, negăsind înțelegere cu trimisul Cultelor, s-au simțit nevoiți să ia toate cele trebuincioase săvârșirii Sfintei Liturghii și să se mute într-o cameră situată la o distanță de aproximativ 100 m, în vederea finalizării Sfintei Slujbe.

Același inspector, Stanciu Stoian, care a fost trimis la Mănăstirea Sărata, a participat în seara zilei de 14 august și la Mănăstirea Lipova, însoțit de milițieni, reținând astfel

pe toți credincioșii participanți la slujba de seară. Această gașcă condusă de inspector, au percheziționat întreg satul Lipova, ridicând peste 2000 de oameni pe care i-au trimis cu forța spre comunele din care făceau parte, oprind pe protopopul zonei și pe preoții împreună slujitori, de la săvârșirea Sfintei Liturghii [12].

Prin toate manifestările și deciziile pe care le lua, Ministerul Cultelor nu făcea altceva decât să îndepărteze cât mai mult legătura dintre Stat și Biserică. Spre exemplu, Biserica, prin reprezentantul eparhial (episcop sau mitropolit), trebuia să numească în parohie un nou venit spre misiune, după primirea avizului din partea cultului. De multe ori primirea avizului dura câteva luni, iar în multe cazuri acest aviz nu mai venea niciodată. Datorită acestor abuzuri din partea Ministerului Cultelor, chiriarii centrelor eparhiale au avut nemulțumiri din cauza că au fost încălcate drepturile cultelor și totodată cele ale candidaților. De această cenzură a preoților nu au scăpat nici chiriarii care au fost nevoiți să primească anumite cenzuri în rândul publicațiilor religioase, precum: pastorale, cărți de rugăciune, cărți de ritual, precum și Biblia. Partidul Comunist a întrecut orice măsură prin cenzurarea Sfintei Scripturi, cenzură care a produs o mâhnire deosebită în rândul preoților, conducătorilor Bisericii și al credincioșilor. Cenzurile cerute de către Ministerul Cultelor în cadrul cărților de cult nu au fost aprobate de către Biserică, aceasta invocând motive canonice.

Un alt abuz întreprins de către Ministerul Cultelor a fost acela că în seara de Crăciun, Ministerul a întreprins o piesă de teatru, piesă care conținea jigniri și atacuri contra Bisericii Ortodoxe.

Prin tot ceea ce întreprindea Ministerul Cultelor, cea mai importantă acțiune era aceea de a scoate omul de sub influența religiei, indiferent sub ce formă.

Odată cu apariția Securității, înființată de către regimul comunist, numărul preoților ortodocși arestați a sporit. Patriarhul Iustinian, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, chiar dacă era apreciat de către comuniști, prin atitudinea pasivă față de acest regim, a ajuns să producă iritație în rândul comuniștilor, datorită cererilor cât mai dese în vederea eliberării clericilor arestați [14].

Prin toate acțiunile întreprinse de către Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, mare lucru nu s-a putut realiza, deoarece Partidul Comunist încerca îndepărtarea omului de Dumnezeu, dezumanizarea omului, omul atotputernic, afirmând că Biserica (prin reprezentanții ei) nu are nici un drept de implicare în justiție.

Prin alegerea Patriarhului Justinian Marina (cel de-al treilea Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române) în anul 1948, Partidul Comunist credea că poate subordona în totalitate Biserica, sau poate chiar să o reducă la o tăcere absolută. Acest patriarh a fost unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe, deoarece a fost de acord să colaboreze cu Statul, fără de care nu putea să existe, și cu autoritățile comuniste în vederea menținerii unui echilibru.

Prin activitatea sa, patriarhul Justinian a scos în evidență că nu a uitat nici un moment atribuțiile sale. Un exemplu elocvent și demn de reținut este acela că atunci când regimul comunist (în anul 1955) a dorit să reformeze monahismul, patriarhul a luat atitudine în fața Sfântului Sinod, manifestându-și dezacordul, dezacord care a dus la o altă și lungă serie de arestări. În susținerea arestărilor întreprinse de către Securitate (cel mai important obiect de control al regimului comunist) se făceau afirmațiile că preoții au fost demascați că ascultau posturi de radio străine, că unelteau împotriva regimului, că nu se subordonau din punct de vedere cetățenesc regimului, că țineau ședințe legionare în cadrul cărora îi învățau pe tineri

să nu se subordoneze regimului; prin toate acestea regimul comunist considera ca dacă erai teolog sau apropiat acestora, erai catalogat legionar și vrednic de pedeapsă conform învățăturii partidului.

Arestările din timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, dar mai ales din timpul lui Nicolae Ceaușescu (1965-1989) i-au unit pe preoții arestați atât de mult încât săvârșeau în temniță ritualul religios ca și când ar fi fost în afară. Prin toate acțiunile de denigrare și exterminare a Bisericii și a preoților, comunismul a comis o mare eroare, deoarece i-a unit mult mai mult.

În perioada 1970-1980, pe teritoriul Republicii Socialiste România s-a desfășurat acțiunea „lupta pentru pace”, luptă pentru care Biserica Ortodoxă a fost pusă iar la zid de către regimul comunist, cu toate că la această acțiune au participat membri ai diverselor culte religioase din România. Vinovații principali ai acestei lupte au fost patriarhii Iustin Moisescu și Teoctist Arăpașu.

Ca o împotrivire a Bisericii asupra Statului, la întâlnirile pe care le-a inițiat Nicolae Ceaușescu cu Statele Unite, în vederea unei bune relaționări, în anul 1975, Biserica, prin reprezentanții ei a lăsat să se înțeleagă ca nu există libertate religioasă. Datorită acestei impresii lăsate de Biserică, Nicolae Ceaușescu s-a simțit nevoit să renunțe la alianța cu Statele Unite.

Biserica Ortodoxă nu a dus-o foarte bine nici în timpul patriarhului Iustin Moisescu. Acest patriarh s-a confruntat cu o serie de inițiative megalomane pe care președintele Nicolae Ceaușescu le întreprindea, mult mai puternic decât la începutul activității sale. Acesta s-a confruntat cu o mare problemă din partea președintelui Departamentului de Culte, care luase inițiativa ca numărul de studenți de la București și Sibiu să fie mult mai mic, iar numărul tipăriturilor să scadă considerabil. Bineînțeles că patriarhul nu a fost de acord, lucru care

a stârnit o altă serie de persecuții. Patriarhul Iustin Moisescu în întreaga sa activitate a încercat să salveze ce se mai putea salva și totodată să țină morțiș de ceea ce Biserica avea.

Anul 1986 se poate considera ca fiind un an de victorie, deoarece la cârma Bisericii a venit Teoctist Arăpașu, în ciuda faptului că regimul comunist dorea un patriarh pe o lungă perioadă. Bineînțeles că, înainte de numire, acesta a trecut printr-o amplă verificare din partea regimului și a Securității. În alegerea patriarhului Teoctist, s-au ridicat anumite probleme în prisma că l-a susținut pe patriarhul Justinian, ceea ce a dus cu gândul că și acesta este susținător al regimului comunist.

Patriarhul Teoctist nu a fost văzut cu ochi prea buni de către regimul comunist, deoarece acesta avea anumite relații potrivnice cu Securitatea: întreprindea diverse contracte cu reprezentanții organizațiilor religioase internaționale, se considera că are o anumită influență accidentală, la publicarea tipăriturilor a fost ajutat de persoane externe etc. În perioada 1986-1989, patriarhul Teoctist a fost blocat sistematic din cauza Securității regimului comunist, acesta neputând lua mare atitudine împotriva acestora, deoarece era ocupat cu stabilitatea religioasă.

CONSIDERAȚII FINALE

Prin venirea la guvernare a lui Nicolae Ceaușescu la data de 21 august 1965, acesta a produs o serie de modificări în ceea ce privește conducerea României. Nicolae Ceaușescu a profitat deplin de popularitatea pe care o avea atât în țară, cât și în străinătate. Prin venirea la putere, președintele Republicii Socialiste România dorea să producă o modificare din toate punctele de vedere, modificare care să rămână în istorie.

Prima decizie pe care a luat-o Nicolae Ceaușescu după venirea sa la putere a fost aceea de a înlătura toate persoanele din

jurul său și înlocuirea acestora cu diverși membri din familia sa și a soției sale, Elena Ceaușescu.

Dizidența pe care a realizat-o Nicolae Ceaușescu împreună cu Securitatea a urmărit subordonarea absolută sau chiar distrugerea Bisericii. Prin încercarea de desființare a anumitor culte religioase, regimul comunist dorea controlul absolut, însă acest lucru nu a putut să îl realizeze datorită ajutorului extern primit.

Pe lângă celelalte culte religioase, Biserica Ortodoxă Română a avut foarte mult

de suferit, chiar dacă nu s-a încercat închiderea acesteia. Persecuțiile, prigoana împotriva Bisericii, amenințările ierarhilor, amenințările preoților și încercarea de intimidare a acestora, în vederea transformării lor în informatori, nu au făcut altceva decât să unească Biserica mult mai mult, depășind astfel această perioadă.

Întreaga activitate a patriarhilor Justinian, Iustin și Teoctist a ținut în frâu dezlanțuirea comunistă, care era axată pe distrugerea Bisericii. Aceștia s-au făcut remarcăți prin atitudine promptă în fața regimului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, San Diego, New York, Harcourt Brace Jovanovich, 1973, p. 323 (editată în limba română – *Originile totalitarismului*, traducere de Ion Dur și Mircea Ivănescu, București, Editura Humanitas, 1994).
2. Gheorghe Boldur-Lătescu, *Genocidul comunist în România*, București, Editura Albatros, 1992, pp. 112-145.
3. Mihnea Berindei, *România lui Ceaușescu – un naufragiu planificat*, II. În: „22”, nr. 47, 24-30 noiembrie 1998, pp. 12-13.
4. *Cartea Albă a Securității*, vol. IV, Perioada 1968-1978, București, 1995, p. 399.
5. *Cartea Albă a Securității. Istorie literare și artistice (1969-1989)*, București, 1996, p. 100.
6. Gheorghe Caciuc-Dumitreasa, *Războiul întru cuvânt. Cuvintele către tineri și alte mărturii*, Ediție îngrijită, prefață și note de Răzvan Codrescu, București, Editura Nemira, 2001, pp. 23-64.
7. *Ce au făcut scriitorii români în timpul războiului?* În: Scânteia, anul I, nr. 16, vineri, 6 octombrie 1944, p. 2.
8. Paul Goma, *Culoarea Curcubeului '77. Cod „Bărbosul (Din dosarele Securității)*, Iași, Editura Polirom, 2005.
9. Sergiu Gossu, *Calvarul României Creștine*, Dava, Editura „Convorbiri literare”-ABC, 1992, pp. 128-133.
10. Klaus Heitmann, *Cultul personalității: Nicolae Ceaușescu*. În: „22”, nr. 6, 6-12 februarie 2001, pp. 10-11.
11. Cicerone Ionițoiu, *Preoții cu crucea-n frunte*. În: „Altarul Banatului”, nr. 1-3, 1996, p. 82.
12. Ion Lăcustă, *Camioanele umilirii*. În: „Magazin istoric”, anul XXXIII – serie nouă – nr. 9 (390), septembrie 1999, pp. 24-26.
13. Mihai Manea, *România 1965-1989. Epoca lui Nicolae Ceaușescu*, București, Editura Tradiție, 2015, p. 111.
14. Czeslaw Milosz, *Gândirea captivă*, traducere din polonă de Constantin Geambașul, București, Editura Humanitas, 1998, p. 203.
15. Pavel Nicolescu, *După mine expresia „Biserică și Stat” nu are nici un sens*, interviu realizat de Mihai Suciuc. În: „Creștinul azi”, nr. 2, 19, iunie 1993, p. 12.
16. *Raport final, Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste în România*, București, 2006, pp. 447-465.
17. Ion Valer Xenofontov, *România în „Epoca Nicolae Ceaușescu” (1965-1989)*. În: Revista Militară. Studii de securitate și apărare, nr. 1 (21), 2019, pp. 104-133.
18. Ion Valer Xenofontov, *Execuția cuplului Ceaușescu*. În: Revista Militară. Studii de securitate și apărare, nr. 2 (18), 2017, pp. 148-151.

ARHIVA ȘTIINȚIFICĂ CENTRALĂ A ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI. DE LA SECRETIZARE LA DESECRETIZARE (1984–1993)

N. STRATAN¹
V. ODOCHICIUC²
Gr. ANDREI³

CENTRAL SCIENTIFIC ARCHIVE OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF MOLDOVA. FROM SECRETIZATION TO DESECRETIZATION (1984–1993)

The Central Scientific Archive of the Academy of Sciences of Moldova permanently keeps the documentary materials which attest the activity of the Academy of Sciences in general and the multiannual work of its scientists in particular. In 1984, the Central Scientific Archive continued to be the structural part of the Presidium Apparatus of the Academy of Sciences of Moldova, with the permanent component of documentary materials, gathered over the years of its scientific-economic and cultural activity, along with the manuscripts, works and records of the scientists and other documentary materials making part of the State Archive Fund of the Republic of Moldova. On December 3, 1992 the Presidium of the Academy of Sciences of Moldova has adopted the Dispozition Nr. 03-245 „About the establishing of the Comission for the documents transfer from the way of secret keeping to the common way of keeping”. In 1993, following the desecretization of documentary materials of the so-called First Section accumulated during the years 1946–1962, 27 dossiers have been transmitted to Archive for permanent storage.

Keywords: Central Scientific Archive of the Academy of Sciences of Moldova, secret documents, manuscripts, years 1984–1993.

Arhiva, ca organizație, în general, are menirea să păstreze pentru posteritate, pentru generațiile viitoare orice înscriere, cât de mică, cât de neînsemnată, la prima vedere, dar care, peste ani, poate să prezinte o valoare foarte mare în cunoașterea istoriei unui popor, unei regiuni, localități, organizații etc. Cu atât mai mult, o arhiva științifică are o importanță și mai mare deoarece păstrează permanent și o perioadă de durată mai lungă materiale documentare științifico-economice, istorice, culturale și de altă valoare, adunate pe parcursul anilor. În acest sens și Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei

are importanță foarte mare, căci păstrează permanent materialele documentare care atestă activitatea Academiei de Științe a Moldovei în general și munca de ani de zile a savanților ei în particular.

În acest sens, la 1984, Arhiva Științifică Centrală continua să fie o parte structurală a Aparatului Prezidiului al Academiei de Științe a Moldovei, cu o componență permanentă de materiale documentare, adunate pe parcursul anilor de activitate științifico-economică și culturală a ei, precum și manuscrise, lucrări și însemnări ale savanților și alte materiale documentare, care fac parte din Fondul Arhivistic de Stat al

¹ N. STRATAN, doctor în științe, șeful Arhivei Științifice Centrale a Academiei de Științe a Moldovei.

² V. ODOCHICIUC, Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei.

³ Gr. ANDREI, Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei.

Republicii Moldova. Activitatea Arhivei era dirijată, conform repartizării obligațiilor membrilor Prezidiului Academiei de Științe, de academicianul Constantin Sibirschi.

Reieșind din sarcinile și obligațiile sale, Arhiva și-a stabilit și noile obiective de activitate pentru anul 1984, care cuprindeau cinci direcții principale: activitatea organizațional-metodică; controlul asupra organizării documentelor în lucrul de secretariat și pregătirea lor pentru transmitere spre păstrare permanentă și de lungă durată la Arhivă; completarea, expertizarea valorii și evidența documentelor; organizarea folosirii documentelor arhivistice; lucrul cu publicul.

Aceste obiective cuprindeau în aria de activitate a Arhivei – toate subdiviziunile Academiei [1].

În primul obiectiv, Arhiva își propunea ca scop să acorde ajutor metodic subdiviziunilor structurale ale Academiei la elaborarea nomenclatorului de dosare; petrecerea consultațiilor metodice cu colaboratorii organizațiilor Academiei, răspunzători de ducerea lucrărilor de secretariat și de arhivele subdivizionale; elaborarea planurilor de activitate anuale și de perspectivă ale Arhivei.

Prin al doilea obiectiv, Arhiva prevedea organizarea și petrecerea controlului calității nomenclatorului dosarelor instituțiilor Academiei; organizarea și petrecerea controlului asigurării păstrării și evidenței materialelor documentare la instituțiile Academiei.

În al treilea obiectiv se stipula alcătuirea graficului de primire a materialelor documentare spre păstrare de la instituțiile Academiei, și anume: primirea materialelor documentare spre păstrare permanentă și de lungă durată de la instituții; menținerea evidenței materialelor documentare aflate la Arhivă, precum și alcătuirea pașapoartelor de arhivă la dosarele primite.

Prin al patrulea obiectiv, Arhiva își propunea înzestrarea ei cu aparataj ce ar fi per-

mis asigurarea păstrării calitative a materialelor documentare la Arhivă.

Și, în al cincilea obiectiv, Arhiva își planifica lucrul cu publicul: primirea vizitatorilor, consultarea lor în problemele vizate, satisfacerea cererilor lor etc.

Conform pașaportului Arhivei, alcătuit la începutul anului 1984, la Arhivă se găseau pentru păstrare permanentă și de lungă durată în total 13 296 de dosare repartizate în 9 fonduri: 7 fonduri cu materiale documentare despre activitatea Academiei de Științe a Moldovei și subdiviziunilor ei și două fonduri personale. În fondul 1 – fondul Prezidiului Academiei – se aflau 11 562 de dosare în care se elucida activitatea Prezidiului Academiei în anii 1947–1982. Fondul 10 avea 229 de dosare ce evidențiau activitatea Institutului de Fizică Aplicată în anii 1964–1981. Fondul 14, cu 555 de dosare, conținea materiale documentare despre activitatea Institutului de Zoologie în anii 1960–1982. Fondul 20 – fondul Institutului de Economie – avea 585 de dosare ce conțineau materiale documentare despre activitatea institutului din anii 1947–1981. Fondul 25 – fondul Secției de Geografie, pe atunci –, avea 112 dosare cu materiale documentare despre activitatea secției în anii 1964 – 1980. Fondul 28 – fondul Secției de Paleontologie – avea 79 de dosare cu materiale documentare despre activitatea secției în perioada anilor 1962–1981. Fondul 29 – avea 61 de dosare cu materiale documentare despre activitatea Secției de Microbiologie din anii 1960–1979.

Fondul 30 – este fondul personal al savantului chimist, academicianul Academiei de Științe a Moldovei Iurii S. Lealicov, și conține 83 de dosare cu materiale documentare despre viața și activitatea acestuia din anii 1952–1977. Fondul 31 – de asemenea este fondul personal al savantului genetician, academicianul Anatolie Efim Kovarschi, are 30 de dosare cu materiale

documentare despre viața și activitatea savantului din anii 1941–1976 [2].

O sarcină importantă a Arhivei era păstrarea moștenirii științifice a savanților care au activat în cadrul instituțiilor Academiei. Această problemă s-a pus în discuție la ședințele Prezidiului, precum și la ședințele organizate de președintele Academiei. Astfel, la ședința de pe lângă președintele Academiei din 25 iunie 1984, s-a cerut conducătorilor subdiviziunilor Academiei și secretarilor academicieni ai secțiilor academice să se ocupe nu numai de materialele documentare, adunate pe parcursul anilor în subdiviziunile conduse de ei, dar și de moștenirea științifică a savanților Academiei. În acest sens, academicianul C.S. Sibirschi a fost însărcinat să pregătească chestiunea dată pentru discuții la ședința Prezidiului din septembrie 1984 [3].

La sfârșitul anului 1984, Prezidiul Academiei de Științe a URSS a dispus organizarea unui concurs-control în anul 1985 despre starea păstrării Fondului Arhivistic de Stat al Academiei de Științe a URSS, inclusiv a celui păstrat la Arhiva Științifică a Academiei de Științe a RSSM și la arhivele instituționale din cadrul Academiei. În legătură cu acest fapt, la ședința Prezidiului din 22 octombrie 1984 se adoptă Dispoziția nr. 199, prin care se dispunea:

În perioada 01.01.1985–01.12.1985 – concursul-control al păstrării materialelor documentare în Arhiva Științifică a AȘM și în arhivele subdivizionare.

Pentru organizarea și petrecerea acestui concurs-control urma să se constituie o comisie formată din: academicianul C.S. Sibirschi – *președinte*; T.N. Meșereacov, șefa Arhivei Științifice – *secretar*; S. Z. Novacov, candidat în științe istorice, secretarul științific al Secției Științe Sociale – membru al comisiei; A.I. Piligun, șefa cancelariei AȘM – membru; L.I. Scurtu, metodist superior al Secției Științifico-Organizatorice – membru;

O.I. Tarasov, candidat în științe istorice, cercetător științific superior al Secției de Filosofie și Drept – membru.

În urma acestui concurs-control urma să se stabilească: dacă se elaborează corect nomenclatorul anual al dosarelor care urmează să fie deschise în instituțiile și organizațiile Academiei; dacă se grupează corect dosarele și se înscriu titlurile lor; cum se asigură lucrările de secretariat și se păstrează materialele documentare în unitățile structurale ale Academiei [4].

Activitatea Arhivei în anul 1985 a fost axată pe acordarea ajutorului metodic subdiviziunilor în elaborarea nomenclatorului dosarelor și în asigurarea lucrului de secretariat. Pentru aceasta, la 25 martie 1985 Prezidiul a emis Dispoziția nr. 57, prin care s-a adoptat instrucțiunea ca document normativ privind elaborarea nomenclatorului dosarelor și executarea lucrărilor de secretariat în Academie. Instrucțiunea dată prescria că elaborarea nomenclatorului se face obligatoriu la sfârșitul anului în curs pentru anul următor, semnat de conducătorul organizației și coordonat cu șeful Arhivei, iar dosarele, care urmează a fi formate vor fi clasificate după conținut și formă. De asemenea, se preciza că gruparea documentelor în dosare se va face după tematică, în formă cronologică și după termenul de păstrare [5].

Conform Hotărârii Prezidiului Academiei nr. 77 din 20 aprilie 1985, coordonarea activității Arhivei era pusă pe seama academicianului H. Corbu.

În ce privește activitatea Arhivei din anul 1986, a fost permanent în atenția Prezidiului. Așa, la începutul lui martie 1986, Academia de Științe din RSSM a trimis la Moscova un certificat-informație despre Arhiva Științifică după datele de la sfârșitul anului 1984. În informația respectivă se arăta că Arhiva are 37 de fonduri cu 21 650 de dosare. Dintre care 29 de fonduri conțin materiale documentare despre activitatea

Academiei și a subdiviziunilor sale pe parcursul anilor, până la 1984, și 8 fonduri personale, și anume ale: membrului corespondent al Academiei de Științe a URSS, istoric, academician al Academiei de Științe a RSSM, primul ei președinte – Iachim Sergiu Grosul; academicianului genetician al Academiei de Științe a RSSM – Anatolii Efim Kovarschi; academicianului genetician al Academiei de Științe a RSSM – Vladimir Alexei Rîbin; academicianului pedolog al Academiei de Științe Agricole a URSS, academician al Academiei de Științe a RSSM – Nicolai Alexandru Dimo; fiziologului Tudor Ștefan Porucic; academicianului chimist al Academiei de Științe a Moldovei – Iurie Sergiu Lealicov; membrului corespondent, filolog al Academiei de Științe a RSSM – Tatiana Pavel Iliășenco; istoricul Nicolai Vasile Berezneacov.

De asemenea, la Arhivă se afla spre păstrare permanentă o colecție de acte moldovenești (102 de acte) din perioada medievală – secolele XVI–XVIII [6].

Tot în luna martie 1986, la ședința Prezidiului s-a discutat starea lucrurilor de la Arhiva Științifică, în urma controlului efectuat la Arhivă la sfârșitul anului 1985 – începutul anului 1986, de către Serviciul de Stat de Arhivă al RSSM, raportor fiind academicianul H. G. Corbu, care a arătat în raport că, în principal, activitatea Arhivei decurge normal, dar sunt și unele neajunsuri, care au fost constatate și de Serviciul de Stat de Arhivă al RSSM în urma aceluși control. Reieșind din toate acestea, Prezidiul hotărâse: de luat măsurile necesare pentru îmbunătățirea lucrului de secretariat și pregătirea materialelor documentare adunate în urma activității Academiei și transmiterea lor pentru păstrare permanentă și de lungă durată la Arhivă; de elaborat Regulamentul Arhivei Științifice; de prevăzut și de repartizat noi încăperi Arhivei, iar în anii 1986–1987 – de înzestrat Arhiva cu aparate

și tehnică conform standardelor de ramură, și anume – OST 55.6 – 85 [7].

Problema Arhivei s-a discutat și la ședința Prezidiului din 17 aprilie 1986 unde s-a dispus prin Hotărârea nr 57, că atât cât Arhiva s-a dezvoltat, a crescut numărul de materiale aflate spre păstrare, statele de personal al Arhivei formate dintr-o singură unitate nu poate face față sarcinilor care stau în fața Arhivei, de aceea pentru a putea face față necesităților, statele de personal urmează a fi formate din patru unități și anume: un colaborator științific superior – șeful Arhivei; un colaborator științific; un specialist superior și un legător [8].

Tot la acea ședință a Prezidiului s-a dispus ca conducerea științifico-metodică a activității Arhivei să fie pusă pe seama Institutului de Istorie, care până la 15 septembrie 1986 urma să completeze Arhiva cu cadrele necesare [9].

La ședința Prezidiului Academiei din 10 iulie 1986, prin Hotărârea nr. 115 s-a dispus ca coordonarea activității Arhivei să fie pusă pe seama academicianului A.D. Ursul [10].

Problema activității Arhivei s-a discutat și la ședința Prezidiului din 9 octombrie 1986. În urma prezentării raportului „Despre măsurile pentru schimbarea radicală a lucrului arhivistic din cadrul AȘM” de către academicianul filosof A.D. Ursul, Prezidiul a adoptat Hotărârea nr. 145, prin care s-a dispus: de a transforma Arhiva Științifică a AȘM în Arhiva Științifică Centrală a AȘM; de întărit Regulamentele Fondului Arhivistic al AȘM și al Arhivei Științifice Centrale a AȘM; de pus pe seama conducerii Secției de Filosofie și Drept organizarea și coordonarea activității științifico-metodice a Arhivei, preluând această responsabilitate de la Institutul de Istorie [11].

Activitatea Arhivei a fost și în anul 1987 în atenția Prezidiului, astfel la ședința Prezidiului din 15 ianuarie 1987, prin Hotărârea nr. 13, s-a stabilit care vor fi chestiunile

preconizate pentru primul semestru al anului în curs. Printre acestea figura și problema Arhivei. În acest sens, la ședința Prezidiului stabilită pentru 26 martie 1987 urma să se discute întrebarea despre atribuirea Arhivei Științifice Centrale a AȘM a statutului de instituție științifico-metodică de sinestătoare. La ședința respectivă s-a hotărât ca această chestiune să fie pregătită de academicianul A.D. Ursul pentru ședința Prezidiului din 7 aprilie 1987, apoi la ședința Prezidiului din 16 iunie 1987 [12].

La ședința din 22 mai 1987 de pe lângă președintele Academiei s-a discutat problema asigurării fiecărei instituții din cadrul Academiei cu o persoană numită prin ordin, răspunzătoare pentru păstrarea materialelor documentare adunate pe parcursul anilor la instituția dată și pregătirea lor pentru transmiterea ulterioară spre păstrare permanentă și de lungă durată la Arhiva Științifică Centrală a AȘM [13].

Vorbind de activitatea Arhivei în ce privește păstrarea materialelor documentare despre activitatea savanților, de menționat că problema dată permanent era în atenția conducerii atât a Academiei de Științe a RSSM, cât și a Academiei de Științe a URSS. În acest sens, la 16 septembrie 1987, Prezidiul Academiei de Științe a URSS a adoptat Hotărârea nr. 851, prin care dispunea că pentru a descoperi și a aduna materiale documentare despre activitatea savanților academicieni și nu numai, urmează să se formeze comisii speciale care urmau să se ocupe cu aceasta. Tot prin această hotărâre s-a adoptat și regulamentul comisiei date.

Pe 3 noiembrie 1987, Prezidiul Academiei de Științe a RSSM a transmis la Moscova darea de seamă despre activitatea arhivistică din cadrul AȘM, în care se arătau măsurile luate pentru îmbunătățirea păstrării, evidenței și folosirea materialelor documentare păstrate la Arhivă [14].

La 1 decembrie 1987, Prezidiul AȘM a emis Hotărârea nr. 202, prin care a fost adoptat

planul de activitate al Arhivei pentru anul 1988 și perioada de până la 1990 și 2005. Conform acestui plan, se prevedea: de pregătit propuneri despre îmbunătățirea stării organizaționale de drept a structurii și statelor de personal ale Arhivei Științifice Centrale a AȘM, conform funcțiilor îndeplinite; de creat la instituțiile din cadrul Academiei arhive științifice, în fiecare caz concret; de elaborat și întărit la Prezidiul AȘM planul de dezvoltare în perspectivă a lucrului arhivistic până la anul 2005; în anul 1988 de organizat o ședință cu secretarii științifici ai subdiviziunilor AȘM în ce privește activitatea arhivistică și de secretariat; de consolidat baza tehnico-materială a Arhivei Științifice Centrale a AȘM, pentru asigurarea păstrării și folosirii calitative a materialelor documentare; de elaborat propuneri privind organizarea Serviciului de restaurare și conservare a documentelor; crearea fondului de asigurare a documentelor deosebit de valoroase ale Academiei; de continuat pașaportizarea sistematică a Arhivei Științifice Centrale și a arhivelor științifice ale instituțiilor AȘM; de acordat permanent ajutor metodic arhivelor instituționale în activitatea lor; de înregistrat în cărțile fondurilor schimbările survenite în componența lor; de stabilit lista instituțiilor surse de completare a Fondului Arhivistic al AȘM [15].

În anul 1988, Academia de Științe a URSS a organizat un control general al activității AȘM, inclusiv al activității arhivistice, finalizat cu o încheiere unde se arăta că lucrul arhivistic este organizat în conformitate cu actele normative ale RSSM și URSS din domeniu [16].

În ce privește activitatea Arhivei Științifice Centrale din anul 1989, a fost determinată de prevederile Hotărârii Prezidiului AȘM din 17 ianuarie 1989 nr. 5, care cereau îndeplinirea prevederilor unei hotărâri mai vechi a Prezidiului, nr. 135 din 20 octombrie 1987, care pune sarcina perfecționării lucrului arhivistic din instituțiile AȘM [17].

Având în vedere că Arhiva Științifică Centrală era privită ca un centru științifico-metodic al Academiei, în fața ei s-a pus sarcina continuării completării Arhivei cu noi materiale documentare despre activitatea științifică atât a instituțiilor de cercetare științifică în general, cât și a activității științifice a savanților în particular. În acest sens, la 7 martie 1990 președintele AȘM, academicianul A. M. Andrieș a trimis în toate instituțiile Academiei o scrisoare prin care a solicitat tuturor conducătorilor să îndeplinească prevederile Hotărârii nr. 135 din 20 octombrie 1987 privind perfecționarea lucrului arhivistic din Academie [18].

La 15 mai 1990, prin Hotărârea nr. 62 s-a aprobat planul de activitate științifică al Secției de Filosofie și Drept pentru anul în curs. Dat fiind că Arhiva Științifică Centrală era o subdiviziune a Secției de Filosofie și Drept, în planul de activitate al Secției au fost incluse și sarcinile de activitate ale Arhivei. În acest sens, se prevedea că Arhiva va continua completarea Fondului Arhivistic al Academiei cu noi materiale documentare, va asigura păstrarea calitativă a materialelor documentare aflate în custodia sa, iar în ce privește activitatea științifică, Arhiva urma să asigure prelucrarea științifică a materialelor documentare păstrate de ea. De asemenea, în planul de activitate al Arhivei era stipulată și sarcina ei de a îndeplini conducerea științifico-metodică cu lucrul arhivistic al arhivelor științifice ale instituțiilor și organizațiilor AȘM [19].

Importanța prezenței Arhivei Științifice Centrale la Academie se dovedește și prin prevederile Hotărârii nr. 459 din 12 decembrie 1990 a Sovietului Miniștrilor al RSSM, prin care a fost adoptat noul statut al Academiei și în care se stipula dreptul excepțional al Academiei de a păstra la Arhiva sa „...fără să predea la arhiva generală de stat manuscrisele savanților, ale oamenilor de litere, de artă și de cultură, materiale documentare de arhivă ale instituțiilor

academice și alte materiale documentare ce prezintă interes pentru istoria științei”. De fapt, acest drept a fost stipulat în statutul Academiei [20].

Având în vedere faptul că la 27 august 1991 RSSM și-a declarat independența sa față de imperiul sovietic și s-a declarat stat independent Republica Moldova, era necesar să se revadă și legile, actele normative etc. adoptate anterior, să se adopte legi și acte normative noi trebuincioase pentru existența oricărui stat în general și legi și acte normative menite să reglementeze activitatea arhivistică în particular. În acest sens, în iunie 1992 Prezidiul AȘM a adoptat noul Regulament al Fondului Arhivistic al AȘM și al Arhivei Științifice Centrale. În Regulamentul Fondului Arhivistic al AȘM se arată că el este parte componentă a Fondului Arhivistic de Stat al Republicii Moldova și prezintă totalitatea de materiale documentare care s-au format pe parcursul activității Academiei. Prin aceste documente se subînțeleg materialele documentare de cercetare științifică, tehnologice, organizatorice, corespondență, manuscrise, jurnale, memorii ale savanților etc. [21].

În octombrie 1992 Guvernul Republicii Moldova, prin Hotărârea sa nr. 713, a adoptat noul statut al Academiei de Științe a Moldovei, prin care se stipula din nou dreptul excepțional al Academiei de a-și păstra materialele documentare adunate pe parcursul anilor, formate din „manuscrisele savanților, ale oamenilor de litere, de artă și de cultură, materialele de arhivă ale instituțiilor Academiei și alte materiale, ce prezintă interes pentru istoria științei, care fac parte din Fondul Arhivistic de Stat al Republicii Moldova” [22].

Pe 3 decembrie 1992, Prezidiul Academiei de Științe a Moldovei a adoptat Dispoziția nr. 03-245 „Despre crearea comisiei pentru transferarea documentelor de la modul de păstrare secret la modul de păstrare comun”. În dispoziție se prescrie

că, „în scopul îndeplinirii Legii Republicii Moldova „Despre Fondul Arhivistic al Republicii Moldova” nr. 39 din 30 octombrie 1992 „Despre ordinea transferării documentelor Fondului Arhivistic de Stat al Republicii Moldova de la modul secret de păstrare la modul comun de păstrare”, se dispune:

1. De creat comisia pentru desecretizarea documentelor care se află pentru păstrare secretă la Academie, în următoarea componență: Gheorghii Vasile Șișcanu – membru corespondent al AȘM, secretar general al AȘM – *președinte*, Anatolii Sebastian Tăj – specialist principal al Secției personal a AȘM – membru, Vladimir Ilie Mocreac – director al Centrului de informare științifică în domeniul științelor umanitare – membru, Vasiliu Policarp Platon – șeful Arhivei Științifice Centrale – mem-

bru, Lilia Victor Bujor – specialist principal al Secției de Științe Sociale – membru.

2. În conformitate cu prevederile articolelor 34 – 37 ale Legii Republicii Moldova „Despre Fondul Arhivistic de Stat al Republicii Moldova”, urmează ca până la 20 ianuarie 1993 de a desecretiza documentele acumulate în urma activității AȘM până în anul 1962 inclusiv și de le transmis spre păstrare comună la Arhiva Științifică Centrală a AȘM.

3. Ulterior de petrecut desecretizarea documentelor a căror termen de păstrare secretă de 30 de ani le va trece” [23].

Astfel, în anul 1993, în urma desecretizării materialelor documentare ale așa-numitei Secții Întâi, acumulate pe parcursul anilor 1946–1962, au fost transmise spre păstrare permanentă la Arhivă 27 de dosare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei. F.1, inv.1/3, d. 484, ff. 47-50.
2. Ibidem, F. 1, inv. 2, d. 484, f. 54.
3. Ibidem, F. 1, inv. 2, d. 484, ff. 43-44.
4. Ibidem, F. 1, inv. 2, d. 477, ff. 66-67.
5. Ibidem, F. 1, inv. 2, d. 502, ff. 160-188.
6. Ibidem, F. 1, inv. 2, d. 542, ff. 41-45.
7. Ibidem, F. 1, inv.1/3, d. 243, f. 353.
8. Ibidem, F. 1, inv.1/3, d. 240, f. 50.
9. Ibidem, F. 1, inv.1/3, d. 240, f. 48.
10. Ibidem, F. 1, inv.1/3, d. 236, f. 248.
11. Ibidem, F. 1, inv.1/3, d. 237, f. 133.
12. Ibidem, F. 1, inv. 2, d. 673, ff. 75, 114.
13. Ibidem, F. 1, inv. 2, d. 573, ff. 70-71.
14. Ibidem, F. 1, inv. 2, d. 574, f. 215.
15. Ibidem, F. 1, inv. 2, d. 571, ff. 162-165.
16. Ibidem, F. 1, inv. 2, d. 582, f. 72.
17. Ibidem, F. 1, inv. 2, d. 678, f. 92.
18. Ibidem.
19. Ibidem, F. 1, inv. 2, d. 678, f. 220-221.
20. Ibidem, F. 1, inv. 2, d. 678, f. 23.
21. Ibidem, F. 1, inv. 10, d. 138, f. 32-37.
22. Ibidem, F. 1, inv. 2, d. 675, f. 342.
23. Ibidem, F. 1, inv. 2, d. 652, ff. 86-87.

PROFESOR. CERCETĂTOR. PERSONALITATE DOCTORUL HABILITAT ION EREMIA LA 65 DE ANI

Demir DRAGNEV¹
Ion Valer XENOFONTOV²

PROFESSOR. RESEARCHER. PERSONALITY. DOCTOR HABILITATE ION EREMIA AT 65 YEARS OLD

Profesorul universitar Ion Eremia este o personalitate consacrată a comunității științifice din spațiul românesc. Înaltul profesionalism de cercetător și notorietatea activității sale instructiv-didactice i-au impus numele printre oamenii de știință și pedagogii de frunte, cunoscut în țară și peste hotare. Spre aceste substanțiale realizări prof. univ. Ion Eremia a parcurs o cale lungă și anevoioasă, înfruntând cele mai diverse probleme, începând cu munca de acumulare a cunoștințelor profesionale, urmată de o colectare a materialelor istoriografice și documentare și de implementare a rezultatelor obținute în lucrări științifice originale, precum și în procesul instructiv-didactic universitar. Iată unele aprecieri referitoare la profilul de personalitate și de erudiție profesională: „Se nasc oameni ce profund marchează domeniul în care activează. Unul dintre aceștia este și prof. univ. Ion Eremia. Cercetătorul, profesorul universitar Ion Eremia cu un profesionalism desăvârșit, cu dragoste, pietate și competență pune la dispoziția consăngenilor și celor care vor să-l audă adevărata istorie a multpătimitului nostru popor” (prof. univ., dr. hab. Ion Niculiță); „Profesorul Ion Eremia ocupă un loc deosebit în inimile noastre, ale celor care au absolvit Facul-

Recenta apariție editorială consacrată profesorului universitar Ion Eremia: *Historia est Magistra Vitae: Valori, paradigme, personalități: In honorem profesor Ion Eremia* /Ed.: Constantin Manolache; coord.: Liliana Rotaru; resp. de ed.: Ion Valer Xenofontov, Chișinău, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2019, 648 p. ISBN 978-9975-3331-2-2

tatea de Istorie a Universității de Stat din Moldova. Lucrările științifice ale Domnului Profesor Ion Eremia se bazează pe diverse izvoare istorice, o mare parte dintre acestea fiind puse pentru prima dată în circuitul istoric. Date fiind preocupările mele de istoria românilor, mi-a atras atenția în mod

¹ Demir DRAGNEV, membru corespondent, consultant, Institutul de Istorie, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării.

² Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie; cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

deosebit prin soliditatea argumentelor sale indiferent de tematica preocupărilor. Capacitatea de muncă este una din calitățile de invidiat. Făcea un volum de muncă pe segmente ce ar fi îndreptățit întreținerea unor instituții specializate care se preocupă de medievalistică. O simplă analiză fugitivă a bibliografiei profesorului Ion Eremia nu poate să nu impresioneze” (conf. univ., dr. Igor Șarov); „Este Cercetătorul ce exploatează sursa istorică și raționamentele cu dexteritate deosebită și cu o acribie râvnită de mulți, care știe să le transforme în argumente științifice solide, belicoase și puțin pasibile contestării. De-a lungul anilor petrecuți la Facultate, l-am văzut foarte modest din fire (o calitate, de altfel, extrem de rară în veacul nostru). Dar l-am redescoperit pe Omul – Ion Eremia, Omul care stă de strajă și alimentează fidelitatea față de tradiția și spiritualitatea românească, Omul – care a creat și menține o familie nucleară – o demonstrație în plus a faptului că familia tradițională și armonioasă poate să dăinuie și în era noastră (deși uneori cu încercări, sincopă și convulsii)” (conf. univ. dr. Liliana Rotaru); „Profesorul Ion Eremia este omul plin de omenie, cu un suflet creștin. Ce ar însemna acest lucru? Este o fire ce se consacră din dragoste. Discută și ajută pe fiecare student, îndrumă și sprijină colegii de breaslă, este o fire modestă și profundă. Felul de a fi este grație unei educații în spiritul valorilor noastre creștin-ortodoxe. Este corect cu cei din jur, exigent, dar și înțelegător. A trecut prin multe greutăți ale vieții, însă nu s-a lăsat de Dumnezeu, Care i-a fost mereu călăuza” (preot, dr. Octavian Moșin).

Prof. univ. Ion Eremia vine cu un substanțial și multilateral aport în palmaresul istoriografiei românești, publicând peste 150 de lucrări științifice, inclusiv 17 cărți și broșuri, 14 compartimente în cărți scrise în colaborare, 72 de articole științifice în culegeri tematice și ediții științifice periodice,

peste 40 teze ale comunicărilor științifice la conferințe și simpozioane naționale și internaționale, 16 recenzii la cărțile colegilor etc. Omagiatul a mai publicat 16 articole de popularizare a științei, precum și diverse materiale didactice: 12 programe la istoria românilor și universală pentru examenele de absolvire a gimnaziului, pentru cursul de istorie a românilor atât la Facultatea de Istorie și Filosofie, cât și pentru alte facultăți, pentru cursuri speciale opționale etc., precum și trei hărți ale Țărilor Române în Epoca Medievală și Modernă.

Rămâne să punctăm unele repere ale acestei căi, care începe de la banca școlară și ajunge până la catedra profesională universitară. Născut la 1 noiembrie 1954 în s. Ciuciuleni, azi rn. Hâncești, în familia lui Andrei și Ana Eremia. Tânărul Ion Eremia absolvă școala medie din localitatea natală, iar apoi, în anul 1971, sub imboldul de a-și cunoaște rădăcinile istorice ale neamului căruia îi aparține, fiind și un urmaș al bravilor oșteni lăpușneni, renumiți apărători ai hotarelor țării, se înscrie la Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Chișinău. În anii de studii la Facultatea de Istorie, în afară de cursurile care implementau ideologia marxist-leninistă, ce frâna formarea sa ca specialist, tânărul dornic de carte era îndrumat și de profesori notorii (Ion Niculiță, Vladimir Potlog, Rudolf Enghelgardt, Mihail Muntean ș.a.) care predau cursuri cronologic mai îndepărtate de epoca contemporană absolut politizată. Esențialul ce a însușit Ion Eremia de la dascălii săi a fost abilitățile de analiză științifică a surselor istorice și de argumentare a concepțiilor originale, performante în activitatea sa ulterioară.

În anul 1976, după ce absolvă cu succes Facultatea de Istorie, proaspătul licențiat, deși manifesta aptitudini de cercetător, conform politicii sovietice de repartizare a cadrelor, a fost numit învățător de istorie

la Școala Medie din satul Drăgușenii Noi. Totuși, după un an de activitate pedagogică, Ion Eremia reușește să se includă în munca de cercetare, fiind angajat la Secția de Arheologie și Etnografie a Academiei de Științe a RSS Moldovenești, iar în 1979 se transferă la Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Chișinău, unde se încadrează în activitatea instructiv-didactică, îmbinată cu cea de cercetare științifică, parcurgând până în prezent toate treptele profesionale: asistent, lector, lector superior, conferențiar, profesor universitar. În domeniul cercetării științifice Ion Eremia decide să se specializeze în istoria relațiilor externe ale Moldovei din Epoca Medievală. Deoarece pe atunci dictatul ideologic continua să planeze asupra cercetărilor istorice privind istoria medievală a Moldovei, cea mai actuală tematică era considerată cea referitoare la „frăția seculară moldo-rusă”. În contextul acestei tematici, tânărului competitor i-a fost propusă tema „Relațiile politice moldo-ruse în a doua jumătate a secolului al XVII-lea” (conducător științific – dr. hab. Vladislav Grosul, cerc. șt. superior la Institutul de Istorie a URSS al Academiei de Științe a URSS).

Chiar de la bun început, pe Ion Eremia nu l-au satisfăcut sursele istorice la temă, accesibile la Chișinău, și, depunând mari eforturi, inclusiv materiale, întreprinde mai multe deplasări de cercetare la Moscova, unde studiază documente inedite referitoare la tema cercetării preponderent în „Departamentul solilor” al Arhivei Centrale de Stat de Acte Vechi, și concomitent ia cunoștință de o vastă literatură veche rusă, păstrată în Biblioteca de Stat a URSS (numită pe atunci „V.I. Lenin”), se consultă cu specialiști în medievalitatea rusă, îndeosebi în arhivistică (N.M. Rogojin ș.a.). Fiind timpul „restructurării” gorbacioviste, organele de partid slăbise substanțial dirijismul ideologic, iar istoricii onești, cum

se spunea, „își căutau de treabă”. În aceste circumstanțe, în anul 1988, Ion Eremia susține cu succes teza sa de candidat (doctor) în științe istorice la Institutul de Studii Slave și Balcanice al Academiei de Științe din Rusia.

În teză, bazându-se pe o substanțială documentație, autorul reușește să combată unele afirmații nefondate din istoriografia sovietică și să-și expună propriile viziuni referitoare la caracterul relațiilor moldo-ruse din perioada cercetată. Rezultatele cercetărilor expuse în teză au servit drept bază pentru studiul său monografic „Țara Moldovei și Rusia. Relațiile politice în a doua jumătate a secolului al XVII-lea” (Chișinău, 1992). Lucrarea reprezenta o primă cercetare profesionistă și obiectivă a relațiilor moldo-ruse din perioada respectivă, publicată după colapsul Uniunii Sovietice. În baza unui vast material documentar inedit este suficient să menționăm că au fost cercetate 19 fonduri ale Arhivei Centrale a Actelor Vechi a Rusiei, au fost evidențiate etapele de bază ale relațiilor moldo-ruse din a doua jumătate a sec. al XVII-lea și puse sub semnul întrebării afirmațiile nefondate și politizate ale istoricilor sovietici referitoare la relațiile dintre Rusia și Țara Moldovei în această perioadă. Concomitent cu elaborarea acestei monografii, Ion Eremia a publicat în colaborare un volum de documente ce include două protocoale diplomatice inedite din „Departamentul solilor”, păstrate în Arhiva de Acte Vechi a Rusiei, care au drept subiect de abordare relațiile moldo-ruse din anii 1684 și 1690–1691. Protocoalele publicate includ copiile tuturor documentelor privitoare la convorbirile purtate de delegațiile domnilor și boierilor moldoveni și munteni cu autoritățile ruse din anii respectivi.

Prin publicarea acestor materiale documentare, la dispoziția cercetătorilor și publicului larg a fost pus un suport docu-

mentar inedit referitor la desfășurarea raporturilor diplomatice moldo-ruse. Pe lângă materialele cu caracter oficial din această colecție merită a fi evidențiată și depistarea de către cercetătorul Ion Eremia a diverselor informații inedite, privind unele perioade necunoscute istoricilor din activitatea marelui cărturar și diplomat moldovean – Nicolae Milescu Spătarul. Cercetarea minuțioasă a documentelor de care a dispus i-a permis lui Ion Eremia să stabilească cu exactitate și anul morții lui Nicolae Milescu Spătarul: el a observat că, deși numele acestuia este scris în „lista slujitorilor Departamentului solilor... pe anul 1708” un diac neidentificat a notat pe câmp în dreptul rândului unde era menționat și traducătorul Nicolae Milescu Spătarul – „...în 1707 în iunie a murit”.

Concomitent, la începutul anilor 1990, își lărgeste diapazonul cercetării relațiilor politice externe ale Țării Moldovei prin publicarea culegerii de documente „Moldova în contextul relațiilor politice internaționale. 1387–1858. Tratatate” (Chișinău, 1992) și a capitolului consacrat istoriei relațiilor politice externe a Moldovei în secolul al XVII-lea sub denumirea „Un secol de zăbucium și speranțe” în lucrarea de sinteză „Istoria Moldovei din cele mai vechi timpuri până în epoca modernă” (Chișinău, 1992). Drept urmare, în activitatea științifică a lui Ion Eremia se profilează o direcție de cercetare prioritară: istoria relațiilor externe ale Moldovei în contextul politic din Europa Est-Centrală și de Sud-Est și a relațiilor politice interromânești. În a doua jumătate a anilor 1990 – începutul anilor 2000, Ion Eremia, în perimetrul acestei direcții prioritare, întreprinde o cercetare profundă a situației politice externe a Moldovei de la mijlocul sec. al XVII-lea. Drept urmare, în anul 1999 editează monografia bogat documentată „Relațiile externe ale lui Vasile Lupu (1634–1653)”, iar în 2000 susține cu succes teza de doctor habilitat în istorie la

tema „Politica externă a Țării Moldovei la mijlocul sec. al XVII-lea” (consultant științific – m.c. Demir Dragnev).

În baza unui substanțial suport documentar, inclusiv cel inedit, dr. hab. Ion Eremia a caracterizat etapele activității politice externe a domnului Moldovei Vasile Lupu (1634–1653) în contextul relațiilor cu Polonia, Rusia, Transilvania și Valahia, precum și cu puterea suzerană – Imperiul Otoman, combătând mai multe opinii nefondate, îndeosebi din istoriografia sovietică, și formulând viziuni proprii originare referitoare la relațiile politice externe ale acestor domni. Începând cu anii 2000 și până în prezent, prof. univ. Ion Eremia cercetează atât probleme generale, cât și unele aspecte concrete ale relațiilor externe ale Țării Moldovei într-un interval cronologic extins, începând de la constituirea statului moldovenesc medieval și până la unirea lui cu Țara Românească în anul 1859. Acestei vaste și multiaspectuale tematici distinsul omagiat i-a consacrat o serie de studii monografice, lucrări de sinteză, cursuri de prelegeri, articole și referințe științifice, publicații de documente.

Realizările științifice ale istoricului Ion Eremia, obținute la diferite etape ale activității sale, referitoare la diverse aspecte din cadrul direcțiilor științifice prioritare, menționate supra, au fost implementate în lucrări de sinteză destinate cercurilor largi de cititori, printre care vom menționa compartimentele realizate de Domnia Sa în cărțile: „Istoria Moldovei din cele mai vechi timpuri până în epoca modernă” (Chișinău, 1992), „Domnii Țării Moldovei: studii” (Chișinău, 2005), „O istorie a Basarabiei” (Chișinău, 2015) etc., specificând că ultima lucrare prezintă un model de expunere a unei istorii regionale în context național și universal (în cazul nostru – general românesc și european).

Procesul de implementare a rezultatelor științifice ale prof. univ. Ion Eremia nu se

reduce doar la cititorul din Republica Moldova, ci îl cuprinde și pe cel din România. O importanță deosebită în acest context o are participarea activă a prof. Ion Eremia la organizarea manifestărilor științifice multilaterale ale Universității de Stat din Moldova cu Universitatea din Oradea. Domnia Sa a prezentat un șir de referate științifice la sesiunile comune, care au fost publicate în România, cu participarea sa la coordonarea lor („Istoriografie și politică în estul și vestul spațiului românesc” (2000), „Declarația de autodeterminare de la Oradea din 12 octombrie 1918” (2018) etc.). Concomitent, Ion Eremia a publicat studii și în edițiile altor centre universitare din România (București, Cluj-Napoca, Galați, Iași etc.).

Prof. univ. Ion Eremia nu doar implementează cu succes rezultatele cercetărilor sale științifice în țară și peste hotare, ci îmbină armonios activitatea de cercetare cu munca didactico-organizatorică, fiind în fruntea Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie a Facultății de Istorie și Filosofie a USM. Este președintele Seminarului științific de profil la specialitatea Istoria Românilor (pe perioade) și membru al Seminarului științific la specialitatea Istoria Universală (pe perioade). Este membru al Secției de Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte a Academiei de Științe a Moldovei. Fiind un luptător consecvent pentru unitatea națională a românilor și având o poziție civilă corectă, prof. univ. Ion Eremia s-a încadrat activ, începând cu anii 1990, în apărarea predării Istoriei Românilor în sistemul de învățământ preuniversitar și universitar.

Bun cunoscător al vieții universitare, prof. Ion Eremia a coordonat editarea volumului „Istoria Universității de Stat din Moldova”, editată în 2016. În această sinteză, Domnia Sa a elaborat compartimentele consacrate domeniilor la care distinsul profesor și-a adus și propria contribuție: cadrele didactico-științifice, sistemul de pregătire a cadrelor prin masterat, doctorat, postdoctorat, cercetarea științifică universitară, organele eligibile, administrația, subdiviziunile universitare și restructurarea lor etc. În anul 2018 a coordonat volumul I al „Istoriei Universității de Stat din Moldova în documente și materiale”, care include 253 de documente inedite din arhivele din Republica Moldova. În prezent, se află sub tipar volumul II.

Recent, în onoarea profesorului Ion Eremia a fost editată lucrarea „Historia est Magistra Vitae: valori, paradigme, personalități” (ed.: Constantin Manolache; coord.: Liliana Rotaru; resp. de ed.: Ion Valer Xenofontov, Chișinău, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2019, 648 p.).

Prodigioasa activitate științifico-didactică a profesorului Ion Eremia a fost înalt apreciată de conducerea statului și de Universitatea de Stat a Moldovei, acordându-i-se Ordinul „Gloria Muncii” (2010), Diploma Guvernului Republicii Moldova de gradul întâi (2014), Medalia „Universitatea de Stat din Moldova” (2014), „Diploma de Onoare a Ministerului Culturii al Republicii Moldova” (2014, 2016), „Diploma Comitetului Sindical al Universității de Stat din Moldova” (2011, 2014) etc.

SUOMENLINNA – CETATEA MĂRII

*Ion Valer XENOFONTOV*¹

SUOMENLINNA - THE CITY OF THE SEA

Bastionul mării, Suomenlinna, numit și „Gibraltarul de Nord”, vizitat anual de cca 1 mil. de turiști, reprezintă cea mai mare atracție turistică a Finlandei. Este unul din cele șapte monumente ale Finlandei incluse în Patrimoniul Mondial al Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO).

Suomenlinna reprezintă un bastion asimetric, cu o rețea intensă de galerii și tuneluri, cu o arhitectură puternic influențată de sistemul de apărare a trei state: Suedia, Rusia și Finlanda.

Construcția acestei cetăți a început la mijlocul sec. al XVIII-lea, atunci când Finlanda era parte componentă a Suediei. În 1750, Frederic I, regele Suediei, a numit cetatea Sveaborg („Cetatea Suedează”), scopul edificării acestei construcții fiind orientat exclusiv pentru a se apăra de politica expansionistă a Imperiului Rus. În 1788, cetatea a servit drept bază militară pe parcursul războiului dintre Suedia și Rusia. La 8 mai 1808, la 11:30, ca urmare a războiului ruso-suedez, după două luni de asediu, cetatea invincibilă a fost cedată rușilor practic fără de lupte (în aceste confruntări rușii au pierdut doar șase militari, 32 de răniți, au aplicat pe larg sistemul de corupere [inclusiv a șefului garnizoanei], rețeaua de spionaj, demoralizarea dușmanului etc.), fiind pe parcursul a 110 ani garnizoană a flotei rusești. În 1855, în contextul Războiului Crimeii, cetatea dotată cu armament de uzură fizică și morală a fost puternic bombardată de flota anglo-franceză.

Biserica din cadrul cetății a fost edificată în 1854 (arhitect: Constantin Ton) pentru garnizoana rusă. Dacă inițial era un lăcaș de cult al creștinilor ortodocși cu hra-

La Cetatea Suomenlinna se ajunge doar cu feribotul. Foto: IVX, 26 decembrie 2019

Academia Navală, fondată în anul 1756, este un obiectiv militar strategic pe insulă. Foto: IVX, 26 decembrie 2019

mul *Aleksandr Nevski*, atunci în anii 1920, după obținerea independenței Finlandei, a fost transformată în biserică luterană. De la

¹ Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

O pasarelă edificată în anii 1868–1871.
Foto: IVX, 26 decembrie 2019

Biserica cu hramul *Aleksandr Nevski* edificată în 1854 pentru garnizoana rusă. În prezent, lăcaș de cult luteran.
Foto: IVX, 26 decembrie 2019

edificare și până în prezent, turnul bisericii servește drept far pentru transportul maritim și aerian.

Din 1918, cetatea a trecut sub administrarea Finlandei și i s-a atribuit denumirea ei actuală – Suomenlinna („Cetatea Finlandeză”).

În contextul izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial, cetatea a servit drept bază militară, situație menținută până în 1973, atunci când fortificația devine un obiectiv turistic, intrat din anul 1991 sub auspiciile UNESCO ca monument european de arhitectură militară.

În cetate funcționează șase muzee: Muzeul „Suomenlinna” (cel mai important), Muzeul Submarinului „Vesikko” (o navă reconstituită, funcționabilă în cea de-a doua conflagrație mondială), Muzeul Militar (o expoziție care prezintă istoria Finlandei în diferite etape istorice), Muzeul Jucăriilor (o expoziție constituită din mii de jucării date cu începutul sec. al XIX-lea și finalizând cu anii 1970), Muzeul Erensveard (primul locatar al cetății a fost mareșalul August Erensveard), Muzeul Vamei Finlandeze (este amplasat în fosta închisoare; prezintă nu doar istoria vamei, ci și a contrabandei finlandeze; la începutul sec. al XX-lea, orașele Haparanda din Suedia și Tornio de pe malul finlandez erau punctele comerciale de trecere cele mai aglomerate din Europa. „Cârciumile unde doar păstorii poposeau cândva pentru un păhărel gemeau acum de prostituate și de speculanți, sub ochii vigilenți ai polițiștilor sub acoperire”, după cercetătoarea Catherine Merridale).

Accesul la fortăreață este asigurat doar pe cale maritimă. Punctul de pornire a feribotului este Piața Kauppatori (vizavi de palatul prezidențial).

Docul cetății, funcțional până în prezent, este unul dintre cele mai vechi din lume. În anii 1760, sub conducerea lui Ph. Cepman aici se construiau nave maritime pentru flota militară suedeză.

Simbolul cetății sunt monumentalele porți regale. Au fost construite între 1753

Unul din cele șase muzee ale cetății. Foto: IVX, 26 decembrie 2019

Bloc locativ din cetate. Foto: IVX, 26 decembrie 2019

și 1754, ca un spațiu ceremonial, în locul de ancorare a corabiei regelui Adolf Frederic, venit aici să inspecteze lucrările de construcție a fortificației. De altfel, porțile cetății reprezintă o construcție unică. Dacă

un rând de porți se deschideau, altul se închidea, și viceversa.

Complexul monumental amplasat pe opt insule este un sector al orașului Helsinki locuit de cca 800 de cetățeni.

Rubrică îngrijită de Ion Valer XENOFONTOV¹

MI-A VENIT ORDIN SĂ PLEC...²

I HAVE BEEN ORDERED TO GO...

Anii 1960

Anii 1960

¹ Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

² Ceremonia de petrecere a recrutului în Armata Sovietică, anii 1960–1970. Material selectat de autor în timpul cercetărilor de teren realizate în august 2017 în s. Olănești, rn. Ștefan-Vodă.

Anii 1970

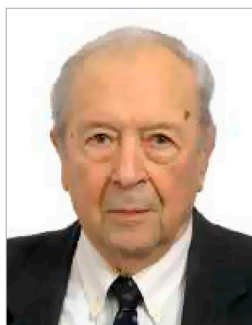

Anii 1970

DUM SPIRO SPERO. ШКОЛЬНЫЕ ГОДЫ

Алексей В. СИМАШКЕВИЧ¹

DUM SPIRO SPERO. SCHOOL YEARS

90 лет тому назад, 27 июня 1929 года, в доме номер 59 на главной улице Кишинева, которая к тому времени сменила свое название с Александровской на Александру чел Бун, а в настоящее время носит имя Ште-

фана чел Мареш Сфынт, я родился мальчик. Это был я. Родители, Анна Петровна и Василий Елизарович Симашкевич, решили назвать меня Алексеем.

В.Е. Симашкевич, хотя все его предки и ближайшие родственники принадлежали к клерикальному сословию, нарушил семейную традицию и стал инженером-экономистом, окончив Киевский финансовый институт. В Бесса-

рабии занимал руководящие должности в области кооперации и преподавал одновременно финансовые дисциплины в Кишиневской коммерческой гимназии.

Мама после окончания Кишиневского епархиального училища несколько лет работала сельской учительницей, затем поступила на службу на ж-д станцию Кишинева.

Моим воспитанием занимались бабушка, Матрена Ивановна Бадика, и мама, бросившая свою службу на вокзале.

Школа, где я должен был учиться, находилась на улице Измайловской, ниже Александровской, не в самом аристократическом районе, где кроме классических румынского и русского языков надо было владеть и их уличными вариантами. Родители решили, что знание этих языковых вариантов не-

Квартира во дворе дома на Александровской, 59, рядом с банком «Федерала Кодру».

На веранде все наше семейство

¹ Алексей В. СИМАШКЕВИЧ, действительный член Академии наук Молдовы.

Родители

обязательно, и им удалось договориться в школе о свободном посещении со сдачей экзаменов в конце года. Мама, имея опыт работы в начальных школах, обеспечивала официальную школьную программу. А чтобы я не очень расслаблялся, сидя дома, решили учить меня дополнительно музыке, французскому и немецкому языкам и верховой езде, как будущего джентльмена. Для реализации этой программы было куплено пианино и начался подбор соответствующих педагогов. Лошадей для верховой езды, естественно, не приобрели.

Наибольший успех имел французский язык. Обучение облегчалось тем, что я в 4 года уже знал румынский и русский алфавиты, умел читать на этих языках. Читать меня никто не заставлял и специально не учил, просто меня заинтересовал сам процесс, как какие-то закорючки превращаются в слова и звуки. С латинским алфавитом тоже не было проблем, когда в 4 года я начал учить французский на дому с приятной барышней Ниной, которая очень умело сочетала игры с обучением. Занимались летом и зимой. Большую помощь в этом процессе оказали и мои кузины, Лиля и Инна Буржаковские, ученицы французской гимназии, построенной по проекту знаменитого архитектора Бернардацци на средства княгини Натальи Дадиани. Нина старалась говорить со своим уче-

ником только по-французски, довольно быстро научив меня читать. Через год я свободно говорил, а через два свободно читал известные детские повести графини Де Сегюр.

Мне не удавалось только грассировать, как настоящему парижанину, но потом я успокоился, когда узнал, что так говорят на юге Франции. Занятия с Ниной, подкрепленные изучением грамматики в гимназии, чтением французских детективов в оригинале, сделали свое дело. Когда через много лет мне пришлось работать в Алжире и читать лекции на французском, я с благодарностью вспоминал Нину и своих кузин.

В 6 лет родители решили, что я достаточно освоил французский и пора браться за немецкий. Для этого пригласили фрау неопределенного возраста, я даже забыл, как ее звали. Большого толку от этих занятий не получилось, занимался я с ней около года, но по-немецки не заговорил. Может быть, ее сугубо

Мама с учениками в Корнештах

школьная методика преподавания не подошла, может быть, родители забыли, что и в 6 лет я все-таки мужчина и обращаю внимание на возраст и внешность дам. Но кое-что ей удалось в меня вложить, и когда после войны в 8-м классе мы начали в качестве иностранного учить немецкий язык, я выглядел

С папой у банка

С бабушкой дома

на общем фоне не совсем беспомощным и мог произнести несколько фраз, кроме «Хенде хох». Преподавала тогда немецкий язык в кишиневской школе № 4 Сима Изильевна Авербух, жена преподавателя математики М.И. Резника, о котором еще будет идти речь ниже. Несмотря на сравнительно короткое время, отпущенное на изучение языка, Сима Изильевна сумела вложить в своих учеников основы немецкого, позволившие им в дальнейшем, в случае необходимости, разбираться с немцами.

Но вернемся к описываемым ранее событиям. Почти синхронно с немецким начались мучения с игрой на пианино. Опять пожилая учительница, ноты, ключи, бесконечные гаммы в мажоре и миноре, кроме того, задания на дом, выполнение которых строго проверялось родителями. А когда прозвучали «Жили у бабуси два веселых гуся», а потом «Тарантелла» из детского альбома Чайковского, был полный восторг. На несчастье бедного ученика, его мама вспомнила, что муж ее подруги, Всеволод Булычев, ученик и последователь Скрябина, бежавший из Москвы после революции, открыл в Кишиневе музыкальную школу. Он был помешан на итальянской средневековой музыке и кроме обычных уроков по воскресеньям проводил так называемые спевки, где дети пели эту самую музыку и куда меня и сунули по знакомству. Кроме того, он решил, что мне будет полезным сольфеджио, то есть пение по нотам без слов, при котором производится только звук «а». Если на спевках я мог просто открывать рот, то на уроках сольфеджио Булычев стоял рядом, и я должен был издавать какие-то звуки, желательно совпадающие с нотами. Довольно скоро Булычеву пришлось снова бежать от большевиков, и на том мои занятия музыкой прекратились.

Если уроки немецкого, и особенно музыки, мне не очень нравились, то на занятия по верховой езде я ходил с большим удовольствием. Мне даже пошили костюм с брюками галифе, купили кожаные гетры и хлыстик. Школу верховой езды организовали офицеры-кавалеристы, бежавшие из русской армии после революции. Кроме уроков для детей, они давали на стадионе представления по джигитовке, которые пользовались большой популярностью.

С Ниной учеба и игры

Любимые уроки

Перед началом занятий все выстраивались, у каждого ученика должна была быть своя лошадь, но так как лошадей было мало, то ездили по очереди. Обучались попарно, девочка и мальчик, прошло много времени и уже не помню, как звали юную леди, с которой мы совершали конные прогулки, увы, не в Булонском лесу, а на небольшой площадке в Кишиневе. К сожалению, ковбой из меня не вышло, так как после нескольких уроков в Кишинев вошли советские войска, и русская кавалерия ускакала на Запад.

Верховая езда была единственным видом дополнительного образования, который требовал специального обмундирования, на все остальные занятия форма одежды была произвольной. Но совершенно другие порядки были для тех, кто ежедневно посещал начальную школу. Форма – серые как для мальчиков, так и для девочек клетчатые халатики – была обязательной.

Ученики постарше могли ходить в форме стажера, похожей на советскую пионерскую, только с галстуком-триколором вместо красного. На фото слева Боря Брейтбурд, ставший после войны Борисом Яковлевичем Шумаковым, начальником пассажирской службы Кишиневской железной дороги. По старой

Мои соученики в форме стажеров

дружбе через него я мог достать любые билеты на все поезда – тоже дефицит в советское время.

В начальной школе лучшему ученику каждого класса на голову надевали «лавровый» венок, а первым трем ученикам выдавались медали с изображением короля, в то время Карола Второго. У меня собрался полный комплект «золотых» медалей, которые немного поржавели, но сохранились.

Из моих детских увлечений следует отметить филателию. Сбору почтовых марок способствовал мой интерес к иностранным языкам и географии. Я пытался заразить этим хобби и моих потомков, но безуспешно.

А потом закончилось счастливое детство Алексея Симашкевича. Его сверстники в СССР благодарили за него

Первый ученик

товарища Сталина, оставившего как раз в то время миллионы детей сиротами, в том числе мою будущую супругу. Я, доживший до преклонных лет и переживший много трудных периодов, безмерно благодарен своим родителям, хотя моя жизнь сложилась таким образом, что многие годы я прожил без них.

Наступило время выбирать гимназию для продолжения образования, которое было раздельным для девушек и юношей. У меня еще не было четкого выбора будущей профессии. Сразу исключались духовная семинария и коммерческая гимназия. Оставались три возможности – реальная гимназия «Алеку Руссо» с техническим уклоном и две классических, «Александр Дониц» на углу Садовой и Гоголя, где сейчас построено посольство Белоруссии, и «Богдан Хаждэу», на углу Киевской и Гоголя, где сейчас размещается Исторический музей. По советам знакомых, главным образом Малиновских, у кого в «Донице» учился сын Тадеуш, мы тоже выбрали эту гимназию, хотя до нее надо было добираться на двух трамваях с пересадкой. Но учился я там недолго, две классические гимназии объединили. Из со-

учеников по «Доницу» почти никого не запомнил, кроме бельгийцев, близнецов Поля и Анри Ванэйзен, сыновей управляющего трамвайной компанией, а по «Хаждэу» – Костю Бобейко, с которым я много раз виделся после войны.

В гимназии ученики и ученицы ходили в форме. У мальчиков на левом рукаве был пришит ромб с личным номером ученика, у каждой гимназии был свой цвет ромба. Эта простая система позволяла немедленно узнать любого нарушителя порядка.

Но спокойно учиться в гимназии у меня не получилось. Произошли события, которые кардинально изменили мою жизнь, можно даже сказать, что началась новая. В феврале 1939 от пневмонии умер папа. (Только написав эти строчки, я осознал, что в этом году надо было отмечать его уход из жизни 80 лет тому назад, а только потом мое 90-летие.)

Папа понимал, что в служебной квартире нельзя жить вечно, и поэтому брался за любую дополнительную рабо-

Комплект медалей за начальную школу

ту, дающую ему добавочные деньги, необходимые для приобретения собственного жилья. В 1932 году ему удалось купить 3-комнатный старый дом по Александровской, 157, угол Госпитальной, напротив 1-й больницы, с участком и садом в 14 соток. В глубине этого участка он успел построить 2-комнатный до-

В гимназии рядом с Костей Бобейко

мик, в котором он собирался жить с мамой после выхода на пенсию. В это домовладение мы переехали с бабушкой после кончины папы. Мама снова устроилась работать на вокзал, ездила на работу на трамвае до конечной остановки, я в гимназию в основном бегал пешком.

Не успели привыкнуть к новым условиям жизни, как через полтора года новые события – советские войска входят в Бессарабию. Это для нас было неожиданностью, у нас были свои заботы, и за политическими событиями мы не следили. 28 июня 1940 года было дано три дня на размышления: оставаться или уезжать в Румынию. У нас были в Румынии в Пятра Нямц папина сестра Нюся и ее муж Штефан, две кузины моего возраста, Лена и Катя. Мы не могли к ним приехать без предупреждения и без вещей, а времени и условий для переговоров не было. К тому же с нами оказались ближайшие родственники, тетя Оля и дядя Володя Буржаковские, которых немедленно выгнали из квартиры в центре Кишинева и у которых в Румынии были

только две дочки, Лиля и Инна, студентки, без кола и двора. На семейном совете решили остаться дома. Узнали мы много новых слов. Национализация – когда власти отбирают твой собственный дом, секвестр – когда отбирают твои денежки из банка, уплотнение – когда без твоего согласия вселяют к тебе в квартиру незнакомых людей, и т. д. Со всеми этими прелестями мы соприкоснулись сразу. Нам объявили, что дом и деньги в банке за папину страховку уже не наши, а уплотнение оказалось добровольно-принудительным. Выселенных тетю с дядей мы пустили добровольно, а летчика с женой к нам вселили принудительно. К тому же и природа принесла свои сюрпризы. В конце октября в 5 часов утра и в начале ноября в 10 часов, когда я был в школе, произошли два сильных землетрясения, которые основательно повредили наш старый дом, откуда незамедлительно удрал уплотнивший нас сталинский сокол.

Школа № 13, которая возникла на базе гимназии «Хаждэу», тоже сильно пострадала, но учеба продолжалась.

жизни кишиневцы постепенно привыкали к советскому образу жизни тех лет, весной некоторые даже составляли планы на лето. Народ, занятый каждый своим делом, не обращал особого внимания на большое количество немецких офицеров в полной форме, свободно разгуливавших по городу. Среди большинства пассивных жителей нашлись более активные, которые установили, что эти германские офицеры занимаются отправкой в Германию немецких колонистов, живших с екатерининских времен на юге Бессарабии и в Одесской области. Самый тупой Штирлиц понял бы, что вывоз соотечественников связан с предстоящими здесь военными действиями, но, возможно, было указание от более высокопоставленного, не менее тупого Штирлица «не мешать», и все немцы были спокойно вывезены и хорошо устроены в Германии.

Был еще один сигнал о предстоящих событиях и с другой стороны, первая волна депортации непонятно в чем виновных людей, в том числе и папиного лучшего друга, директора Коммерческой палаты Кишинева Дмитрия Филипповича Поповича. Все мои последующие попытки узнать о его дальнейшей судьбе ни к чему не привели, знаю только одно, домой он не вернулся.

Мама относилась к людям, которые слепо верили всему, что делает и говорит власть, какого бы она цвета ни была. Поэтому она очень обрадовалась, когда ей предложили с 15 июня путевку для меня на море в Одессу. Я и так уже много писал об этом периоде моей жизни, поэтому о том, что произошло со мной в дальнейшем в 1941–1942 годах, напишу очень конспективно.

Самые главные даты: я не видел маму с 15 июня 1941 года, когда мы с ней попрощались на Кишиневском железно-

Занятия в этом году начались 1 сентября по расписанию, с единственной разницей, что язык преподавания сменился с румынского на русский, причем без всяких протестов и демонстраций. Контингент 6-го класса средней школы, в который превратился 2-й класс гимназии, сильно изменился, так как в Кишиневе еще в 1940 году было уничтожено гендерное неравенство, обучение девочек и мальчиков стало совместным. Бельгийцы, конечно, уехали домой, оставив нам свои трамваи, летом с открытым вагоном, или, по-нашему, прицепкой, на которые так интересно и азартно было запрыгивать и спрыгивать на ходу. К моему удовольствию, в классе появились Костя Сибирский, Сильвиу Бережан и моя старая знакомая Вероника Фрунзетти. По какому критерию формировался класс, мне осталось непонятным, так как в нем оказались совершенно неподготовленные для усвоения предлагаемой программы дети. Очевидно, по классовому принципу.

В остальном занятия в 1940–1941 гг. в школе № 13 в Кишиневе ничего особенного не представляли. В обычной

Траурные объявления и похоронная процессия

дорожном вокзале и мне было 12 лет, до октября 1955 года, когда я встретил ее на Одесском морском вокзале, к тому времени у меня уже была семья и двухлетний Андрюша. В период до ноября 1945 года мы вообще ничего не знали друг о друге. С 15 июня до августа 1941 года я был образцовым пионером, жил в коллективе пионерского лагеря, куда меня отправила мама, худо-бедно меня кормили. С августа 1941 г. стал беспризорником, поселился в брошенном Харьковском детском доме для слепых детей, питался найденными там продуктами и приоделся на предстоящие осень и зиму, считая, что не нарушаю Уголовный кодекс. Познакомился с солдатами подрывниками, минировавшими здание Госпрома и другие важные объекты, и ушел вместе с ними из Харькова 24 октября 1941 года, когда вермахт уже был на Холодной горе. Вместе с отступающими солдатами решил пробираться в Ростов, так как еще в Одессе нам сказали, что работников Кишиневского вокзала вывезли туда. Решил постараться попасть в Ростов. Еле-еле удалось пробраться через Дебальцево и остаться живым. Но в Шахтах еще был порядок, милиция выловила беспризорников и специальным эшелоном отправила всех под охраной в Ташкент. Ехали больше

месяца, видели пустые немецкие села на Волге, откуда всех вывезли в Сибирь и Казахстан. К новому 1942 году добрались до Ташкента. Не знаю, чем это объяснить, но под бомбежками, в грязи, холоде и голоде ни разу не болел, а как попал в человеческие условия, то сразу заболел желудком, пневмонией и такой редкой болезнью, как пеллагра, от которой часто погибают полярники.

Понятно, что почти все описанное в данном разделе не имеет прямого отношения к моему образованию и последующей работе, что является основным, о чем я собирался здесь рассказать. Но оказалось, что в моем случае, когда жизнь проходила в совершенно различных условиях, просто необходимо не только перечислить факты, а показать, как и почему произошли описываемые события.

Недавно я перебирал свои бумаги и нашел выписку из моей истории болезни 1942 года и, ради интереса, показал ее своему лечащему врачу Елене Михайловне Райской, очень опытному и, главное, думающему врачу. Она искренне удивилась, как я остался живым в тех условиях. Еще раз большое спасибо врачам и родительским генам.

Я провел в ташкентской больнице около 9 месяцев, с конца 1942 года.

Дядя Володя

Тетя Оля с Инной

Лиля

Инна

Буржаковские

Выздоровел раньше, но руководство больницы не знало, куда меня девать без документов. Наконец, летом 1943 года восстановили мне метрику, с которой я стал полноправным гражданином СССР и мог поступить в какое-нибудь учебное заведение, но надо было где-нибудь жить и чем-то питаться. Этот вопрос удалось решить, когда определили меня в ремесленное училище связи с общежитием и довольно сносным питанием. Помню, как-то раз возле кухни вывалили целый самосвал песчаных черепашек, и мы несколько дней ели черепаховый суп, как у «Максима» в Париже, правда, никто у бедных черепашек в Ташкенте когтей на лапах не снимал. Определили меня на отделение проводной радиосвязи, решив тем самым мою дальнейшую

профессиональную судьбу. В группе я был одним из самых маленьких, но и одним из самых «образованных». Пропущенный «на воле» и в больнице год не сильно сказался на моих знаниях по сравнению с профессиональными беспризорниками, многие из которых никогда не переступали порога настоящей школы. Из педагогов я запомнил только преподавателя радиотехники Пекаря, не помню его имени, читавшего очень интересно и понятно совершенно новый для меня и большинства слушателей курс. Потом я узнал, что он доцент Одесского института связи, эвакуированного в Ташкент. Радиотехника стала на всю жизнь моим любимым предметом, и когда судьбе было угодно, я стал читать радиотехнику в Кишиневском университете, причем разработал этот курс и на румынском языке, преодолев значительные трудности из-за отсутствия в Кишиневе соответствующей литературы.

Весной 1944 года я успешно окончил ремесленное училище, получил квалификацию механика радиофикации и стал вопрос с работой, обеспечивающей жильем. На этот раз помогли успехи Красной Армии, освободившей значительную часть Украины и северные районы Молдавии. Для восстановления народного хозяйства этих территорий требовались работники. Мне предложили поехать в Черновцы. Я страшно обрадовался, это уже было близко к дому. Ехал, конечно, поездом, было много пересадок, Волгу опять переезжали в Саратове, подробности не помню. В Черновцах пошел в Управление радиофикации, принял меня сам директор по фамилии Кукк, очень обрадовался новому работнику и очень огорчился, когда я попросил у него общежитие. Предложил пустую трехкомнат-

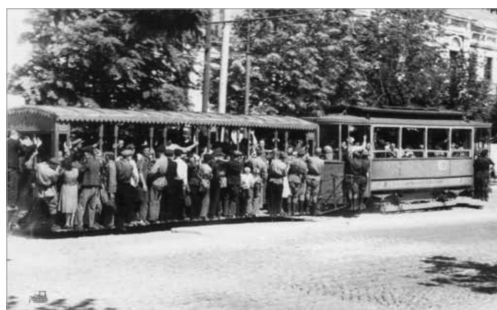
ную квартиру, но я отказался. Вопрос решился, когда уборщица согласилась взять меня на квартиру. В августе была проведена Яско-Кишиневская операция, 23 августа немцы покинули Кишинев. Я сразу заявил, что хочу домой, мне сказали, что я обязан отработать 3 года. Начал писать домой, почта работала плохо. Наконец получил письмо, в котором меня приглашали домой, но одновременно сообщали, что мамы нет в Кишиневе. Мне удалось все-таки уволиться, и в конце октября я приехал в Кишинев на улицу Александру чел Бун, 157. Там меня встретила Анна Николаевна Милько, ранее мне незнакомая. Она из Кишинева не уезжала, и мама ей оставила дом при условии, что, если я вернусь, она меня поселит в нем и окажет необходимую помощь. А.Н. Милько сдержала данное маме обещание, поселила меня у себя, вернее, в моем маленьком доме из двух комнат в глубине сада. Одну комнату забрали «под уплотнение», вторую А.Н. Милько с помощью оставшейся мебели поделила со мной. Так мы прожили около пяти лет, и в зависимости от решений суда мы менялись ролями, то я был хозяином и сдавал полкомнаты в наем, то наоборот. Конечно, все это было фиктивно, никто никому не платил, но такое двойственное положение стоило нервов, и я был счастлив вдвойне, когда в 1950 году женился. Попал не в лучшие жилищные условия, но все было понятно и законно, хотя в справедливости этих законов можно было сомневаться, а в их «телефонном» толковании никаких сомнений нет. Чтобы не возвращаться к этой теме, только скажу, что основной дом, выходящий на улицу, был частично поврежден землетрясениями 1940 года, бомбежки 1941 и 1944 гг. добавили разрушений, но там поселились посторонние люди, которым очень нравились

Гимназия «Богдан Хаджэу», в 1940–1941 годах – средняя школа № 13

фрукты с наших деревьев. Я там уже не жил, когда землю продали Российскому Посольству, и даже рад, что не видел, как уничтожаются дорогие мне места, где жили любимые мною люди.

После возвращения домой и минимального устройства своего быта надо было срочно решить две задачи: разыскать маму и установить с ней любую возможную связь и продолжить учение. Решение второго вопроса оказалось не очень сложным. Так, в последние 5 лет любой мой вид учения проводился на русском языке, поэтому в первую очередь я пошел в русскую школу № 3, которая считалась в то время лучшей, но получил от ворот поворот, от меня потребовали документ о предшествующем образовании. Удостоверение об окончании с отличием ремесленного училища связи не понравилось, и я ушел ни с чем. Тут я узнал, что в молдавские школы принимают без документов. В двух кварталах от моего дома, на углу Киевской и Островского, располагалась молдавская школа № 4. Там царила полная демократия, не требовали никаких документов, только спросили, в какой класс я хочу поступить. Я окончил в Кишиневе до войны 6 классов, но

1940–1941 учебный год: 6-й класс Кишиневской русской школы № 13. Стоят: Хамудис, Витиевский, Клейман, Сурис, Радиченко, Берман, Цанго, Моисеев, Штернберг, Янович, Мейнехдун, Данилов, Левит, Шройт, Фих. Сидят: Андельман, Фрунзетти, Полонская, Пересеченский, Сибирский. Первый ряд: Дренштейн, Гершензон, Будман, Щербаков, Герович, Турок, Симашкевич, Бережан, лежит И. Петров

два года не учился, надо было догонять. Кому важен был аттестат зрелости, а не знания, шли сразу в 10-й класс. Камнем преткновения была математика, но умельцы умудрялись получить документ о среднем образовании, не зная даже, что существуют отрицательные числа и другие подобные математические премудрости. Я же хотел в будущем заниматься радиотехникой, где без математики нельзя было ни учиться, ни работать, поэтому пошел в 8-й класс, умолчав, что не учился в 7-м, но надеялся самостоятельно одолеть программу за 7-й класс. Осенью и зимой наш класс

1940 г. Коллектив ЖД поликлиники. Во втором ряду, вторая слева, мама подруга Мария Юльевна Фрунзетти

пополнялся новыми соучениками, прибывшими в Кишинев из разных мест и имеющими разное образование и различные знания. Когда теперь говорят об отсутствии в Молдове педагогических кадров, я вспоминаю 1944 год. Особенно когда речь идет о молдавских школах.

Все это время параллельно с поиском школы не прекращались попытки найти знакомого надежного человека, который сообщил бы маме весть о моем возвращении домой. Оказалось, что сделать это не так-то просто. Весной 1944 года, при приближении фронта к Кишиневу, использовали любые возможности для переезда в Румынию, кроме того, и румынские власти переводили туда в организованном порядке учебные заведения и учреждения. Почему-то преимущество размещения бессарабцев было отдано Крайове. Там же разместился офис конторы «Инкоп», где работала мама. Прошло много времени, пока я об этом узнал, а к тому времени она уже вышла на пенсию и переехала поближе к Бухаресту, куда переехали тетя Оля с дядей Володей и бабушкой. В Бухарест маму не пустили, и она поселилась в селе Салкуца в пригороде Бухареста, таская за собой все, что вывезла из дома, вплоть до пиани-

но. Не могу, к сожалению, восстановить всю цепочку событий, которые происходили в неразберихе военного и послевоенного времени в двух странах, вначале воевавших друг с другом, а потом сотрудничавших на правах сюзерена и вассала, причем вассал очень стремился угодить сюзерену и бежал впереди паровоза, угадывая пожелания последнего. Румыны старались в трудное время избавиться от лишних ртов, а СССР не хотел принимать обратно всех гуртом, боясь пропустить «нежелательные элементы». В ходе моих поисков наши знакомые и друзья не могли помочь, вспомнив, видимо, что происходило в 1940–1941 гг., и боясь, что после войны репрессии могут быть более строгими. Но не сомневаюсь, что отдельными звеньями вышеуказанной цепочки могли быть Тадеуш Малиновский, Сергей Радауцан, их родственники и знакомые. Кстати, когда я уже работал в Академии, Сергей Иванович от этого не отказывался.

После начала официальной переписки прошло еще 5 лет, в течение которых рассматривалось мамино заявление в Посольстве СССР в Бухаресте о возвращении в Кишинев. Следует сказать, ради справедливости, что работники посольства в Бухаресте после получения разрешения на возвращение домой отнесли к маме очень благожелательно и организовали репатриацию со всем огромным багажом полностью за счет СССР, и мама совершила первое в своей жизни морское путешествие из Констанцы в Одессу, где я ее встретил в октябре 1955 года после почти 15-летней разлуки. В качестве компенсации судьбе было угодно позволить маме прожить вместе с нашей семьей еще 35 лет, побывать на свадьбах внуков и увидеть всех четырех правнуков.

Вернемся теперь к школьным делам. Как я уже писал выше, в ноябре 1944 года я был принят в 8-й класс Кишиневской молдавской школы № 4 и приступил к занятиям. Шла еще война, ощущалась острая нехватка высококвалифицированных преподавателей, способных успешно работать с разношерстным ученическим коллективом. Я был очень заинтересован в хорошем учителе математики, чтобы с его помощью освоить пропущенную программу 7-го класса, поэтому с нетерпением ожидал первого урока математики и знакомства с учителем. В класс вошел пожилой мужчина солидной комплекции. Не снимая пальто, сел за стол и начал обычную переключку. Некоторым ученикам задал несколько вопросов об их предыдущих школах, потом достал из кармана бутерброд, съел его, закрыл глаза и заснул. Мы сидели тихо, чтобы ему не мешать отдыхать. Он проснулся со звоном, объявил задание на дом и удалился. Такой метод преподавания продолжался около недели, во время его сиесты выходили из класса, играли во дворе в футбол. Но скоро об этом узнала дирекция, и учитель Мураневич (не по мню его имени) исчез. Но, как и природа, общество стремится к равновесию.

Прислали нового учителя, Михаила Иосифовича Резника, которого с

М.И. Резник

благодарностью буду помнить всю жизнь. До войны он окончил какой-то румынский университет, прекрасно владел языком, немного картавил и не стеснялся резких, но вполне цензурных слов по отношению к лентяям. Вместе с ним я ликвидировал свои слабые места по математике и уже в университете не отличался от своих сокурсников, окончивших элитную в то время русскую школу № 3, где математику преподавал хорошо известный в городе Василий Карпович Ветер. Кроме М.И. Резника, был еще ряд приличных учителей, которых я запомнил. Физику преподавал Николай Иванович Самсонов, бывший папин коллега по Коммерческой гимназии. Он еще мне помог, выступая в суде свидетелем, когда я пытался вернуть себе дом. Любителем подкрепиться булочкой на уроках был и родственник семьи Сибирских, Сергей Михайлович Смирнов, преподаватель русского языка и литературы, но в отличие от Мураневича на уроках не спал, и все ученики его слушали с большим интересом. Их завтрак во время уроков мы не осуждали, были голодные годы, в стране действовала карточная система, а в школьном буфете можно было иногда купить что-нибудь и без карточек. Ученикам выдавали талоны на обед, что было для меня существенным подспорьем в моем рационе. Школа № 4 размещалась в хорошем здании, не пострадавшем во время боевых действий. В 1945 году, когда я перешел в 9-й класс, в Кишиневе стали искать помещение для пединститута и для этого выселили нашу школу. Подходящего здания ей не нашли, и Министерство народного об-

разования решило учить нас во вторую смену в помещении женской школы № 1, бывшей женской гимназии «Режина Мария», на углу улиц Пушкина и Искры. Голодное время продолжалось, нам еще давали талоны на обед. В буфете столовой в Театральном переулке, где мы питались, свободно продавалось вино по 30 копеек за стакан. Мы не злоупотребляли этой возможностью, да и не всегда в кармане была необходимая сумма, кроме того, боялись, что учителя обнаружат знакомый запах, но иногда сухой закон нарушали. После стакана вина было веселее на уроках и легче познакомиться с девочками, которые задержались в школе после уроков. В 9-м классе к нам пришел новый учитель химии Марк Борисович Бардин, кроме того, он стал нашим классным руководителем. После школы я с ним встретился снова в университете, он защитил докторскую диссертацию, дослужился до декана химфака.

В одном здании было две школы, два директора, г-жа Купча в женской школе № 1 и Роман Берекет в моей мужской школе № 4. Завучей не помню, зато хорошо запомнил не то физрука, не то военрука обеих школ, недавно демобилизованного симпатичного молодого человека Игоря Крецу. Он очень много времени проводил с нами, организовывал спортивные соревнования и художественную самодеятельность, изредка учил собирать и разбирать автомат Калашникова. Ходил постоянно в военном обмундировании, очевидно, не было денег на штатскую одежду. Очень рад за него, он окончил впоследствии в Москве Литературный институт имени Максима Горького, стал писателем и известным переводчиком.

Больше всего запомнились соученики. Принадлежат к одному поколению,

мы встречались и в университете, и после его окончания. Со многими дружили семьями, проводили вместе отпуска.

Когда в ноябре 1944 года я впервые пришел в свой 8-й класс, то очень удивился: за партами сидело около десяти учеников. Познакомившись с ними, я узнал, что это были жители пригородов Кишинева, не уехавшие в Румынию весной этого года во время массовой эвакуации при приближении боевых действий к городу, – Букшан, Бостаника из Дурлешт, Тертяк со Скулянской рогатки, других не могу вспомнить. Постепенно число моих одноклассников возрастало. Когда осенью 1944 года советские войска заняли Румынию, не все уехавшие спешили возвращаться. В соседней стране начался, не без помощи новых румынских властей, массовый отлов бессарабцев, их так называемое фильтрование, и лица, не уличенные, по мнению фильтровальных комиссий в военных преступлениях, могли и даже были обязаны вернуться домой, где решалась их судьба. В феврале-марте 1945 года появились в классе Виктор Касьян, Боря Чеботарев, Валентин Витиу, Валентин Катанкин и ряд других моих соучеников. Из молдавской диаспоры в Кировоградской области Украины, родины И.И. Бодюла и других высокопоставленных в МССР лиц, приехал учиться в Кишинев мой будущий близкий друг Ваня Гервасьев, по кличке Йо-ханн. Очень меня обрадовало появление в классе моего соученика 1941 года Сильвиу Бережана.

Подготовка у новых, да и у «старых» учеников была разной, скорее всего плохой, и это было катастрофой для желающих продолжить свое обучение в технических вузах.

И тут надо еще раз вспомнить и поставить памятник Михаилу Иосифо-

1946 г. 9-й класс школы № 4. Первый ряд: В. Витиу, Тертяк, Купча, Касьян, Якимов. Второй ряд: Попа, Истрати, Симашкевич, Гервасьев, военрук И. Крецу, Катанкин, Спинеи, Чеботарев, Симинел, Боянжиу

Спортактив школы № 4. Первый ряд: Мадан, Бостаника, Стрелецкий, Гервасьев. Второй ряд: Симашкевич, Витиу, Солохин, Попа, Тертяк

вичу Резнику, сумевшему решить эту сложную задачу. Кроме нашего класса, среди его учеников математик, академик Константин Сибирский, биолог, академик Андрей Урсу, медик, академик Георгий Палади, известный многим врач Николай Чиреш, всех не перечислишь. Но о трех своих друзьях-одноклассниках хочу рассказать особо. Один из них, Сильвиу Бережан, учился со мной вместе еще в 1940–1941 гг. в 6-м классе Кишиневской русской школы № 13. Когда началась война, наши пути разошлись. Я попал в Ташкент и учился

Алик Попа

в Ремесленном училище связи. Сильвиу с родителями остался в Кишиневе, учился в румынской гимназии и вместе с ней в 1944 году уехал в Румынию, а в начале 1945 года вернулся со всеми в Кишинев, и мы встретились снова, но уже в классе 4-й молдавской школы. Мы оба любили математику, Михаил Иосифович нас хорошо подготовил, и мы оба получили золотые медали и снова оказались вместе на физико-математическом факультете КГУ. Я успешно окончил университет и стал физиком, был избран академиком. Сильвиу тоже стал академиком, но в отличие от меня – филологом-лингвистом. Ему не понравилось преподавание на физико-математическом факультете, после первого семестра перевелся на филологический факультет, легко сдал разницу в экзаменах и стал одним из ведущих лингвистов Молдовы. Он часто мне говорил, что математика ему много помогла в его научной работе. Другим моим соучеником, с которым было интересно поговорить, был Валерий Купча. У него был врожденный дефект руки, так что спортом он не занимался, но принимал активное участие в самодеятельности, тем более что в этом же здании, на углу Пушкина и Искры, в помещении бывшей румынской женской гимназии «Режина Мария», вместе с нашей мужской школой № 4 размещалась и женская школа № 1 (в те годы обучение девочек и мальчиков было раздельным, как в Румынии). Директором женской школы была мама Валерия Купчи, а учились там сестра Валерия, Ляля, хотя настоящее имя было Аргентина, сестра Вали и Жени Витиу –

Аня и сестра Бори Чеботарева – Женя. Такие родственные связи в условиях раздельного обучения помогли членам нашей школьной семьи встречаться и вне школы, проводить время достаточно весело, молодость брала свое, несмотря на голодное время. Кратко расскажу о соучениках, с которыми приходилось нередко встречаться после окончания школы. Валерий Купча окончил Московский театральный институт, стал ведущим молдавским режиссером. Боря Чеботарев поступил со мной на физмат, перевелся на геологический, всю жизнь проработал в Казахстане, Валя Витиу стал почвоведом. С Ваней Гервасьевым (Йоганном), Витей Касьяном мы несколько лет были неразлучны на баскетбольной площадке. Йоганн стал преподавателем Ремесленного училища связи. В университете, о чем подробнее расскажу позже, к нашей компании присоединился Изя Зубрик. Окончив университет, он работал учителем физики в Унгенах, потом уехал в Германию. Он, правда, был не одноклассником, а сокурсником, но его нельзя не вспомнить при упоминании о баскетболе.

Но тут я хочу более подробно рассказать о тяжелой судьбе моего соученика и хорошего друга, и не только о нем, а о всей его семье. В этом рассказе мы встретимся с многими знакомыми лицами. Это «отступление от тематики параграфа» появилось здесь потому, что мой школьный друг Алексей Васильевич (Алик) Попа, его жена Вероника Андреевна Гордиенко, его мама Клавдия Афанасьевна, отец Василий Петрович, тетя Мария Петровна, сестра Элеонора, вышедшая замуж за Всеволода Москаленко, другими словами, вся его семья в разное время и при разных обстоятельствах были близкими друзьями членов нашей семьи.

Обо всем этом можно было бы много написать, но это уже история других семей, которая меня не касается непосредственно, и я недостаточно посвящен в тонкости их внутрисемейных отношений, имевших, к несчастью, чаще всего печальный исход. Постараюсь быть кратким и ограничиться информацией без комментариев. Василий Петрович был одним из основателей знаменитого теперь винодельческого хозяйства в Пуркарах. Выйдя на пенсию, он с семьей переехал в Кишинев и вместе с Клавдией Афанасьевной оказался нашим соседом на ул. Гоголя, 3. Сестра Василия Петровича, Мария Петровна, работала учительницей в селе Бравича, там же жили и другие их родственники. Сын Марии Петровны, Эмиль Гаврилица, защитил диплом на нашей кафедре, потом кандидатскую диссертацию, дослужился до должности замминистра народного образования. Забегая вперед, скажу, что летом 1956 года, перед рождением Олечки, мы всей семьей отдыхали у Марии Петровны в Бравичах. Лора, старшая сестра Алика, работала в Институте химии, была первой женой Всеволода Москаленко, родила двух дочерей, Таню и Рену (Веронику). Таня училась на физмате КГУ вместе с Андреем, вышла замуж за Володю Пальчика, с которым дружила со школьных лет, после окончания КГУ они уехали в Дубну. Мы к ним заезжали в 1973 году, когда совершали автопробег по Центральной России, к тому времени Таня уже развелась с Пальчиком. Рена окончила Кишиневский политех, немного там поработала, вышла замуж за моряка и уехала в Горький. Лора, после развода с В. Москаленко, переехала к Тане в Дубну.

Этим заканчиваю краткое изложение жизни ближайших членов семьи моего друга Алика Попа, откуда вид-

1975 г. Таня и Рена Москаленко

но, что мы хорошо знали его семью и, как у всех обычных семей, были у них свои радости и печали. Мы были, если не всегда свидетелями, то обязательно находились в курсе всех этих событий.

Перехожу теперь к описанию основных событий жизни моего соученика и друга Алика Попы. Как мы познакомились с ним в 1945 году, я уже писал выше. Алик был кумиром девочек, занимался гимнастикой и имел фигуру Аполлона. Учился ни шатко ни валко, но поступил в мединститут и полюбил анатомию, посвятил ей всю жизнь, до выхода на пенсию. Защитил диссертацию и сумел в 1956 году купить «Волгу», что было чудом для того времени. Не меньшим чудом была ранняя женитьба на студентке мединститута Веронике (Рене) Гордиенко, которая родила ему три сына, Олега, Игоря и Юрия, и стала одним из лучших врачей-педиатров города. Когда Андрей и Оля болели, Рена была главным консультантом, и в большинстве случаев ее советы были решающими. После работы в Алжире я тоже купил «Волгу», и Алик учил меня всяким автомобильным премудростям, мы выезжали вместе за город и на море. Первую поездку в Карпаты я тоже совершил с Аликом. Все могло быть хорошо, но в анатомке было много спирта,

Танцевальный кружок школ № 1 и № 4. В центре руководитель кружка Игорь Крецу. Первый ряд: Тамара Козмулич, Ляля Купча, Мара (будущая жена писателя Алексея Марината), Ванда Портко (будущая жена поэта Петру Заднепрову). Второй ряд: Г. Палади, И. Солохин, А. Попа. Третий ряд: П. Тертяк, Рая, В. Купча, И. Делазари, А. Витиу, В. Витиу, А. Симашкевич, Бостаника.

а бедные покойники не могли сказать, сколько им досталось спирта из положенного по норме. Благодаря спирту у Алика появились друзья во всех карпатских селах и приморских рыболовных бригадах, а сам алкогольный благодетель стал спиваться. Разладилась семейная жизнь, к тому же Рене сделали неудачную операцию по замене тазобедренного сустава, и она стала инвалидом. Жили они в одной квартире, но не разговаривали друг с другом. С детьми тоже не все было хорошо. Старший, Олег, с грехом пополам окончил политех, женился, развелся. Жена с сыном уехала в Израиль, вторая жена умерла совсем молодой, а Олег стал опровергать Эйнштейна и рано умер. Игорь стал фармацевтом и уехал в Чехию, его сын заболел шизофренией, в Чехии не удалось ему помочь. Младший, Юра, не стал учиться, женился и уехал в Израиль, где устроился таксистом, больше о

нем ничего не знаю. Родители остались одни. Сначала скончался Алик, а Рена закончила свои дни в доме престарелых. Так печально закончила свое существование семья, у которой вначале было все хорошо и имелись все условия для счастливой жизни.

Но вернемся к школьным годам. Как и спортивные соревнования, художественную самодеятельность в обеих школах организовывал военрук Игорь Крецу. К концу 9-го класса мы были знакомы со всеми девочками параллельных классов первой школы. Сейчас, когда пишу эти строки и вспоминаю прошлое, мне пришло в голову интересное наблюдение. Между учениками и ученицами двух школ, несмотря на возраст и тесное общение в течение двух лет, была дружба в полном смысле этого слова и не возникло ни одного серьезного романа. Причину этого пусть объясняют психологи, может быть, это

последствия войны и тяжелых условий нестабильной жизни, хотя в военной художественной литературе много противоположных примеров.

Еще несколько слов на другую тему. Во время учебы в школе мне все время приходилось думать о добывании дополнительных финансовых средств. Попробовал на вокзале сгружать вагоны, но там была своя братия, которой конкуренты не требовались. Попробовал во время каникул заняться торговлей – возить в Москву яблоки на продажу. Познакомился с одной командой, занимавшейся этим бизнесом, который тогда назывался спекуляцией и карался законом. Приходилось откупаться от проводников и работников московских рынков. Пришлось уехать из Москвы в Нарофоминск. На обратном пути дрожали и не спали, чтобы сохранить мизерную выручку от бандитов, которые грабили таких «бизнесменов» на обратном пути из Москвы. Одной поездки, которая закончилась благополучно, мне хватило. Через некоторое время удалось наладить передачу небольших посылок от мамы из Румынии, стало легче.

Все эти годы я был старостой класса, кроме официального журнала, у меня был и самодельный журнал, куда я заносил пропуска занятия и оценки. Такой журнал за 10-й класс у меня сохранился. У меня отметки были хорошие, что позволяло претендовать на золотую медаль и на поступление в вуз без экзаменов. Такие же оценки были у Сильвиу, немного хуже у Виктора Касьяна. Мы часто говорили о дальнейшей учебе, причем мнения менялись довольно быстро. Ближе к весне у нас образовалась группа из нескольких учеников, желающих продолжить свое образование в Одессе, в разных институтах, даже в Высшем мореходном училище,

С.Б. Чеботаревым на выпускном вечере

но с опозданием узнали, что заранее надо было проходить медицинскую и мандатную комиссии, и тогда остановились на радиотехническом факультете Одесского института связи, оставалось только окончить школу и мне для облегчения поступления получить золотую медаль. Перед этим я думал об архитектурном институте, готовясь к поступлению, рисовал развалины, в основном остатки королевского дворца напротив пожарной команды на Садовой, где сейчас университет, всяких ангелочков с памятников на Армянском кладбище. Но компаньонов у меня не оказалось, к тому же в Кишиневе не было архитектурного института, а уезжать одному в другой город не хотелось. Вернулся к идее об Одесском институте

Злополучная медаль

связи. В классе было два претендента на золотую медаль: я и Сильвиу Бережан. У него все прошло гладко, а я получил 4 по молдавскому сочинению на выпускных экзаменах и остался без медали. Расстроился ужасно, и на выпускном вечере впервые в жизни с горя напился до потери сознания. Но школа подала апелляцию, комиссия рассмотрела снова мое сочинение и пришла к заключению, что запятая, из-за которой мне снизили оценку, стоит на положенном месте.

Окончательное решение приняли гороно и министерство, во главе которых соответственно были прежний директор нашей школы Роман Берекет и Артем Маркович Лазарев. Через ме-

сяц я получил свою медаль. К моему большому удивлению, Артем Маркович Лазарев, уже будучи ректором КГУ, напомнил мне этот эпизод в 1969 г., когда решался вопрос о моем назначении зав. кафедрой электрофизики.

Необходимо отметить, что выпускниками 4-й школы являются академики А.М. Андриеш, А.Ф. Урсу, Г.А. Палади, С.Г. Бережан, артисты В. Купча, Г. Симинел, Д. Маржине и многие другие известные в республике люди. К сожалению, школа № 4 была расформирована, потом восстановлена и в настоящее время является русской школой № 4, которую окончили такие известные личности, как Ольга и Андрей Симашкевичи.

Revista Militară

Studii de securitate și apărare. Publicație științifică. Nr. 2 (22)/2019

Fondator: Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”

Redactor: Vitalie ȚURCANU

Redactor tehnic: Nicoleta BOGDAN

Coperta, design, procesare computerizată și pre-press: Valeriu OPREA, Nicoleta BOGDAN